

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА

Факультет філософської освіти і науки
Факультет педагогіки та психології

ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ
«АКАДЕМІЯ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ І ПРАКТИКИ»

ГУМАНІТАРНИЙ КОРПУС

Випуск 11

**Збірник наукових статей з актуальних проблем
філософії, культурології, психології, педагогіки та історії**

2017

УДК 159.9+1+37+93](063)

ББК 88я431+87я431+74я431+63я431

Г94

Редакційна колегія:

Бондар В.І. – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, декан факультету педагогіки і психології НПУ імені М.П.Драгоманова, заслужений працівник освіти України.

Дробот І.І. – доктор історичних наук, професор, декан факультету філософської освіти і науки НПУ імені М.П.Драгоманова, заслужений діяч науки і техніки України.

Долинська Л.В. – кандидат психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології, заступник декана факультету філософської освіти і науки НПУ імені М.П.Драгоманова з наукової роботи та міжнародних зв'язків, заслужений працівник освіти України.

Матвієнко О.В. – доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки та методики початкового навчання, заступник декана факультету педагогіки і психології НПУ імені М.П.Драгоманова з наукової роботи.

Морозов І.В. – доктор культурології, професор кафедри менеджмента соціокультурної діяльності Білоруського державного університету культури і мистецтв.

Меднікова Г.С. – доктор філософських наук, професор кафедри культурології НПУ імені М.П.Драгоманова.

Митник О.Я. – доктор педагогічних наук, завідувач кафедри практичної психології НПУ імені М.П.Драгоманова.

Можейко М.О. – доктор філософських наук, професор, завідувача кафедрою методології гуманітарних наук Білоруського державного університету культури і мистецтв.

Приходько Ю.О. – доктор психологічних наук, професор кафедри психології і педагогіки факультету педагогіки і психології НПУ імені М.П.Драгоманова, академік Академії наук вищої школи України.

Синьов В.М. – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, декан факультету корекційної педагогіки і психології НПУ імені М.П.Драгоманова, президент Асоціації корекційних педагогів України.

У збірнику подано наукові статті за матеріалами VI Міжнародної науково-практичної конференції «Наукові пошуки: актуальні проблеми теорії і практики» (3 серпня 2017 р.).

У працях аспірантів, студентів та молодих вчених з України, Польщі, Білорусі висвітлено актуальні теоретичні та прикладні проблеми психології, філософії, культурології, історії, педагогіки, а також представлено міждисциплінарні пошуки та здобутки.

Упорядники:

Кучеренко С.В. – кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології і педагогіки НПУ імені М.П. Драгоманова.

Русаков С.С. – кандидат філософських наук, доцент кафедри культурології НПУ імені М.П. Драгоманова, заступник декана факультету філософської освіти і науки НПУ імені М.П.Драгоманова з соціально-виховної роботи.

Полігевич О.Е. – магістр педагогічних наук, викладач кафедри теорії і історії інформаційно-документних комунікацій Білоруського державного університету культури і мистецтв.

Гуманітарний корпус: [збірник наукових статей з актуальних проблем філософії, культурології, психології, педагогіки та історії] – Випуск 11. – Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2017. – 174 с.

УДК 159.9+1+37+93](063)

ББК 88я431+87я431+74я431+63я431

ISBN 978-966-924-511-3

© Автори статей, 2017

© Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, 2017

© ГО «Академія розвитку психологічної науки і практики», 2017

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
M.P. DRAGOMANOV NATIONAL UNIVERSITY OF PEDAGOGY

Faculty of Philosophical Education and Science
Faculty of Pedagogy and Psychology

ACADEMY FOR DEVELOPMENT OF PSYCHOLOGICAL SCIENCE AND
PRACTICE

HUMANITARIAN CORPUS

Issue 11

**Collection of scientific articles on contemporary problems of
philosophy, cultural studies, psychology, pedagogy and history**

2017

Editorial Board:

V.I. Bondar, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor, full member of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Dean of the Faculty of Pedagogy and Psychology of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy, Meritorious Worker of Education of Ukraine

I.I. Drobot, Doctor of Sciences in History, Professor, Dean of the Faculty of Philosophy Education and Science of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy, Meritorious Worker of Science and Engineering of Ukraine

L.V. Dolynska, PhD in Psychology, Professor, Chair of the Psychology Department, Assistant Dean of the Faculty of Philosophy Education and Science of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy for Academic Matters and International Relations, Meritorious Worker of Education of Ukraine

O.V. Matviyenko, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor at the Department of Pedagogy and Methodology of Primary Education, Assistant Dean of the Faculty of Pedagogy and Psychology of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy for Academic Matters

I.V. Morozov, Doctor of Cultural Studies, Professor at the Department of Management of Sociocultural Activities of Belarusian State University of Culture and Arts

G.S. Mednikova, Doctor of Sciences in Philosophy, Professor at the Department of Cultural Studies of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy

O.Y. Mytnyk, Doctor of Sciences in Pedagogy, Chair of the Department of Practical Psychology of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy

M.O. Mozheiko, Doctor of Sciences in Philosophy, Professor, Chair of the Department of Methodology of Humanities of Belarusian State University of Culture and Arts

Y.O. Prykhodko, Doctor of Sciences in Psychology, Professor at the Department of Psychology and Pedagogy of the Faculty of Pedagogy and Psychology of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy, Academician of the Academy of Sciences of the Higher School of Ukraine

V.M. Sytnov, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor, full member of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Dean of the Faculty of Correctional Education and Psychology of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy, President of the Association of Correctional Pedagogues of Ukraine

This collection features scientific articles based on materials of the VI International scientific conference “Scientific searches: actual problems of theory and practice” (3 August 2017).

Works by undergraduate and postgraduate students and young scientists from Ukraine, Poland and Belarus address contemporary theoretical and applied problems of psychology, philosophy, cultural studies, history and pedagogy, and present interdisciplinary research and findings.

Compiled by:

Y.V. Kucherenko, PhD in Psychology, Associate Professor at the Department of Psychology and Pedagogy of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy

S.S. Rusakov, PhD in Philosophy, Associate Professor at the Department of Cultural Studies of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy, Assistant Dean of the Faculty of Philosophy Education and Science of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy for Social Education

A.E. Palitsevich, lecturer at the Department of the theory and history of information-document communication of Belarusian State University of Culture and Arts

Humanitarian Corpus: [collection of scientific articles on contemporary problems of philosophy, cultural studies, psychology, pedagogy and history] – Issue 11. – Kiev, Publishing of the National Pedagogical University, 2017. – 174 p.

**РЕАЛИЗАЦИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ИНТЕНЦИЙ
СТУДЕНТОВ БЕЛОРУССКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО
УНИВЕРСИТЕТА КУЛЬТУРЫ И ИСКУССТВ С ПОМОЩЬЮ
ПРОЕКТА УНИВЕРСИТЕТСКОЕ СТУДЕНЧЕСКОЕ
ТЕЛЕВИДЕНИЕ «БГУКИ TV»**

Василевский Сергей Дмитриевич,
*студент кафедры менеджмента
социально-культурной деятельности
Белорусского государственного
университета культуры и искусств
(г. Минск, Республика Беларусь)
sergey-vasilevski@mail.ru*

*Научный руководитель –
магистр педагогических наук,
преподаватель кафедры менеджмента
социально-культурной деятельности
Белорусского государственного
университета культуры и искусств
Барма Олег Анатольевич
barma_oleg@mail.ru*

Современное общество требует от выпускника учреждения высшего образования (далее – УВО) социальной активности, стремления к постоянному профессиональному самосовершенствованию (реализация классических и/или авторских моделей персонального менеджмента), выбора наиболее практичных и результативных способов выполнения своих должностных обязанностей посредством использования как явных, так и неявных знаний. Понимание сущности и социальной значимости своей профессии, выбор способов и методов выполнения профессиональных задач, умение работать в команде, осуществлять свою деятельность с учетом мировой практики, но в то же время ориентироваться на лучшие образцы отечественного опыта, способствует становлению личности как высококвалифицированного специалиста.

Естественно, что выпускник УВО не сразу может достичь высокого уровня профессионализма: для этого ему необходимо время и соответствующие условия. Последнее – это совокупность как личностных (в большей степени психологических) характеристик индивида (эмоциональность, психическая устойчивость и т.д.), так и профессиональных (социальный статус профессии, ее темпоральность по отношению к другим профессиям и т.д.). Формирование профессионализма не является результатом лишь теоретического изучения учебного материала,

так как всегда требуется практическое освоение знаний с учетом, как было отмечено выше, творческих (креативных) способностей самой личности. В УВО для реализации профессиональных интенций студентов, а также организации воспитательного процесса, разрабатываются различные проекты, требующие непосредственного участия самих студентов как организаторов и координаторов.

С целью получения практических навыков в будущей профессии и развития своей профессиональной компетенции студентами учреждения образования «Белорусский государственный университет культуры и искусств», являющихся членами студенческих общественных объединений, были разработаны проекты, направленные на активизацию профессиональной активности студенческой молодежи. Одним из таких проектов, предложенных в рамках проведения студенческого форума «Лаборатория идей – 2016»¹, был проект Университетское студенческое телевидение «БГУКИ TV» (далее «БГУКИ TV»)², концепция которого была поддержана руководством Университета.

Студенческое телевидение – проект, созданный с целью информирования студентов и сотрудников учреждения образования о ресурсном потенциале последнего, о деятельности его общественных организаций, мероприятиях, организованных в стенах учебного заведения и за его пределами усилиями студентов. Сегодня, в век бурного развития информационно-коммуникационных технологий, общество является свидетелем того, что данный тип коммуникации получает широкое распространение в молодежной среде. Можно говорить, что студенческое телевидение представляет собой особый вид коммуникации, отражающий взгляды студентов на происходящие события, средство выражения мнения по вопросам организации образовательной, научной, культурной деятельности в учреждении образования, способ развития креативности студентов в рамках формирования их как молодых специалистов. Наличие этого коммуникационного канала способствует активизации творческой активности студенческой молодежи, инициирует желание быть частью творческой группы, реализовывать свой творческий потенциал. Как показывает мировая практика, студенческое телевидение сегодня активно представлено на мировом медиарынке и круг субъектов, использующих медиаканал как источник распространения информации (рекламные агентства, общественные объединения, представители малого и среднего бизнеса), увеличивается, что расширяет функциональные возможности самого студенческого телевидения.

1 Студенческий форум «Лаборатория Идей»: интернет-сообщество [Электронный ресурс] / ВКонтакте: социальная сеть. – Режим доступа: https://vk.com/bguki_ideas_lab. - Дата доступа: 23.07.2017.

2 Положение о деятельности университетского студенческого телевидения «БГУКИ TV».

Студенческое телевидение при дальнейшем развитии с учетом использования инновационных технологий медиаиндустрии может рассчитывать на большой охват молодежной аудитории, поскольку современное поколение, как правило, много свободного времени тратит на изучение информационного контента, распространяемого посредством социальных сетей, информационных и/или развлекательных интернет-порталов. Более того, онлайн-вещание не предполагает использование больших финансовых резервов, что позволяет с минимумом технического обеспечения достичь максимального эффекта. Студенческое телевидение, на наш взгляд, может стать своеобразной площадкой, которая даст возможность реализовывать студенческой молодежи свои идеи, творческие стремления.

Студенческое телевидение «БГУКИ TV», которое еще недавно рассматривалось как теоретический конструкт форума «Лаборатория идей», сегодня является инструментом реализации профессиональных интенций студентов.

Целевая аудитория данного проекта – студенты, профессорско-преподавательский состав, сотрудники университета, абитуриенты и их родители, представители общественных организаций, руководство местных органов власти.

Студенческое телевидение «БГУКИ TV» является инструментом реализации стратегий университета в области образования, воспитания, что способствует более активному включению студентов университета в образовательный процесс и повышению общего уровня подготовки специалистов [3].

Стоит отметить, что, имея студенческую телекомпанию на базе университета, администрации легче и проще поддерживать контакты со студентами, абитуриентами, привлекать партнеров, в том числе в рамках международного сотрудничества, позиционировать себя на рынке образовательных услуг. Студенческое телевидение «БГУКИ TV» можно рассматривать и как продвижение других проектов, являющихся результатом творческо-производственной деятельности творческих коллективов университета (например, мюзиклы «Дубровский» и «Казанова»).

В рамках реализации проекта «БГУКИ TV» был организован ряд специализированных тренингов и семинаров для студентов, которые пытаются создавать телепродукт высокого уровня. Важной составляющей рассматриваемого проекта является то, что оно не имеет главной целью получение прибыли, а выполняет функцию информирования, просвещения и развлечения.

Основные задачи «БГУКИ TV»: удовлетворение потребностей студентов и сотрудников учреждения образования «Белорусский государственный университет культуры и искусств» в достоверной, объективной и своевременной информации о планируемых и прошедших мероприятиях в университете и за его пределами с участием представителей

последнего; привлечение творческих студентов к участию в социально-культурных мероприятиях университета путем информирования о реализуемых проектах, проводимых мероприятиях; освещение в выпусках программ (рубриках) творческой, научной, спортивной, волонтерской деятельности студентов университета; организация мастер-классов для творческой команды и создание условий для постоянного совершенствования производства телевизионного продукта³.

С целью обеспечения качественного выполнения всех функций (конкретных и общих) управления проектом, сохранения образовавшихся управленческих горизонтальных и вертикальных связей, разделений способов реализации управленческих функций и упрощения взаимодействия между рабочими группами была создана управленческая структура, состоящая из директора и специалистов по основным направлениям: реклама, режиссура, развитие проекта, архивная работа и администрирование.

В 2016-2017 учебном году, проект был модернизирован. Были разработаны 4 основные рубрики: «Дверь» (краткая характеристика специальностей Университета. Целевая аудитория – абитуриенты и их родители) [1]; «VIVA NEWS» (новостная рубрика) [5]; «Слушай & Кушай» (Кулинарная рубрика) [4]; «Кто Кого SHOW» (Развлекательная рубрика) [2].

Важно отметить, что все должности в «БГУКИ TV» (в том числе и должности высшего звена) занимают студенты. Это способствует развитию профессиональных компетенций студентов путем получения практического опыта (разработка персональных сценариев профессиональной деятельности) и формированию соответствующего круга общения.

Университетское студенческое телевидение «БГУКИ TV» стало победителем республиканского конкурса студенческих инициатив «Гений –стартап».

С целью развития «Студенческого телевидения «БГУКИ TV» на данном этапе необходимо проведение активной PR компании для привлечения внимания новой аудитории (размещение видеоконтента «БГУКИ TV» на платформе YouTube) и проведение коммерциализации (привлечение спонсоров, представление эфирного времени для рекламы). Это даст возможность улучшения материально-технической базы, а также реализации совместных проектов с учреждениями образования как Республики Беларусь, так и ближнего и дальнего зарубежья. Необходимо активно привлекать студентов первых курсов для развития проекта (создание фокус-групп, проведение мозговых штурмов).

Участие в проекте Университетское телевидение «БГУКИ TV» способствует формированию профессиональной компетентности

³ Положение о деятельности университетского студенческого телевидения «БГУКИ TV».

студентов, освоению ими норм профессиональной культуры, повышению профессиональной активности, стремлению к самореализации в рамках творческой коллективной деятельности.

СПИСОК ИСПОЛЪЗУЕМЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Дверь («БГУКИ TV») : интернет-группа [Электронный ресурс] / ВКонтакте : социальная сеть. – Режим доступа: https://vk.com/door_bguki_tv. – Дата доступа: 23.07.2017.
2. Кто кого Show («БГУКИ TV») : интернет-группа [Электронный ресурс] / ВКонтакте : социальная сеть. – Режим доступа: https://vk.com/kto_kogo_show. – Дата доступа: 23.07.2017.
3. Об итогах проведения Года культуры [Электронный ресурс] / Белорусский государственный университет культуры и искусств. – Режим доступа: http://www.buk.by/news_detail.php?ID=3532_bgukicook. – Дата доступа: 23.07.2017.
4. Слушай & Кушай («БГУКИ TV») : интернет-группа [Электронный ресурс] / ВКонтакте : социальная сеть. – Режим доступа: <https://vk.com/bgukicook>. – Дата доступа: 23.07.2017.
5. Viva news («БГУКИ TV») : интернет-группа [Электронный ресурс] / ВКонтакте : социальная сеть. – Режим доступа: <https://vk.com/vivanews>. – Дата доступа: 23.07.2017.

ФОРМУВАННЯ ОБРАЗУ «РАДІО» В ІТАЛІЙСЬКОМУ ТА УКРАЇНСЬКОМУ ЛІТЕРАТУРНОМУ ФУТУРИЗМІ: ПОРІВНЯННЯ З ПОЗИЦІЙ КУЛЬТУРОЛОГІЇ

*Вернигоренко Ольга Сергійвна,
аспірантка Національної Академії
керівних кадрів культури і мистецтв
pozhar_olga@ukr.net*

*Науковий керівник –
д. філос. наук, проф. В. А. Сіверс*

Вступ.

На початку ХХ ст. у зв'язку із соціально-економічними змінами, прискоренням процесів науково-технічного прогресу, трансформується й повсякденність західноєвропейського суспільства. Тепер технічні нововведення, які входять до широко щоденного вжитку, обговорюють не тільки пересічні громадяни, й у своїх творах згадують митці, здебільшого представники різних футуристичних організацій. Адже визначальними темами своєї творчості вони проголошували опис сучасності та ривняння на майбутнє.

Особливе місце у творах тогочасних літераторів-футуристів займає один із найвідоміших винаходів ще кінця ХІХ ст. – радіо.

Темі радіо у літературі початку ХХ ст. присвятили свої роботи сучасні вітчизняні дослідники: М. Васьків[1, с.104-113; 2, с.21-28], І. Сокорчук та

О. Мозир [8, с.202-205; 9, с.84-85; 10, с.244-245], Г. Вокальчук [3, с.82-89] та ін. Серед російських авторів називаємо І. Югая [11, с.56-57]. У зарубіжних виданнях теж зустрічаємо інформацію щодо радіо та футуризму. Зокрема, видання «Антологія футуризму», яке фактично є збірником програмових документів футуристів, та в якому розміщено маніфести Філіппо Томмазо Марінетті, які стосувалися, в тому числі й радіо технології радіо як ЗМІ [13]. На окрему увагу заслуговує стаття Маргарет Фішер «Футуризм і радіо» [12, с.229-262]. В роботі, на прикладі Італії, авторка досліджує роль радіо (в широкому розумінні) у розвитку футуризму як мистецького напрямку.

Методи досліджень.

У нерозривному зв'язку з науковим аналізом майже на всіх етапах дослідження був застосований метод синтезу. Зокрема саме він дозволив об'єктивно оцінити роль українського футуризму у західноєвропейському культурно-мистецькому просторі початку ХХ ст. Актуальним для розвідки був порівняльний метод, за допомогою якого співставлялися програмові документи і художні твори італійських та українських представників футуристичних літературних угруповань.

Результати.

Представники італійського футуризму першими за українських звернулися до теми радіо. І сталося це у 1913 р. Так, в одному з футуристичних маніфестів, який мав назву «Деструкція синтаксису – Радіо уява – Слова на-свободі» очільник італійських поетів-новаторів Філіппо Томмазо Марінетті дав своє бачення образу радіо. Літератор, не зраджуючи позиціям футуристів щодо оспівування переваг науково-технічного прогресу, вдавня до ототожнення поета з радіоприймачем: митець приймає сигнали Всесвіту, пропускає їх через себе і віддає суспільству у вигляді творів [14, с.143-151]. Подібні процеси відбуваються і при передачі звуку з одного радіопристрою на інший. Звертаємо увагу на те, що у 1913 р. Філіппо Марінетті міг уявляти радіо саме як пристрій для передачі звукової інформації. Відповідно й у творчості футуриста згадуваний образ тяжіє до бездротового технічного пристрою, який використовувала обмежена кількість осіб, більшою мірою державні службовці, військові та ін.

У 1933 р. за авторства Філіппо Марінетті та Піно Маснатиз'являється робота, яка має назву: «Радіо: футуристичний маніфест» [15, с.292-295]. Зважаючи на значну часову відстань між виходами у світ двох документів, в останньому помітні відмінності у формулюванні образу радіо. За 20 років світ встигнув відчутно змінитися. Тепер радіо сприймалося не лише як суто технічна новинка, а величезна технічно-інформаційна система, якою керує людина. У цей час радіоприймачі поступово з'являються у приватних будинках. Хоч, звісно, дозволити собі такий пристрій могли далеко не всі. Радіо вважалося предметом розкоші. Футуристи ж одразу зрозуміли, що за цим абсолютно новим видом мистецтва, яке існує «без часу та простору, без вчора та завтра» [15, с.294], стоїть велике майбутнє. Що за допомогою цього технічного пристрою можна не лише інформувати, а й впливати

на суспільство. Зрештою, літератори намагалися використовувати радіо як майданчик для самореклами. У документі «Радіо: футуристичний маніфест» Філіппо Марінетті та Піно Масната вдаються навіть до власних рекомендацій, яким, на їхній погляд повинен бути радійний інформаційний простір, а саме: працювати над покращенням якості передачі звуку; використовувати різні технічні шуми для підкреслення реалістичності події чи явища, про яке розповідається; розширювати сітку покриття в країнах; зробити можливими прямоефірні включення одразу між декількома країнами світу та ін.

В українському футуризмі також існувало розмежування образу радо на суто технічний предмет і радіо як ЗМІ. Як і для італійського, для українського футуризму була характерна наявність значної кількості маніфестів. Проте у роботі над даним дослідженням інформацію про радіо у них нам виявити не вдалося. Тому, ймовірно, з художнім образом радіо читач знайомиться безпосередньо через твори літераторів.

Чи не найбільший внесок у формування образу радіо в українському літературному футуризмі зробив Валер'ян Поліщук. Автору належать як окремі вірші, так збірка і стаття в журналі, присвячені темі «хімерного і слухняного лампового приймача» [6, с.39], а також радіо як ЗМІ. У 1923 р. виходить збірка поезій Валер'яна Поліщука, яка має назву «Радіо в житах» [5]. У книзі вміщено вірш «Цвіркуни», в якому автор порівнює звуки, що видає цвіркун зі звуками телеграфу та шуму радіо.

Не менш цікавим видається вірш Валер'яна Поліщука «Радіо» [6, с.38-39]. У творі простежується еволюція образу радіо від простого засобу передачі інформації до широкоживаного технічного пристрою за допомогою якого ліричний герой твору дізнається новини зі всього світу. Прикметною ознакою є те, що ліричний герой твору слухає радіоприймач у своїй квартирі. На нашу думку, образ такого слухача є дещо ідеалізованим, адже для українських містян радіоприймач був майже недоступним у ті часи. Швидше за все, чути і слухати радіоінформацію Валер'ян Поліщук міг не вдома, а на робочому місці – у редакції радіогазет, де літератор працював редактором. У цей час захоплення поета темою радіо сягає вершини: у 1929 р. в «Універсальному журналі» виходить стаття «Електрика над вухом» [4, 74-80]. Робота у сфера радіокомунікацій допомогла автору здійснити детальний опис діяльності радіо, у широкому значенні цього слова: від встановлення радіоантен до складання редакторським колективом текстів для програм. Також письменник наводить приклади листів реальних слухачів до редакції. Тож, в даному випадку образ радіо зображується як вдалий синтез роботи людини і техніки.

Не оминув увагою тему радіо й Михайль Семенко. Зокрема, у творі «Так починається поема про те як повстав світ і загинув Михайль Семенко» [7, 152-162] автор подає радіо, як ознаку вже не сьогодення, а минулого часу. За версією Семенка тепер у Радянському Союзі цікавляться вже не просто радіотехнікою чи конструюванням, а ракетобудуванням, польотами

у відкритий космос. А це – вже нова доба у житті людства.

Висновки.

Отже, порівняння сутності образу радіо в італійському та українському літературному футуризмі дало підстави виокремити спільні та відмінні ознаки образів. Серед спільних називаємо: еволюцію образу радіо від засобу передачі звукової інформації до значення радіо як ЗМІ; визнання ролі радіо як однієї із провідних у повсякденному житті людства та ін. Рисами, якими відрізняються футуристичні образи радіо у двох країнах, є час появи перших згадок у літературних творах про радіо – італійці випередили українців на 10 років. Крім того темі радіо відводилося чільне місце у футуристичних маніфестах Італії, протев українських програмових документах митців-новаторів ці питання не підіймалися. І на завершення: у Філіппо Марінетті образ радіо асоціювався із сутністю поетичної творчості, тоді як українські футуристи сприймали радіо здебільшого як поєднання машинного й людського у велику систему, що продукує і передає інформацію. Утім, така відмінність сутності образу радіо в італійських та українських творах ще раз підкреслює самотність розвитку футуризму загалом і футуристичної літератури зокрема, у кожній з країн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Васьків М. Дослідження історії українського радіо на основі публікацій 1920-30-х років // Український інформаційний простір: Науковий журнал факультету журналістики і міжнародних відносин Київського національного університету культури і мистецтв / Гол. редактор М. С. Тимошик. – Число 4. – К.: КНУКіМ, 2016. – С. 104 – 113.
2. Васьків М.С. Особливості інтерактивного зв'язку Українського радіо 1920-х років зі слухачами (за статтею В. Поліщука) // Регіональні ЗМІ: історія, сучасний стан та перспективи розвитку / відп. ред. В.М. Галич. – Т. II. – Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2012. – С. 21 – 28.
3. Вокальчук Г. Поет беззразковості (неологія Михайля Семенка в контексті словотворчої практики поетів 20 – 30-х років ХХ ст.) // Культура слова. – 2013. – Вип.79. – С. 82 – 89.
4. Поліщук В. Електрика над вухом. // Універсальний журнал. – 1929. – №4. – С. 74 – 80.
5. Поліщук В. Радіо в житах. Поезії. 1922 – 1923. – Харків, 1923.
6. Поліщук В. Радіо // Плуг. – 1928. – № 1. – С. 38 – 39.
7. Семенко М. Так починається поема про те як повстав світ і загинув Михайль Семенко. // Михайль Семенко. Вибрані твори. (Упоряд. і передм. А. Біла). – Київ, «Смолоскип», 2010. – С. 152 – 162.
8. Сокорчук І., Козир О. «І в серці тріпотів Морзе...» (митці та радіо) // Від бароко до постмодернізму: Збірник праць кафедри української та світової літератури Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. – Харків: Майдан, 2015. – С. 202 – 205.
9. Сокорчук І., Козир О. Радіо в українському культурному просторі 20-30-х років ХХ століття (на матеріалі творчості Миколи Хвильового) // Радіоелектроніка та молодь у ХХІ столітті. Матеріали ХХ ювілейного Міжнародного молодіжного форуму. Міжнародна конференція «Українська державність, мова, культура, в інформаційному тисячолітті» – Харків: ХНУРЕ, 2016. – С. 84 – 85.
10. Сокорчук І., Козир О. Дещо про телеграфний стиль Михайля Семенка // Радіоелектроніка та молодь у ХХІ столітті. Матеріали ХХІІ Міжнародного молодіжного форуму. Міжнародна конференція «Українська державність, мова, культура, в інформаційному

тисячолітті» – Харків: ХНУРЕ, 2014. – С. 244 – 245.

11. Югай И. Радио в арт-практике XX века // Научное обозрение. Реферативный журнал. – 2014. – № 1. – С. 56 – 57.

12. Fisher M. Futurism and Radio. // *Futurism and the technological imagination*. / Edited by Günter Berghaus/. – Amsterdam; New York, N.Y. : Rodopi, 2009. – P. 229 – 262. *Futurism: An Antology*. / Edited by Lawrence Rainey, Christine Poggi, and Laura Wittman/. – Yale University Press, 2009. – P. 229 – 262.

13. *Futurism: An Antology*. / Edited by Lawrence Rainey, Christine Poggi, and Laura Wittman/. – Yale University Press, 2009. – 640 p.

14. Marinetti F. T. *Destruction of Syntax—Radio Imagination—Words-in-Freedom (1913)* // *Futurism: An Antology*. / Edited by Lawrence Rainey, Christine Poggi, and Laura Wittman/. – Yale University Press, 2009. – P. 143 – 151.

15. Marinetti F., Masnata P. *Theradia: futurist manifesto* // *Futurism: An Antology*. / Edited by Lawrence Rainey, Christine Poggi, and Laura Wittman/. – Yale University Press, 2009. – P. 292 – 295.

FOTOGRAFIA PRODUKTOWA W TEORII I PRAKTYCE

Witkowska Katarzyna

*studentka Wyższej Szkoły Technicznej w Katowicach,
wydziału Architektury Budownictwa i Sztuk Stosowanych
kawitkowskaa@gmail.com*

STRESZCZENIE

Zewsząd jesteśmy atakowani reklamami produktowymi. Bilbordy, gazetki reklamowe z wielką ilością kolorowych zdjęć, przedmiotów mających zachęcać potencjalnych klientów do zakupienia towaru, otaczają nas z każdej strony. Każdy z tych obrazów przedstawia nienaganny wygląd i najlepsze cechy produktu. A wszystko to po to by zwiększyć swoją sprzedaż, a każdy z osobna czuł że właśnie tego potrzebuje.

Reklama ma za zadanie działać głównie na nasze zmysły. Widząc parę unoszącą się nad kubkiem kawy, czy znad pysznie wyglądającego dania obiadowego mamy od razu poczuć ciepło i niemalże zapach tych produktów. A jak długotrwały proces jest potrzebny by uzyskać taki właśnie efekt? Jakich sztuczek używają fotografowie by produkty przez nich fotografowane były bardziej gorące, kolorowe, a na sam ich widok ciekła nam ślinka?

WSTĘP

Coraz częściej zwracamy uwagę na otaczającą nas rzeczywistość przez pryzmat zdjęć, obrazów czy ilustracji graficznych. W dużej mierze to właśnie one wpływają na nasze decyzje i działania. Poddają wątpliwości nasze poglądy. Możemy wręcz stwierdzić, że w aktualnych czasach to one stają się integralną częścią naszych marketingowych rozwiązań. Bowiern dobrze zaprezentowany

produkt przekłada się na zainteresowanie potencjalnego klienta. Podstawą dobrej prezentacji przedmiotu jest przedstawienie go w sposób ciekawy, zaskakujący czy wręcz intrygujący. Fotografie produktowe powinny być więc w pełni przemyślane, nigdy przypadkowe. Kadry powinny mieć właściwą kompozycję, tło i oświetlenie. Każdy detal ma wielkie znaczenie. Im lepiej wykonane jest zdjęcie, im lepiej jest przedstawiony na nim produkt tym większe prawdopodobieństwo, że zainteresuje on potencjalnych klientów i doprowadzi do zakupu.

POWSTANIE FOTOGRAFII

Powstanie fotografii datuje się na dzień 7 stycznia 1839 roku, kiedy to Dominique Francois Arago (fizyk) przedstawił wynalazek dagerotypii na posiedzeniu Francuskiej Akademii Nauk. Trzeba jednakże nadmienić, iż na ten wynalazek złożyły się osiągnięcia wielu uczonych i wynalazców, które miały miejsce na przestrzeni wieków. Możemy również wyróżnić dwie dziedziny nauki, którym zawdzięczamy ten wynalazek [3, s.3]:

- badania fizyczne - dzięki nim został skonstruowany aparat fotograficzny. A dużą rolę odegrało znane już wtedy zjawisko tzw. camera obscura, czyli ciemni optycznej. Po jej skonstruowaniu trwały dalsze badania, gdzie wielu naukowców udoskonalało ją, między innymi została dodana do jej środka soczewka zbierająca, a później układ dwuwypukłych soczewek. Następnie w najbardziej doskonałej wersji camera obscura zyskała soczewki o zmiennej ogniskowej oraz lustro ustawione pod kątem 45 stopni. Zaczęto również zauważać zależności ostrości obrazu od wielkości przysłony i oddalenia soczewki. Natomiast w latach 1575 - 1630 Christof Scheiner porównał działanie camera obscura do ludzkiego oka i stwierdził zależność wielkości obrazu od odległości między obiektywem a kamerą. Trzeba też wspomnieć, że wszystkie te działania w pierwszym zamierzeniu miały ułatwić pracę malarzom i rysownikom uwieczniającym krajobrazy i przedmioty w swoich dziełach. Wynalazek ten stał się niezmiernie popularny wśród artystów i stanowił gotowe urządzenie do tworzenia fotografii. Aby jednak było można otrzymać obraz fotograficzny potrzebny był materiał światłoczuły. [3, s.3-5];

- badania chemiczne - doprowadziły do wynalezienia materiału światłoczułego - pierwszym materiałem, na którym została utrwalona fotografia była cynkowa płytką, którą polewano syryjskim asfaltem, który posiadał niezwykłą światłoczułość, a następnie naświetlano około 10 godzin. Po wywołaniu w oleju lawendowym uzyskiwano obraz utworzony przez proszek asfaltowy i błyszczącą powierzchnię metalu. Metoda ta została nazwana heliografią. Następną metodę naświetlania nazwano od nazwiska jej wynalazcy dagerotypią. Do otrzymywania obrazów tą metodą stosowano płytki ze srebra lub miedziane posrebrzane. Płytki te należało dokładnie wypolerować i poddać działaniom par jodu, który tworzył na ich powierzchni warstwę jodku srebra. Następnie płytkę umieszczano w camera obscura i naświetlano. Naświetloną płytkę należało poddać działaniu par rtęci. W miejscach naświetlonych tworzył się amalgamat srebra oczywiście

proporcjonalnie do stopnia naświetlania. Gotowy obraz utrwalano w gorącym roztworze chlorku sodu. W późniejszym okresie zaczęto stosować do utrwalania znany już wcześniej tiosiarczan sodu. Jego utrwalające właściwości odkrył już w 1819 roku brytyjski astronom i chemik - sir John Frederick William Herschel i do dziś stosowane są jako główne składniki utrwalaczy. Ogłoszenie wynalazku dagerotypii spowodowało angielskiego uczonego Williama Henry'ego Foxa Talbota (1800-1877) do podania publicznej wiadomości własnych badań, które rozpoczął wiosną 1834 roku. Nasyczał papier roztworem chlorku sodu, po czym jedną jego stronę pokrywał roztworem azotanu srebra i suszył go. Tak przygotowany papier służył do otrzymywania obrazów metodą. Aby otrzymać obraz na przygotowanym papierze umieszczał nieprzezroczyste przedmioty na przykład koronki czy rośliny i naświetlał światłem słonecznym, co trwało tak długo, aż nie zasłonięte przez ułożone przedmioty miejsca zaczerniły się. Miejsca zasłonięte pozostawały białe tworząc obraz negatywowo. W celu zwiększenia czułości papieru, tak aby nadawał się on do zdjęć w camera obscura, opisany proces uczulania należało powtórzyć. Do roku 1840 Talbot zaczerniał swoje obrazy wyłącznie działaniem światła skąd metodę tę przyjęto nazywać talbotyją. Przez ponowne przekopiowywanie negatywu na papier światłoczuły uzyskiwało się pozytyw. Był to więc pierwszy w historii proces negatywowo-pozytywowo. Natomiast po wprowadzeniu wynalazonego przez Talbota papieru jodo-galusowego, stosowano proces wywoływania w kwasie galusowym. Proces ten nazywano kalotypią, a kolejne wynalazki z dziedziny fotografii były następstwem negatywowo-pozytywowej metody Talbota [3, s.6-8]

CZYM JEST FOTOGRAFIA PRODUKTOWA?

Jest dziś wręcz nieodłączną częścią fotografii. Wykorzystywaną praktycznie we wszystkich dziedzinach życia gospodarczego, czyli wszędzie tam gdzie chcemy przedstawić czy zareklamować swój produkt potencjalnemu gronu klientów. Najprościej mówiąc jest to fotografia produktu, najczęściej fotografowana na białym tle. W ten sposób możemy przedstawić przedmiot z najdrobniejszymi szczegółami i przede wszystkim umieścić go na pierwszym planie. Profesjonaliści by uzyskać białe i jednolite tło wykorzystują stoły fotograficzne lub namioty bezcieniowe. Pozwala to na odpowiednie rozproszenie promieni świetlnych. Fotografia produktowa jest niestety bardzo wymagająca jeżeli chodzi o zastosowanie prawidłowego oświetlenia. Dlatego studia fotograficzne wyposażone są również w masę softbox'ów, a także parasoli. Odpowiednie oświetlenie daje możliwość wydobycia faktury z materiału, z którego produkt został wykonany [2].

ŚWIATŁO W FOTOGRAFII

Światło wydaje się najbardziej naturalną rzeczą na świecie jednak odpowiednie jego wykorzystanie w fotografii jest wielką sztuką. Podczas jednego dnia można zaobserwować jak się zmienia. O każdej godzinie światło wygląda inaczej, posiada swoją własną niepowtarzalną specyfikację.

Fotografowanie w zamkniętym pomieszczeniu gdzie nie mamy za wiele promieni słonecznych potrzebuje sztucznego oświetlenia. Do tego fotografowie używają różnorodnych sprzętów oświetleniowych:

- lampa błyskowa - dostarcza dodatkową wiązkę światła, która jest niezbędna do prawidłowego oświetlenia fotografowanego punktu. [1, s. 53]

- softboks - używany głównie w studiach fotograficznych lub filmowych. Potocznie zwany zmiękcżającym pudełkiem. W jego wnętrzu jest umieszczona lampa błyskowa. Światło pochodzące z softboksu jest delikatne i rozproszone, co pozwala na redukcję bądź całkowite pozbycie się cieni. Softboxy możemy podzielić [1, s.53] :

- ze względu na ilość boków : czworokąty, okty (ośmioboczne), teraboksy (szesnastoboczne);

- ze względu na wielkość: mniejsze lampy stosowane w fotografii portretowej, komercyjnej czy reporterskiej oraz większe softboksy stosowane w studiach fotograficznych, gdzie wyróżnić możemy softboksy sufitowe;

- stół bezcieniowy - jest to stół pozbawiony ostrych kątów, wykonany z aluminiowych rurek i akrylowego blatu, dzięki czemu świetnie rozprasza promienie świetlne[1, s.83];

- namiot bezcieniowy - jest odmianą stołu bezcieniowego. Ma kształt sześciangu bądź stożka. Wykonany jest z półprzeźroczystego materiału o białej barwie, dzięki czemu pozwala na odpowiednie oświetlenie i wykonanie zdjęcia przedmiotu bez cieni [1, s.83];

- parasolki - są najczęściej spotykanym oraz najtańszym modyfikatorem światła. Możemy podzielić je na dyfuzyjne i parasolki odbijające światło [1, s.91];

- blendy - jest to płaszczyzna odbijająca światło. Służy do poprawnego doświetlenia fotografowanego obiektu. Wyróżniamy blendę złotą (daje ciepłe światło), srebrną (daje zimne światło), białą (tworzy rozmyte cienie przy zimnych kolorach) [1, s.99].

DLA LEPSZEGO EFEKTU

Fotografia produktowa to niezwykle trudna sztuka, a szczególnie w branży gastronomicznej. Szybko jednak można znaleźć proste rozwiązania dla każdego problemu. Nawet takiego jak znikająca para nad ciepłego dania, szybko roztopiające się kostki lodu w napojach czy pianka ze spienionego mleka, która w szybkim tempie znika. Kilka przykładów, które pozwalają wykonać efektywniejsze zdjęcia:

- Pięknie białe mleko, na którym idealnie utrzymują się płatki - z doświadczenia wiemy jak płatki szybko nasiąkają mlekiem, a co za tym idzie robią się cięższe i opadają na dno. Do otrzymania, więc doskonałego efektu stosuje się klej PVA. Utrzymuje on idealnie biały kolor mleka, a płatki spokojnie utrzymują się w pozycji i miejscu jakim im nadamy. I co najważniejsze zdjęcia możemy robić nawet kilka godzin;

- Apetycznie przyrumieniona skórka na mięsie - wystarczy odrobina

pasty do butów i pracy stylistki, a mięso nawet zimne będzie zawsze wyglądało jak świeże i idealnie przyrumienione;

- Nie roztopiające się kostki lodu - najczęściej bywają plastikowe, dzięki czemu zachowują swój doskonały kształt;

- Sposób na mleko - z dodatkiem wody z mydłem wygląda super świeżo i pieni się;

- Pieczony kurczak - wypchany papierem toaletowym, bądź inną makulaturą zachowuje idealny kształt i proporcje;

- Lody - jak je fotografować w upalny dzień przez kilka godzin? Wystarczy zabarwić perec ziemniaczane. Wygląda tak samo i nie roztopia się;

- Nieskazitelna masa w torcie pozbawiona jakichkolwiek okruszków i śladów noża po skrojeniu - idealnie sprawdza się w tej sytuacji biszkopt przełożony tekturą, na którą bezpośrednio wyklada się masę tortową;

- Piękny błyszczący miód - do tej roli stworzony został olej silnikowy. Ma piękny kolor, błyszczy się i nie wchłania w jedzenie;

- Unosząca się para z nad ciepłych napoi i dań - ten efekt otrzymamy umieszczając, za fotografowanym obiektem, podgrzane w mikrofalówce nasiąknięte wodą waciki kosmetyczne.

PODSUMOWANIE

Wszystkie zabiegi i sztuczki stosowane w fotografii produktowej mają za zadanie skłonić jak największe grono potencjalnych klientów do zakupu proponowanego produktu. Należy jednak mocno zastanowić się czy to co widzimy w gazetkach reklamowych, billboardach czy ulotkach jest prawdziwe. Czy nie jest to czasem sztuczka dla lepszego efektu.

Pamiętajmy, że nie wszystko co widzimy jest tym czym nam się wydaje.

BIBLIOGRAFIA

1. S. Kelby, Światła, ujęcie, retusz. Od pustego studia do gotowej fotografii, Helion, Gliwice 2012;
2. Schuy E., Fotografia produktowa. Od przedmiotu do martwej natury, Galaktyka, Łódź 2011.;
3. Z. Tomaszczuk, Łowcy Obrazów. Szkice z historii fotografii, Centrum Galaktyki Kultury, Warszawa 1998;

TEORETYCZNO-PRAKTYCZNE ASPEKTY WYPALENIA ZAWODOWEGO ZAWODÓW MEDYCZNYCH.

Lic. Grzegorz Witkowski

Student

Instytut Zdrowia Publicznego

Wydział Lekarski i Nauk o Zdrowiu

Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach

grzesiek_wit@icloud.com

Streszczenie:

Wypalenie zawodowe staje się coraz częstszym problemem, Wywiera znaczne oddziaływanie społeczne zwłaszcza gdy chodzi o zawody medyczne. Członkowie wyjazdowych zespołów ratownictwa medycznego są w grupie wysokiego ryzyka zachorowania na tą przypadłość. Osoby u których stwierdza się syndromy wypalenia zawodowego mogą okazać się mało skuteczne w pracy, a więc mogą dopuszczać się zaniedbań względem pacjentów, co w konsekwencji może skutkować pogorszeniem się stanu lub skrajnych przypadkach nawet śmierć . Okazuje się że standardowe metody radzenia sobie ze stresem są niewystarczające, należy podjąć zdecydowane kroki w kierunku poprawy świadomości oraz zdrowia psychicznego kadry medycznej. Jednym z pierwszych słusznych kroków może okazać szerzenie wiedzy i świadomości na temat wypalenia zawodowego.

Wstęp

Już w latach 70 XX wieku w literaturze psychologicznej pojawiał się Problem stresu oraz szeroko rozumianego wypalenia zawodowego. Określenie wypalenia zawodowego zostało wprowadzone do słownika nauki w Ameryce w latach 70 [1]. Psychiatra Herbert Freudenberger i psycholog społeczny Christinę Maslach niezależnie od siebie, równolegle zaczęli posługiwać się tym określeniem. Obserwację Maslacha oraz jego współpracowników skupiły się na pracownikach zawodów społecznych, głównie lekarze pielęgniarki, nauczyciele, czy pracownicy społeczni. Analizując emocję badacze zwrócili uwagę powtarzające się elementy takie jak emocjonalne wyczerpanie, negatywne postawy, zanik uczuciowości. Zespół wspomnianych zjawisk został nazwany „Wypalenie się”, badania na ten temat były kontynuowane ze względu na okoliczności zainteresowania. Badania Maslacha oraz jego zespołu zainspirowały innych psychologów, co doprowadziło do stworzeniem uniwersalnego narzędzia służącego do pomiaru wypalenia zawodowego noszącego nazwę MBI (Maslach Burnout Inventory). Narzędzie to uwzględniało również dynamikę oraz strukturę zjawiska wypalenia się. Szczególną cechą predysponującą pracowników zespołów ratownictwa medycznego na chorobę jaką jest wypalenie zawodowe, jest sam charakter pracy. Każdego dnia spotykają się oni z bardzo dużą liczbą czynników stresogennych[2]. Najważniejsze z nich to :

- Odpowiedzialność za ludzkie zdrowie i życie,
- Kontakt z bólem, cierpieniem, oraz ludzkimi nieszczęściami,
- Kontakt ze śmiercią,
- Częste incydenty agresji słownej oraz fizycznej,
- Roszczeniowe postawy pacjentów,
- Niskie zarobki,
- Bardzo duża ilość godzin spędzona w pracy (nawet do 500 godzin w ciągu miesiąca)

Ciągle, ostre narażenie na stres może być przyczyną zaburzeń, zaczynając od problemów ze snem, brakiem apetytu, utratą relacji z osobami bliskimi, aż w końcu depresji oraz wypalenia zawodowego. W dużej mierze może się to również odbić na kondycji fizycznej, prowadząc do otyłości, problemów z ruchem, czy w konsekwencji innych chorób prowadzących do stanów zagrożenia życia. Świadczy to że potrzeba współpracy ratowników medycznych z psychologiem jest realną potrzebą która może przynieść wiele dobrego. Potrzeba ta jest coraz bardziej uświadomiona, w szeregach służby zdrowia, powstaje coraz więcej terapii, ćwiczeń grupowych. Głównym zadaniem takiej praktyki jest poprawa stanu psychicznego pracowników służby zdrowia, z szczególnością ratowników medycznych. Ponieważ osoby te jako pierwsze stykają się z ludzkim nieszczęściem, zawsze są na miejscu kiedy drugiemu człowiekowi coś zagraża[4]. Często to oni ratują małe dzieci, walczą o życie osób po wypadkach komunikacyjnych. Widzą rzeczy które wywołują niekontrolowane emocje u innych ludzi, jednak wiedzą że jeżeli oni nie udzielą pomocy, osoby zagrożone mogą zginąć.[5]

Psychologia w systemie ratownictwa medycznego

Psycholog współpracujący z ratownikami medycznymi powinien przede wszystkim pełnić funkcję doradcy, osoby która pomoże rozwiązać wszelkie wątpliwości związane z pracą. Powinien służyć wsparciem oraz pełnić funkcję terapeuty, osoby która wysłucha, da ujście emocjom oraz pozwoli pogodzić się z obrazami których doświadczyli ratownicy. Psycholog ratownika medycznego powinien wykazywać się kompetencjami takimi jak:

- Umiejętność słuchania i rozumienia
- Wspieranie nie stawiając osądów
- Dyskrecja i umiejętność nawiązania kontaktów zaufania

Współpraca z psychologiem powinna znaleźć najlepsze rozwiązania sytuacji trudnych, ale również działania długoterminowe takie jak pokazywanie technik radzenia sobie ze stresem, oraz trudnymi emocjami. Znanym sposobem odreagowania złych emocji jest „defusing”[6]. Ta technika terapeutyczna stosowana jest głównie w sytuacjach kiedy zespół doświadczył skrajnie traumatycznych obrazów. Polega ona na pewnego rodzaju zezwolenie swemu ciału na odreagowanie emocji, poprzez płacz, drżenie, czy krzyki. Sesje powinny być prowadzone w małych grupach których liderem jest psycholog posiadający odpowiednie przeszkolenie. Jednak istnieją pewne obostrzenia których należy przestrzegać, które muszą być spełnione aby sesja terapeutyczna przyniosła

oczekiwane efekty. Wymagania które powinny być spełnione:

1. Czas – nie powinno się prowadzić tego typu sesji w zbyt odległym czasie, maksymalny odstęp od momentu ekspozycji na traumatyczne przeżycia nie powinien przekraczać 3 – 5 godzin.

2. Miejsce – warunki pracy często nie dają możliwości znaleźć miejsca zapewniającego prywatność, pewność że jest się z dala od osób które mogły by wykorzystać negatywne emocje. A właśnie takie miejsce jest niezbędne do przeprowadzenia zajęć.

3. Osoby – grupa osób biorących udział w terapii powinna się znać, ufać sobie, oraz powinna być kontrolowana przez psychologa trzymającego pieczę nad przebiegiem[7,8].

4. Emocjonalność – każda z osób uczestniczących powinna najpierw uświadomić sobie potrzebę takiej terapii, i dobrowolnie wyrazić na nią zgodę. Terapie przeprowadzone pod przymusem są nieskuteczne.

Terapia ta przynosi bardzo dobre efekty jednak organizowanie, oraz przebieg wymaga przestrzegania wielu obostrzeń które stają się problematyczne. Z pomocą przychodzi terapia nosząca nazwę debriefing. Zadaniem obu terapii jest obniżenie stresu emocjonalnego, umiejętność wyparcia lęku oraz kreowanie pewności siebie a w rezultacie wczesna eliminacja możliwego stresu pourazowego. Wyjaśnienie zdarzenia które miało miejsce oraz odpowiednia interpretacja, okazują się być znaczące dla akceptacji oraz poradzenia sobie z trudnymi emocjami. Technika ta polega głównie na rozmowie, oraz logicznemu uzasadnieniu zdarzeń które miały miejsce, w terapii również powinien brać udział cały zespół, kontrolowany przez psychologa, jednak staramy się nie wyrzucać całych emocji naraz lecz rozmawiać na temat tego co miało miejsce, nawzajem rozumiejąc się i wspierając. Może to wywołać również negatywny efekt polegający na przywołaniu złych wspomnień, i obrazów z chwili zdarzenia, dlatego tak ważne jest aby całe zajęcia czuł psycholog[11].

Szkolenia Psychologiczne

Jednym z najważniejszych zadań psychologa w jednostkach państwowego ratownictwa medycznego jest prowadzenie szkoleń kadr medycznych. Szkolenia mają przygotować pracowników systemu do radzenia sobie w trudnych sytuacjach. Jak również chronić ich przed problemem wypalenia zawodowego. Problem ten coraz częściej występuje u ratowników medycznych, pomimo iż jest to bardzo młody zawód, pracownicy skarżą się na złe warunki, niską płacę, duży stres i narażenie na różne czynniki. Człowiek który za młodu wybiera Ścieszkę zawodową, jest pełen wiary, nadziei oraz chęci do pracy[11]. Poświęca cały wolny czas aby doskonalić się w przyszłym fachu. W końcu po kilku latach studiów broni dyplom, zostaje pełnoprawnym ratownikiem medycznym. Zaczyna pracę w wymarzonej zawodzie, oczywiście nie od razu, musiał podjąć kolejne starania aby dostać posadę jako ratownik. Robił wszystko z myślą że warto, że będzie robił coś dobrego, będzie ratował ludzkie życie. I tu następuje zderzenie z rzeczywistością praca o której marzył, do której dążył przez ostatnie lata nie jest tym czego uczyli go na studiach, mało kto docenia jego pracę, ludzie

z pracy są zawistni. Nikt nie dziękuję za pomoc, a nawet wypłata którą otrzymuję za pracę w święta, dni wolne, czy nocki nie pozwala mu utrzymać siebie samego, nie wspominając już o rodzinie.

Wypalenie zawodowe

Przebieg wypalenia zawodowego Pierwszym symptomem wypalenia jest uczucie stopniowego wyczerpania i narastające zmęczenie organizmu. Weekendy przestają wystarczać do tego, by pracownik wypoczął i z nową energią zabrał się do pracy. Redukcja aktywności to kolejny etap – pojawia się wycofanie i apatia. Pracownikowi nie chce się angażować ani w sprawy firmowe ani prywatne. Pojawiają się pierwsze reakcje emocjonalne takie jak agresja werbalna wobec współpracowników, cynizm, negowanie zdania innych. Pracownik staje się trudny we współpracy. Spadek formy uwidacznia się na poziomie kreatywności, motywacji do pracy, zaangażowania i funkcji poznawczych – praca zaczyna zajmować coraz więcej czasu a efekty są słabsze.

Dochodzi do degradacji kontaktów z innymi. Napięcie emocjonalne jest bardzo duże. Pojawiają się wahania nastrojów – od złości do smutku. Kiedy pracownik mimo wszystko nadal nie zauważa problemu, organizm może zacząć reagować psychosomatycznie, czyli pojawiają się problemy zdrowotne, które tak naprawdę są wołaniem o pomoc z przemęczonego pracą i stresem ciała. W skład takich zaburzeń wchodzi zarówno problemy ze snem, częstsze przeziębienia czy spadek sprawności seksualnej, jak i choroby serca czy układu trawiennego. Ostatnim i szczególnie niebezpiecznym etapem wypalenia jest faza desperacji, która prowadzić może do rozwinięcia się depresji reaktywnej, uzależnień, a nawet samobójstwa. Bardzo ważnym aspektem choroby jaką jest wypalenie zawodowe jest wcześniejsza profilaktyka. Mówi się że lepiej stosować profilaktykę niż leczyć. Leczenie wymaga bardzo dużych nakładów czasu i pieniędzy, a i tak często nie przynosi pożądanego rezultatu. Profilaktyka może znacząco zmniejszyć liczbę osób uskarżających się na wypalenie zawodowe. A wczesna edukacja może poskutkować ułatwieniem w wykrywaniu takich chorób. Znając już przybliżony przebieg wypalenia zawodowego łatwo możemy zaważyć jak groźne może się ono okazać dla nas samych. Gdy weźmiemy pod uwagę również zdrowie i życie pacjentów z którymi ratownicy medyczni spotykają się każdego dnia, widzimy jasno jak wiele zagrożeń niesie dla nas zaniedbanie pewnych spraw. Osoba od której zależy życie innych powinna nieść pomoc i być do tego przygotowana, zaniedbania wynikające z braku chęci do pracy mogą kosztować ludzkie życie[14].

Podsumowanie

Aby zaradzić rozprzestrzenianiu się problemu wypalenie zawodowego należy podjąć zdecydowane i stanowcze kroki, takie jak:

- Szerzenie informacji na temat objawów i ryzyka wynikającego z tej przypadłości
- Profilaktyka prozdrowotna, szkolenia,
- Utworzenie i podtrzymanie współpracy ratowników medycznych oraz psychologów

Wymienione w artykule techniki radzenia sobie z traumą po drastycznych sytuacjach, czy też teorie na temat wypalenia zawodowego są coraz częściej szersze. Jednak okazuje się że bardzo dużym problemem jest brak praktyki idącej za dobrze rozwiniętą teorią. Należy wprowadzać w życie elementy które mogą przynieść rezultat, cały czas je kontrolując wprowadzając niezbędne zmiany. Tak aby w przyszłości było coraz lepiej, aby każdy obywatel czuł się bezpiecznie w swoim kraju, a służby czuwające nad zdrowiem i życiem były doceniane.

Bibliografia

1. Michałowska D. EDUKACJA PROZDROWOTNA – PODEJŚCIA, MODELE, METODY. PRZEGLĄD TERAPEUTYCZNY NR 4/2008
2. Kliszcz J.: *Psychologia w ratownictwie*. Dyfin SA, Warszawa 2012,
3. Wołoszyn P.: *Ratownicy medyczni – nowa grupa interesu?*. Wydawnictwo Adam marszałek, Toruń 2007
4. Nadolny K.: *Rekomendacja postępowania w ratownictwie medycznym*. Elmed Media Group, Sosnowiec 2015 s 103 - 109
5. Jakubaszko J.: *ABC Resuscytacji*. WGórnicki wydawnictwo medyczne Wrocław 2012
6. Rosenberg T, Pace M. Burnout among mental health professionals: Special considerations for the marriage and family therapist. *J Marital Fam Ther* 2006
7. Beisert M., Przejawy, mechanizmy i przyczyny wypalania się pielęgniarek, w: H. Sęk (red.), *Wypalenie zawodowe – przyczyny i zapobieganie*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2011
8. Adams R, Jones A, Lefmann S, Sheppard L. Rationing is a reality in rural physiotherapy: a qualitative exploration of service level decisionmaking. *Health Services Research*. 2015
9. Łodzińska J. Stres zawodowy narastającym zjawiskiem społecznym. *Seminare*. 2010
10. Mandy A, Saner M, Lucas K. Burnout and self-efficacy in Norwegian physiotherapists. *International Journal of Therapy & Rehabilitation*, 2004
11. Pasikowski T., Polska adaptacja kwestionariusza Maslach Burnout Inventory, w: H. Sęk (red.), *Wypalenie zawodowe. Przyczyny i zapobieganie*. Wyd. 2, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009
12. Słowik P. Rola *psychologicznej interwencji w kryzysie wywołanym przez chorobę somatyczną i hospitalizację* [w:] D. Kubacka – Jasiocka, K. Mudyń (red.) *Kryzys, interwencja i pomoc psychologiczna. Nowe ujęcia i możliwości*. Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2005: 98-102.
13. Meijer SA, Sinnema G. *Psychological, behavioural and social adjustment in children and adolescents with juvenile chronic arthritis*. *Ann Rehum Dis*. 2000, 59: 276-282.
14. Heszen-Niejodek I, Wrześniewski K. *Udział psychologii w rozwiązywaniu problemów zdrowia somatycznego*

FILOZOFIA WYCHOWANIA W UJĘCIU SERGIUSZA HESSENA REFLEKSJE WYBRANE

Golek Bartłomiej

Uniwersytet Jagielloński, adiunkt, Kraków

bartlomiej.golek@uj.edu.pl

Pierwsza połowa XX wieku to czas powstawania i rozwoju w pedagogice licznych prądów i kierunków. Na jednym biegunie rozwijała się pedagogika

biopsychologiczna i socjologiczna, a w ich ramach między innymi: ruch nowego wychowania, koncepcje oparte na psychologii rozwojowej i wychowawczej, pedagogika społeczna, koncepcje wychowania narodowego, państwowego i obywatelskiego. Inną propozycją podejścia do zagadnień rozwoju, kształcenia i wychowania człowieka, zakorzenioną głęboko w myśli filozoficznej, stawał się kierunek określany mianem pedagogiki kultury. Kierunek ten rozwinął się na Zachodzie pod wpływem poglądów Wilhelma Diltheya oraz jego ucznia Edwarda Sprangera, którzy głosili, iż człowiek nie jest tylko istotą naturalną w znaczeniu przyrodniczym, ale przede wszystkim istotą kulturalną, uczestniczącą w procesie przeżywania i tworzenia przedmiotowych wartości. W myśl pedagogiki kultury zadaniem wychowania jest przygotowanie jednostek do czynnego i twórczego udziału w życiu kulturalnym przez rozwinięcie ich sił duchowych i wprowadzenie ich w świat wartości ponadindywidualnych. To bowiem wartości stanowią aksjologiczne jądro każdej kultury i tym samym fundament każdego wychowania. Jak pisze Leonard Grochowski, „Zwolennicy pedagogiki kultury wykazywali – wbrew stanowisku reprezentantów indywidualizmu pedagogicznego – zależność rozwoju duchowego jednostki od spuścizny społeczno-kulturowej i od przyswojenia obiektywnych wartości kulturowych. Natomiast przeciw socjologizmowi pedagogicznemu podnosili prawa osobowości ludzkiej, dzięki której wartości obiektywne kultury nabierają życia i mocy” [1, s. 189].

Jednym z najwybitniejszych przedstawicieli pedagogiki kultury był Sergiusz Hessen (1887-1950) – filozof i pedagog, Rosjanin-emigrant, od 1935 roku przebywający w Polsce. W swoich licznych pedagogicznych pracach poświęcił on sporo miejsca tematyce wartości, co wiązało się z filozoficznym ujmowaniem przez niego zagadnień kształcenia i wychowania. W miejscu tym przypomnieć należy, że na określenie tego, co dziś rozumiemy pod pojęciem wychowania, używał S. Hessen terminu kształcenie. Kształcenie było dla niego niejako wyższą i najistotniejszą warstwą zjawiska wychowania, odnoszącą się do rozwoju całej osobowości i oznaczającą urzeczywistnienie czysto duchowych praw w osobowości i przez nią. Pod pojęciem wychowania rozumiał natomiast psychofizyczną peryferię kształcenia – „wyrobień” zmysłów, uwagi, ręki oraz innych organów i zdolności organizmu [2, s. 118].

Filozofia a pedagogika

By zrozumieć myśl pedagogiczną Sergiusza Hessena, uwzględnić trzeba filozoficzne poglądy autora. Kształtowały się one podczas studiów w Niemczech w kręgu badeńskiej szkoły neokantyzmu. Studiując najpierw w Heidelbergu, potem we Fryburgu młody Hessen uczęszczał m. in. na wykłady Windelbanda i Rickerta. Ci dwaj niemieccy filozofowie ustalili kierunek filozoficznych poszukiwań Hessena. Tak pisze o tym Wincenty Okoń: „Windelband, jak wiadomo, rozwinął ogólną teorię wartości oraz dokonał podziału nauk na nauki nomotetyczne i nauki idiograficzne. Rickert zajmował się także teorią wartości, jak również teorią kultury i metodologią humanistyki. Idąc śladem

Windelbanda wyróżnił dwie grupy nauk: nauki o kulturze i nauki o naturze. Do grupy pierwszej zaliczał więc nauki idiograficzne, tj. badające oryginalne i niepowtarzalne zjawiska kultury, nie dające się ujmować w prawa, do drugiej natomiast nauki nomotetyczne, tj. wykrywające prawa, które rządzą zjawiskami przyrodniczymi. Hessen zaliczał pedagogikę do nauk o kulturze, tym samym ustalał jej status metodologiczny. Uważał ją za naukę idiograficzną, gdyż jej przedmiotem poznania są wartości jako indywidualne i niepowtarzalne dobra” [3, s. 25].

Jak zauważa Tadeusz Nowacki, Hessen rozwijał się w kierunku platonizmu, często powoływał się w swych pismach na idee Platona, uznawał istnienie obiektywnych, uniwersalnych wartości i wzywał do ich urzeczywistniania. Autor ten tak tłumaczy aksjologiczne poglądy Hessena: „Te ponadosobowe wartości wywołują dążenia ludzi do ich realizacji i w ten sposób powstają indywidualne i historyczne realizacje wartości. Można więc rozważać życie każdego człowieka, o ile odpowiedział on na apel owych wartości i co z nich zdołał urzeczywistnić w swoim życiu. Biografia człowieka jest uzależniona od realizowania przeniżeń obiektywnych wartości. Kto ich nie realizuje, ten nie ma właściwie biografii. Tak samo wkład poszczególnych społeczeństw w kulturę ogólnoludzką jest zależny od stopnia i sposobu realizowania wartości obiektywnych” [4, s. XIII]. Sergiusz Hessen wyraźnie opowiadał się za autonomią i absolutnym charakterem wartości transcendentalnych – prawdy, dobra i piękna: „Jeśli nawet treść prawdy w dziejach ludzkości zmienia się i ludzie w różnych warunkach czasowych i przestrzennych mają różne poglądy na to, co jest prawdą, dobrem i pięknem, jednakże formalne własności tego, co pretenduje do tego, aby być prawdą, dobrem i pięknem, zostają te same. Filozofia może zatem w sposób czysto naukowy i obiektywny zbadać formalne założenia i uniwersalną strukturę, czyli istotę owych bezwzględnych wartości” [2, s. 14].

Zagadnienie wartości stanowiło dla Hessena platformę nierozzerwalnie łączącą pedagogikę z filozofią. Krytycznie odnosił się do próby wyzwolenia pedagogiki z jej tradycyjnej zależności od filozofii, przeciwstawiał się ujmowaniu pedagogiki jako autonomicznej nauki przyrodniczej, doświadczalnej, nawet eksperymentalnej, wskazując, że takie naturalistyczne uprawianie pedagogiki ogranicza przedmiot jej poznania, słyca jej rolę i nadaje jej wyraźnie techniczny charakter. „Pedagogika staranie omija wówczas kwestię celów, żeby skupić się całkowicie na środkach, zapewniających w sposób najskuteczniejszy naturalny rozwój, czyli wzrost jednostki, jako ten oczywisty cel, który tkwi w samym dziecku. Na tym gruncie właśnie powstaje ów *pedagogizm*, w myśl którego punkt ciężkości całej teorii i praktyki pedagogicznej przesuwa się na odnalezienie różnych zewnętrznych sztuczek i chwytów, mających jak najbardziej ułatwić dziecku naukę w szkole i zabezpieczyć tym powodzenie pracy wychowawcy” [2, s. 114]. Pedagogika uprawiana jako nauka przyrodnicza omija właściwe zagadnienia pedagogiczne, to jest zagadnienia aksjologiczne. Kształtowanie człowieka nie jest samorzutnym rozwojem jego sił psychofizycznych, ale zależy od wyboru i przyswojenia sobie obiektywnych wartości, przejęcia ich

treścią swego życia osobowego. Pedagogika jako nauka o wychowaniu zajmuje się wartościami, które traktuje jako cel wychowania. Zdaniem Hessena, „Tam tylko można mówić o właściwym postawieniu problemu pedagogicznego, gdzie dziecko pojmuje się jako osobowość, choćby na razie tylko potencjalną, a więc jako istotę duchową, nie zaś jedynie jako istotę biologiczną, czyli organizm psychofizyczny. Osobowością jest się jednak tylko wtedy, gdy się urzeczywistnia ponadosobowe wartości, tylko przez to nią się staje, że rozwija się i urzeczywistnia w duchu subiektywnym te prawa, które rządzą przedmiotowymi dziedzinami ducha” [2, s. 117].

Dochodzimy tu do niezwykle ważnej w systemie pedagogicznym Hessena kategorii – kategorii osobowości. Człowiek rodzi się osobą, a osobowością się staje i ten wszechstronny rozwój osobowości jest jego całościowym zadaniem. To podstawowe założenie personalizmu uczynił Hessen fundamentem swej myśli. Aby ukazać, czym jest osobowość w rozumieniu Hessena, należy przedstawić jego wielowarstwową teorię rzeczywistości. Rzeczywistość składa się z warstw przenikających się wzajemnie. Warstwę najniższą stanowi rzeczywistość biologiczna, poziom bytu biologicznego. Warstwę następną rzeczywistość społeczna, obejmująca stosunki między jednostką i grupą. Następną warstwą jest poziom kultury duchowej - na tym poziomie Hessen umieszcza kształtowanie się osobowości, odróżnia jednak osobowość od psychiki. Tak pisze o tym Tadeusz Nowacki: „Osobowość w ujęciu Sergiusza Hessena nie opiera się bezpośrednio na odziedziczonych dyspozycjach psycho-organicznych i tej ich postaci, która powstaje pod wpływem działalności środowiska biospołecznego, lecz jest czymś, co nadbudowuje się nad zjawiskami psychicznymi. (...) osobowość jest nie tylko świadomością, lecz samoświadomością. Istotą samoświadomości jest samowiedza, stanowiąca już nie tylko zjawisko psychiczne, lecz i duchowe. Samowiedza charakteryzuje życie ducha w ogóle, cechuje ona nie tylko ducha podmiotowego (osobowość), lecz i ducha przedmiotowego (tradycję kulturową)” [4, s. XIV-XV].

Osobowość więc nawarstwia się na dyspozycjach, zdolnościach, popędach i skłonnościach jednostki, jednak jest czymś więcej niż tylko jej wymiarem psychicznym. Osobowość człowieka kształtują dzieła kultury, stanowiące indywidualne i historyczne przejawy absolutnych wartości. Powstaje ona i pogłębia się jedynie w miarę, jak jednostka pracuje nad wartościami ponadosobowymi, które wypełniają ją i nadają jej życiową treść. Osobowość charakteryzuje się samoświadomością, a także wolnością, przy czym wolność ujmuje Hessen jako pozytywny proces twórczości. Człowiek osiąga wolność, gdy wchodzi w świat powinności w dążeniu do osiągnięcia wartości, gdy wchodzi w służbę wartości uniwersalnych. „Wtedy rozpoczyna się rozwój osobowości, przy czym osobowość staje się zadaniem całościowym. Sprawia to zarówno niewyczerpalność wartości, jak i oddalająca się perspektywa osiągnięcia coraz odleglejszych celów w twórczości” [4, s. XIV]. Wychowanie jest więc dla Hessena procesem urzeczywistniania się osobowości jako całościowej struktury duchowej, procesem realizowania ponadosobowych wartości na drodze

twórczego wysiłku. Specjalna funkcja wychowania polega na tym, by wartości kulturalne, czyli postaci ducha obiektywnego realizować w duchu subiektywnym, „a przez to samo, przewodząc ducha obiektywnego poprzez medium osobowości i wolności, przedłużyć życie ducha obiektywnego w nowych pokoleniach” [2, s. 233]. Uczeń urzeczywistnia w sobie prawa poszczególnych dziedzin ducha, dokonując tego swym własnym wysiłkiem. Tylko wkład osobistego sumienia ucznia pozwala na prawdziwe zaktualizowanie ducha obiektywnego w podmiocie.

Urzeczywistnienie praw ducha obiektywnego w duchu subiektywnym, przez które następuje włączenie się podmiotu w całość tradycji kulturalnej, jest procesem przebiegającym w czasie. Jest to proces powolnego „nadbudowywania” na psychofizycznym organizmie człowieka form bytu duchowego. Tak proces ten tłumaczył Sergiusz Hessen: „Powoli dopiero dochodzą w podmiocie do władzy prawa pojedynczych dziedzin ducha obiektywnego. Najpierw ujawniają się one w człowieku jakby zmacone i zmniejszone, przeblyskują jedynie poprzez zasłaniające je formy czysto biologicznego życia. W swym wzroście od naturalnego bytu do istoty duchowej przechodzi osobowość człowieka wiele stadiów, które wzajemnie się odróżniają i rozmaicie wyglądają w poszczególnych dziedzinach. Ponieważ filozofia bada prawa poszczególnych dziedzin ducha w ich niezmaconym i w pełni rozwiniętym stanie, jest ona w odniesieniu do procesu kształcenia poznaniem jego ostatecznych celów. (...) Pedagogika o tyle jest nauką filozoficzną, o ile przedmiotem jej jest ów swoisty wzrost celów kształcenia, będący niczym innym jak realizacją w podmiocie autonomicznych praw poszczególnych sfer wartości w ich coraz czystszej postaci. Ponieważ jednak poznaje ona struktury tychże sfer wartości właśnie w ich zmaconej, zmniejszonej formie, jak gdyby zaciemnionej przez witalny byt, którego one nie potrafiły jeszcze zupełnie przeświecić i z którego tylko wyblyskują, nie jest pedagogika żadną *czystą* filozofią, tylko filozofią *stosowaną*, podobnie jak technika psychologiczna i fizjologiczna jest stosowanym przyrodoznawstwem, a polityka stosowanym poznaniem historycznym” [2, s. 122-124].

Według Hessena, każdej dyscyplinie filozoficznej (logice, estetyce, etyce, filozofii prawa, filozofii religii) odpowiada swoista teoria kształcenia (teoria kształcenia naukowego, estetycznego, moralnego, prawnego, religijnego), które razem dopiero stanowią system pedagogiki. Pedagogika jako teoria kształcenia jest stosowaną filozofią, ponieważ posiada ten sam co filozofia przedmiot badań. Są nim wartości kulturalne, czy też życie duchowe, w którym te wartości się realizują. Bada strukturę tych wartości i wzrost życia duchowego jako wzrost celów i zadań kształcenia. Pedagogika nie może się więc oderwać od filozofii, gdyż musiałaby wyrzec się swego właściwego przedmiotu [2, s. 127].

Uwagi o istocie wychowania moralnego

W swych filozoficzno-pedagogicznych pracach wiele miejsca poświęca Hessen wychowaniu moralnemu człowieka, przy czym nie traktuje tego jako odrębnej dziedziny wychowania, lecz jako moment formalny obecny w każdym

prawdziwym wychowaniu. Wychowanie moralne nie jest dla niego jedną z postaci wychowania w tym sensie, w jakim mówi się o wychowaniu intelektualnym czy artystycznym, jest ono jakby naturalnym wynikiem, wewnętrzną formą każdego wychowania w ogóle.

Punktem wyjścia dla rozważań o wychowaniu moralnym czyni Hessen dokonane przez Bergsona rozróżnienie na moralność zamkniętą (stacyczną) i moralność otwartą (dynamiczną). O moralność zamkniętej, uzależnionej od sztywnego poglądu na świat, pisze Hessen: „Jest więc ona produktem oraz narzędziem bytu społecznego i dlatego jest heteronomiczną. Najważniejszymi cechami tej stacycznej moralności są: abstrakcyjność, legalizm, nietolerancja. Ale istotna moralność, rodząca się z miłości, jest dynamiczna i swobodna, nie da się sformułować w prawach i normach, jest zupełnie konkretna, stapia się z indywidualną sytuacją, wyzwala się z wszelkiej zależności od społecznego bytu, będącego zawsze rzeczywistością odrębną i ograniczoną, i wspina się zatem ku czystemu człowieczeństwu” [2, s. 45-46]. To taką moralność – moralność otwartą – winien wychowawca zaszczerpić w młodym człowieku. Hessen daleki jest tu od Herbartowskiego rygorystu i karności. Najważniejszy jest dla niego wolny i dojrzały wybór wychowanka.

Środkami wychowania moralnego nie są nakazy i słowa, ale wyłącznie czyny. Moralność, jak i cała osobowość, rozwija się na drodze rozwiązywania konkretnych zadań, dostosowanych do poziomu rozwojowego jednostki. Filozof tłumaczy: „Postawę moralną w wychowaniu osiąga się nie drogą objaśnień, czym jest moralność, i nie przez moralizatorskie rozważania włączane przy każdej sposobności do nauczania, lecz tylko drogą należytej organizacji pracy i życia wychowanków. Uczeń, który sumiennie, samodzielnie i ze szczerym zainteresowaniem rozwiązuje zadanie matematyczne, kształci się pod względem moralnym znacznie więcej niż uczeń, który biernie uczestniczy w wykładach moralności, słucha moralizatorskich rozważań nauczyciela i nauczy się dobrze powtarzać słowa o etyce i moralności” [2, s. 210]. Należyta, rzeczowa, pozbawiona jakiegokolwiek ubocznej tendencji organizacja pracy uczniów oraz ich czasu wolnego, przy pomocy wspólnych zabaw, pracy zespołowej, wycieczek, współdziałania i innych tego rodzaju środków, sprzyja wychowaniu moralnemu w o wiele większym stopniu niż tak zwane specjalne oddziaływania wychowawcze. Te ostatnie są bowiem niczym innym, jak tylko sztucznym moralizowaniem, które nie zdoła przekonać młodzieży. Tymczasem, jak trafnie zauważa Hessen: „Świadomość obowiązku, poczucie odpowiedzialności, męstwo i wytrwałość, poczucie przynależności społecznej i tolerancja – wszystkie te przymioty, wysuwane zazwyczaj jako cel wychowania moralnego i rzeczywiście cyzelujące to, co przyjęto nazywać *charakterem* człowieka, wyrabiają się tylko dzięki należytemu zorganizowaniu pracy i życia zbiorowego wychowanków, dzięki temu, co Niemcy nazywają *rzeczowością* i co jest wręcz przeciwieństwem wszelkiej moralizacji i w ogóle tendencyjności. Aby oddziaływać wychowawczo pod względem moralnym, nauczanie matematyki winno być zwrócone całkowicie na sam przedmiot, tzn. winno być przede wszystkim nauczaniem

matematycznym; nauczanie historii winno postawić sobie za zadanie możliwie obiektywne poznanie przeszłości, i im bardziej nauczanie jakiegokolwiek przedmiotu jest wolne od wszelkiej tendencji ubocznej, tym bardziej staje się ono kształcącym moralnie” [2, s. 212].

Takie rozumienie wychowania moralnego uzasadnia Hessen filozoficzną analizą moralności i stwierdza, że swoistość wartości moralnej polega właśnie na tym, że za treść swoją moralność nigdy nie może mieć samej siebie: „Ażeby być moralnym, człowiek nigdy nie powinien stawiać moralności za cel swego postępowania, nie powinien nawet myśleć o tym, że postępując tak czy inaczej, postępuje moralnie. Z chwilą gdy moralność wchodzi w zamierzenie działającego, przeradza się niezwłocznie w faryzeuszostwo. A to właśnie znaczy, że czyn moralny powinien mieć za treść nie sam siebie, lecz jakiś konkretny cel, wynikający bezpośrednio z życia, z jego braków i potrzeb, a więc w tym sensie cel rzeczowy, obiektywny. W tym znaczeniu moralność więc jest niczym innym, jak wewnętrzną formą każdej działalności ludzkiej (gospodarczej, społecznej, nawet naukowej, artystycznej itd.)” [2, s. 213]. Celem tak rozumianego wychowania moralnego jest kształtowanie charakteru człowieka, składające się na rozwój jego osobowości. Osobowość człowieka utwierdza się i wolność jego wzrasta w tragicznym przezwyciężaniu losu.

Podsumowanie

Wychowanie – w ujęciu Sergiusza Hessena - jest procesem duchowym, procesem wprowadzania jednostki w świat ducha obiektywnego, w świat kultury, jest rozwijaniem umiłowania i internalizowania wartości uniwersalnych. Filozof ten podkreślał, że człowiek staje się prawdziwą osobowością dopiero wówczas, gdy uczestnicząc w ponadindywidualnej rzeczywistości świata kultury, przyswajając wartości, przeżywając je i tworząc nowe, organizuje swoje życie wewnętrzne wokół tych wartości. Twórczość Sergiusza Hessena zasługuje na uwagę dzisiejszych humanistów, jest bowiem wciąż aktualna i może stać się pomocna w interpretowaniu złożonej rzeczywistości XXI wieku. Filozofia Hessena za swój główny punkt odniesienia bierze człowieka jako ognisko działania poznawczego i procesów twórczych, jej najbardziej charakterystyczną cechą jest ujmowanie jednostki w rozwoju, w nieustannym procesie kształtowania swojej osobowości na drodze urzeczywistniania ponadosobowych wartości. W obliczu rozchwianego ładu aksjonormatywnego dzisiejszego świata myśl ta stanowić może ważny kierunek refleksji i praktyki pedagogicznej. Studium koncepcji Hessena może pomóc zdezorientowanym pedagogom (nauczycielom, wychowawcom, opiekunom) przezwyciężyć popularne dziś hasła relatywizmu i subiektywizmu aksjologicznego i odnieść się do wartości uniwersalnych, obiektywnych, może być szansą na podejmowanie trafnych wyborów i odważnych działań wychowawczych w epoce nadmiaru propozycji kulturowych. Jak celnie podsumowuje Tadeusz Nowacki: „(...) przeprowadzenie studium myśli hessenowskich i koncepcji jest konieczne dla samoświadomości każdego pedagoga-teoretyka, gdyż niemałej wagi propozycję, jaką stanowi hessenowska

teoria wychowania, trzeba nie tylko poznać, przemyśleć, określić jej istotną treść, ale i ustosunkować się do niej, aby ją przewyciężyć w następnym stadium rozwoju, zachowując z niej to, co jest prawdą i wartością i co nie ginie w gąszczu narastającego postępu myśli ludzkiej. Tak właśnie Hessen widział dialektykę rozwoju” [4, s. XXXVI].

Bibliografia

1. Grochowski L., *Rozwój myśli i nauk pedagogicznych* [w:] *Historia wychowania. Wiek XX*, red. J. Miąso, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1980.
2. Hessen S., *O sprzecznościach i jedności wychowania. Zagadnienia pedagogiki personalistycznej*, Książnica-Atlas, Lwów-Warszawa 1939.
3. Okoń W., *Sergiusz Hessen jako człowiek i uczony* [w:] S. Hessen, *Podstawy pedagogiki*. Wybór i opracowanie Wincenty Okoń, Wydawnictwo „Żak”, Warszawa 1997.
4. Nowacki T., *Wstęp* [w:] S. Hessen, *Filozofia – kultura – wychowanie*. Wybór i opracowanie Maria Hessenow, Zakład Narodowy im. Ossolińskich Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław 1973.

Summary

Sergius Hessen is one of the most prominent philosophers of the 20th century, he is a representative of cultural pedagogy, the author of the concept of pedagogy understood as an applied philosophy. He understood education as a spiritual process, in which he implements the human personality, and at the same time supporting continuity of cultural traditions. It is the process of an individual entering the world of objective spirit into the world of culture. S. Hessen devoted a special place in his concept, the issue of moral education, which is to be the moment of any formal pedagogical impact taking place. It has nothing to do with rigid and harmful moralizing - means of moral education are not commands and words, but only actions. Morality and so does the whole personality develops through solving specific tasks tailored to the developmental level of that individual.

OBRAZ BIUROKRACJI W ROSJI CARSKIEJ NA PODSTAWIE REWIZORA MIKOŁAJA GOGOLA - WYDARZENIA HISTORYCZNE W PERSPEKTYWIE LITERATUROZNAWCZEJ

Grochowina Małgorzata

*Magister Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków
grochowina.m@gmail.com*

*Promotor -
doktor nauk humanistycznych, M. Wszolek*

Tematem niniejszego artykułu jest obraz biurokracji W Rosji carskiej, zawarty w komedii Mikołaj Gogola pt. Rewizor. Praca ta stanowi próbę wglądu w wydarzenia historyczne w perspektywie literaturoznawczej. Utwór

ten prezentuje ogół schematów mających miejsce w aparacie administracyjnym państwa w czasach pisarzowi współczesnych. W dalszej części artykułu podjęto próbę analizy biurokratycznej rosyjskiej maszyny, ukazania jej najbardziej charakterystycznych przejawów i typowych dla niej cech.

Twórczość Gogola przypada na epokę cara Mikołaja I, będącego rosyjskim imperatorem od 1825 do 1855 roku. Jego rządy rozpoczęły się od dnia, w którym rozgromiono powstanie dekabrystów, co miało niemalże wpływ na formę sprawowanej przez niego władzy, postawę, jaką przyjął, czy reformy, jakie wprowadzał. Niewątpliwie za jego panowania rozrosła się rosyjska biurokracja, nabrała rygorystycznych form [1, s. 228-230]. Wprowadzenie wielu nowych ustaw, dekretów, zmienianie już tych istniejących doprowadziło do rozwoju maszyny administracyjnej.

Geneza samego słowa biurokracja wywodzi się od francuskiego wyrazu „bureau” - biuro, oznaczającego miejsce pracy urzędnika lub też rodzaj materiału, którym przykrywano stół, natomiast końcówka -kracja ma swoje źródło w języku greckim oznaczającą władzę pewnej grupy społecznej. Na terenach rosyjskich termin ten pojawił się na przełomie XVIII i XIX wieku. W życiu codziennym biurokracja identyfikowana jest z ogromem formalności związanych z działalnością urzędów, ze sztampowym traktowaniem interesantów i ich spraw [2, s. 80]. Feliks Koneczny, polski historyk oraz twórca teorii cywilizacji, w następujący sposób definiuje biurokrację:

Biurokracja jest to system papierów kancelaryjnych, dla którego człowiek jest niczym. Nie dostrzega się człowieka, a gdy go przypadkowo dostrzeże, uważa go za coś bezwartościowego, gdyż dla biurokracji istnieją tylko papierki międzykancelaryjne. ruch tych papierków nazwa się administracją, a z człowiekiem niech się dzieje co chce! [3, s. 82]

W jego opinii cechami biurokracji jest urzędowanie za pomocą siedzenia, pisaniny oraz przepisów. Ważne są ustalenia, regulaminy, a nie dobro ludzkie. Biurokracja przeszkadza w rozwoju społeczeństwo i jest wszechobecna w państwie biurokratycznym, czyli takim, w którym główną rolę odgrywa rozbudowany aparat biurokratyczny. Taki też system wyłania się z kart Rewizora. Autor utworu po skończeniu gimnazjum otrzymał czternastą, najniższą rangę urzędniczą i przeniósł się do Petersburga pragnąc poświęcić się służbie państwu [4, s. 5]. Pobyt w gimnazjum stał się ważnym czynnikiem w rozwoju światopoglądu pisarza, rangę otrzymał on w wyniku „sprawy o wolnomyślicielstwo” mającej miejsce w szkole - jego zeszyt, jako najstarszy i najdokładniejszy konspekt wykładów profesor Biełousowa, został włączony do materiałów komisji śledczej [4, s. 5]. Poszukiwania posady urzędniczej były żmudne i czasochłonne, po wielu próbach udało mu się znaleźć pracę w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych. Zajęcie to nie spełniało jednak jego oczekiwań o służbie, była to praca nudna i męcząca, w 1831 Gogole zrezygnował z jej wykonywania. Przez przeszło rok piastowania stanowiska, zdobył on olbrzymią wiedzę o warstwie urzędniczej, tak zwanych „czynownikach”, ich życie, było źródłem charakterów, sytuacji, które wykorzystał w swojej literackiej pracy [5, s. 569]. Praktyka zawodowa ukazała

przed nim świat mikołajowskiej biurokracji, ukazała pełny obraz carskiego aparatu administracyjnego, opisał on to w Rewizorze, gdzie porusza główne problemy systemu państwowego, to właśnie rzeczywistość mikołajowskiej Rosji jest głównym bohaterem komedii, pisząc utwór mógł on odwołać się do zachowanych w pamięci portretów i wizerunków [6, s. 211].

Już na początkowych stronach utworu Gogol porusza problem kumoterstwa, przekazywania poufnych informacji do swoich niżej umiejscowionych w hierarchii kolegów czy nawet krewnych [4, s. 8]. Do horodniczego, naczelnika policji, pełniącego najwyższą władzę administracyjną w mieście powiatowym przychodzi list z ostrzeżeniem o zbliżającej się kontroli. Naczelnik dostaje informację ze względu na swoje znajomości, pozwala mu to także uprzedzić swoich podwładnych. Wyciek tajnych informacji daje urzędnikom sposobność do przygotowania swoich resortów do wizytacji [4, s. 11]. W każdym z nich wydaje się być coś nie tak, coś co mogłoby wypaść w oczach inspektora niekorzystnie. Brak dyskrecji uniemożliwia rzetelne przeprowadzenie inspekcji, odebrany obraz działań urzędników jest zafałszowany. Kontroler nie widzi rzeczywistego funkcjonowania instytucji, zastaje sytuację podkoloryzowaną. W tej sytuacji wysyłanie inspekcji wydaje się być bezcelowe, nie spełnia ona swojej podstawowej funkcji, czyli wyłapania uchybień, niedoskonałości a co za tym idzie nie można usprawnić rzeczywistego funkcjonowania kontrolowanego podmiotu. Rewizje przeprowadzane na prowincjach statystycznie rzadko i tak nie przynoszą wymiernych efektów.

Dalsze losy Rewizora, obrazują zjawisko łapówkarstwa, było ono wszechobecne, urzędnicy między sobą nie ukrywali, że przyjmują korzyści majątkowe, o swoich grzeszkach rozmawiają otwarcie, nie zatajają ich między sobą, jeżeli codziennie razem współpracują. Nie mówi się o nich otwarcie między urzędnikami, których dzieli duża różnica rang, naturalnie nie informuje się o tym także nieznanymi jeszcze inspektorów, jednak jest to coś powszechnego [4, s. 40]. Gogol porusza także kwestię co łapówką można nazwać a co nie, ukazuje refleksje urzędnika czy przyjmowane przez niego podarki są łapówką, jeżeli nie są pieniędzmi tylko jakąś rzeczą materialną. Niektórzy dostające skromne podarki nie traktują ich jako łapówkę argumentując, że inni urzędnicy czerpią większe korzyści [4, s. 13]. Łapówkarstwo nie jest uważane za czynność naganą, raczej za rzecz naturalną, która zdaje się mieć swoje stałe miejsce w biurokratycznej machinie. Było ono tak rozpowszechnione, że wśród urzędników zatraciło się poczucie negatywnej oceny tego zjawiska, to właśnie stąd wynika usprawiedliwienie tego czynu [4, s. 17]. Panowało wśród społeczeństwa przekonanie, że im lepsza, im wyższa łapówka tyle lepsze i korzystniejsze będzie rozpatrzenie sprawy. Nikt od dawania łapówek nie mógł się uchronić, czasem musiały to także czynić osoby zazwyczaj przyjmujące korzyści [4, s. 89].

Ponadto praca urzędników ukazywana jest jako bardzo opieszła, powolna, wykonują ją oni bez zapału, zdarza się, że dokumenty zalegają na biurkach przez nikogo nieczytane, a osoby pracujące w resorcie nie mają rozeznania w sprawach będących pod ich opieką. Niniejszym niezdolni są oni do wydawania wyroków,

załatwienie nawet najprostszej sprawy mogło ciągnąć się latami, ponieważ urzędnikom brak zapału do pracy [4, s. 28].

Aparat biurokratyczny tworzą urzędnicy, zależności między nimi są określone przez hierarchie, czternastostopniową tabelę rang, wprowadzoną w 1722 r. przez cara Piotra I Wielkiego, dzięki której system służby państwowej został ujęty w jednolity schemat, według niego odbywały się awanse, przetrwał on aż do upadku caratu [1, s. 149]. Piotr Wielki pragnął by awanse dostawały osoby zasłużone, które faktycznie czymś się wykazały. Jednak rzeczywistość była inna, w Rosji kwitł faworytyzm, na przewinienia ulubieńców patrzono przez palce. Na wysoki szczebel drabiny służbowej można się było wspiąć używając pochlebstw, podstępów i przeróżnych podłostek, dla zrobienia kariery w carskiej Rosji niezbędne były dwie cechy: wyzbycie się skrupułów i zręczność w zacieraniu śladów [7, s. 48]. Dla uzyskania wymarzonej posady potrzebne są także koneksje, znajomości, protekcja ważnego urzędnika otwiera drzwi do wymarzonej kariery. Zachowanie urzędników uwarunkowane jest ich miejscem zajmowanym w tabeli, nawet łapówkarstwo jest od tego zależne. W dobrym tonie jest branie łapówki według rangi, tzn. nie zbyt wysokiej jak na miejsce w hierarchii, które się zajmuje, w urzędniczym środowisku nie jest potępiane przyjmowanie jakiegis korzyści, lecz czynienie tego nie według porządku. Nadużycia wynikające ze skali rang stale rosły [4, s. 28]

Dostawanie darmowych rzeczy jest wpisane w system, przystaje na to zarówno lud jak i biurokraci, jak pisze Natalia Modzelewska:

W tym świecie, gdzie wszelkiego rodzaju grzeszki są uświęcone zwyczaje, istnieje ścisła gradacja prawa do nadużyć, zgodna z hierarchią służbową: największy kęs przypada w udziale randze najwyższej, pomniejszym zaś przedstawicielom władzy dostają się kąski coraz skromniejsze [7, s. 49].

Gogol opisuje także kwestię zachowywania się urzędnika względem przełożonych i podwładnych. W stosunku do osób niższych rangą zachowanie jest bezceremonialne, impertynenckie, niekulturalne, natomiast przed przełożonym czuje się respekt i strach. Uczucia te przeplatają się, gdyż urzędnik ma nad sobą zwierzchników, ale i zarządza podwładnymi, są to uczucia występujące naprzemiennie [4, s. 30].

Parafrazując Bohdana Galstera: w obliczu wyższej władzy, mamy do czynienia z zatraceniem godności urzędników, cały małomiasteczkowy patriarchat płaszczy się przed petersburskim człowiekiem, uosobieniem władzy. Wraz z „intronizacją” Chlestakowa następuje pewnego rodzaju „detronizacja” miejskich urzędników [8, s. 248]. Poszczególne stanowiska miały przypisane sobie tytuły, jakie stosowano w stosunku do piastujących dany urząd, stosownie do miejsca w tabeli, jaki zajmował i tak oto: do osób z klasy I i II mówiono „wasze wysokopriwoschoditelstwo”, w odniesieniu do przedstawicieli klasy III i IV „priwoschoditelstwo”, klasa V to „wasze wysokorodije”, klasie VI - VIII przypisany był tytuł „wasze wysokoblagorodije”, a IX - XIV „wasze blagorodije” [9, s. 33]. Ten utarty schemat wzajemnego tytułowania pozwalał urzędnikom szybko orientować się, kto na jak wysokim szczeblu biurokratycznej drabiny

stoi. W sytuacji, gdzie zachowanie uzależnia się od statusu osoby z jaką ma się do czynienia jest niezwykle pomocne i użyteczne. To ujednolicenie nazewnictwa tłumaczy przestrach pojawiający się w towarzystwie, gdy ktoś tytułuje się mianem „jego ekscelencji” - czyli terminem adekwatnym do wysokiej trzeciej rangi.

Innym istotnym elementem rosyjskiego systemu, który opisuje Gogol jest fałszowanie dokumentacji, wysyłanie sfabrykowanych raportów, nierealizowanie inwestycji, na które wcześniej pozyskało się państwowe środki. Dowodzi to także braku nadzoru z wyższych szczebli administracji nad przydzielanymi środkami i kontroli nad prawidłowym realizowaniem umów, np. pozyskiwano pieniądze na budowę cerkwi, które de facto nigdy nie wybudowano [4, s. 30].

W carskiej Rosji powszechne było także donosicielstwo, zarówno na swoich podwładnych jak i na osoby równej rangą, w obliczu wysokiego urzędnika każdy chciał przedstawić się jak najlepiej, wybielić na tle innych członków aparatu państwowego.

Ośmielię się zameldować, że w innych miastach horodniczowie i urzędnicy dbają więcej o własną, że tak powiem korzyść... tutaj zaś, można powiedzieć, myśli się jedynie i wyłącznie o tym aby gorliwością i poczuciem obowiązku zasłużyć sobie na łaskawą uwagę władzy [4, s. 68].

Donoszono na kolegów z resortu z tej samej guberni, nie istniała żadna lojalność, więź łącząca współpracowników. Ludzie na co dzień pracujący razem informują o uchybieniach w pracy kolegi, robią to z własnej woli przez nikogo ani przez nic nie przymuszani [4, s. 100]. Urzędnicy donoszą jeden na drugiego, nie są względem siebie solidarni.

Rosyjski aparat biurokratyczny miał możliwość kontrolowania życia szarych obywateli, powszechne donosicielstwo i brak właściwej kontroli nad resortami dawał szerokie pole manewru, zdarzało się, że do ludzi nie dochodziła korespondencja, gdyż osobie pracującej na poczcie spodobał się jakiś fragment i zachowała sobie list [4, s. 18]. Korzystano z okazji jaką stwarzało piastowanie danego urzędu. W takich okolicznościach nie trzeba było być demonem przebiegłości, obłudy i okrucieństwa, żeby brutalnie trząść całym miastem i znęcać się nad ludnością, wystarczył upór, spryt i zuchwalstwo [7, s. 51]. Mając takie narzędzia urzędnicy mogli z łatwością manipulować prostymi ludźmim zapewniając sobie wygodną pozycję.

Jeżeli chodzi o kontekst kulturowy i społeczno-polityczny utworu, to bez wątpleniabiurokracja, wywierała wpływ na ludzkie życie, strukturę społeczeństwa. Załączek rosyjskiej biurokracji umiejscawiać można prawdopodobnie już za czasów Iwana IV Groźnego, który wprowadził zmiany w systemie administracji państwowej mającej się od czasów jego reform opierać na urzędach resortowych, tzw. prikazach. Resorty były różnego rodzaju, ich kompetencje był rozdrobnione. Były to pierwsze resorty z jedną osobą stojącą na czele, której podlegali inni urzędnicy [1, s. 75-76]. Następcy Iwana IV Groźnego, wprowadzali kolejne reformy, dodawali coraz to nowe urzędy. Mikołaj I chciał jak najdokładniej uregulować ludzkie życie, wydawał wiele dekretów, rozporządzeń. Konsekwencją

jego postępowania było rozbudowanie aparatu biurokratycznego, potrzebnego do zapanowania nad tymi wszystkimi dokumentami. Dodawanie kolejnych urzędów, rozrośnięcie się aparatu biurokratyzacji doprowadziło do znaczącego zwiększenia liczby urzędników. Powstanie warstwy urzędniczej, zmieniło życie ludzi nie tylko pracujących w urzędach, ale przede wszystkim szarego ludu, stał się on przedmiotem upustu władzy urzędników, którzy często wykorzystywali swoją pozycję w biurokracji, dla pozyskiwania na swoją rzecz usług od ludzi [4, s. 112]. Temu jest podporządkowane ludzkie życie w epoce biurokratyzmu. Cała treść utworu ukazuje także, że w Rosji carskiej miało miejsce tajne sprawdzanie podwładnych, wysyłanie wysokich rangą urzędników na kontrolę incognito, ludzie żyli w strachu i niepewności. Zdaniem Gogola to właśnie środowisko w jakim człowiek przebywa kształtuje go, to ono czyni go dobrym lub złym. To system carskiej Rosji wywala w człowieku wszystkie towarzyszące jego egzystencji nieprawidłowości [8, s. 256]. Machina społeczna działająca w tamtym okresie w Rosji jest oparta na nadużywaniu i wykorzystywaniu praw przez sprawujących władzę. Mechanizmy te są zakorzenione w społeczeństwie i trudne do zweryfikowania czy też zmiany.

Reasumując, w Rewizorze Gogol obnaża system carskiej Rosji, demaskuje świat bezduszności, świat kłamstwa oraz świat strachu. Komedya obnaża urzędników i ich przywary, przestępstwa i przekupną sprawiedliwość, ale obnaża także system sam w sobie, jego luki mogące być źródłem nadużyć i wykroczeń. Gogol nie pozostawił suchej nitki na urzędnikach carskiej Rosji, zdemaskował formalizm biurokratyczny, służalczość w stosunku do władz i despotyzm w stosunku do podwładnych, łapownictwo, korupcję, kołtuństwo umysłowe, pogardę dla ludu. I czyni to całkiem świadomie [8, s. 245]. Opisał wszystkie negatywne aspekty rosyjskiej biurokracji. Przedstawiając stosunki panujące na prowincji mierzył w cały system biurokratyczny, w stosunki panujące w całej Rosji [8, s. 257]. Nie tylko w przypadku organów administracyjnych na zapadłych wsiach, ale także tych wyższych znajdujących się w stolicy - Petersburgu.

Z utworu Mikołaja Gogola wyłania się obraz biurokracji okrutnej i niesprawiedliwej, warunkowanej pozycją społeczną, zamożnością, koneksjami. Rosyjskie zło, przekupstwo, oszustwa, malwersacje ukazane są w sposób jednoznaczny, bardzo wyraźny i dobitny, nie budzący wątpliwości czy dający złudzenia. Rzeczywistość przepelniona jest nadużyciami ze strony sprawujących władzę. Przewinienia ukazują współczesną Gogolowi biurokratyczną drabinę międzyludzkich zależności. Pisząc Rewizora autor mierzy w system, który rodził wiele nieprawości, ukazał proces powstawania zwyrodnień w społecznym organizmie. Występuje on przeciwko zasadom, na których opierały się rządy ówczesnej mu zbiurokratyzowanej Rosji cara Mikołaja I. Pisarz nakreśla obecne łapówkarstwo, brak zasad moralnych, korupcję, pogardę dla ludu, donosicielstwo, służalczość w stosunku do wyższych rangą i despotyzm do podwładnych. Gogol wytyka wszystkie wady biurokracji.

BIBLIOGRAFIA

1. L. Bazyłow, P. Wiczorkiewicz, Historia Rosji, wyd. Ossolineum, Wrocław 2006
2. Biurokracja, [w:] Słownik wyrazów obcych, red. Jan Tokarski, PWN, Warszawa 1980
3. F. Koneczny, Państwo i prawo cywilizacji łacińskiej, Komorów 1997
4. M. Gogol, Rewizor, przekład J. Tuwim, wyd. Ossolineum, Wrocław 2006
5. Literatura rosyjska - tom I, red. M. Jakóbiec, PWN, Warszawa 1970
6. Antologia dramatu rosyjskiego - tom I, red. M. Mazur, Kraków 1952
7. N. Modzelewska, Mikołaj Gogol, Warszawa 1952
8. B. Galster, Mikołaj Gogol, Wiedza Powszechna, Warszawa 1967
9. J. Lotman, Rosja i znak: kultura szlachecka w wieku XVII i na początku XIX, przekład B. Żyłko, Gdańsk 1999

SYBERYJSKA SEKTA WISSARIONA - - METODOLOGICZNE PROBLEMY BADAŃ

Grochowina Małgorzata

magister Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków
grochowina.m@gmail.com

Promotor –

doktor nauk humanistycznych, adiunkt M. Wszolek

W poniższym artykule zaprezentowany zostanie obraz syberyjskiej sekty Wissariona widzianej z perspektywy różnych materiałów źródłowych. Refleksji poddany zostanie obiektywizm badań empirycznych oraz mechanizmy wykorzystywane przez badanych i badaczy w celu wykreowania korzystnych rezultatów. Za przykładowy materiał posłuży fenomen stworzony przez Sergieja Toropa - Nowego Chrystusa, założyciela sekty Ostatniego Testamentu. Jednak zanim nastąpi analiza tekstów źródłowych konieczne jest dookreślenie słowa sekta.

Sekta – definicja pojęcia

Zgodnie z wyjaśnieniem podanym w *Słowniku wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych* Władysława Kopalińskiego, sekta jest grupą religijną, która odłączyła się od swojego macierzystego wyznania, ale pozostaje w obrębie swojej religii [1]. Współcześnie pojęcie to nacechowane jest pejoratywnie, jednak jego pierwotne znaczenie było neutralne i wywodziło się z języka łacińskiego. Socjolodzy religii wyprowadzają jej etymologię od czasownika *sequore*, czyli podążać czyimś śladem, iść za kimś, postępować, towarzyszyć lub czasownika *secare* - odcinać się od kogoś, czegoś [2, s. 9]. Uznanie jednego lub drugiego źródłosłowa związane jest z mechanizmem powstawania sekty. W pierwszym rozumieniu tego słowa może się ona uformować na skutek działań

charyzmatycznego przywódcy, który w swoim otoczeniu stopniowo gromadzi wyznawców. Natomiast przyjmując drugi wariant zakładamy, że sekta powstaje w odpowiedzi na zaniechania mające miejsce w naszym dotychczasowym środowisku, grupa organizuje się w wyrazie buntu na deprecjonowanie określonych wartości doktrynalnych, moralnych, instytucjonalnych. Gdy dochodzi do znaczących odchybień, grupa wiernych, dla których są one nie do zaakceptowania występuje ze swojej pierwotnej organizacji i tworzy własne struktury religijne [3, s. 61]. Jednakże, należy nadmienić, że pojęcie to odwołuje się to odłamów wszelkiego typu, a nie tylko mających miejsce w nurcie religijnym. Drugi z przedstawionych wariantów ujęcia sekt charakterystyczny jest dla Kościoła Katolickiego, który terminem sekta opisuje wszelkie ruchy i odłamy opozycyjne względem głoszonej przez niego tradycji. Jednak retoryka ta nie została wypracowana przez ojców kościoła katolickiego, ale przejęta z rabinistycznego judaizmu. Sektami nazywano wszelkie grupy wyznaniowe pozostające poza Kościołem, zarówno chrześcijańskie jak i niechrześcijańskie, taka sytuacja miała miejsce aż do zwołania dwudziestego pierwszego soboru powszechnego, zwanego Soborem Watykańskim II w 1961r. [4]. Jednak tak długie kreowanie sekty jako organizacji znajdującej się poza głównym nurtem myśli religijnej utrwaliło jej wizerunek jako odstępstwa od właściwej wykładni wiary. Dla zbadania sekty potrzebny jest kontekst, nie można jej opisywać bez odniesień do okoliczności zewnętrznych, zatem tłem do badania właściwości sekt jest Kościół. Badania sekt nie są jednorodne, można je prowadzić wieloaspektowo lub koncentrując się na jednej perspektywie badawczej. Ksiądz Bogdan Ferdek w swoich publikacjach wyraźnie zaznacza, że na fenomen sekt można spojrzeć z wielu aspektów: historycznego, socjologicznego, antropologicznego, psychologicznego, psychiatrycznego, teologicznego, religioznawczego i prawnego. Najczęściej jednak zagadnienie to prezentowane jest z perspektywy socjologicznej, psychologicznej lub teologicznej [5, s. 6].

Historia sekt w Rosji

Pojawienie się sekt na obszarze rosyjskim było niemal równoczesne z przyjęciem przez Ruś chrześcijaństwa. W roku 988 książę Włodzimierz I przyjął za pośrednictwem Bizancjum chrzest, a już w 1003 przeciw dogmatom Cerkwi i duchowieństwu prawosławnemu wystąpił mnich Andrzej. Głósciela fałszywej nauki zamknięto w więzieniu jednak nie powstrzymało to innych przeciwników nowej wiary chrześcijańskiej przed składaniem ostrych osądów na temat młodej rosyjskiej Cerkwi. W kościele prawosławnym wyróżnia się cztery nurty niewiernych: historyczny, starowierców, racjonalistyczny i mistyczny [6, s. 1]. W związku z rozwojem sekt destrukcyjnych i towarzyszących im samobójstwom lub morderstwom w 2012 roku na terenie Federacji Rosyjskiej zawiązana została organizacja do walki z sektami – Rada Ludu – która ma pomóc przedstawicielom Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w zwalczaniu sekciarstwa. Bezpośrednim bodźcem do powstania tej grupy było rytualne morderstwo, do którego doszło w Niżnym Nowogrodzie. Oleg Kassin, założyciel organizacji mówi, że pomysł

założenia stowarzyszenia zrzeszającego ekspertów w badaniach nad sektami, narodził się już jakiś czas temu, jednak zabójstwo noworodka przez matkę, przyspieszyło procedury. Zdaniem Kassina w Rosji rozwija się zbyt wiele destrukcyjnych sekt, które działają w delikatny, niewzbudzający podejrzeń władz sposób, aby z nimi walczyć konieczne jest wsparcie całego społeczeństwa. Zatem – Rada Ludu – jest organizacją społeczną, oficjalna Rosyjska Prawosławna Cerkiew nie zajmuje się identyfikacją destrukcyjnych ruchów religijnych a jedynie pomocą osobom, które chcą uwolnić się od wpływów danej sekty. W ramach akcji uświadamiających Rosjan, organizacja dąży do przeprowadzania wykładów obrazujących techniki socjotechniczne wykorzystywane przez sekty do pozyskiwania nowych członków [7].

Sekta Wissariona – materiały źródłowe

Sekta Wissariona jest jednym z wielu ugrupowań o charakterze religijnym działającym na terytorium współczesnej Rosji. Znamienne może być jej powstanie po upadku Związku Radzieckiego, w okresie wzmoczonych poszukiwań religijnych. Stanowi ona jaskrawy przykład tego, że ludzie potrzebują w swoim życiu stabilnego układu odniesienia, niezmiennego systemu wartości.

Wyznawcy Wissariona nazywani są także Kościołem Ostatniego Testamentu lub Wspólnotą Jedynej Wiary. Ugrupowanie oficjalnie zarejestrowano w Ministerstwie Sprawiedliwości Federacji Rosyjskiej 21.12.2000 roku, jako potwierdzenie wydane zostało państwowe świadectwo rejestracji organizacji religijnej nr 575 [8]. Główny ośrodek kultu znajduje się w Nowym Jeruzalem w sercu syberyjskiej tajgi, ale oddziały organizacji działają m.in. w Moskwie, Petersburgu, Rydze, znane są pod nazwą *Источники*, czyli źródła. Ich działania są skoncentrowane na wydawaniu i rozpowszechnianiu książek Wissariona, nagrań audio i filmów z jego kazaniami [9].

Wspólnota Ostatniego Testamentu jest częstym obiektem zainteresowania mediów rosyjskich. W prasie pojawia się wiele artykułów i reportaży dotyczących działalności oraz życia wspólnoty. Oprócz rzetelnych publikacji o charakterze informacyjnym, można napotkać także artykuły, w których spekuluje się, że sekta Wissariona jest eksperymentem rosyjskiego rządu a nie rezultatem poszukiwań religijnych i objawienia Sergieja Toropa.

Na polskim rynku wydawniczym pojawiły się dwa rozbudowane, omówione w poprzednich częściach pracy, reportaże dotyczące tej tematyki autorstwa Jacka Hugo-Badera oraz Jędrzeja Morawieckiego. W mediach emitowano także film dokumentalny pt. *Syberyjski Przewodnik* w reżyserii Macieja Migasa i Jędrzeja Morawieckiego. Film został wyprodukowany w 2005 roku i w niedługim czasie zdobył kilka nagród m.in. w ramach Krakowskiego Festiwalu Filmowego [10]. Bohaterem produkcji jest Igor Nowikow, członek sekty Wissariona, który pokazuje przybyszom swoją społeczność. Filmowcy towarzyszą Nowikowi podczas jego podróży ewangelizacyjnych na Zachód Rosji, do dużych ośrodków miejskich takich jak Moskwa czy Petersburg. Bohater pokazuje nie tylko sposoby działania sekty poza wspólnotą, metody stosowane dla pozyskania nowych

wyznawców, ale jest także przewodnikiem po syberyjskiej Zonie. Pokazuje styl życia wyznawców, ich obowiązki oraz codzienne troski [11].

Polscy filmowcy nie byli jedynymi, którzy chcieli z zewnętrznej perspektywy udokumentować postać Wissariona. W 2010 roku brytyjska stacja BBC wyemitowała film George'a Carey'a, pt. *A Long Weekend with the Son of God (Długi weekend z Synem Boga)*. Podzielony tematycznie dokument opowiada o dzieciństwie Wissariona, jego matce, drugiej żonie. Utrwała wystąpienia Chrystusa i uroczystości, które mają miejsce w Zonie [12].

Postać Wissariona – Nowego Chrystusa zainteresowała także anglojęzycznych pisarzy. Daniel Kalder jest Szkotem, który blisko 10 lat przebywał na terenach byłego Związku Radzieckiego. Fascynują go niezwykle ludzie, którzy siłą swoich marzeń próbują zmienić świat. W poszukiwaniu takich barwnych postaci przemierzył tysiące kilometrów. Swoją ostatnią publikację pt. *Dziwne teleskopy* poświęcił buntownikom i wizjonerom, których poznał w Rosji. W 2009 roku książka została wybrana przez *The National Post* jedną z dziesięciu najlepszych nowości na rynku wydawniczym. Jeden z jej rozdziałów poświęcony jest Wissarionowi, syberyjskiemu Chrystusowi. Kalder dzięki pomocy swojego moskiewskiego tłumacza przez pewien czas negocjował warunki i termin przyjazdu do Zony i zrealizował swój cel, przeprowadził wywiad ze Współczesnym Chrystusem [13, s. 245].

Wizyta reportera została odnotowana w *Ostatnim Testamencie*. Jest to zbiór nauczania Wissariona a także kronikarski zapis życia sekty, prowadzony przez Wadima Redkiego. Utwór jest na bieżąco aktualizowany i można go pobrać z oficjalnej internetowej strony wspólnoty www.vissarion.ru [14]. Udostępnione są także kazania Wissariona, które można odsłuchać. Witryna internetowa jest dla wissarionowców środkiem oddziaływania na osoby ze świata zewnętrznego. Sposób prowadzenia strony sprawia wrażenie otwartości, eksponowane są spotkania Wissariona z przedstawicielami świata nauki, polityki i przywódcami duchowymi innych ruchów religijnych. Używana jest do propagowania doktryny, posiada bogate archiwum.

Za pomocą zamieszczanych tam informacji kreowany jest wizerunek sekty. Wyznawcy tworzą własne materiały opisujące życie wspólnoty, publikowane są zdjęcia dokumentujące celebrację różny świąt, wszystkie ukazują zadowolonych i szczęśliwych ludzi. Sekta wydaje własne materiały reklamowe dla ludzi ze Świata, a także na użytek wewnętrzny. Są to foldery, kasety wideo, ulotki [15, s. 209]. Organizacja jest otwarta na używanie nowoczesnych technologii do propagowania swojego przesłania.

Wissarion posługuje się dziennikarzami jak narzędziami do kreowania swojego wizerunku. To Nauczyciel decyduje ile informacji o sobie przekaże reporterom, często odsyła ich do lektury *Ostatniego Testamentu*. Powoływanie się na przygotowany wcześniej produkt propagandowy powoduje obniżenie statusu osoby pytającej, sprawia to wrażenie, że wszystko zostało już powiedziane [15, s. 201]. Swoim zachowaniem Wissarion buduje aurę tajemniczości, preparuje wizję „bliskości na dystans”. Nauczyciel jest blisko świata mediów, jest przyjazny

dziennikarzom, ale niełatwo jest umówić się z nim na spotkanie. Dużo większa swoboda jest możliwa w przypadku badania Wspólnoty, przeprowadzania wywiadów z mieszkańcami Zony, częściowo jednak jest to ograniczone w Nowym Jeruzalem. Poziom eksploracji wissarionowskiej rzeczywistości przez media jest zależny od statusu osoby, z którą chcą przeprowadzić wywiad a także od wytycznych władz sekty. Morawiecki zauważa jak zmienia się stosunek do przyjezdnych zależnie od zakwalifikowania ich jako gości wewnętrznych, akceptowanych przez grupę i zewnętrznych. Badacz największą swobodę w poznawaniu Zony posiadał podczas swoich indywidualnych przyjazdów. Dowolność eksploracji Zony została ograniczona w czasie jego czwartego i piątego wyjazdu, gdy towarzyszyła mu ekipa filmowa. Filmowcy byli rozpoznani przez wissarionowców jako osoby przydatne propagandowo, przydzielony im został przewodnik, który towarzyszył grupie gdy ta przemieszczała się nawet tylko z jednego domu do drugiego. Przypomnijmy, że celem propagandy jest skłonienie odbiorcy do przyjęcia narzuconego mu naszego punktu widzenia za swój własny [15, s. 201]. Ważne jest by prezentowany obraz realizował postawione przed nim cele, i nie był zmieniony przez dystrybutora, ani opatrzone negatywnym komentarzem.

Pozwalając na wywiady z Wyznawcami władza sekty nie ma bezpośrednio wpływu na zaprezentowany obraz Zony. Kreowanie wizerunku wspólnoty jest zależne od opisu wierzących. W tym momencie są oni odpowiedzialni za budowanie właściwego wizerunku sekty w mediach, jednak ich obowiązkiem jest rozpowszechnianie tzw. „informacji pozytywnej”. Wzmacniane jest w nich poczucie współodpowiedzialności oraz współkreowania wizji Zony [15, s. 209].

Reprezentantem władzy Wissariona na płaszczyźnie organizacyjnej jest wspomniany wcześniej Wadim Redkin. To on umawia spotkania, kontroluje ich przebieg, a także odwołuje. W swoich działaniach nieustannie powołuje się na zalecenia Wissariona, odbieranego jako ikonę.

Kolejnym elementem wizerunku jaki pragną wykreować przedstawiciele sekty jest obraz Zony jako miejsca odosobnienia otoczonego leśną głuszą. Tworzą oni obraz miejsca tajemniczego, pięknego, położonego daleko w tajdze, miejsca w którym trudno żyć. Istotne jest, by ciężar życia w takich warunkach nie został przedstawiony zbyt brutalnie, dlatego reporterom pozwala się na przyjazd w miesiącach letnich. Temperatura nie jest przejmująco niska, a drogi są przejezdne. Chęć przyjazdu w miesiącach jesiennych, gdy pogoda nie jest sprzyjająca, a dni są szare i nieprzyjemne, odbierana jest negatywnie. Mieszkańcy Zony w trakcie swoich kontaktów z mediami wielokrotnie podkreślają, w jakiej leśnej głuszy znajduje się *Góra*. Wielokrotnie słyszymy, że do pokonania jest 50 km błotnistą drogą. Osiągnięcie celu związane jest z poczuciem niepewności oraz początkowej niedostępności. Przyjezdnych informuje się, że trasa wymaga dwudniowego marszu i noclegu w tajdze. W rzeczywistości istnieje dwukrotnie krótsza droga, z której korzystają miejscowi. Nie mówi się o niej gościom odwiedzającym Zonę ponieważ osłabia to wizję oddalenia. Prezentowany obraz drogi jest zresztą wykorzystywany jako korzystny wizerunkowo dla sekty.

Media często powielają ten obraz, szczególnie jeżeli opierają swoje publikacje na materiałach przesłanych przez sektę a nie na własnym doświadczeniu. Korespondent radia RMF w swoim artykule *Prorok z tajgi*, opisuje obszar Abakanu jako *najgłębszą rosyjską głubinę* [16, s. 30]. Wystarczy wpisać nazwę miast do internetowej wyszukiwarki, by przekonać się, że jest to stolica republiki Chakasji, a liczba jego mieszkańców wynosi prawie 170 tysięcy. Miasto posiada liczne połączenia komunikacyjne, centra handlowe i zakłady pracy, wydawana jest także lokalna gazeta, można bez problemu odbierać sygnał radiowy i telewizyjny [17]. Rzeczywisty obraz miasta jest zupełnie inny od tego przedstawionego w artykule, jednak zaprezentowany wizerunek jest zgodny z propagowanym. Podróżujących do Zony w poczuciu tajemniczości utwierdzają podwożący ich kierowcy, którzy twierdzą, że nikt oprócz nich na ten teren nie wjedzie, automatycznie zawyżają oni ceny biletów dla obcokrajowców [15, s. 204]. Zjawisko podnoszenia cen dla turystów spoza Rosji, jest powszechne na terenie całej federacji, w wielu muzeach można znaleźć nawet oficjalne cenniki osobne dla obywateli Rosji i inne dla gości zza granicy.

Władze sekty dwójako odnoszą się do mediów, jedne z nich faworyzując, a inne piętnując. Są dziennikarze nieprzychylni i tacy, którzy godzą się propagować doktrynę. Winą za niewłaściwy odbiór wspólnoty przez społeczeństwo rosyjskie obarczane są media. Wadim Redkin podczas jednego z wywiadów mówi, że *tak już jest, że człowiek, który został wychowany w kraju z 70-letnią tradycją propagandy komunistycznej – wierzy gazetom, telewizji* [15, s. 205].

Dla utrwalenia wiarygodności kreowanego obrazu w oficjalnych wypowiedziach sekretarz sekty często przywołuje dane socjologiczne, podaje statystyki, stosuje styl popularnonaukowy. Przedstawionych informacji nie sposób zweryfikować bez przeprowadzenia własnych badań, a na takie działanie pozwolenie muszą wydać władze sekty [15, s. 205]. Badania jakościowe pokazałyby czy oficjalny obraz sekty jest tożsamy z rzeczywistością.

Podsumowanie

Na podstawie przytoczonych przykładów, które w dużej mierze tożsame są z zapiskami Jędrzeja Morawieckiego, sporządzonymi podczas pobytu w Zonie. Można wysunąć wniosek, iż przeprowadzenie rzetelnego badania empirycznego na temat sekty Wissariona stanowi poważne wyzwanie. Badacz już na etapie przygotowania projektu, zbierania materiałów źródłowych jest postrzegany przez społeczność jako narzędzie propagandowe, z tego powodu uzyskane dane są przekłamane i pokazują sektę jednowymiarowo. Jakikolwiek miarodajne badania naukowe wydają się być z góry skazane na niepowodzenie. Czasochłonna i ryzykowną alternatywą mogłoby stanowić jedynie przeniknięcie do sekty jako potencjalny wyznawca i tym sposobem poznanie od środka mechanizmów nią rządzących.

BIBLIOGRAFIA

1. *Sekta, [w:] Słownik wyrazów i zwrotów obcojęzycznych* Władysława Kopalińskiego online

2. M. Libszowska-Żółtkowska, *Kościoly i związki wyznaniowe w Polsce*, Warszawa 2001
3. *Sekta*, [w:] *Religie świata. Encyklopedia PWN*, red. B. Kaczorowski, Warszawa 2006,
4. *Sobór Watykański II*, [w:] *Encyklopedia WIEM*
5. B. Ferdek, *Opis sekt i nowych ruchów religijnych*
6. K. Dębiński, *Raskol i Sekty Prawosławnej Cerkwi Rosyjskiej. Szkic historyczny*, Warszawa 1910
7. Д. Рункевич, *В РФ появится организация по борьбе с сектами*, [w:] <http://lifenews.ru/news/106409>,
8. П. Столяров, *Церковь Последнего Завета*
9. М. Справочник, *Церковь Последнего Завета*, [w:] <http://www.religio.ru/dosje/22/119.html>
10. *Syberyjski przewodnik*, [w:] <http://www.kalejdoskop.art.pl/kalejdoskop/syberyjski-przewodnik-2.html>
11. M. Migas, J. Morawiecki, *Syberyjski przewodnik*, prod. 2004
12. G. Carey, *A Long Weekend with the Son of God*, prod. 2010
13. D. Kalder, *Dziwne teleskopy*, tłum. M. Ignaczak, Wołowiec 2010
14. *Ученое*, [w:] <http://www.vissarion.ru/studies/index.html>
15. J. Morawiecki, *Syberyjska sekta wissarionowców jako fenomen społeczno-religijny*, Warszawa 2010
16. A. Zaucha, *Prorok z tajgi*, „Newsweek”, nr 19, 9 maja 2004
17. А. Анненко, *Хакасск. Ахбан, Абакан*, [w:] <http://archive.gazeta19.ru/node/5008>

ЩОДО ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ ДО ЗАПОБІГАННЯ КОНФЛІКТАМ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Жданюк Анна Василівна
аспірантка Дніпропетровського університету ім. А. Нобеля
sv.nakhod@gmail.com

*Науковий керівник –
д. пед. наук, проф. С. П. Кожушко*

Виникнення та розвиток права первинно пов'язаний із конкуренцією численних соціальних інтересів і потреб та спрямований на врегулювання суспільних відносин як стабільних, конструктивних, так і конфліктних. Здійснення сучасних державно-правових перетворень в Україні супроводжується не тільки загостренням соціально-правових протиріч, поширенням юридичних колізій, а й посиленням конфліктів правової дійсності. Саме фахівці з юридичною освітою становлять основу кадрового забезпечення процесів побудови правової держави, мають важливе соціальне призначення, несуть відповідальність за дотримання прав та свобод громадян. Все це обумовлює необхідність вдосконалення вищої юридичної освіти, мета якої – підготовка спеціаліста, який володіє ґрунтовними фаховими знаннями і вміннями, здійснює професійну діяльність, глибоко

усвідомлюючи професійний обов'язок і соціальну відповідальність. Значною мірою успішне вирішення фахових завдань залежить від рівня конфліктологічної освіченості юриста, що дозволяє ефективно аргументувати і приймати важливі рішення, застосовувати технології запобігання, профілактики, управління, мінімізації деструктивних форм конфліктів, утримувати протиріччя в продуктивній конфліктній формі обирати оптимальну стратегію поведінки в конфліктних ситуаціях.

З огляду на вищезазначене, вважаємо за необхідне розкрити зміст таких понять як „підготовка”, „професійна підготовка фахівців”, „підготовка до запобігання конфліктам”.

Аналіз літературних джерел виявив існування різних підходів до тлумачення поняття „підготовка”. Упорядники словникових видань визначають цей термін як: запас знань, отриманих ким-небудь; сукупність знань, умінь, навичок, оволодіння якими дає змогу бути спеціалістом у певній галузі; навчання, тобто спеціально організований процес формування готовності до виконання майбутніх завдань, які визначаються колом компетенцій, та як наявність знань, умінь і навичок, необхідних для успішного виконання певних завдань [7]. Але більшість науковців (В. Головенкін, Л. Григоренко, Л. Карамушка та ін.) вважають, що завдання, які ставляться в процесі підготовки фахівця, вирішуються саме у ході його професійної підготовки.

У дослідженні О. Павлик, професійна підготовка фахівців – це складна психолого-педагогічна система зі специфічним змістом, наявністю структурних елементів, формами відношень, особливостями навчального процесу, специфічного для даного фаху знаннями, вміннями і навичками [4, с. 8].

На думку Г. Троцько, професійна підготовка - це система взаємопов'язаних і взаємодіючих структурних та функціональних компонентів, сукупність яких визначає особливість, своєрідність, що забезпечує формування особистості студента відповідно до поставленої мети – вийти на якісно новий рівень готовності студентів до професійної діяльності [8, с.12].

З позицій О. Сторшина, професійна підготовка здійснюється з метою одержання певної професії або спеціальності тим або іншим працівником і обов'язково передбачає різні рівні підготовки”[1, с. 122].

Вагомого значення для нашого дослідження мають погляди Ю. Сенько, який вважає, що результатом професійної підготовки є готовність випускника вищої школи до професійної діяльності, а результатом професійної освіти є професійна компетентність [6].

Узагальнення думок вчених дозволяє нам заключити, що особливістю поняття „професійна підготовка” є спрямованість його на професію шляхом оволодіння певним комплексом знань, умінь, якостей, практичного досвіду, необхідних для успішного вирішення професійних завдань. Отже, у контексті нашого дослідження вагомого значення набуває конфліктологічна

складова професійної підготовки майбутніх юристів, а саме, підготовка до запобігання конфліктам.

Зазначимо, що наукові пошуки дослідників щодо конфліктологічної підготовки майбутніх фахівців визначаються значним розмаїттям і спрямовуються на вирішення таких теоретичних і практичних завдань, як: формування конфліктологічної компетентності: майбутніх спеціалістів (Л. Мухіна, Н. Підбуцька, Н. Самсонова та ін.); соціальних педагогів (І. Антоненко, І. Козич); вчителів (С. Баникіна, Г. Бережна, О. Єфімова); психологів (Л. Котлова), юристів (В. Іванов, К. Маркарова), фахівців митної служби (Д. Івченко); фахівців з товарознавства та комерційної діяльності (М. Коростелін), програмістів (І. Коберник) та ін.; формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців (С. Александрова, Т. Браніцька, Н. Самсонова та ін.), формування навичок діяльності з попередження та вирішення конфліктів (Г. Голобородько, О. Щербак).

У своїх роботах науковці пропонують різні шляхи вдосконалення конфліктологічної підготовки сучасних фахівців: модернізація змісту навчального матеріалу, коригування методів та форм навчання та виховання, переорієнтацію особистісних та професійних якостей тощо. Серед великої кількості наукових досліджень, окремо необхідно виділити роботи, в яких акцентовано увагу на застосуванні активних форм навчання, за допомогою яких відбувається підготовка майбутніх фахівців до запобігання конфліктам у професійній діяльності.

Аналіз напрацювань з приводу конфліктологічної підготовки сучасних фахівців показав наявність лише поодиноких досліджень заявленої проблематики у галузі юриспруденції. Так, питанням формування конфліктологічної компетентності майбутніх юристів у професійній підготовці у ВНЗ присвячена робота К. Маркарової, в якій авторка розробила відповідне методичне забезпечення шляхом включення до змісту підготовки дидактичних одиниць, що відображають специфіку конфліктогенного юридичного середовища; наповнення практичних завдань проблемними ситуаціями, які можуть виникнути у професійній праці юриста; здійснення міждисциплінарних зв'язків у процесі конфліктологічної підготовки майбутніх юристів. Провідна увага була приділена процесу формування у студентів досвіду запобігання та конструктивного вирішення конфліктів [3].

Науковий аналіз щодо теоретичного зв'язку конфліктологічних досліджень з юриспруденцією представлений у дисертаційному дослідженні Н. Свиридюк, яка наголошує, що правовий шлях запобігання та вирішення конфліктів, пов'язаний з розробками загальної конфліктології, повинен посилено упроваджуватись у свідомість будь-якого професійного юриста, який фахово працює у правоохоронних, контрольних, представницьких, управлінських органах тощо [5].

Теоретичні основи превентивної діяльності щодо запобігання

юридичним конфліктам розглянута у роботі В. Кривцової, на думку якої, юрист-професіонал повинен знати та уміти застосовувати у своїй діяльності заходи попередження, спрямовані на мінімізацію деструктивного розвитку соціально-правових суперечностей і збереження нормального стану правових відносин [2].

Незважаючи на різні погляди щодо змісту, методів, форм, науковці одноставно наголошують на необхідності ґрунтовної цілеспрямованої конфліктологічної підготовки фахівців соціономічних професій, адже, у структурі вимог до професійної діяльності таких спеціалістів важливе місце займає готовність до роботи у професійному й соціальному середовищах, розуміння природи конфлікту, уміння грамотно управляти ним задля того, щоб мінімізувати напруженість у відносинах між людьми.

З огляду на вищезазначене під підготовкою майбутніх юристів до запобігання конфліктам у професійній діяльності будемо розуміти цілеспрямований процес формування їх готовності до виконання цього виду професійної діяльності, зумовлений системною сукупністю відповідних знань, умінь, навичок, особистісних якостей та практичного досвіду.

Здійснений аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив нам урахувати існуючі позиції дослідників для подальшого дослідження, яке спрямоване на вивчення наукових доробків з проблеми готовності майбутніх фахівців до запобігання конфліктам у професійній діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Егоршин А. П. Управление персоналом / А. П. Егоршин. – 4-е изд., испр. – Н. Новгород, 2003. – 720 с.
2. Кривцова В. М. Юридичний конфлікт як феномен правової дійсності : автореф. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.12 / В. М. Кривцова; Нац. юрид. акад. України. Ярослава Мудрого. – Х., 2005. – 18 с.
3. Маркарова К. Э. Формирование конфликтологической компетентности будущих юристов в процессе профессиональной подготовки в вузе : автореф. дис. ...канд. пед. наук: 13.00.08 / К. Э. Маркарова; Сев.-Кавк. гос. техн. Ун-т. – Ставрополь, 2009. – 25 с.
4. Павлик О. Б. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх перекладачів до використання офіційно-ділового мовлення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О. Б. Павлик. – Хмельницький, 2004. – 20 с.
5. Свиридюк Н. П. Філософсько-правові засади конфліктів у сфері професійної діяльності юриста: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.12 / Н. П. Свиридюк; Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2010. – 17 с.
6. Сенько Ю. В. Гуманитарные основы педагогического образования : курс лекций [Текст] / Ю. В. Сенько. – Москва : Издательский центр «Академия», 2000. – 240 с.
7. Словник-довідник з професійної педагогіки / [ред.-упоряд. А. В. Семенова]. – Одеса : Пальміра, 2006. – 272 с.
8. Троцько Г. В. Теоретичні та методичні основи підготовки студентів до виховної діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора. пед. наук : спец. 13.00.04 / Г. В. Троцько. – К. : Інститут ПППО, 1997. – 54 с.

ВПРОВАДЖЕННЯ ПРИНЦИПІВ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ: ЗАСОБИ ФІЛОЛОГІЇ ЗАДЛЯ РОЗВИТКУ КОМПЕТЕНТНОСТІ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ

Дворянчикова Світлана Євгенівна
к. філол. н., доцент кафедри іноземних мов,
Київський національний університет технологій та дизайну
(Україна)
dvoryanchykova.sy@knu.edu.ua

Суперечки щодо переваг природничих та точних наук перед гуманітарними чи навпаки – останніх перед першими – точаться ще з часів зародження та осмислення знань як окремих царин людської діяльності. Проте саме у періоди болісних зламів та складних історичних процесів, наповнених суспільними та особистими драмами, на перший план виходять саме ті галузі, що можуть не тільки забезпечити біологічне виживання чи суто технічно полегшити існування, а й такі, що надають людині відповідь на глибинні філософські питання, котрі пов'язані з пошуками істини в усіх її проєкціях та сенсу буття. З іншого боку, існуюче стале розмежування досліджень на фундаментальні (теоретичні) та прикладні з декларуванням значних переваг одних перед іншими призводить до стагнації розробок та непорозуміння не лише у широкому загалі, а також і в науковій спільноті.

Бачимо крім того, що спотворення фактів у науковій царині та навмисне поширення омани і псевдознань вийшли на новий рівень. Плата за відсталість мислення чи невідповідність загальним тенденціям світового прогресу є різною на кожному етапі розвитку людства, як видно з історичних прикладів, проте вона ніколи не буває замалою. Зараз, у XXI сторіччі, в парадоксальну епоху сталої розбудови та не менш стійкого занепаду, цю розплату та спокуту як ніколи відчують на собі українці в усіх сферах життя, всебічно намагаючись подолати та мінімізувати негативні наслідки минулого та його відлуння у сьогоденні.

Звичайно, сучасні наукові галузі тяжіють до об'єднання та взаємопроникнення, створюючи перспективні міжпредметні зв'язки. Філологія, котра накопичила багату систему специфічних знань для розуміння слова у найширшому його тлумаченні, традиційно вивчає на основі змістовного, мовного і стилістичного аналізу певних текстів культуру суспільств. Такий енциклопедичний предмет дослідження філології, первісно розширений майже до безкінечності, часто перетворює його чи власне її саму на знаряддя боротьби світоглядів чи навіть на політичну зброю в історії. Оскільки ця наука вивчає інформаційний продукт, створений людиною для досягнення різноманітних цілей, філологія в її теперішньому соціокультурному вимірі дозволяє втілити синергетичний підхід задля гармонізації й органічного поєднання типів наукового мислення взагалі, а

також академічної та університетської науки зокрема в ім'я гуманістичних ідеалів.

З усього вищенаведеного прояснюється **дослідницька проблема**: по-перше, знайти та описати семантичні механізми створення з позиції автора та сприйняття з позиції реципієнта текстів задля досягнення того чи іншого ефекту (естетичного, прагматичного тощо); по-друге, розробити алгоритми опору небажаним чи шкідливим впливам на свідомість особи текстів, котрі можна умовно охарактеризувати «патогенними» певному суспільному колу; і по-третє, вилучити та поширити серед студентської молоді ознаки істинності універсального пізнання, що дозволяють відокремити його від хибних псевдонаукових теорій.

Успішне вирішення низки поставлених завдань, на нашу думку, дозволить наблизитися до таксономії семантичних ознак текстів, створених чи таких, що розгортаються під час спілкування, з потрібною метою; визначити правила, за дотриманням яких досягається очікуваний ефект; допоможе сприяти розвитку критичного мислення майбутніх науковців (що позитивно відіб'ється на **розвитку вищої освіти** та її здобувача в цілому), озброїти їх критеріями істинності наукових ідей з позиції філології. Цим, власне, і визначається взаємозв'язаний **теоретичний та практичний внесок** дослідження.

Методологічну базу дослідження складають теоретичні погляди дослідників лінгвістичних засобів мовленнєвого інформаційно-психологічного впливу текстів, вчених, що розглядають це явище з позицій педагогіки, філософії, соціології та ін. (наприклад, [1]). Таким чином, застосовуються такі методи і прийоми: відбір та систематизація контекстів, що містять у собі шукану ознаку; компонентний аналіз семантики частин контекстів, що взаємодіють між собою; описовий метод; побудова класифікації досліджуваних естетичних та прагматичних ефектів.

Попередні результати та водночас окреслення перспектив подальшого дослідження містяться у наших доробках, присвячених механізмам втілення комічного ефекту в різноманітних текстах із власними іменами. Так, ми запропонували та проілюстрували основні логіко-семантичні моделі репрезентації (чи «правила» створення) вербального смішного (що враховують морфологічні, словотворчі, синтаксичні, фразеологічні засоби, конотативні властивості власних імен, але не вичерпуються ними та не мають їх за ядро системи), наприклад: протиріччя як суттєвий чинник комічного, висміювання недосконалості зовнішнього світу та явищ, умовчання та незакінченість висловлень, відтворення помилок, ефект гумористичної парадоксальності, комічне пародіювання, створення авторського «смішного світу» [4].

Подібно цьому задля досягнення цілей дослідження нам вбачається можливим проаналізувати множину написаних різними мовами текстів передусім рекламного, агітаційного чи пропагандистського характеру з пошуками семантичних ознак, які дозволяють віднести їх до тієї чи

іншої категорії, з протоколюванням, чи досягає повідомлення бажаної для його автора сугестивної цілі. Під час розгляду текстів необхідно зважати на семантичні нюанси, джерелом яких можуть бути лінгвальні й екстралінгвальні фактори.

Відомий фахівець в галузі інформаційної війни Г. Почепцов у книзі «Інформаційні війни. Новий політичний інструмент» наголошує: «Інформація може не тільки відбивати реальність, вона може створювати нову реальність, якої до цього не існувало» [5, с. 10].

Наприклад, бачимо деякі лінгвістичні ознаки “агресивної” стратегії реклами у прикладах з доробку дослідниці англомовної реклами Н. В. Давиденко: активне вживання імперативу, вигуку, знаку оклику: *Expect big things. Buy best Indian clothes online! Celebrate the moment Wow! Great quality shoes almost free!* (Очікуйте на великі можливості (речі). Купуйте найкращий індійський одяг онлайн! Відзнач момент. Вау! Чудове якісне взуття майже безкоштовно!); формулювання риторичного питання: *Are you up for the challenge?* (Чи ти готовий до виклику?) [2].

Серед ознак вербальної маніпуляції в заголовках повідомлень можна згадати, наприклад, використання іменників та дієслів зі стійким негативним чи позитивним значенням з метою свідомого перекручення фактів, що відмічає дослідниця Х. Дацишин: **Чверть українців досі мерзне у холодних оселях.** В Україні станом на 23 жовтня підключено до теплопостачання 75,5% житлових будинків... Через теплу погоду поки не починався обігрів на півдні України (ТСН. – 2012. – 23 жовт.) (отже, українці, в яких ще не працює теплопостачання, не мерзнуть, бо погода тепла), або вербальне перебільшення, маніпулювання кількістю, зокрема внаслідок упускання слів, які конкретизують значення: **Листоноші крадуть із посилок дорожні речі, одяг і косметику.** У регіонах на поштах часто трапляються випадки крадіжки вмісту посилок [3, с. 206, 207].

Створення переліку засобів для опису власне наукового тексту з виокремленням логіко-семантичних чинників, вірогідно, повинне спиратися на здобутки філософії у частині дослідження критеріїв істини та на накопичення переліку мовленнєвих засобів для «камуфлювання» хибних ідей, що репрезентуються несумлінним фахівцем свідомо чи випадково.

Запропонована система зорієнтована на поєднання фундаментальних досліджень з практичною діяльністю, подолання труднощів при виділенні видів шуканих ефектів з власне мовознавчих чи – ширше – філологічних позицій задля розвитку не тільки лінгвістичних дисциплін, але й науки взагалі, крім того, даючи суспільству моделі критичного відношення до інформації різного типу. Отримані результати дозволяють вважати обраний шлях дослідження текстів різного прагматичного спрямування продуктивним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Browne N., Keeley S. M. Asking the Right Questions : A Guide to Critical Thinking / N. Browne, S. M. Keeley. – The Foundation of Critical Thinking, 2007. – 224 p.

2. Давиденко Н. В. Лінгвістичні особливості реалізації прагматичних інтенцій в англомовних рекламних текстах залежно від обраної комунікативної стратегії [Електронний ресурс] / Н. В. Давиденко // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – Харків : Видавництво ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2015. – №1152. Серія : Філологія. Випуск 72. – С.176–179.

3. Дацишин Х. Мовні маніпуляції в заголовках інтернет-версії телевізійних новин (на прикладі інтернет-сторінки програми «ТСН») [Електронний ресурс] / Х. Дацишин. // Теле- та радіожурналістика. – 2014. – Випуск 13. – С. 204–209. – Режим доступу : <http://prima.franko.lviv.ua/faculty/jur/vypusk7/n13/tv13-28.pdf>

4. Дворянчикова С. Є. Поетика оніма в контексті комічних жанрів та сміхової культури : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.15 “Загальне мовознавство” / С. Є. Дворянчикова. – Донецьк, 2014. – 20 с.

5. Почепцов Г. Г. Информационные войны. Новый инструмент политики. / Г. Г. Почепцов. – М. : Алгоритм, 2015 – 256 с.

ZACHOWANIA ANTYZDROWOTNE MŁODZIEŻY W ASPEKCIE UŻYWEK

Martyna Dębska-Maik,
doktorantka Wydział Lekarski i Nauk o Zdrowiu
Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach
info.bettersimply@gmail.com

Promotor -
doktor habilitowany nauk humanistycznych, profesor UJK Monika
Szpringer

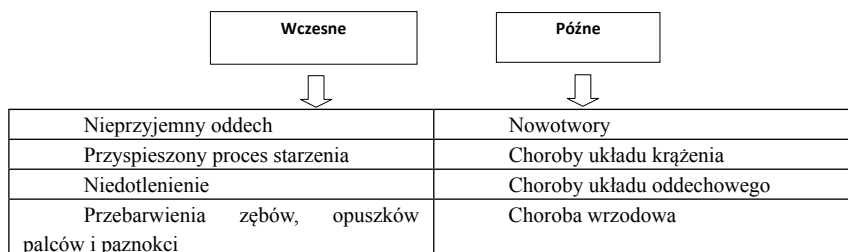
1. Wstęp

Bardzo duże znaczenie dla zachowania zdrowotnego stylu życia ma unikanie używek. Do niebezpiecznych używek, które są najbardziej popularne należą alkohol i nikotyna [1, s. 89-93]. Mogą one powodować uzależnienie, jak również są przyczyną wielu groźnych chorób [1, s. 89-93].

Konsumpcja alkoholu może być powiązana z ryzykiem występowania wielu chorób zarówno somatycznych jak i psychologicznych [2, s. 293-296]. Konsekwencjami nadmiernego spożywania alkoholu szkodliwymi dla zdrowia są zwłaszcza niedożywienie, zwiększona podatność na infekcje, nieprawidłowe wchłanianie mikroelementów oraz witamin, gruźlica, choroby układu krążenia, zaburzenia funkcji wątroby, nowotwory, cukrzyca, zapalenie trzustki, zmiany skórne, padaczka, choroba wrzodowa, marskość wątroby, zaburzenia funkcji seksualnych ... [3, s.90; 4, s. 31; 5, s. 14-22].

Na podstawie przeglądu literatury można zauważyć, że ponad dwadzieścia chorób ma bardzo duży związek z paleniem różnego rodzaju produktów tytoniowych [6, s.101-106]. Należą do nich między innymi: odma, nowotwory, choroby układu oddechowego oraz krążenia, gruźlica, choroba wrzodowa oraz

dwunastnicy, kłopoty zdrowotne noworodków [7, s. 102-112; 8]. Na całym świecie co rok spożywanie wyrobów tytoniowych powoduje śmierć sześciu milionów ludzi (600000 – bierne palenie) [6, s.101-106]. I można przypuszczać, że w 2030 roku tytoń spowoduje śmierć ośmiu milionów osób [9].

Ryc. 1. Konsekwencje palenia papierosów

Źródło: Opracowanie własne

Bardzo ważne jest uświadamianie społeczeństwa o konsekwencjach spożywania używek. Należy zwrócić uwagę, żeby już od najmłodszych lat dzieci miały świadomość problemów zdrowotnych, wynikających ze stosowania używek.

2. Cel pracy

Celem niniejszej pracy jest określenie zachowań antyzdrowotnych młodzieży w aspekcie używek.

3. Materiał i metody

Badania zostały przeprowadzone w 2015 roku. Badania wykonano na grupie 193 osób. W badaniach stosowano metodę sondażu diagnostycznego, zaś kwestionariusz ankiety posłużył jako narzędzie badawcze. Badania przeprowadzone zostały w Polsce w województwie łódzkim w 2 placówkach – gimnazjum oraz liceum. W gimnazjum uczestniczyło 98 osób, zaś w liceum 95 uczniów.

4. Wyniki

Dziewczęta stanowiły 58,55% wszystkich badanych osób, natomiast chłopcy 41,45%. Wiek gimnazjalistów mieścił się w przedziale od 13 lat do 16 lat (Tab. 1).

Tab. 1. Wiek badanych gimnazjalistów

Wiek gimnazjalistów	Liczba badanych				Razem	
	n	Kobiety %	n	Mężczyźni %	n	%
13	0	0,00	5	5,10	5	5,10
14	6	6,12	10	10,20	16	16,32
15	27	27,55	21	21,43	48	48,98
16	13	13,27	16	16,33	29	29,60
Razem	46	46,94	52	53,06	98	100,00

Źródło: Opracowanie własne

Najwięcej licealistów 44,21% było w wieku 17 lat a najmniej osób było w wieku 19 lat (7,37%) (Tab. 2).

Tab. 2. Wiek badanych licealistów

Wiek licealistów	Liczba badanych				Razem	
	Kobiety		Mężczyźni			
	n	%	n	%	n	%
16	9	9,47	2	2,11	11	11,58
17	33	34,74	9	9,47	42	44,21
18	23	24,21	12	12,63	35	36,84
19	2	2,11	5	5,26	7	7,37
Razem	67	70,53	28	29,47	95	100,00

Źródło: Opracowanie własne

Na podstawie analizy badań 64,30% badanych gimnazjalistów nie paliło nigdy papierosów a 35,70% osób z gimnazjum już zapaliło w swoim życiu papierosa (Tab.3).

Tab. 3. Palenie papierosów przez badanych gimnazjalistów

Palenie papierosów	Gimnazjum				Razem	
	Dziewczęta		Chłopcy			
	n	%	n	%	n	%
Nie	31	31,60	32	32,70	63	64,30
Tak	15	15,30	20	20,40	35	35,70
Razem	46	46,90	52	53,10	98	100,00

Źródło: Opracowanie własne

Wyniki badań pokazały, że 61,10% badanych licealistów nie paliło nigdy papierosów a 36,80% osób z liceum już w swoim życiu zapaliło papierosa (Tab.4).

Tab. 4. Palenie papierosów przez badanych licealistów

Palenie papierosów	Liceum				Razem	
	Dziewczęta		Chłopcy			
	n	%	n	%	n	%
Nie	41	43,20	17	17,90	58	61,10
Tak	26	27,40	9	9,50	35	36,80
Razem	67	70,50	28	29,50	95	100,00

Źródło: Opracowanie własne

Najwięcej badanych licealistów, bo 30,40% spożywa piwo, a 26,87 wódkę.

Najmniej osób z liceum (6,61%) nie konsumuje alkoholu. (Tab.5).

Tab. 5. Rodzaj spożywanego alkoholu przez licealistów

Rodzaj alkoholu	Liczba badanych	
	n	%
Nie zażywałem	15	6,61
Piwo	69	30,40
Wódka	61	26,87
Wino	59	25,99
Inne	23	10,13
Razem	227	100,00

Źródło: Opracowanie własne

Zdaniem 30,67% badanych gimnazjalistów najczęściej konsumuje alkohol w postaci piwa a 19,63% w postaci wódki. Natomiast 22,70% gimnazjalistów nie spożywa wcale alkoholu. (Tab.6).

Tab. 6. Rodzaj spożywanego alkoholu przez gimnazjalistów

Rodzaj alkoholu	Liczba badanych	
	n	%
Nie zażywałem	37	22,70
Piwo	50	30,67
Wódka	32	19,63
Wino	27	16,56
Inne	17	10,43
Razem	163	100,00

Źródło: Opracowanie własne

Na podstawie wyników badań według 36,40% gimnazjalistów przez palenie papierosów można zachorować na raka płuc, a zdaniem 14,18% badanych gimnazjalistów na raka krtani. (Tab.7).

Tab. 7. Skutki palenia papierosów według badanych gimnazjalistów

Skutki	Liczba badanych	
	n	%
Rak płuc	95	36,40
Rak języka/ wargi	14	5,36

Skutki	Liczba badanych	
	n	%
Rak oskrzeli	24	9,20
Rak trzustki	13	4,98
Rak pęcherza moczowego	5	1,92
Rak krtani	37	14,18
Rak gardła	29	11,11
Rak przełyku	26	9,96
Rak żołądka	10	3,83
Rak szyjki macicy	8	3,07
Razem	261	100,00

Źródło: Opracowanie własne

Według 29,15% badanych licealistów przez palenie papierosów można zachorować na raka płuc, a 17,55% osób z liceum uważa, że następstwem może być również rak krtani. (Tab.8).

Tab. 8. Skutki palenia papierosów według badanych licealistów

Skutki	Liczba badanych	
	n	%
Rak płuc	93	29,15
Rak języka/ wargi	20	6,27
Rak oskrzeli	40	12,54
Rak trzustki	10	3,13
Rak pęcherza moczowego	5	1,57
Rak krtani	56	17,55
Rak gardła	44	13,79
Rak przełyku	36	11,29
Rak żołądka	9	2,82
Rak szyjki macicy	6	1,88
Razem	319	100,00

Źródło: Opracowanie własne

Analiza wyników daje podstawy do stwierdzenia, że jest istotne powiązanie pomiędzy wiekiem, kiedy po raz pierwszy zapalili papierosy osoby badane a rodzajem szkoły, do której uczęszczają $\chi^2=21,48 > \chi^2_{0,05;2}=5,99$; $p < 0,001$ co potwierdza również istotny statystycznie wynik współczynnika korelacji rang

Spearmana $R=-0,52$; $p<0,05$. Wcześniej gimnazjaliści zaczęli palić papierosy niż badana młodzież z liceum (Tab.9).

Tab. 9. Wiek, kiedy po raz pierwszy zapalili papierosy osoby ankietywane a rodzaj szkoły, do której uczęszczają

Wiek	Liceum		Gimnazjum		Razem	
	n	%	n	%	n	%
Do 12 lat	4	5,63	13	18,31	17	23,94
13-15 lat	12	16,90	20	28,17	32	45,07
16-18 lat	20	28,17	2	2,82	22	30,99
Razem	36	50,70	98	49,35	71	100,00

$$\chi^2=21,48 > \chi^2_{0,05;2}=5,99; p<0,001$$

Źródło: Opracowanie własne

Analiza wyników daje podstawy do stwierdzenia, że jest istotne powiązanie pomiędzy wiekiem, kiedy po raz pierwszy badana młodzież piła alkohol a rodzajem szkoły, do której uczęszcza $\chi^2=40,22 > \chi^2_{0,05;4}=9,49$; $p<0,001$ współczynnika korelacji rang Spearmana $R=-0,02$; $p>0,05$ jest nieistotny statystycznie. Więcej osób z gimnazjum nie pije alkoholu, ale te osoby które już zaczęły spożywać alkohol, wcześniej zapoczątkowały konsumpcję niż osoby z liceum (Tab.10).

Tab. 10. Wiek, kiedy po raz pierwszy ankietywane osoby piły alkohol a rodzaj szkoły, do której uczęszczają

Wiek	Liceum		Gimnazjum		Razem	
	n	%	n	%	n	%
Nie piłem	15	7,77	39	20,21	54	27,98
19 i więcej	1	0,52	0	0,00	1	0,52
16-18 lat	29	25,03	1	0,52	30	15,54
13-15 lat	41	21,24	41	21,24	82	42,49
Do 12 lat	9	4,66	17	8,81	26	13,47
Razem	95	49,22	98	50,78	193	100,00

$$\chi^2=40,22 > \chi^2_{0,05;4}=9,49; p<0,001$$

Źródło: Opracowanie własne

5. Omówienie wyników i wnioski

Autorka niniejszego artykułu przeprowadziła badania dotyczące zachowań antyzdrowotnych młodzieży w aspekcie używek. Badana grupa badawcza pochodziła z województwa łódzkiego.

Według danych Warmińsko-Mazurskiego Centrum Zdrowia Publicznego problem palenia tytoniu dotyczy 6,7% uczniów, zaś picie alkoholu u 1,3% młodzieży gimnazjalnej [10]. Natomiast badania przeprowadzone przez J.

Mazur wykazują na związek spożywania alkoholu oraz palenia tytoniu od wieku młodzieży (im starsze dziecko, tym przymiarki spożywania alkoholu oraz palenia papierosów stają się częstsze) [11]. Badania własne wykazały, że młodzież z gimnazjum wcześniej zapoczątkowała inicjację z papierosami niż młodzież z liceum.

Badania K. Kocki i wsp. pokazały, że nieduża ilość młodzieży konsumuje alkohol oraz narkotyki [12, s. 508-513].

Na podstawie przeprowadzonych badań wysnuto następujące wnioski:

1. Zachowania antyzdrowotne młodzieży w kontekście spożywania alkoholu oraz palenia papierosów są zróżnicowane.

2. Edukacja z zakresu konsekwencji spożywania używek to integralny element nauki.

3. Młodzież z gimnazjum wcześniej zapoczątkowała inicjację z papierosami niż młodzież z liceum.

Piśmiennictwo

1. Romanowska-Tołoczek A. Styl życia studentów oceniany w kontekście zachowań zdrowotnych. *Hygeia Public Health* 2011; 46: 89-93.

2. Gromadecka-Sutkiewicz M, Dziwak A, Kłos J. Młodzież licealna i alkohol. *Hygeia Public Health* 2008; 2: 293-296.

3. Fornal R, Cislak P, Ciota M. Nadmierne picie alkoholu i jego skutki. *Promocja Zdrowia Rodziny* 2004; 2: 90.

4. Balcer M. Dlaczego ludzie piją alkohol? *Problemy Alkoholizmu* 2004; 3-4: 31.

5. Sierosławski J, Praitsner B. Używanie alkoholu i narkotyków przez młodzież szkolną. *Instytut Psychiatrii i Neurologii, Warszawa* 2003, 11:14-22.

6. Binkowska-Bury M, Sałacińska I, Więch P, Januszewicz P. Palenie tytoniu wśród studentów pierwszego roku rzeszowskich uczelni. *Medycyna Ogólna i Nauki o Zdrowiu* 2015; 1: 101-106.

7. Sharps M, Villegas A, Matthews J. Cognition at risk: gestalt / feature – intensive processing and cigarette smoking in college students. *Current Psychology: Developmental* 2005; 24(2): 102–112.

8. U.S. Department of Health and Human Services. *How Tobacco Smoke Causes Disease: The Biology and Behavioral Basis for Smoking-Attributable Disease. A Report of the Surgeon General.* Atlanta, GA: U.S. Department of Health and Human Services, Centers for Disease Control and Prevention, National Center for Chronic Disease Prevention and Health Promotion, Office on Smoking and Health, 2010.

9. WHO report on the global tobacco epidemic 2011. *Warning about the dangers of tobacco*, WHO 2011.

10. Warmińsko-Mazurskie Centrum Zdrowia Publicznego. *Analiza stanu zdrowia dzieci i młodzieży szkolnej w województwie Warmińsko- -Mazurskim w roku szkolnym 2008/2009.* Olsztyn. 2010.

11. Mazur J, Małkowskiej-Szkutnik A. *Wyniki badań HBSC 2010.* Warszawa: Raport techniczny: 2011.

12. Kocka K, Kachaniuk H, Bartoszek A, Faldyga U, Charzyńska-Gula M. Najczęstsze problemy zdrowotne dzieci w wieku szkolnym – na przykładzie szkoły podstawowej i gimnazjum w Lublinie. *Medycyna Ogólna i Nauki o Zdrowiu* 2013; 4: 508-513.

DOŚWIADCZENIE RESPONDENTÓW JAKO ŹRÓDŁO WIEDZY O ŚWIĘTACH DOROCZNYCH W POLSKICH MIASTACH – PRZYKŁAD GDAŃSKA

mgr Kaźmierczak Agnieszka

Uniwersytet Marii Curie – Skłodowskiej w Lublinie

Wydział Humanistyczny

Instytut Kulturoznawstwa

kontakt: akazmierczak128@gmail.com

stanowisko: samodzielny referent

Rozumienie doświadczenia w antropologii różni się od rozumienia tego pojęcia w innych naukach. „Doświadczenie antropologiczne wiąże się z doświadczeniem przez człowieka siebie samego i rzeczywistości. Ciągłe życie jednostki w ruchomym, przez co zmiennym, kontekście (na który składają się między innymi: inni ludzie, zróżnicowanie znaczenia zachowań, różnorodne sposoby rozumienia świata, oddziaływania sił przyrodniczych i duchowych), domaga się stałej, na nowo, pisanej opowieści o sobie samym i świecie” [1, s. 44]. Sam fakt, że człowiek funkcjonuje w wśród ludzi w pewnym miejscu i czasie świadczy o tym, iż człowiek kulturalny nie żyje sam, jest umiejscowiony w pewnej rzeczywistości oraz jest istotą historyczną. Już od momentu narodzin, wrzucony w ludzką rzeczywistość i będąc człowiekiem między ludźmi, doświadcza kultury, stając się jednocześnie osobą społeczną. Jednostka „uspołeczniona” potrafi oddzielić siebie od innych, pokazywać granice siebie oraz pokazuje swoje miejsce w świecie. Pojawienie się człowieka w świecie społecznym jest równoznaczne z pojawieniem się w porządku czasowym [2, s. 29].

Rozumienie pojęcia doświadczenia

W literaturze odnaleźć możemy szereg wyjaśnień pojęcia doświadczenia. Clifford Geertz w *Antropologii doświadczenia* pisze o doświadczeniu jako o „nieuchwytnym pojęciu”, które stanowi dla badacza podstawowe określenie odnoszące się do całości dzieła [3, s. 394]. Mieczysław Albert Krąpiec definiuje doświadczenia jako „spontaniczne poznanie czegoś, co istnieje: rezultat aktu poznania, wyrażone w sądzie (sądach, zdaniach) empirycznych; stan psychiczny będący następstwem aktów doświadczenia” [4, s. 673]. Inny filozof szkoły KUL Antoni Stępień doświadczenie określa jako „świadoma czynność uzyskiwania informacji o jakimś przedmiocie przez jego bezpośrednie i naoczne ujęcie, a także rezultat poznawczy tej czynności, sformułowany w postaci sądu lub zdania empirycznego; potocznie doznawanie, przeżywanie czegoś lub podleganie próbom i ich następstwom (w postaci np. wiedzy i sprawności), a także uczestniczenia w czymś” [5, s. 119]. *Oxfordzki słownik filozofii* wyjaśnia pojęcie doświadczenia jako „zasadnicze – obok świadomości- ognisko zainteresowań filozofii umysłu.

Doświadczenie skłonni jesteśmy ujmować jako strumień prywatnych przeżyć, wiadomych jedynie przezywającemu podmiotowi, a w najlepszym razie – luźno związanych z jakimkolwiek zdarzeniami występującymi w świecie zewnętrznym czy w doświadczeniu innych” [6, s. 90-91].

„Aleksander Kuncce zauważa, że doświadczenie można wiązać z metodycznym badaniem drogą indukcyjną, na wzór Bacona, wychodząc od empatii do wznoszenia teorii (doświadczenie rozumowe). Może być także kumulowaniem wrażeń, a zatem doświadczeniem empirycznym bez metodologii (Hume). Także może być strumieniem świadomości rozumianym jako strumień przeżyć (na podstawie oxfordzkiego słownika filozoficznego). Na tej podstawie doświadczenie jest swoistym dopuszczeniem do świadomości i prowadzi do jedności z samym sobą i uświadamia swoje horyzonty doświadczenia prowadzące do tego co całościowe, absolutne (Hegel). Doświadczenie może także przywoływać to, co jest źródłowe, czyste i pewne (Husserl). Jest też doświadczenie uchwyceniem zakorzeniania się w świecie, bycie „w”, bycie „tu”, bycie „oto”, bycie „teraz” (Heidegger). Doświadczenie może także dotyczyć tradycji i być językiem mówiącym samym sobie (Gadamer). Może wiązać się z autentycznością, posmakiem wiecznej prawdy, ubóstwem współczesnego doświadczenia (Benjamin). Doświadczenie może być wpisaniem się w porządek relacji społecznej, które wyznaczają ramy identyfikacyjne, a zatem doświadczenie społeczne (Laing). Z drugiej strony może być doświadczeniem mistycznym (Bataille). Doświadczenie może być także ujęte w ramach filozofii spotkania i doświadczenia Innego (Levinas). Nie musi pozostawać bierne, na przykład w sytuacjach spotkania, doświadczenie może być daniem świadectwa (Tischner)” [1, s. 46-47]. W aspekcie wyżej wymienionej kategoryzacji powiedzieć można, że doświadczenie podzielić można na wewnętrzne oraz zewnętrzne. W tym znaczeniu rozumienie doświadczenia staje się rozumieniem człowieka, jego przeżyć wewnętrznych oraz zewnętrznych – międzyludzkich i społecznych.

Pojęcie pamięci

Wiedza antropologiczna wyrasta z dialogu, a przedmiotem dialogu jest doświadczenie i pamięć – źródło doświadczenia. Czym jednak jest pamięć? W literaturze odnaleźć możemy szereg definicji oraz klasyfikacji tego pojęcia. Jednym z najczęściej przytaczanych jest podział stworzony przez R. Atkinsona i R. Shiffina na pamięć: sensoryczną, krótkotrwałą oraz długotrwałą. „Model ten, w przekonaniu autorów, ilustruje przepływ informacji w systemie pamięci, co oznacza, że ukazuje proces tworzenia się treści zapamiętanych, tj. opisuje mechanizm pamięci jako układu wzajemnie zależnych od siebie relacji pomiędzy różnymi poziomami i treściami pamięci. I tak: poziom pamięci sensorycznej gromadzi, przechowuje informacje wzrokowe, słuchowe i dotykowe wywołane bodźcami sensorycznymi; w poziomie pamięci krótkotrwałej (uznawanej przez badaczy za jeden system, ale raczej złożony zestaw współdziałających podsystemów, nazywany też pamięcią operacyjną) dokonuje się przetwarzanie, kodowanie i reagowanie na dane z poziomu pamięci sensorycznej; zaś pamięć długotrwałą tworzą utrwalone treści, informacje przechowywane trwale. Model

ten zatem łączy w sobie dynamikę procesu zapamiętywania z pamięcią – wiedzą, zbiorem utrwalonych informacji” [7, s. 57].

Inny podział pamięci przedstawi Aleksandra Rajewska – Rogal i Janusz Robakowski. Piszą: „Rozróżnienie pomiędzy pamięcią epizodyczną i semantyczną po raz pierwszy wprowadził Tulving, określając pamięcią epizodyczną jako ten rodzaj pamięci, który pozwala nam pamiętać osobiste zdarzenia z życia (z określeniem kiedy, jak i gdzie się one wydarzyły). Pamięć epizodyczna niezbędna jest do przywołania osobistych doświadczeń ujętych w nasz własny kontekst (np. krótka opowieści o tym, co wczoraj robiliśmy), a informacje rejestrowane są w takiej kolejności, w jakiej je odbieraliśmy i słone całe związane z osią czasu. Ten system pamięci zależy w głównej mierze od funkcji cerkokowych okolic płatów skroniowych (w tym hipokampa). Dowodzą tego wyniki badań osób z uszkodzeniami rodokowych czołace- ci płatów skroniowych, u których występuje niezdolność do zapamiętywania wydarzeń, jakie zdrowe osoby bez trudu mog³y zapamiętać” [8, s. 106].

W antropologii pamięć pełni potrójną rolę:

1. Jest źródłem wiedzy antropologicznej;
2. Jest przedmiotem wiedzy antropologicznej;
3. Pełni rolę narzędzia poznawczego.

Pojęcie rytuału, zwyczaju i obrzędu

Kolejnym terminem wymagającym wyjaśnienia jest pojęcie obrzędu, rytuału oraz świętowania. „Tradycyjne obrzędy doroczne w Polsce stanowią zespół silnie ze sobą splecionych zwyczajów kulturowych i magicznych, wierzeń, wróżb, folkloru słownego (modlitw, życzeń, oracji, pieśni, legend i widowisk), muzycznego i tanecznego” [9, s. 127].

Z rytuałem łączy się nierozzerwalnie pojęcie świętowania, które odnosi się bezpośrednio do czasu – jego wyjątkowości. „Świętowanie łączy się semantycznie i z czasem wolnym, czasem próżnowania, odpoczynku, i z radości, wesołością, z określonym rytuałem, tańcem, przyjęciem, ucztą. Łączą się z kultem religijnym i z ważnymi datami historii narodu i państwa, prawem pracy i organizacją produkcji, weście z tradycjami ruchów społecznych, ich dążeniami, hałasami, uroczystościami i demonstracjami w określone dni” [10, s. 16].

Michał Buchowski oraz Wojciech Jeży Burszta poddają analizie rolę rytuału i świętowania w mieście. Piszą: „obrzędy służą zaznaczeniu i oddzieleniu ról w grupach społecznych tam, gdzie mogą być one pomieszane. Zgodnie z przekonaniem podmiotów tych obrzędów ich wykonanie nie tylko odzwierciedla, ale i wpływa na owe relacje społeczne w sposób „mystyczny”, odwołujący się do pojęć natury religijnej. Poza tym zakres dających się określić funkcji rozumianych w ten sposób rytuałów okazuje się dość szeroki. Należą do nich także: redukcja szkodliwych skutków zakłóceń powodowanych zmianami w hierarchii w odrębnej grupie; pozytywne oddziaływanie, drogą związków mistycznych, na dobrobyt uczestników obrzędu; utrzymanie ekwilibrium społecznego poprzez odnawianie niezbędnych kontaktów z siłami nadprzyrodzonymi” [11, s. 60-61].

Ostatnim pojęciem wymagającym wyjaśnienia jest samo pojęcie czasu. Na potrzeby pracy uwzględnić należy potrójny podział czasu: kościelny, świecki oraz rodzinny. „Kalendarze są określone za pomocą świąt. Chrześcijaństwo rozpoczynając tydzień niedzielą, powszechnie też ludzie świętują początek nowego roku specyficznymi obrzędami i zwyczajami. Kalendarz jest jakby spichlerzem tradycji religijnych i społecznych. [...] Obrzędowość około bożonarodzeniowa w klasyfikacji etnologicznej zaliczana jest do tzw. rytuałów dorocznych, czyli periodycznych. Rytuały doroczne związane są z trwaniem oraz odnawianiem się kosmosu i natury lub z historycznymi uwarunkowaniami. [...] Obrzędy doroczne określają rytm życia społecznego oraz uprawomocniają określone wartości wspólnotowe poprzez ukazanie celów, działającego systemu norm i zasad współzawodnictwa” [12, s. 17].

Miejskie obszary *sacrum* i *profanum*

Szczególnym podziałem przestrzeni miejskiej jest wyodrębnienie sfery *sacrum* i *profanum*. „[...] Przestrzeń sakralna jako rodzaj przestrzeni znaczącej, wypadało by nazwać sferą organizującą i konstytuującą świat człowieka i wyodrębniając ten świat z amorficznej, nieorientowanej sfery *profanum* [1, s. 123-150] [...] porządkując hierarchicznie miejsca przestrzeni zamieszkałej przez ludzi, tworząc tym samym jedyny stały punkt odniesienia za pomocą centrum, jako łącznika ziemi i nieba. Sfera *sacrum*, zrywając homogeniczność przestrzeni za pośrednictwem znaku, stanowi rzeczywistość obiektywną, absolutną, bo naznaczoną obecnością bogów. Może rozszerzyć się do rozmiarów miasta, ale bywa skazana na sytuacyjność, przypadkowość własnych ekwiwalentów materialnych pod postacią świątyni, kamienia, drzewa, ognia *etc.* Jednakże zachowuje dystans obawy i niepewności, sugerowanej tajemnicy, zawsze mierzony od człowieka, zapewniając mu jednocześnie bezpieczeństwo egzystencjalne” [14, s. 96-97]. Miejską sferę *sacrum* podzielić możemy na: czystą sferę *sacrum*, quasi – sakralne strefy w sferze *profanum* obejmujące ześwieczone obszary pierwszej sfery *sacrum*, osobiste obszary *sacrum* oraz strefy graniczne między obszarem *sacrum* a *profanum*¹.

Czysta strefa *sacrum* obejmuje świątynie wszystkich wyznań oraz cmentarze. „Świątynie i cmentarze to *sacrum* absolutne, w obrębie którego symbolika krzyża i progu wskazuje na obecność istot boskich, tutaj sytuuje się bowiem „centrum kosmosu”. Z tej racji jest to czysta sfera *sacrum*, nienaruszona niczym profanicznym. Ontologicznie rzecz ujmując, należało by zaliczyć do tej sfery także centrum miasta” [14, s. 102].

Kolejną strefą są Quasi – sakralne obszary w strefie *profanum* są to kapliczki, krzyże umieszczone przy głównych ulicach oraz miejsca pamięci np. w Gdańsku jest to brama przy Stoczni Gdańskiej. W obszarze tym wymienić

1 Por. W. J. Burszta, *Antropologia kultury*, Poznań 1998, J. Tichner, *Zło w dialogu kuszenia*, Warszawa 1982; A. Wallis, *Informacja i gwar*, Warszawa 1979; A. Wallis, *Socjologia przestrzeni*, Warszawa 1990; M. Eliade, *Sacrum i profanum, O istocie religijności*, Warszawa 1996.

możemy także kwatery powstańcze, pojedyncze mogiły, miejsca zbiorowych straceń² oraz pomniki. Miejsca te wkomponowane są w strukturę miasta i ulic. Wywołują refleksję i zadumę. Biorą także udział w tworzeniu tożsamości miasta. Józef Tischner nazywa je „zakątkami sacrum w profanum” [15, s. 1982]. Mikołaj Madurowicz definiuje to twierdząc, że jest to „[...] ześwięcone sacrum drugiego stopnia, to z jednej strony tablice pamiątkowe, pomniki, miejsca pamięci przypominające o wydarzeniach, o przeszłości, nie noszące jednak charakteru czysto sakralnego, ale raczej poprzez historię i doniosłość narodową – upamiętnienie; z drugiej zaś to przejawy materializmu i wymierności świata profanum w granicach sacrum (...), na przykład stoiska, sklepy, reklamy przy lub wewnątrz murów świątyni albo na terenie świątyni albo na terenie cmentarza. Taką zatokę w sferze sacrum, choć nie wywiedzionego genetycznie, jest właśnie centrum miasta, zdegradowane stare miasto – najstarsza część osiedla ludzkiego, jedynie o wartości zabytkowej, lecz już nie będące absolutną świętością *sensu stricto*” [14, s. 102-103].

„Prywatne zakątki święte” są to obszary miejskie, które wywołują odczucia kryptoreligijne u człowieka indywidualnego – związane z jego odczuciami, wspomnieniami czy skojarzeniami. Strefa ta, jak zwraca uwagę Mircea Eliade, nigdy nie ulegnie generalizacji, cały czas na nowo ulegać będzie intensywności i intymności doświadczenia. Prywatne sacrum jest jedyny obszar dostępny dla człowieka niereligijnego [16, s. 64-70].

Ostatnim obszarem koniecznym do analizy jest strefa graniczna między obszarem *sacrum* a *profanum* oraz strefą rytualnego napięć między nimi. W tej strukturze wymienić można teatry, kina, biblioteki, centra handlowe, galerie, muzea oraz kasyna. Strefy te wprowadzają strefę sacrum, która poprzez sport, rozrywkę, teatr i literaturę ulegają zbliżeniu do codzienności [17., s. 110].

Wielokulturowość miasta na przykładzie Gdańska

Gdańsk jest miastem wyróżniającym się na tle innych miast Polski, poprzez swoją historię, tradycję oraz położenie. „Gdańsk zmieniał swoje oblicze kulturowe, strukturę i stosunki religijne, etniczne oraz zawodowe, co było wynikiem tego, że w XX wieku miasto przeżyło kilka fal migracyjnych (dobrowolnych i przymusowych). Tak się działo po I wojnie światowej, i w całym okresie międzywojennym, i w czasie II wojny światowej, a najdramatyczniej po jej zakończeniu” [18, s. 13]. Wśród czynników wpływających na to zjawisko wymienić można także wydarzenia Marca’68, Grudnia’70 oraz Sierpnia’80. Na gruncie tych przemian powstał mit wielokulturowości Gdańska. Jest to temat obecnie najczęściej podnoszony i analizowany. W literaturze odnaleźć możemy dwa stanowiska odnoszące się do tego pojęcia. Pierwsze z nich postuluje wielokulturowość jako zaprzeczenie, że omawiane miasto było Niemiecki. Mit ten ma za zadanie złagodzenie świadomości wpływu niemieckiego na

2 Szczegółowe analizy tych obszarów możemy znaleźć w szczególności w odniesieniu do Warszawy, Krakowa oraz Gdańska.

współczesną tożsamość mieszkańców Gdańska. Stefan Chwin pisze: „W latach dziewięćdziesiątych w dyskursie proeuropejskich pojawia się mit Gdańska jako miasta wielokulturowego, który do dziś dzień jest dominującym mitem organizującym gdańską pamięć, bardzo silnie promowanych z rozmaitych zresztą powodów [...] Podkreślenie, że Gdańsk zawsze ciążył w stronę Polski, by uniezależnić się od Niemiec, jak to miało miejsce w czasach komunistycznych, schodzi zdecydowanie na drugi plan. Już się tej sprawy nie eksponuje. Dużo ważniejsze zdaje się podkreślenie, że Gdańsk dawny był miejscem zgodnego współżycia wielu różnych nacji, a także bezpiecznym azylem dla dysydentów religijnych” [19, s. 28-29]. Wydaje się, że mit wielokulturowości Gdańska jest zabiegiem mającym na celu stworzenie wizerunku miasta przyjaznego, tolerancyjnego, w którym każdy znajdzie swoje miejsce. Przy czym dbałość o zachowanie prawdy historycznej oraz wpływu niemieckiego staje się kwestią drugoplanową. Różne dyskusje, identyfikacje, tożsamości, interesów – niemieckie, danzingerskie, polskie, autochtoniczne, kaszubskie, kresowe, ewangelickie, żydowskie i etc. mogą się uzupełniać i tworzyć wspólną tożsamość miasta.

Drugie stanowisko w kwestii wielokulturowości Gdańska postuluje, aby nie analizować kwestii historycznych, tylko współczesny obraz tożsamości miasta. W tym ujęciu wielokulturowość rozumiana jest koegzystowanie grup społecznych w której żadna nie dominuje. Jednocześnie historia miasta, w tym jego niemieckich wpływów, ciągle funkcjonuje w świadomości jego mieszkańców. Potwierdzają to badania m. in. Jarosława Załęckiego, których wynika, że „[...] większość respondentów wyraża opinie, że krzywdy, jakie Niemcy wyrządzili Polakom podczas II wojny światowej, powinny być wybaczone, ale nie zapomniane (75,5 %). Większość też wyraża pogląd, że oba narody powinny wspólnie budować przyszłość Europy (75,3 %) i mogą obecnie żyć w przyjaźni (59,2 %). Należy jednak zwrócić uwagę na istnienie opinii odmiennych –na przykładzie 27,3 % badanych nadal dostrzega ze strony niemieckiej zagrożenie dla Polski, a 31,3 % uważa, że większość Niemiec chciałaby, aby Gdańsk stał się miastem niemieckim. Obok tendencji do coraz większej otwartości, bliższej raczej ludziom młodym, można również zaobserwować tendencję odwrotną: Niemcy nierzadko – zwłaszcza u ludzi starszych- budzą obawę i lęk” [20, s. 196].

Wielokulturowości Gdańska traktowana jest obecnie jako „kapitał promocyjny” miasta. Podkreślany jest w spotach reklamowych, w czasie procesu edukacji (także na studiach wyższych), za pośrednictwem wydawnictw, wystaw, informacji w Internecie itp. Tym sposobem wielokulturowość staje się istotnym elementem tożsamości miasta i jego mieszkańców, jak również ważnym elementem gdańskiego fenomenu.

Podsumowanie

W ramach podsumowania wiersz Krzysztofa Kamila Baczyńskiego:
*Bryła ciemna, gdzie dymy bure,
poczerniałe twarze pokoleń,*

*niedotknięte miłości chmury,
przeorane cierpienia role.
Miasto groźne jak obryw trumny.
Czasem głuchym jak burz maczugą
zawalone w przepaść i dumne
jak lew czarny, co kona długo.
Wparło łapy ludzkich rojowisk
w głuchych ulic rowy wygaste,
warcząc czeka i węszy groby
w nocach krwawych i w gromach jasných.
Jeszcze przez nie najeźdźców lawa
jako dym się duszny przewlecze,
zetnie głowy, postęje trawy
na miłości, krzywdzie człowieczej.
Jeszcze z wieku w wiek tak się spieni
krew z ciemnością, a ciemność z brukiem,
że odrośnie jak grom od ziemi
i rozewrze niebiosą z hukiem.
Bryła ciemna, miasto pożarne,
jak lew stary, co kona długo,
posąg rozwiany w dymy czarne,
roztrzaskany czasów maczugą.
I znów ując dłuto i rydel,
ciąć w przestrzeni i w ziemi szukać,
wznosić wieki i pnać żywe
na pilastrach, formach i łukach.
I w sztandary dąć, i bić w kamień,
aż się lew spod dłoni wykuję,
aż wykrzesze znużone ramię
taki glaz, co jak serce czuje.*

Bibliografia:

1. Filipowicz P., *Antropologia jako doświadczenie człowieka*, w: http://www.wszop.edu.pl/do-pobrania/pobierz_27,3,0?fp=../media//STUDIA%20KULTUROWE%203-2012/1%20-%20ANTROPOLO%20GIA%20DOSWIADCZENIA/Patryk%20Filipowicz,%20Antropologia%20jako%20doswiadczenie%20czlowieka.pdf
2. Balantynowicza A., *Świat dziecka w zmieniającej się przestrzeni życia z perspektywy tożsamości osobowej, społecznej i kulturowo – cywilizacyjnej* [w:] *dziecko w rodzinie. Nadzieje i zagrożenia*, pod red. T. Sakowicza, K. Gąsiora, B. Zawadzka, Kielce 2011.
3. Geertz C., *Zdobywanie doświadczenia, autoryzując siebie* [w:] *Antropologia doświadczenia*, pod red. V. W. Turnera, E. M. Brunera, Kraków 2011.
4. Krąpiec M. A., *Doświadczenie*, [w:] *Powszechna Encyklopedia Filozofii*, pod red. A. Maryniarczyk, Lublin 2001.
5. Sępień A. B. *Doświadczenie*, [w:] *Leksykon Filozofii Klasycznej*, pod red., J. Herberta, Lublin 1997, s. 119-120.
6. Blackburn S., *Doświadczenie*, [w:] *Oksfordzki słownik filozoficzny*, pod red. J. Woleński, tłum. C. Cieśliński, M. Szczubińska, J. Woleński, Warszawa 2004.

7. Kaniowska K., *Antropologia i problem pamięci*, w: http://cyfrowaetnografia.pl/Content/4942/06_kaniowska.pdf
8. Rajewska – Rogal A., Robakowski J., *Współczesne modele pamięci w aspekcie neurobiologicznym i klinicznym*, w: *Postępy Psychiatrii i Neurologii* 2006; 15 (2): 105- 110.
9. Klimaszewska J., *Doroczne obrzędy ludowe*, w: *Etnografia Polski: przemiany kultury ludowej*, t. II, pod red. M. Biernackiej, M. Frankowskiej, Wrocław 1981.
10. Żygalski K., *Święto i kultura. Święta dawne i nowe*, Warszawa 1981.
11. Buchowski M., W. J. Burszta, *O założeniach interpretacji antropologicznej*, Warszawa 1992.
12. Nowak J., *Adwent i Boże Narodzenie w regionie tomaszowskim*, *Studium religijności ludowej*, Lublin 2003.
13. Eliade M., *Sacrum i profanum, O istocie religijności*, Warszawa 1996.
14. Madurowicz M., *Absolutny wymiar przestrzeni miejskiej*, w: *Humanistyczne oblicze miasta*, pod red. Dobiesława Jędrzejczaka, Warszawa 2004.
15. Tichner J., *Zło w dialogu korzenia*, Kraków 1982.
16. Eliade. M., *Mit, sacrum, historia*, Warszawa 1970.
17. Burszta W. J., *Antropologia kultury*, Poznań 1998.
18. Olbrachta - Prądzyńskiego C., *Gdański fenomen jako wyzwanie badawcze* w: *Gdański fenomen. Próba naukowej interpretacji*, pod red. Lesława Michałowskiego, Gdańsk 2011.
19. Chwin S., *Mit i prawda gdańskiej pamięci*, w: *Tożsamość gdańszczan. Budowanie na (nie) pamięć*, pod red. M. Mendel, A. Zwierzchowskiej, Gdańsk 2010.
20. Załęcki J., *Stereotypy i uprzedzenia wobec Niemców. Przypadek Gdańsk*, w: „Kultura i Społeczeństwo” nr 2 (2008).

ЗАГАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

***Кінаш Ганна Федорівна**
студентка III курсу факультету української філології
та літературної творчості імені Андрія Малишка
НПУ імені М.П. Драгоманова
annakinash111096@ukr.net*

*Науковий керівник –
доцент Строгонова Г.М.*

Постановка проблеми. Сучасний напрямок впровадження міжнародної освітньої практики передбачає збільшення кількості середніх шкіл, які надаватимуть освітні послуги дітям із особливими потребами. Ключовим успішним етапом такого впровадження є послуговування методикою інклюзивної освіти та встановлення співпраці між адміністрацією, вчителями, відповідними фахівцями, батьками та учнями.

У ході означення терміна «інклюзивна освіта» було проаналізовано визначення, які містяться в головних міжнародних документах,

а також науково-методичних посібниках. Наведемо найбільш повне: інклюзивне навчання – гнучка, індивідуалізована система навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах масової загальноосвітньої школи за місцем проживання [2].

Інклюзивні уроки української мови – першоелемент успішної соціалізації дитини з особливими потребами.

Кожен урок української мови у системі інклюзивної освіти повинен мати спеціальне медико-педагогічне спрямування. Однак інклюзивне навчання української мови повною мірою не є альтернативою спеціальній освіті, але воно значно розширює її можливості.

Актуальність теми зумовлена відсутністю комплексного дослідження загальних особливостей уроку української мови у системі інклюзивної освіти.

Аналіз досліджень та публікацій. Сучасні науковці, зокрема, В. Бондар, О. Волошина, Т. Євтухова, І. Іванова, А. Капська, В. Ляшенко, А. Полударова, Т. Черняєва та ін., присвячують свої праці дослідженням проблеми інтеграції дітей із особливими потребами в загальноосвітній навчальний заклад, зокрема, на уроках словесності, їх реабілітації та соціалізації до суспільних норм.

Метою статті є окреслення загальних особливостей уроку української мови у системі інклюзивної освіти.

Виклад матеріалу. Уроки української мови у системі інклюзивної освіти мають технічний (пропедевтичний) та методичний (виконавчий) аспекти, що складаються в систему загальних особливостей занять.

Пропедевтичний аспект охоплює усі типи уроків навчання мови.

Навчаючи української мови на уроках розвитку мовлення, необхідно пам'ятати, що такий тип уроку зазнає схематичної трансформації.

Оскільки діти з мовленнєвими порушеннями мають багато специфічних потреб, важливо, щоб над їх задоволенням працювала група фахівців різного профілю. Одна людина не може займатися питаннями когнітивного, моторного, соціального, комунікативного розвитку дитини, її лікуванням, харчуванням тощо.

Для ефективності логопедичної роботи необхідно провести формальне оцінювання за планом, результати якого у вигляді заповнених мовленнєвих карток, карток індивідуального розвитку міститимуть інформацію про найефективніші способи і методи подолання недоліків мовлення.

Ще одна стратегія для полегшення розуміння матеріалу – виділення базових етапів роботи. Це допоможе учневі зосередитися на ключових характеристиках тексту, сформуванню базового розуміння головних подій чи питань з певного уривку. Окрім підкреслювання й позначення кольором, для виділення важливого в тексті можна також застосовувати інший варіант цієї стратегії – тобто, зменшувати обсяг другорядних деталей і залишати тільки найнеобхіднішу інформацію. На практиці це означає видалення окремих слів, речень, абзаців і навіть цілих сторінок [1].

Поруч із видаленням другорядної інформації існує протилежна методика, яка теж полегшує розуміння тексту та є ефективною для деяких учнів. Йдеться про супровідні візуальні опори до тексту, що допомагають його осмислювати. Цей прийом поширений у навчанні учнів, які спираються на «нетекстові» підказки під час читання оповідань.

Переходячи до модифікації матеріалів на уроках мови, учитель також має продумати змістове наповнення. Беручи до уваги потреби деяких учнів, у тексті для них варто залишати тільки найнеобхідніші елементи, які стосуються основного курикулуму. Так, Деппелер виділяє три типи знань:

1. «обов'язкові» знання (англ. 'must know' knowledge) – істотні знання, володіння якими є необхідною передумовою для подальшого навчання;

2. «рекомендовані» знання (англ. 'should know knowledge') – важливі, проте неголовні;

3. «необов'язкові» знання (англ. 'could know' knowledge) – які не належать ні до істотних, ні до важливих знань [1].

Зрозуміло, що головну увагу слід приділяти формуванню «обов'язкових» знань. «Рекомендовані» та «необов'язкові» знання будуть корисними тільки після опанування ключового навчального матеріалу; також вони можуть заплутати деяких дітей, завести їх у глухий кут.

Водночас, завдання вчителя не обмежується зменшенням обсягу інформації та вибором найнеобхідніших фрагментів. Він також має стежити за тим, щоб вибраний зміст стосувався досвіду або відповідав інтересам конкретного учня. Наприклад, під час написання твору учень має просто викласти послідовність подій (а не писати ціле оповідання), спираючись на свій попередній досвід. А наступним завданням для цієї дитини може бути розширення власного схематичного твору та складання на його основі цілого оповідання (що радше стосується «рекомендованого» діапазону навичок).

Методичний аспект більшою мірою репрезентує загальні особливості уроку, що повинні базуватися на

- знанні анамнестичних даних учня (робота з батьками, вивчення медичних довідок, усвідомлення першопричини хвороби);

- здійсненні корекційного впливу на учня;

- адаптуванні окремих частин програми відповідно до можливостей учня;

- розробці принципу цілісного розвитку дитини;

- формуванні двопівкульного мислення;

- розробленні індивідуального плану роботи учня.

Одним із способів є створення природних для учня умов, за яких обидві половини мозку працюють і жодна з них не перевантажується, інтерес до навчальної діяльності не знижується, а матеріал надовго залишається в пам'яті.

Нині процес навчання ґрунтується на нещадній експлуатації лівої півкулі. Найчастіше діти, з якими доводиться працювати у системі

інклюзивної освіти, мають порушення саме підкіркових центрів лівої частини мозку.

Висновки. Отже, загальними особливостями уроку мови є його трансформаційне техніко-методологічне спрямування, виділення трьох типів знань, а також психолого-педагогічна робота з учнем, спрямована на розкриття спеціальних комунікативних здібностей.

Перспектива. Подальші дослідження будуть спрямовані у сферу міжнародної освітньої практики та впровадження новітніх розробок на уроках української мови в інклюзивному класі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Інклюзивна освіта. Підтримка розмаїття у класі: практ. посіб. / [Тім Лорман, Джоан Депплер, Девід Харві]; пер. з англ. – К.: – СПД-ФО Парашин І.С. 2010. –296 с.
2. Інклюзія в освіті. Науково-методичний центр інклюзивної освіти. –[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nmcio.ippo.kubg.edu.ua/?page_id=48. Інклюзія в освіті.
3. Основи інклюзивної освіти. Навчально-методичний посібник: за заг. ред. Колупасвої А.А. – К: «А. С. К.», 2012. – 308 с
4. Шаповал Р. В. Освітня діяльність в Україні: адміністративно-правове дослідження: монографія. Харків: Золота миля, 2011. 347 с.
5. Зень І. Навчання української мови та літератури в умовах інклюзивної освіти/І. Зень.–[Електронний ресурс].–Режим доступу:<http://toippo.org.ua/activities/ research/conferenc.php/376/>
6. Особливі діти в умовах загальноосвітньої школи (досвід закладів освіти Дніпровського району м. Києва). Практично-методичний посібник /Упорядник Сидоренко Н.А. – К.: РНМЦ Дніпровського району, 2015.- 64 с.

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ВИНИКНЕННЯ АВАНГАРДУ ТА ЙОГО ОСНОВНІ ЕЛЕМЕНТИ

Колтишева Ганна Сергіївна
студент НПУ імені М.П. Драгоманова
annalui1810@gmail.com

*Науковий керівник –
старший викладач Бут Н.К.*

Авангард виник та охопив майже половину ХХ століття, подарувавши світу величезну кількість талановитих митців. Авангард був не лише напрямком мистецтва, а і світоглядом, на основі якого з'явилося нове розуміння форм та їх взаємозв'язку. Відкриття в науковій області та впровадження наукових досягнень в промислових масштабах, викликали проблему масового виробництва, яка вирішувалась митцями авангарду, зокрема школами Баухауз та ВХУТЕМАС.

Актуальність вивчення авангарду полягає в тому, що тенденції творчості розроблені в часи авангарду відчуються і в сучасній творчості, а дисципліни, які викладались в школах Баухауз та ВХУТЕМАС інтегровані в сучасні дисципліни, які викладаються у вищих навчальних закладах, в яких готуються майбутні спеціалісти: архітектори та дизайнери.

Авангард є сукупністю усіх різноманітних нових, революційних, бунтівних, маніфестаційних рухів та напрямів в художній культурі першої половини ХХ століття. Це поняття фігурує в естетиці, історії художньої культури та в інших сферах життя. Авангардні, тобто передові явища, присутні в кожному історичному перехідному періоді. Однак ХХ століття вирізняється могутнім феноменом художньої культури. Революційні, бунтівні та новітні явища присутні майже в усіх видах мистецтва. Такий феномен можна пояснити реакцією творчої свідомості на глобальні переломи в культурних та цивілізаційних процесах.

Відкриття в науці, соціально-політичні події – все це перегортало світ уявлень та понять. Життя стає все більш матеріалістичним, а у світлі соціально-політичних подій: воєн, революцій, маніфестацій – все менш цінним в світовому масштабі. Відповідь на такі події – відмова від позитивізму в філософії та реалізму в мистецтві. На зміну приходять авангард. В філософії попередниками авангарду є А.Шопенгауер, Ф. Ніцше, С. Кьєркегор, А. Бергсон. Філософські зрушення стали основою наукових відкриттів, зокрема в ядерній фізиці, хімії, математиці, психології, біології (зокрема в генетиці), кібернетиці та електроніці. Відкриття стали основою реалізації їх в технології та техніці, що зробило світ більш механізованим, а продукцію кожної промисловості більш штампованою. В психології з'являється психоаналіз Фрейда. Лінгвістика стає філософською та культурною дисципліною. У свідомості митців відбувається відхід від європоцентризму і збільшується цікавість до культур східних країн. З'являються теософія, антропософія, езотеричні вчення, які спровокували активізацію неохристиянських вчень – неотомізму, неоправослав'я. Соціалістичні, комуністичні та анархістичні погляди, які активізуються в соціальних науках – були реакцією на проблеми соціальної дійсності початку ХХ століття. І тому на основі всіх передумов з'являється авангард. Попередниками авангарду вважаються романтизм та імпресіонізм. Романтизм створює концепцію антиімітаційного живопису та приділяє увагу підсвідомому. Завдяки приділенню уваги до підсвідомого можна провести паралель до психоаналізу. Імпресіонізм створив концепції, які стали основою авангарду: масовий характер, відсутність уваги до індивідуальності героя, однак індивідуальна точка зору самого митця. Авангард відображає швидкозмінний світ, в якому відбувається прискорений індустріальний прогрес, домінує урбанізація а життя і художнє мистецтво стають все менш індивідуальними і більш масовими. Стиль зображує «банкрутство» традиційних систем цінностей, неможливість здорового глузду пояснити всі події, піддає критиці закон, порядок та поступовий рух історії, оскільки всі

вони не витримали перевірку історичними подіями.

Більшість авангардних напрямів можна поділити на декілька типів:

- 1) напрями, які мають експериментальний характер;
- 2) напрями, які зображують революційну руйнацію традиційного мистецтва та цінностей;
- 3) напрями, які зображують різкий протест проти всього, що було консервативним, академічним, пов'язаним з буржуазією;
- 4) напрями, які мають прагнення створення принципово нового у всьому: формах, засобах та стилях художнього вираження;
- 5) напрями, які мають прагнення стирання меж між традиційними видами мистецтва та синтезу різних мистецтв.

Тенденції до експерименту не лише напрямлені на руйнацію традиційного та класичного мистецтва, а і від самого мистецтва. Програма і мета авангарду – стати антитворчістю та антимистецтвом. Так Пабло Пікассо сказав, що живопис авангарду - це «сума руйнацій». За словами П. Пікассо «Раніше картина створювалась по етапах і кожен день прибавляв до неї щось нове. Вона була звичайно підсумком ряду доповнень. Моя картина - підсумок ряду руйнацій. Я створюю картину і потім руйную її». Мистецтво авангарду спрямовано на абстрактність композиції, яка провокує інтелектуальне співтворство спостерігача. Так роботи авангарду перегортають повсякденну свідомість, оскільки містять радикально нове бачення світу. Так авангард стає новим словом в розумінні людини, соціуму, мистецтва та системи цінностей.

До головних напрямів авангарду належать кубізм, абстрактне мистецтво (в усьому розмаїтті його проявів), експресіонізм, супрематизм, футуризм, дадаїзм, конструктивізм, сюрреалізм, наївне мистецтво; додекафонія і алеаторика в музиці та більш дрібні явища.

Сам авангард дав видатних митців ХХ ст., які вже ввійшли в історію світового мистецтва як класики: Кандинський, Шагал, Малевич, Клеє, Пікассо, Матісс, Модільяні, Миро, Далі, Джойс, Пруст, Кафка, Еліот, Камю, Іонеско, Беккет, Ле Корбюзьє та інші.

Важливим в історії авангарду є модернізм. Модернізм – це поняття, яке використовується для визначення явищ культури та мистецтва авангардного та модерністського характеру, які починаються з символізму та імпресіонізму та закінчується будь-якими найбільш новими напрямками мистецтва та культури та навіть в гуманітарній сфері. Модернізм обіймає кінець ХІХ століття та ХХ століття до 60-тих років до постмодернізму. Модернізм включає в себе всі авангардні рухи. Теоретичне підґрунтя модернізму було створено Лессінгом, Кантом та представниками романтизму. Ніцше, Фрейд, Бергсон та неокласичні філософи стали основою модернізму. Зокрема великий вплив на ідеї модернізму був зроблений неокласичними філософами – екзистенціалістами та структуралістами.

Яскраві риси модернізму – це актив, динамізм, жага до руху та бажання протидії. Традиційні межі, цінності піддаються критиці.

Отже, авангард мав великий вплив на світогляд митців ХХ століття та його вплив, зокрема течії та проектних шкіл, відчувається і сьогодні. Авангардні течії, напрямки та школи виникли в світі наукових досягнень, соціальних зрушень та перетворень, саме тому мистецтво авангардистів зробило свій вклад в творчість, принісши багато нового у розуміння форм, кольорів, перспективи та перевернуло погляд на естетику.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боров Ю.Б. Художественная культура XX века (теоретическая история) : учебник / Ю.Б. Боров .— М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2012 .— 496 с. : ил.
2. Боров Ю.Б. Эстетика: Учебник/Ю.Б. Боров. – М.: Высшая школа, 2002. – 511 с. ISBN 5-06-004105-0.
3. Драч Г. В. История искусств. Учебное пособие / Г. В. Драч, Т. С. Паниотова. – М.: Кнорус, 2013. – 680 с.
4. Эстетика: учебник для бакалавров / И. П. Никитина. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Издательство Юрайт, 2015. — 676 с. — Серия: Бакалавр. Базовый курс.

ZAGADNIENIA EKOLOGICZNE W PERSPEKTYWIE WYBRANYCH DYSCYPLIN NAUKI ORAZ ENCYKLIKI *LAUDATO SI'* PAPIEŻA FRANCISZKA

ENVIRONMENTAL ISSUES IN THE PERSPECTIVE OF SELECTED DISCIPLINES OF
SCIENCE AND ENCYCLICAL *LAUDATO SI'* POPE FRANCIS

Kotkowski Jerzy
student Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
jurekot@onet.eu

Streszczenie

Złożoność problematyki ekologicznej oraz różnorodność zagadnień związanych z nią domaga się naukowego namysłu wielu dyscyplin wiedzy. Interdyscyplinarne spojrzenie na zagadnienia ekologiczne umożliwia lepsze poznanie i rozumienie mechanizmów rządzących środowiskiem naturalnym. Skutecznie przeciwstawienie się degradacji stworzenia staje się możliwe dzięki refleksji nauk przyrodniczych, ale także humanistycznych, społecznych i kulturowych, ukazujących źródła i przejawy kryzysu środowiska przyrodniczego. Ostatecznie nie tylko różne nauki, ale także Kościół angażują swój autorytet na płaszczyźnie ekologii, o czym świadczy encyklika *Laudato si'* papieża Franciszka w całości poświęcona temu problemowi.

Słowa kluczowe: środowisko naturalne, problematyka ekologiczna, nauki przyrodnicze i humanistyczne, encyklika *Laudato si'*, interdyscyplinarność

Abstract

The complexity of environmental issues and the diversity of issues related to it require the scientific reflection of many disciplines of knowledge. An interdisciplinary look at the ecological

issues makes it possible to better understand and understand the mechanisms governing the natural environment. Effectively counteracting the degradation of creation becomes possible thanks to reflections of natural sciences, but also humanities, social and cultural, showing the sources and manifestations of the crisis of the natural environment. Finally, not only different learning, but also the Church engage their authority on the ecology of the plane, as evidenced by the encyclical *Laudato si'* Pope Francis entirely devoted to this problem.

Keywords: natural environment, environmental issues, natural sciences and the humanities, encyclical *Laudato si'*, interdisciplinarity

1. Wprowadzenie

Kościół i nauka w wielu kwestiach działają wspólnie, wzajemnie się dopełniając. Ten pierwszy, istniejący i urzeczywistniający się w konkretnej historii, w świetle wiary stara się interpretować aktualną sytuację człowieka i świata, odczytując znaki czasu¹. Refleksja Kościoła dotyczy zatem wszystkiego, co związane z życiem i działalnością człowieka, który jest drogą Kościoła. Jednocześnie, żeby trafnie ocenić zjawiska rządzące światem potrzebne są fachowe dane, dostarczane przez różne dyscypliny ludzkiej wiedzy. Rozwój współczesnej nauki pozwala rozwiązywać bardzo wiele istotnych i realnych problemów współczesnego świata. Oznacza to, że nauka jest nie tylko przestrzenią teoretycznych dyskusji, ale nierzadko ma realny wpływ na życie człowieka i jego otoczenia.

Obecny XXI wiek uwydatnił nowe wyzwania i problemy, z którymi ludzkość musi się zmierzyć. Jednym z nich jest bardzo złożone zagadnienie kryzysu ekologicznego, a także cała problematyka ochrony naturalnego dziedzictwa świata. Zdają sobie z tego sprawę naukowcy, coraz częściej zwykli ludzie, a także Kościół, który w osobie papieża Franciszka wielokrotnie i przy różnych okazjach akcentuje tę sprawę, co najdonioślejszą formę zyskało w encyklice *Laudato si'*.

Kwestia ekologiczna z uwagi na swój skomplikowany charakter nie może być rozpatrywana jedynie lokalnie z pominięciem szerszego kontekstu problemu. Z tego powodu pojawia się konieczność interdyscyplinarnego spojrzenia na problematykę ekologiczną z uwzględnieniem nauk przyrodniczych, społecznych, humanistycznych, czy także teologiczno-filozoficznych². Pomimo, że na poziomie dyscyplin przyrodniczych widoczne są przejawy i skutki

1 Wielość znaków czasu stanowi wyzwanie dla pastoralnej i teologicznej działalności Kościoła, aby jego głos stawał się czytelnym drogowskazem dla współczesnego świata. Wiele znaków czasu dotyczy kondycji moralno-etycznej ludzkości. Por. M. Fiałkowski, *Znaki czasu. Próba definicji w świetle polskich publikacji teologicznych po Soborze Watykańskim II*, „Teologia Praktyczna” 12(2011), s. 195-204; J. Gocko, *Znaki czasu jako «locus theologicus» w posoborowej teologii moralnej*, „Roczniki Teologiczne” 46(1999), z. 3, s. 81-106.

2 Por. M. Sienkiewicz, J. Kotkowski, *Problematyka ekologiczna zagadnieniem interdyscyplinarnym w kontekście teologii i filozofii*, w: *Ecclesia et societas humana pro oecologia. Refleksje na kanwie encykliki Laudato si' papieża Franciszka*, red. J. Kotkowski, Poznań 2016, s. 19-20; J. Koziół, *Kilka wybranych aspektów jednej ekologii*, w: *Ekologiczne problemy XXI wieku*, red. K.H. Dyguś, Y.L. Mediokritsky, Warszawa 2010, s. 319.

współczesnego kryzysu ekologicznego, jednak jego źródeł należy szukać poza obszarem tych nauk. m.in. na gruncie nauk humanistycznych, w tym teologii, antropologii i etyki. Problematyka ekologiczna włączona jest w skomplikowane procesy globalizacyjne³. Swoiste wyobcowanie, które towarzyszy zjawisku globalizacji sprzyja współczesnym procesom kulturowym. W wielu wypowiedziach papież Franciszek wskazuje, że obecnie mamy do czynienia z kulturą odrzucenia, którą cechuje m.in. pragnienie dominacji. Skutki takiej błędnej logiki dotyczą całego stworzenia⁴. Ziemia doznaje wiele krzywdy, jest nierzadko nękana wyzyskiem, który zaburza równowagę w przyrodzie. Papież Franciszek ma na myśli obszary dotknięte skutkami zmian klimatycznych, które wpływając na gwałtowne zachowania pogodowe, warunkują nierzadko sytuację żywieniową wielu części ziemskiego globu⁵.

Dla papieża Franciszka, który w encyklice *Laudato si'* podejmuje temat ochrony środowiska przyrodniczego, sprawa jest oczywista: nie wystarczy tylko dywagować nad sprawą kryzysu ekologicznego, ale potrzeba konkretnych działań. Papież Bergoglio zdaje sobie sprawę z konieczności podjęcia szerokiej dyskusji w sprawie ochrony środowiska naturalnego⁶. W tym kontekście w niniejszym artykule, w skrótovej formie, zostanie ukazana złożoność problematyki ekologicznej w świetle wybranych dyscyplin ludzkiej wiedzy – zwłaszcza zaś nauk przyrodniczych, humanistycznych, społecznych – uwzględniając spostrzeżenia sformułowane przez papieża-Argentyńczyka odnośnie do zjawisk ekologicznych i zawarte przede wszystkim w encyklice *Laudato si'*. Prezentowane przybliżenia będą miejscami ogólne, bez znacznego

3 Por. M. Rewizorski, *Główne założenia procesu globalizacji we współczesnym świecie*, „Studia Gdańskie” 27(2010), s. 265nn; D. Kubicki, *Prognozowany kryzys społeczno-ekologiczny XXI w. jako konsekwencja procesów globalizacyjnych końca XX w.?*, „Studia Gdańskie” 27(2010), s. 291.

4 Por. Franciszek, *Szopka mówi o pokoju i odrzuceniu*, Przemówienie do korpusu dyplomatycznego (12.01.2015), „L'Osservatore Romano” 369(2015), nr 2, wyd. pol., s. 45.

5 Por. tenże, *Boże miłosierdzie uchroni ludzkość przed duchową i moralną pustką*, Orędzie Wielkanocne „Urbi et orbi” (27.03.2016), „L'Osservatore Romano” 381(2016), nr 3-4, wyd. pol., s. 12.

6 Zresztą już samo imię, które wybrał jako następcę św. Piotra wyraźnie wskazuje na jego stosunek do problematyki środowiska naturalnego. Św. Franciszek z Asyżu, który patronuje papieżowi Bergoglio, był człowiekiem oddanym ubogim, szerzącym pokój, a także kochającym stworzenie i strzegącym go. Ten ostatni rys sylwetki Biedaczyny z Asyżu jest współcześnie szczególnie aktualny, ponieważ relacja człowieka ze stworzeniem jest poważanie zaburzona. Por. Franciszek, *Kościół ubogi i dla ubogich*, Spotkanie z dziennikarzami (16.03.2013), http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/franciszek_i/przemowienia/dziennikarze_16032013.html [31.07.2017]. Papież zaznacza, że Franciszek z Asyżu uczy głębokiego szacunku do rzeczywistości stworzonej, które obecnie często jest niewłaściwie wykorzystywane. Por. Franciszek, *Działajcie na rzecz budowania pokoju*, Audiencja dla korpusu dyplomatycznego akredytowanego przy Stolicy Apostolskiej (22.03.2013), http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/franciszek_i/przemowienia/cd_22032013.html [31.07.2017].

wchodzenia w niuanse i wyczerpania omawiania tematu, wskazujące jednak na interdyscyplinarny charakter kwestii ekologicznej, który został jak się wydaje dostrzeżony przez papieża Franciszka w jego drugiej encyklice⁷.

2. Zagadnienia ekologiczne zainteresowaniem nauk przyrodniczych

Dla nauk przyrodniczych szeroko rozumiana problematyka ekologiczna, a w niej m.in. różnorodność biologiczna, jest sprawą priorytetową. Naukowcy wskazują bowiem na wiele różnych przejawów zagrożeń różnorodności biologicznej, która jest istotna dla funkcjonowania całych ekosystemów: ich kondycji i jakości. Niestety niejednokrotnie to człowiek jest przyczyną niszczenia bioróżnorodności przyrodniczej⁸. Kilkanaście lat temu, na początku XXI w. January Weiner szacował, że na Ziemi żyje 10-30 mln różnych gatunków, jednak taksonomia opisywała wówczas ok. 1,8 mln, co daje maksymalnie 20% ogółu gatunków zamieszkujących ziemski glob⁹. Ludzkość zna zatem niewielki procent bogactwa przyrodniczego ziemi. Jeśli jednak przyszłe pokolenia mają poznać to, co obecnie znamy, a nawet więcej aniżeli my, to konieczna wydaje się być ochrona przynajmniej opisanych gatunków. Papież Franciszek, dla którego ważna jest ochrona bioróżnorodności przyrodniczej Ziemi, podkreśla że „musimy znacznie więcej inwestować w badania, aby lepiej zrozumieć zachowanie ekosystemów i właściwie analizować różne zmiany wpływające na wszelkie istotne modyfikacje środowiska. Ponieważ wszystkie stworzenia są ze sobą powiązane, każde z nich musi być doceniane z miłością i podziwem, a my wszyscy, istoty stworzone, potrzebujemy siebie nawzajem” (LS 42)¹⁰.

7 Por. Z. Wróblewski, *Cóż nam po naturze w XXI wieku? Uwagi o chrześcijańskiej teologii i filozofii natury*, w: *Kościół i nauka w obliczu ekologicznych wyzwań. Źródła, inspiracje i konteksty encykliki Laudato si'*, red. J. Poznański, S. Jaromi, Kraków 2016, s. 166. W encyklice *Laudato si'* pojawiają się obszernie uwagi naukowe, rejestrujące niebezpieczne zjawiska w sferze społeczno-przyrodniczej czy filozoficzno-teologicznej.

8 Nierzadko działalność człowieka jest jedną z przyczyn erozji bioróżnorodności, czego przykładem jest np. trzebieenie różnych gatunków m.in. koali czy fok grenlandzkich do wytwarzania futer, czy krokodyli i kajmanów do pozyskiwania skór, a także giniecie wielu ptaków w zderzeniu z samolotami. Do tego dochodzi wadliwa gospodarka leśna, introdukcje i zawlekanie gatunków, czy różne zanieczyszczenia i skażenia gleb, wód, powietrza. Szansa na przezwycięzenie tych problemów istnieje, a urzeczywistni się wtedy, gdy bogatsza część świata pozbedzie się egoizmu w stosunku do przyrody, a także do ludzi, którzy dotknięci są ubóstwem, wykazując się troską wobec nich. Por. E. Symonides, *Zagrożenia różnorodności biologicznej*, w: *Katastrofy i zagrożenia we współczesnym świecie*, red. W. Baturo, Warszawa 2008, s. 60-69.

9 Por. J. Weiner, *Różnorodność biologiczna i jej ochrona*, w: *Ekologiczne wyzwania na progu XXI wieku*, red. G. Węglarczyk, Kraków 2003, s. 31.

10 Zob. Franciszek, Encyklika *Laudato si'*, Kraków 2015. Jeszcze przed wydaniem encykliki *Laudato si'* papież Franciszek zwracał uwagę, że z powodu konsumpcjonistycznych postaw niektórych ludzi, przyroda ulega degradacji. Niszczenie bioróżnorodności, wylesiania widoczne są jako przyczyny w katastrofach ekologicznych. Por. Franciszek, *Ziemia, mieszkanie i praca prawami wszystkich*, Przemówienie do uczestników światowego spotkania ruchów ludowych (28.10.2014),

2.1. Perspektywa ochrony środowiska

Jedną z dyscyplin zajmujących się ekologią jest ochrona środowiska, dla której nierzadko sporą trudnością jest brak wystarczających argumentów wpartych wiarygodnymi badaniami, mogącymi położyć kres zbytejnie insertywności i jednostkowemu traktowaniu danych zjawisk społeczno-przyrodniczych. Ostatecznie bowiem nauka wskazuje i przewiduje implikacje zmian w przyrodzie, jednak nigdy nie odpowiada, z jakich powodów są one złe¹¹.

Ekologia jako nauka zajmuje się całokształtem oddziaływań między organizmami a ich środowiskiem, zarówno ożywionym, jak i nieożywionym. Próbuje ona ukazać funkcjonowanie biosfery i wszystkich jej komponentów, opisując tajemnicę życia na naszej planecie. Niektórzy badacze sugerują istnienie kryzysu nauk ekologicznych, wskazując jako drogę rozwiązania obecnych trudności tych dyscyplin na potrzebę badań taksonomiczno-semantycznych i ekologicznych¹².

Oczywiście kwestie ekologiczne są podejmowane m.in. na gruncie hydrologii, nauk o atmosferze (klimatologii, meteorologii) czy geologii. Problematyka ekologiczna stanowi ważny przedmiot badań, np. dla geografii czy gospodarki przestrzennej. Zmiany klimatyczne wpływające na życie zwierząt i ludzi najbiedniejszych (por. LS 25), zaburzony cykl węglowy, utrata lasów tropikalnych (por. LS 39) i wzrost poziomu morza (por. LS 24). Kwestie relacji biocenozy z glebą stanowią obszar zainteresowania ekologii gleby¹³. W wielu krajach problemem są zwłaszcza różne zanieczyszczenia gleb, obecność pestycydów, zakwaszenie podłoża¹⁴. Zdaniem papieża Bergoglio niszczenie lasów, gleby, zanieczyszczanie mórz, czy nawet nie stosowanie w praktyce recyklingu, stoi w sprzeczności z zadaniem troski o stworzenie¹⁵.

Z punktu widzenia gospodarki przestrzennej trudne jest rozwiązanie problemów związanych z pozyskiwaniem surowców naturalnych, składowaniem odpadów, hałasem, czy urbanizacją. Obecnie dużym wyzwaniem jest chociażby

„L'Osservatore Romano” 366(2014), nr 11, wyd. pol., s. 47.

11 Obserwator ludzki może ocenić te przeobrażenia tylko ze swojego punktu widzenia. To, co wydaje się destrukcyjne dla środowiska naturalnego, finalnie może okazać się czymś pozytywnym. Por. R. Kapuściński, *Ochrona przyrody: idea – praktyka – nauka*, „Studia i Materiały Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej” 11(2009), nr 2(21), s. 19.

12 Por. P. Skubała, *Wokół tajemnicy życia na Ziemi*, „Wschodni Rocznik Humanistyczny” 11(2015), s. 50-51.

13 Por. H. Zimny, *Ekologiczna systematyka gleb*, w: *Ekologiczne problemy XXI wieku*, red. G. Węglarczyk, Kraków 2003, s. 223.

14 Por. W.A. Godlewska-Lipowa, J.Y. Ostrowski, *Problemy współczesnej cywilizacji i ekologii*, Olsztyn 2007, s. 118-120.

15 Por. Franciszek, *Bądźcie mężni, nie bójcie się płakać!*, Spotkanie z młodzieżą w Manili - Przemówienie niewyłoszone (18.01.2015), „L'Osservatore Romano” 369(2015), nr 2, wyd. pol., s. 27-28.

kwestia jakości wód, atmosfery, czy gleb¹⁶. Papież Franciszek wskazuje m.in. na występujące w wielu miejscach świata dysproporcje między brakiem a obfitością pitnej wody, zanieczyszczeniami wód spowodowanymi przez człowieka, czy traktowanie wody jako środka zdobycia zysku ekonomicznego, co odbija się negatywnie szczególnie na ubogich. Powołując się na badania naukowe, podkreśla realność niebezpieczeństwa dotkliwego braku wody za kilka dekad, jeśli nie zostaną podjęte radykalne kroki już teraz (por. LS 28-31).

Współcześnie zauważa się, że środowisko naturalne, wraz ze zwierzętami, roślinami i człowiekiem, jest poddawane nieustanemu oddziaływaniu różnych substancji chemicznych, syntetyków. Przykładowo, węglowodory ropopochodne, które w różny sposób przedostają się do środowiska, stanowią ogromne zagrożenie dla zwierząt wodnych, powodując u nich zmiany fizjologiczne i anatomiczne. Także pestycydy, dioksyny, preparaty farmakologiczne czy rozmaite steroidy środowiskowe stanowią poważne wyzwania dla ekologii chemicznej¹⁷. Papież Franciszek zauważa, że „nasz dom, Ziemia, zdaje się stawać coraz bardziej ogromnym składem nieczystości. [...] Zarówno odpady przemysłowe, jak i środki chemiczne stosowane w miastach i na polach mogą wywoływać kumulowanie się związków trujących w organizmach okolicznych mieszkańców” (LS 21). Dlatego konieczne jest działanie również w dziedzinie chemii, ukierunkowane na minimalizację produkcji trujących związków dla środowiska.

2.2. Perspektywa biotechnologiczna i genetyczna

Ważnym nurtem w refleksji dotyczącej stanu środowiska przyrodniczego jest także biotechnologia i genetyka. Biotechnologia dzięki zastosowaniu nowoczesnych technik wykorzystuje mikroorganizmy, enzymy, czy także rośliny wyższe do zachowania i poprawy jakości środowiska. W kontekście degradacji środowiska naturalnego w wyniku czynników antropogenicznych biotechnologia może skutecznie zwalczać zanieczyszczenia gleby, wody i

16 W literaturze można spotkać bardzo wiele opracowań wspomnianych zagadnień. Chociaż mowa jest o przyrodniczych aspektach problemów ekologicznych, to jednak widać wyraźnie, że czynnik antropologiczny i etyczny obecny jest również w refleksji nad stanem np. hydrosfery, aerosfery, litosfery, czy w ogóle kondycji ekologicznej różnych miejsc i regionów świata. Por. J. Skrzypski, *Hydrosfera – źródła i rodzaje zanieczyszczeń, sposoby jej ochrony*, w: *Ekologia: jej związki z różnymi dziedzinami wiedzy. Wybrane zagadnienia*, red. A. Kurnatowska, Warszawa–Łódź 2002, s. 31-51; R. Zakrzycycki, *Aerosfera – źródła i rodzaje zanieczyszczeń, sposoby jej ochrony*, w: *Ekologia: jej związki z różnymi dziedzinami wiedzy. Wybrane zagadnienia*, jw., s. 13-30; J. Skrzypski, *Litosfera – źródła i rodzaje zanieczyszczeń, sposoby jej ochrony*, w: *Ekologia: jej związki z różnymi dziedzinami wiedzy. Wybrane zagadnienia*, jw., s. 52-75; M. Degórski, *Ekologiczne problemy polskiej przestrzeni na początku XXI wieku*, w: *Ekologiczne problemy XXI wieku*, red. K.H. Dyguś, Y.L. Mediokritsky, Warszawa 2010, s. 12-22.

17 Por. W.A. Godlewska-Lipowa, J.Y. Ostrowski, *Problemy współczesnej cywilizacji i ekologii*, dz. cyt., s. 148nn.

powietrza, odnawiając środowisko¹⁸. Papież Franciszek w obliczu ingerencji genetycznej człowieka w świat zwierząt i roślin, wskazuje, że o ile część mutacji jest naturalnych, ponieważ generowanych przez samą przyrodę, o tyle zmiany w strukturze genetycznej wywołane ludzkim projektowaniem są czymś zupełnie nowym (por. LS 133). Współcześnie dużym wyzwaniem dla nauki jest problem GMO, który zostaje wyeksponowany przez Franciszka. Jego zdaniem trudno jednoznacznie oceniać, jakie efekty wywołują organizmy o zmienionej strukturze genetycznej np. zboża transgeniczne. „Sprawa GMO jest złożoną kwestią ekologiczną, która wymaga dostrzeżenia wszystkich jej aspektów. Wymagałoby to choćby większego wysiłku w celu sfinansowania różnych badań niezależnych i interdyscyplinarnych, zdolnych do wniesienia nowego światła” (LS 135). Według danych z 2013 r. na świecie było ok. 18 mln rolników zajmujących się uprawą GMO, np. kukurydzy, soi, buraków cukrowych, rzepaku itd. Zastosowanie roślin modyfikowanych genetycznie może być pożyteczne dla gospodarki, ale nie wiadomo jakie skutki może wywołać uwolnienie ich do środowiska naturalnego¹⁹.

W świetle genetyki ważnym zagadnieniem jest również ochrona zwierząt i roślin, które wyginęły; chociaż jest to złożony problem, niemniej istnieją próby odzyskania utraconych gatunków np. poprzez klonowanie²⁰. Przykładem jest sprawa tura, który wyginął dawno temu, a dzisiaj podejmowane są wysiłki, aby odzyskać ten utracony element przyrody²¹. Zawsze jednak w takich wypadkach pozostaje pytanie o etyczną stronę walki o zachowanie czy odtworzenie dóbr przyrody; o to, w imię jakich celów jest to osiąganę, aby przypadkiem nie doszło do sytuacji, w której zagrożoną upadkiem ekologicznym ludzkość nauka podda podobnym zabiegom jak rośliny czy zwierzęta, zrównując godność człowieka z innymi organizmami. Genetyka odsłania jednak złożone zjawisko chorób, które współcześnie trapią ludzkość – ich źródło często jest bliżej nieokreślone jednak można przypuszczać, że wiele z nich spowodowanych jest złym stanem środowiska naturalnego, w którego ludzkie istnienie jest nierozłącznie wkomponowane²².

18 Por. W. Barabasz, A. Pikulicka, A. Galus-Barchan, *Biotechnologia w ochronie środowiska*, „Aura” 11(2013), s. 23-26.

19 Por. H. Bujak, *GMO – bać się czy nie?*, w: *Dlaczego ekologia? W kręgu encykliki «Laudato si'»*, red. T. Reroń, A. Szafuński, Wrocław 2016, s. 31; M. Gruss, P. Kwiatkowska, M. Sienkiewicz, *Czy w dzisiejszych czasach jest możliwa harmonia w relacji człowiek – zwierzę – środowisko?*, red. J. Kotkowski, Poznań 2016, s. 286.

20 Por. K.H.S. Campbell, *Animal Cloning for Preservation and Resurrection of Endangered Species*, w: *Restoration of Endangered and Extinct Animals*, red. R. Słomski, Poznań 2010, s. 27-37.

21 Por. C. van Vuure, *The Aurochs (Bos primigenius) – its Morphology and Ecology*, w: *Restoration of Endangered and Extinct Animals*, red. R. Słomski, Poznań 2010, s. 134-144.

22 Por. Z. Dziubek, A. Zieliński, D. Naruszewicz-Lesiuk, *Zagrożenie epidemiczne dla człowieka*, w: *Katastrofy i zagrożenia we współczesnym świecie*, red. W. Baturo, Warszawa 2008, s.

Ostatecznie bowiem refleksja samych tylko nauk przyrodniczych nie wystarczy, aby kryzys ekologiczny został dostatecznie rozpoznany i zażegnany. Potrzebne jest zaangażowanie szerszych kręgów fachowców, którzy komplementarnie spróbują spojrzeć na problem ochrony przyrody, ochrony stworzenia.

3. Zagadnienia ekologiczne w kontekście nauk społeczno-humanistycznych i kulturowych

Zagadnienia ekologiczne, a szczególnie zagadnienie kryzysu ekologicznego znajduje się także w centrum zainteresowania innych nauk, które nie analizują bezpośrednio przyrodniczych aspektów problemu, ale biorą pod uwagę również życie jednostki ludzkiej w jej różnych wymiarach. Stąd papież Franciszek w *Laudato si'* mówi nie tylko o przyrodniczym kontekście kwestii ekologicznej, lecz także o społecznym. Poniższa prezentacja ukazuje wkład szeroko pojętej myśli humanistycznej, społecznej, kulturowej czy artystycznej w rozwiązywanie różnorodnych problemów związanych z kryzysem ekologicznym.

3.1. Perspektywa kulturowa

Nierzadko elementy środowiska przyrodniczego pojawiają się w rozmaitych tekstach kultury, utworach literackich czy pracach artystycznych. Kultura w określony sposób ukazuje związek człowieka ze światem przyrody. W przestrzeni kulturowej sytuuje się zagadnienie np. ekosfery, które byłoby w tym wypadku syntezą refleksji teologicznej i filozoficznej, a także innych źródeł kulturowych. Ekosfera w świetle badań kulturowych obrazuje pewną rzeczywistość relacji człowieka z ekosystemem. Z światła ekologii kultury mówi się o łączeniu empirycznych doświadczeń człowieka w interakcji z przyrodą z przetworzoną refleksją rozumową. W tym świetle obraz świata jawi się jako narzędzie badawcze ekosfery, ponieważ jest uprzednie w stosunku do słowa. Z tego powodu badacze mówią o swoistej ikonizacji ekosfery²³.

Naprzykładzie twórczości niektórych literatów, np. Fiodora Dostojewskiego, widać, że świat przyrody i poszczególne jego elementy mogą stanowić ważny środek wyrazu lub istotny komponent procesu deifikacji życia materialnego, które ma prowadzić do wyższego Dobra i Piękna²⁴. Przestrzeń kulturowa przyjazna środowisku naturalnemu może w znaczący sposób przyczynić się do rozwiązania niektórych problemów środowiskowych, zwłaszcza w sferze świadomości i postrzegania statusu przyrody w życiu człowieka. Naukowcy zajmujący się naukami społecznymi nierzadko wskazują, że kryzys ekologiczny bardzo mocno jest powiązany z kryzysem myślenia, paradygmatu racjonalności, które oddziałują na kulturę życia i tworzenia. Indywidualistyczny egoizm

154nn.

23 Por. P. Bogusz-Tessmar, *Ekosfera jako emanacja ikonizacji*, w: *W kręgu problemów ekologii kultury*, red. H. Chałacińska, K. Kropaczewski, Poznań 2011, s. 68-69.

24 Por. K. Kropaczewski, *Dostojewska teologia przyrody w kontekście rosyjskiego „Renesansu prawosławnego”*, w: *W kręgu problemów ekologii kultury*, red. H. Chałacińska, K. Kropaczewski, Poznań 2011, s. 106-107.

wspiera współczesny kryzys cywilizacyjny, podsycając kryzys przyrodniczy²⁵. Papież Franciszek podkreśla, że „odwołanie się do różnorodnego bogactwa kulturowego narodów, sztuki i poezji, do życia wewnętrznego i duchowości” (LS 63) jest po prostu konieczne dla myślenia nad całokształtem problematyki ekologicznej. Jednym bowiem ze źródeł kryzysu ekologicznego jest także kryzys kulturowy, którego przezwyciężenie jest niezbędne z punktu widzenia ochrony środowiska (por. LS 119).

Wpisuje się w to również kategoria kultury odrzucenia, o której papież Franciszek mówi, że dotyka nie tylko ludzi wykluczonych, ale także środowisko przyrodnicze, gdzie wiele jego dóbr szybko staje się zbywającymi śmieciami, co widać na przykładzie wyrzucanego papieru bez recyklingu (por. LS 22). Potrzebna jest dzisiaj kultura ekologiczna, która powinna być „innym spojrzeniem, myślą, polityką, programem edukacyjnym, stylem życia i duchowości, które nadawałyby kształt sprzeciwowi wobec ekspansji paradygmatu technokratycznego” (LS 111), który nie jest właściwy. Biorąc pod uwagę liczne formy ubóstwa i marginalizacji, których nie brakuje we współczesnym świecie, papież-Argentyńczyk zwraca uwagę na potrzebę podjęcia działań na rzecz zrównoważonego rozwoju i ochrony stworzenia. Niezbędna jest wspólna walka w tym zakresie, która byłaby godna człowieka²⁶.

3.2. Perspektywa socjologiczna

Z socjologicznego punktu widzenia środowisko przyrodnicze jest ujmowane w różnych koncepcjach. Ekologia społeczna²⁷, podejmująca badania dotyczące m.in. poszczególnych idei ekologicznych w odniesieniu do społeczeństwa oraz tego, w jaki sposób idee te oddziałują na ekoświadomość społeczną i interakcje człowiek/społeczność – środowisko przyrodnicze²⁸. Papież Franciszek bardzo wyraźnie zwraca uwagę, że prawdziwe podejście ekologiczne zawsze złączone jest z podejściem społecznym, gdzie bierze się pod uwagę nie tylko potrzeby środowiska przyrodniczego, ale także środowiska ludzkiego (por. LS 49). Wydaje się jednak, że „do zaistnienia problemu ekologicznego w przestrzeni społecznej przyczyniły się przede wszystkim dwa zjawiska: po pierwsze, zmiany w środowisku naturalnym zaczęto dostrzegać jako problem, a nie tylko jako «naturalny» skutek procesów modernizacji, a po drugie, nagromadzenie

25 Por. K. Wielecki, *Orientacje społeczne i środowisko naturalne*, w: *Wobec zagrożenia globalnym kryzysem ekologicznym: technologiczna korekta czy aksjologiczna przebudowa?*, red. H. Ciążela, W. Dziarnowska, W. Tyburski, Warszawa 2010, s. 101-111.

26 Por. Franciszek, *Spotkanie z władzami cywilnym*, Przemówienie w Ankarze (28.11.2014), http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/franciszek_i/przemowienia/turecja_lew_prezydent-28112014.html [31.07.2017].

27 Ze względu na włączenie w jej zakres badawczy sprawy ochrony przyrody nazywana jest także sozologią społeczną. Por. Z.T. Wierzbicki, *Sozologia społeczna. Główne problemy – materiały – rozwiązania*, Toruń–Warszawa 2008, s. 25.

28 Por. M.M. Bell, M.S. Carolan, *An invitation to environmental sociology*, Los Angeles–London 2009³, s. 136-233.

wydarzeń i kwestii związanych z destrukcją przyrody stało się w społecznym odczuciu świadectwem kulminacji kryzysu środowiskowego. Inne zjawiska i procesy zaangażowane w wytwarzanie się społecznego poczucia zagrożenia środowiska to: upowszechnienie się podróży i turystyki, które, przez możliwości porównywania różnych środowisk, dostarczały podstaw do oceny i różnicowania ich jako nieskażonych, «naturalnych» i zniszczonych, a także rozpowszechnienie nieufności, zarówno wobec nauki i technologii, jak i instytucji publicznych, które miały zapobiegać zagrożeniom ekologicznym²⁹.

W świetle socjologicznego spojrzenia na problem ekologiczny staje się jasne, że kultura ekologiczna powstaje przez kształtowanie świadomości ekologicznej. Brak kultury ekologicznej może prowadzić do pogorszenia się jakości środowiska, a także wpływać na stan zdrowia ludzkości³⁰. Inną aktywnością refleksji socjologicznej są badania, skupiające się na zapożyczonych z nauk ekonomicznych kategorii kapitału naturalnego (będącego pewnym zbiorem dóbr i usług ekologicznych), które to badania dotyczą zwłaszcza zasobności tego kapitału. Chodzi bowiem o analizy, na ile człowiek może korzystać z odnawialnych i nieodnawialnych zasobów naturalnych oraz ekosystemów jako wymiernej, społeczno-ekonomicznej korzyści³¹. Socjologiczne badanie kapitału naturalnego może prowadzić do zmiany myślenia o środowisku oraz powiązań między ukształtowanymi społecznie potrzebami i interesami a środowiskiem naturalnym, a nadto do rozwoju badań nad relacjami przyroda – społeczeństwo.

3.3. Perspektywa ekoestetyki

Problematyka przyrodnicza staje się tematem badawczym podejmowanym również na gruncie sztuki i estetyki. Ekoestetyka czy estetyka ekologii zajmuje się pięknem natury, odwołując się do „pierwotnego, intuicyjnego poczucia, że jedynie harmonijne współzycie człowieka daje szansę w miarę bezpiecznego rozwoju. [...] Estetyka wobec przyrody to postawa poznawcza wobec czegoś, co nie jest w pełni poznawalne, nie jest definiowalne w sposób kompletny, a co więcej byt poznającego występuje w roli bytu przygodnego, podrzędnego wobec *universum* przyrody”³².

Badacze zastanawiają się nad wykorzystaniem elementów przyrodniczych w wyrazie artystycznym. Problemem włączania środowiska naturalnego w obszar sztuki jest m.in. to, że sztuka środowiskowa jest rzadko nauczana w ramach

29 K. Górski, *Kapitał naturalny jako kategoria socjologiczna*, „Pogranicze. Studia Społeczne” 20(2012), s. 275.

30 Por. I. Żeber-Dzikowska, E. Buchcic, *Ekologia społeczna niezbędnym czynnikiem wpływającym na kulturę człowieka*, „Drohiczyński Przegląd Naukowy. Wielokulturowe Studia Drohiczyńskiego Towarzystwa Naukowego” 8(2016), s. 271-273.

31 Por. K. Górski, *Kapitał naturalny jako kategoria socjologiczna*, dz. cyt., s. 272-274.

32 B. Kasza, *Ekoestetyka wobec przyrody (autorefleksje)*, w: *W harmonii z naturą. Elementy ekologii w pedagogice i sztuce*, red. M. Knapik, A. Łobos, I. Nowakowska-Kempna, Kraków 2011, s. 249-250.

historii sztuki³³. Refleksja ekoestetyczna, chociaż, jak się wydaje, nie przynosi miłowych kroków w sprawie łagodzenia egzemplifikacji kryzysu ekologicznego na świecie, dostarcza jednak ważnych bodźców ludzkiej duchowości i umysłowości, które, stanowiąc integralną część człowieka, pomagają budować właściwy obraz człowieczeństwa i przyrodniczości w człowieku.

Zamiarem Artysty świata jest to, aby natura była wykorzystywana przez człowieka praktycznie dla dobra jego samego, a także stanowiła dla niego źródło przeżyć estetycznych. Natura bowiem inspiruje człowieka i dostarcza mu estetycznych doznań. Człowiek może w sposób świadomy wybierać przyrodę jako źródło swojej wrażliwości na piękno³⁴. W świecie przyrody można odkryć prawdziwe Piękno jego Stwórcy. Piękno *universum* dostępne jest człowiekowi w doświadczeniu postrzegania i kontemplacji; wydarzenie estetyczne otwiera człowieka na głębsze obszary poznawanej rzeczywistości. Nie należy się ludzić, że można zastąpić piękno, które jest niezastępowane i niemożliwe do odтворzenia, jakimś innym pięknym wytworzonym przez człowieka (por. LS 34).

3.4. Perspektywa pedagogiczna

Ważnym obszarem refleksji nad globalnym kryzysem ekologicznym jest edukacja, która ma prowadzić do wypracowania takich metod i sposobów perswazji, które skutecznie uczyłyby ludzi szacunku i troski o przyrodę. W świetle pedagogiki środowisko przyrodnicze wraz ze środowiskiem społecznym tworzy środowisko naturalne osoby ludzkiej, w którym człowiek żyje i doświadcza interakcji z przyrodą, przez co pedagogikę środowiskową trzeba realizować wielopłaszczyznowo³⁵. „Edukacja ekologiczna powinna zmierzać do ścisłego powiązania nauczania z otaczającą rzeczywistością, zwracając szczególną uwagę na zrozumienie złożonych problemów, pozytywnych i negatywnych, wynikających z rozwoju cywilizacji”³⁶. Z kolei papież Franciszek podkreśla, że edukacja ekologiczna ma dziś wiele do zrobienia zwłaszcza w promowaniu postawy solidarności, odpowiedzialności czy troski i współczucia wobec środowiska przyrodniczego, co dokonuje się m.in. w szkole, rodzinie, mediach, czy katechezie (por. LS 210, 213).

W edukacji ekologicznej nie tylko uczeń powinien stawać się aktywnym uczestnikiem ochrony środowiska poprzez poznanie świata, lecz także

33 Por. S. Spaid, *The future of environmental art or reimagining a sustainable art practice? Real-world problems*, w: *Sustainable art. Facing the need for regeneration, responsibility and relations*, red. A. Markowska, Warszawa–Toruń 2015, s. 26.

34 Por. D. Liszewski, *Ekologiczna wizja świata*, „Wschodni Rocznik Humanistyczny” 11(2015), s. 37-39.

35 Por. E. Wolter, *Środowisko jako kategoria pedagogiczno-ekologiczna*, „Forum Pedagogiczne” (2011), nr 1, s. 148-159.

36 E. Grott, *Odpowiedzialność nauczyciela w kontekście edukacji ekologicznej*, w: *Wobec zagrożenia globalnym kryzysem ekologicznym: technologiczna korekta czy aksjologiczna przebudowa?*, red. H. Ciążela, W. Dziarnowska, W. Tyburski, Warszawa 2010, s. 90.

nauczyciel powinien tak stymulować wychowanka, aby ukazywał skutki działalności człowieka wobec przyrody oraz wskazywał drogi minimalizacji jej skutków³⁷. Często w edukacji formalnej (szkolnej) stosuje się metodę multidyscyplinarną, która polega na włączaniu treści ekologicznych do innych przedmiotów, przez co zwiększa się oddziaływanie proekologiczne na uczniów. Bardzo ważna jest także edukacja nieformalna, która uczy poza szkołą, np. w środowisku rodzinnym, gdzie są wpajane ekowartości oraz określone normy proekologicznego postępowania³⁸.

Przykładem obiecującej formy edukacji ekologicznej jest wykorzystanie metody zuchowo-harcerskiej jako płaszczyzny poznawania i osvajania się z przyrodą³⁹, chociaż w praktyce szkolnej edukacja proekologiczna też ma swoje sukcesy⁴⁰. Wprawdzie edukacja ekologiczna dotyczy przede wszystkim dzieci i młodzieży, jest ona jednak skierowana także do dorosłych, ponieważ oni w pierwszym rzędzie ponoszą odpowiedzialność za kształt relacji człowiek – środowisko przyrodnicze.

3.5. Perspektywa politologiczno-prawna

Zagadnienia związane z ekologią rozpatrywane są także m.in. w świetle politologii i prawa. W różnych doktrynach politycznych problematyka kryzysu ekologicznego jest ujmowana w kategoriach ekologizmu⁴¹. Jako stosunkowo młoda doktryna polityczna ekologizm posiada cechy charakterystyczne – m.in. swoje postulaty opiera na zdobyczach nauk ekologicznych i przyrodniczych, a nie tylko na moralności i politologii, a także rozbudza odpowiedzialność jednostek i społeczeństw za stan przyrody, łącząc w sobie perspektywę ludzką i perspektywę przyrodniczą⁴². Jak uważa P. Mikiewicz, „globalny charakter wielu zagrożeń ekologicznych przemawia bowiem jednoznacznie za współpracą międzynarodową w celu rozwiązania najbardziej palących problemów”⁴³.

37 Por. E. Grott, *Odpowiedzialność nauczyciela w kontekście edukacji ekologicznej*, dz. cyt., s. 91-92.

38 Por. I. Żeber-Dzikowska, E. Buchcic, *Ekologia syntezą wielu kultur*, „Drohiczyński Przegląd Naukowy. Wielokulturowe Studia Drohiczyńskiego Towarzystwa Naukowego” 3(2011), s. 149-153.

39 Por. N. Cylulko, *Edukacja ekologiczna oparta na metodzie zuchowej – wyzwanie dla pedagogów*, w: *W harmonii z naturą. Elementy ekologii w pedagogice i sztuce*, red. M. Knapik, A. Lobos, I. Nowakowska-Kempna, Kraków 2011, s. 165-174.

40 Por. A. Hłobił, *Edukacja ekologiczna w praktyce szkolnej*, „Rocznik Ochrony Środowiska” 12(2010), s. 278nn.

41 Związki ekologizmu z różnymi ideologiami zob.: A. Dobson, *Green Political Thought*, London–New York 2007⁴, s. 148-188.

42 Por. A.R. Tokarczyk, *Ekologizm inspiracją nowych nurtów myśli i systemów norm*, w: *Ekologizm*, red. M. Marczevska-Rytko, D. Maj, Lublin 2016, s. 16.

43 P. Mikiewicz, *Ekopolityka – dylematy metodologiczne i filozoficzne*, <http://recyklingidei.pl/mikiewicz-ekopolityka-dylematy-metodologiczne-filozoficzne> [dostęp: 02.08.2017].

Polityka jako praktyczna strona działalności człowieka, skupiająca się na ochronie i promocji dobra wspólnego w różnych jego postaciach, odgrywa w kwestii ekologii niemałą rolę. Często bowiem od decyzji politycznych i prawnych uzależnione jest konkretne działanie wielu instytucji państwa, programowo zajmujących się zabezpieczeniem środowiska naturalnego, a także grup niezwiązanych z żadną strukturą państwa, działających niejako oddolnie. Kryzys ekologiczny może być w tym przypadku podsycany lub skutecznie rozwiązywany. Współpraca wielu czynników politycznych na arenie krajowej, a zwłaszcza międzynarodowej, może stanowić pewien wzorzec współpracy różnych grup interesów, które w imię wspólnych wartości są w stanie podjąć dialog, a nawet osiągnąć porozumienie. Ostatecznie od konkretnych regulacji prawnych, np. w zakresie podatków na rzecz ochrony środowiska, zależy poszukiwanie wyjścia ze stanu zagrożenia, w jakim znajduje się Ziemia.

Pewne konkretne rozwiązania są widoczne np. w polityce ekologicznej Unii Europejskiej, która to polityka jest zorientowana rynkowo. Chodzi o wykorzystanie instrumentów rynkowych do ochrony środowiska, czego przejawem jest przeciwdziałanie zmianom klimatu np. poprzez handel redukcyjnymi pozwoleniami emisyjnymi, co przekłada się na obniżenie kosztów redukcji emisji gazów do atmosfery oraz rozwój technologii odnawialnych źródeł energii⁴⁴. W polityce ekologicznej jest także miejsce dla idei zrównoważonego rozwoju, jednak problem ten wymaga badań i odpowiednich wdrożeń⁴⁵. Niektórzy nawet postulują nową ekologię polityczną, która nie byłaby związana z pojęciem „natury”, bo, zdaniem badaczy, jest ono wyjątkowo niedoprecyzowane⁴⁶.

3.6. Perspektywa kryminologiczna

W ramach nauk humanistycznych ważnym aspektem problematyki ekologicznej jest także kryminologia, która skupia się na badaniu przestępczości związanej z ekologią. Konieczne są dzisiaj badania z zakresu ekokryminologii i ochrony środowiska w celu integracji działań obydwu dyscyplin wiedzy⁴⁷.

44 Por. A. Graczyk, *Zorientowana rynkowo polityka ekologiczna w polityce rozwoju Unii Europejskiej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania” 40(2015), nr 2, s. 70-74.

45 Zob. A. Brochocka, *Zasada zrównoważonego rozwoju w świetle polityki ekologicznej państwa*, „Roczniki Ekonomiczne Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Bydgoszczy” 6(2013), s. 30nn. Idea zrównoważonego rozwoju jest zagadnieniem interdyscyplinarnym, obecnym bardzo mocno w ekonomii, ale także filozofii. Problematiczna jest kwestia wieloznaczności pojęcia zrównoważonego rozwoju, choć podejmowane badania wskazują, że ta koncepcja jest dzisiaj jedną z przekonywujących wizji przyszłości i obecnego etapu wychodzenia ze swoistej ekologicznej zapaści. Por. Ł. Marczak, *Problem wieloznaczności pojęcia „zrównoważony rozwój”*, „Studia Gdańskie” 36(2015), s. 167nn.

46 Por. B. Latour, *Polityka natury*, tłum. A. Czarnacka, wstęp M. Gdula, Warszawa 2009, s. 89-91, 303nn.

47 Por. W. Pływaczewski, P. Chrobot, *Ekokryminologia jako uzasadnienie badań na rzecz ochrony środowiska*, w: *Kryminologia wobec współczesnych zagrożeń ekologicznych*, red. M.

Jednym bowiem z poważniejszych zagrożeń są odpady promieniotwórcze, które mogą być wykorzystane jako narzędzie terrorystyczne. Zdaniem Elżbiety Zębek i Michała Kałużyńskiego, obecne rozwiązania prawne są wystarczające do zwalczania potencjalnego terroryzmu, jednak bardzo ważna jest prewencja, np. w postaci odpowiedniej gospodarki odpadami niebezpiecznymi. Ważne jest zgodne z prawem dysponowanie tymi substancjami, by nie dostały się w niepowołane ręce⁴⁸. Współcześnie, w dobie epoki terroryzmu, zauważa się większą profesjonalizację działań terrorystycznych, która wyraża się zarówno w wymiarze organizacyjnym, technicznym, jak i motywacyjnym. Wzrasta też liczba grup terrorystycznych, które działają pod pozorem legalności. Bez wątplenia, trzeba przyglądać się nowym inwestycjom, które mogą być sabotażem dokonanym na przyrodzie i człowieku⁴⁹. Należy jeszcze zauważyć istnienie swoistego terroryzmu uprawianego przez niektóre skrajne frakcje ekologów. W tym znaczeniu „ekoterroryzm stanowi [...] duże zagrożenie dla współczesnego państwa, ponieważ ideologia environmentalna daje radykałom i ekstremistom doskonały pretekst do popełniania przestępstw”⁵⁰. Niestety, jak podkreślają badacze, jego źródeł można się doszukiwać w założeniach radykalnej ekologii głębokiej⁵¹.

4. Uwagi na zakończenie

Na podstawie tego, co zostało wyżej ukazane, widać że problematyka ekologiczna należy do skomplikowanych wyzwań współczesności. Trudno podejmować się refleksji nad stanem środowiska naturalnego, biorąc pod uwagę jedynie wąski wycinek wiedzy, ponieważ mogłoby to prowadzić do zbytniego optymizmu w rozwiązywaniu poważnych dylematów ekologicznych oraz kształtowania nierzeczywistego obrazu świata. Konieczne jest wieloaspektowe, interdyscyplinarne, a nawet multidyscyplinarne ujęcie zagadnienia. Niebiologiczne podjęcie tematu pozwala szerzej spojrzeć na problem degradacji przyrody, dostrzegając wpływ środowiska naturalnego na inne obszary ludzkiej egzystencji. Należy dodać, że zupełnie fundamentalne rozważania dotyczące problematyki ekologicznej podejmowane są także na gruncie teologii i filozofii, które z uwagi na rozmiary tego artykułu nie mogły zostać tutaj zaprezentowane. Niemniej perspektywa ekoteologii i ekofilozofii przynosi nowe rozumienie przede wszystkim udziału i odpowiedzialności jednostki ludzkiej za stan

Kotowska, W. Pływaczewski, Olsztyn 2011, s. 8-19.

48 Por. E. Zębek, M. Kałużyński, *Odpady niebezpieczne i promieniotwórcze jako potencjalne narzędzie ekoterroryzmu*, w: *Kryminologia wobec współczesnych zagrożeń ekologicznych*, dz. cyt., s. 37-40.

49 Por. P. Chlebowicz, *Kryminologiczne aspekty zjawiska ekoterroryzmu*, w: *Kryminologia wobec współczesnych zagrożeń ekologicznych*, dz. cyt., s. 59-61.

50 K. Karski, *Ekoterroryzm. Ideologiczne i filozoficzne podstawy radykalnego environmentalizmu, od teorii do praktyki*, „Wschodni Rocznik Humanistyczny” 11(2015), s. 175.

51 Por. tamże, s. 168-169.

środowiska naturalnego Ziemi⁵². Z drugiej strony potrzebna jest przyrodnicza analiza zjawisk rządzących naturą. Działalność nauk przyrodniczych pomaga człowiekowi uświadomić jego niezbywalne związki z przyrodą, zrozumieć istotę bogactwa środowiska przyrodniczego, pojąć ogrom degradacji środowiska naturalnego, uświadomić sobie nieodwracalność określonych skutków np. antropopresji, a także uświadomić wartość każdego życia oraz potrzebę jego poszanowania i ochrony. Ostatecznie bowiem „brak odnoszenia się do faktów z zakresu nauk przyrodniczych powoduje bowiem, iż dyskurs na temat relacji człowiek – przyroda zastaje usytuowany niejako poza rzeczywistym światem, z którym człowiek jest związanym”⁵³.

Bibliografia:

1. Barabasz W., Pikulicka A., Galus-Barchan A., *Biotechnologia w ochronie środowiska*, „Aura” 11(2013), s. 23-26.
2. Bell M.M., Carolan M.S., *An invitation to environmental sociology*, Los Angeles–London 2009³.
3. Bogusz-Tessmar P., *Ekosfera jako emanacja ikoniczności*, w: *W kręgu problemów ekologii kultury*, red. H. Chałacińska, K. Kropaczewski, Poznań 2011, s. 68-69.
4. Brochocka A., *Zasada zrównoważonego rozwoju w świetle polityki ekologicznej państwa*, „Roczniki Ekonomiczne Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Bydgoszczy” 6(2013), s. 29-45.
5. Bujak H., *GMO – bać się czy nie?*, w: *Dlaczego ekologia? W kręgu encykliki «Laudato si'»*, red. T. Reroń, A. Szafulski, Wrocław 2016, s. 73-90.
6. Campbell K.H.S., *Animal Cloning for Preservation and Resurrection of Endangered Species*, w: *Restoration of Endangered and Extinct Animals*, red. R. Słomski, Poznań 2010, s. 27-37.
7. Chlebowicz P., *Kryminologiczne aspekty zjawiska ekoterroryzmu*, w: *Kryminologia wobec współczesnych zagrożeń ekologicznych*, red. M. Kotowska, W. Pływaczewski, Olsztyn 2011, s. 59-61.
8. Cylulko N., *Edukacja ekologiczna oparta na metodzie wychowawczej – wyzwanie dla pedagogów*, w: *W harmonii z naturą. Elementy ekologii w pedagogice i sztuce*, red. M. Knapik, A. Lobos, I. Nowakowska-Kempna, Kraków 2011, s. 165-174.
9. Degórski M., *Ekologiczne problemy polskiej przestrzeni na początku XXI wieku*, w: *Ekologiczne problemy XXI wieku*, red. K.H. Dyguś, Y.L. Mediokritsky, Warszawa 2010, s. 12-22.
10. Dobson A., *Green Political Thought*, London–New York 2007⁴.
11. Dziubek Z., Zieliński A., Naruszewicz-Lesiuk D., *Zagrożenie epidemiczne dla człowieka, w: Katastrofy i zagrożenia we współczesnym świecie*, red. W. Baturó, Warszawa 2008, s. 154.
12. Fiałkowski M., *Znaki czasu. Próba definicji w świetle polskich publikacji teologicznych po Soborze Watykańskim II*, „Teologia Praktyczna” 12(2011), s. 195-204.
13. Franciszek, *Bądźcie mężni, nie bójcie się płakać!*, Spotkanie z młodzieżą w Manili - Przemówienie niewyłoszone (18.01.2015), „L'Osservatore Romano” 369(2015), nr 2, wyd. pol., s. 27-28.
14. Franciszek, *Boże miłosierdzie uchroni ludzkość przed duchową i moralną pustką*, Orędzie Wielkanocne „Urbi et orbi” (27.03.2016), „L'Osservatore Romano” 381(2016), nr 3-4, wyd. pol., s. 12-13.
15. Franciszek, *Działajcie na rzecz budowania pokoju*, Audycja dla korpusu dyplomatycznego akredytowanego przy Stolicy Apostolskiej (22.03.2013), http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/franciszek_i/przemowienia/cd_22032013.html [31.07.2017].

52 Zob. M. Sienkiewicz, J. Kotkowski, *Problematyka ekologiczna zagadnieniem interdyscyplinarnym w kontekście teologii i filozofii*, art. cyt., s. 19-57.

53 A. Marek-Bieniasz, *Naukotwórcze znaczenie sporów w neodarwinizmie a kryzys ekologiczny*, Częstochowa 2014, s. 229.

16. Franciszek, Encyklika *Laudato si'*, Kraków 2015.
17. Franciszek, *Kościół ubogi i dla ubogich*, Spotkanie z dziennikarzami (16.03.2013), http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/franciszek_i/przemowienia/dziennikarze_16032013.html [31.07.2017].
18. Franciszek, *Spotkanie z władzami cywilnym*, Przemówienie w Ankarze (28.11.2014), http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/franciszek_i/przemowienia/turcja_lev_prezydent-28112014.html
19. Franciszek, *Szopka mówi o pokoju i odrzuceniu*, Przemówienie do korpusu dyplomatycznego (12.01.2015), „L'Osservatore Romano” 369(2015), nr 2, wyd. pol., s. 45.
20. Franciszek, *Ziemia, mieszkanie i praca prawami wszystkich*, Przemówienie do uczestników światowego spotkania ruchów ludowych (28.10.2014), „L'Osservatore Romano” 366(2014), nr 11, wyd. pol., s. 44-48.
21. Gocko J., *Znaki czasu jako «locus theologicus» w posoborowej teologii moralnej*, „Roczniki Teologiczne” 46(1999), z. 3, s. 81-106.
22. Godlewska-Lipowa W.A., Ostrowski J.Y., *Problemy współczesnej cywilizacji i ekologii*, Olsztyn 2007.
23. Górski K., *Kapitał naturalny jako kategoria socjologiczna*, „Pogranicze. Studia Społeczne” 20(2012), s. 271-295.
24. Graczyk A., *Zorientowana rynkowo polityka ekologiczna w polityce rozwoju Unii Europejskiej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania” 40(2015), nr 2, s. 70-74.
25. Grott E., *Odpowiedzialność nauczyciela w kontekście edukacji ekologicznej*, w: *Wobec zagrożenia globalnym kryzysem ekologicznym: technologiczna korekta czy aksjologiczna przebudowa?*, red. H. Ciążęła, W. Dziarnowska, W. Tyburski, Warszawa 2010, s. 90.
26. Gruss M., Kwiatkowska P., Sienkiewicz M., *Czy w dzisiejszych czasach jest możliwa harmonia w relacji człowiek – zwierzę – środowisko?*, red. J. Kotkowski, Poznań 2016, s. 275-301.
27. Hłobił A., *Edukacja ekologiczna w praktyce szkolnej*, „Rocznik Ochrony Środowiska” 12(2010), s. 277-298.
28. Kapuściński R., *Ochrona przyrody: idea – praktyka – nauka*, „Studia i Materiały Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej” 11(2009), nr 2(21), s. 17-22.
29. Karski K., *Ekoterroryzm. Ideologiczne i filozoficzne podstawy radykalnego environmentalizmu, od teorii do praktyki*, „Wschodni Rocznik Humanistyczny” 11(2015), s. 167-180.
30. Kasza B., *Ekoestetyka wobec przyrody (autorefleksje)*, w: *W harmonii z naturą. Elementy ekologii w pedagogice i sztuce*, red. M. Knapik, A. Łobos, I. Nowakowska-Kempna, Kraków 2011, s. 249-250.
31. Koziół J., *Kilka wybranych aspektów jednej ekologii*, w: *Ekologiczne problemy XXI wieku*, red. K.H. Dyguś, Y.L. Mediokritsky, Warszawa 2010, s. 311-320.
32. Kropaczewski K., *Dostojewska teologia przyrody w kontekście rosyjskiego „Renesansu prawosławnego”*, w: *W kręgu problemów ekologii kultury*, red. H. Chałacińska, K. Kropaczewski, Poznań 2011, s. 106-107.
33. Kubicki D., *Prognozowany kryzys społeczno-ekologiczny XXI w. jako konsekwencja procesów globalizacyjnych końca XX w.?*, „Studia Gdańskie” 27(2010) s. 285-301.
34. Marczak Ł., *Problem wieloznaczności pojęcia „zrównoważony rozwój”*, „Studia Gdańskie” 36(2015), s. 167-180.
35. Marek-Bieniasz A., *Naukotwórcze znaczenie sporów w neodarwinizmie a kryzys ekologiczny*, Częstochowa 2014.
36. Mikiewicz P., *Ekopolityka – dylematy metodologiczne i filozoficzne*, <http://recyklingidei.pl/mikiewicz-ekopolityka-dylematy-metodologiczne-filozoficzne> [dostęp: 01.08.2017].
37. Latour B., *Polityka natury*, tłum. A. Czarnačka, wstęp M. Gdula, Warszawa 2009.
38. Liszewski D., *Ekologiczna wizja świata*, „Wschodni Rocznik Humanistyczny” 11(2015), s. 37-39.
39. Pływaczewski W., Chrobot P., *Ekokryminologia jako uzasadnienie badań na rzecz ochrony środowiska*, w: *Kryminologia wobec współczesnych zagrożeń ekologicznych*, red. M.

Kotowska, W. Pływaczewski, Olsztyn 2011, s. 8-19.

40. Rewizorski M., *Główne założenia procesu globalizacji we współczesnym świecie*, „Studia Gdańskie” 27(2010), s. 265-284.

41. Sienkiewicz M., Kotkowski J., *Problematyka ekologiczna zagadnieniem interdyscyplinarnym w kontekście teologii i filozofii*, w: *Ecclesia et societas humana pro oecologia. Refleksje na kanwie encykliki Laudato si' papieża Franciszka*, red. J. Kotkowski, Poznań 2016, s. 19-57.

42. Skrzypski J., *Hydrosfera – źródła i rodzaje zanieczyszczeń, sposoby jej ochrony*, w: *Ekologia: jej związki z różnymi dziedzinami wiedzy. Wybrane zagadnienia*, red. A. Kurnatowska, Warszawa–Łódź 2002, s. 31-51.

43. Skrzypski J., *Litosfera – źródła i rodzaje zanieczyszczeń, sposoby jej ochrony*, w: *Ekologia: jej związki z różnymi dziedzinami wiedzy. Wybrane zagadnienia*, red. A. Kurnatowska, Warszawa–Łódź 2002, s. 52-75.

44. Skubała P., *Wokół tajemnicy życia na Ziemi*, „Wschodni Rocznik Humanistyczny” 11(2015), s. 50-51.

45. Spaid S., *The future of environmental art or reimagining a sustainable art practice? Real-world problems*, w: *Sustainable art. Facing the need for regeneration, responsibility and relations*, red. A. Markowska, Warszawa–Toruń 2015, s. 26.

46. Symonides E., *Zagrożenia różnorodności biologicznej*, w: *Katastrofy i zagrożenia we współczesnym świecie*, red. W. Batur, Warszawa 2008, s. 60-69.

47. Tokarczyk A.R., *Ekologizm inspiracją nowych nurtów myśli i systemów norm*, w: *Ekologizm*, red. M. Marczevska-Rytko, D. Maj, Lublin 2016, s. 16.

48. Weiner J., *Różnorodność biologiczna i jej ochrona*, w: *Ekologiczne wyzwania na progu XXI wieku*, red. G. Węglarczyk, Kraków 2003, s. 31.

49. Wielecki K., *Orientacje społeczne i środowisko naturalne*, w: *Wobec zagrożenia globalnym kryzysem ekologicznym: technologiczna korekta czy aksjologiczna przebudowa?*, red. H. Ciążela, W. Dziarnowska, W. Tyburski, Warszawa 2010, s. 101-111.

50. Wierzbicki Z.T., *Sozologia społeczna. Główne problemy – materiały – rozwiązania*, Toruń–Warszawa 2008.

51. Wolter E., *Środowisko jako kategoria pedagogiczno-ekologiczna*, „Forum Pedagogiczne” (2011), nr 1, s. 148-159.

52. Wróblewski Z., *Cóż nam po naturze w XXI wieku? Uwagi o chrześcijańskiej teologii i filozofii natury*, w: *Kościół i nauka w obliczu ekologicznych wyzwań. Źródła, inspiracje i konteksty encykliki Laudato si'*, red. J. Poznański, S. Jaromi, Kraków 2016, s. 165-192.

53. Vuure van C., *The Aurochs (Bos primigenius) – its Morphology and Ecology*, w: *Restoration of Endangered and Extinct Animals*, red. R. Słomski, Poznań 2010, s. 134-144.

54. Zakrzycki R., *Aerosfera – źródła i rodzaje zanieczyszczeń, sposoby jej ochrony*, w: *Ekologia: jej związki z różnymi dziedzinami wiedzy. Wybrane zagadnienia*, red. A. Kurnatowska, Warszawa–Łódź 2002, s. 13-30.

55. Zębek E., Kałużyński M., *Odpady niebezpieczne i promieniotwórcze jako potencjalne narzędzie ekoterroryzmu*, w: *Kryminologia wobec współczesnych zagrożeń ekologicznych*, red. M. Kotowska, W. Pływaczewski, Olsztyn 2011, s. 37-40.

56. Zimny H., *Ekologiczna systematyka gleb*, w: *Ekologiczne problemy XXI wieku*, red. G. Węglarczyk, Kraków 2003, s. 223.

57. Żeber-Dzikowska I., Buchcic E., *Ekologia społeczna niezbędnym czynnikiem wpływającym na kulturę człowieka*, „Drohiczyński Przegląd Naukowy. Wielokulturowe Studia Drohiczyńskiego Towarzystwa Naukowego” 8(2016), s. 271-273.

58. Żeber-Dzikowska I., Buchcic E., *Ekologia syntezą wielu kultur*, „Drohiczyński Przegląd Naukowy. Wielokulturowe Studia Drohiczyńskiego Towarzystwa Naukowego” 3(2011), s. 149-153.

**REPUBLIC ACTION «CULTURAL CAPITAL OF BELARUS»
AS A MEANS OF REALIZATION OF TOURISTIC POTENTIAL OF
SMALL TOWNS**

Koshal Mikhail

Belarusian State University of Culture and Arts
(Minsk, Republic of Belarus) MishaKoshel@gmail.com

The Scientific Adviser - Master of Pedagogics, Lecturer of the
Department of Management of Social and Cultural activities of Belarusian State
University of Culture and Arts
Barma Aleh
barma_oleg@mail.ru

The Republic of Belarus possesses unique historical and cultural objects that reflect the spiritual traditions of European and Byzantine-Russian culture and determine the vectors for the development of the country's cultural policy both on the international arena and in the post-Soviet area. The geopolitical location of the Republic of Belarus at the junction of Western and Eastern civilizations allows it to act not only as a center for tourist business, but also to influence the tourist policy of neighboring countries – the so called phenomenon of border areas. Such objects as the Augustow Canal, the Belovezhskaya Pushcha, Brest Fortress are a cultural brand of both our country and the European Union. The Republic of Belarus participates in various committees for the support and development of tourism as a separate branch of the economy.

Using the cultural potential of the objects of cultural and historical heritage, the Government of the Republic of Belarus develops programs that determine the development of the tourist industry in the country as a whole and in its regions. The Government has approved and is implementing such programs as: «Culture of Belarus» for 2016-2020 [2] and «Hospitable Belarus» for 2016-2020 [1], which determine the development of tourism in the country. The main objectives of the «Hospitable Belarus» program for 2016-2020 are defined by its developers as «the formation and development of a modern competitive tourist complex, increasing the contribution of tourism to the development of the national economy» [1].

As N.N. Korolev and E.V. Ryabova state, the Republic of Belarus is attractive for tourists not only thanks to its objects of historical and cultural heritage, but also thanks to the generation of a special resource, which is «original intangible cultural heritage, which includes rites, festivities, forms of people's self-expression, including language, knowledge and local customs. The essential feature of such values is that they represent masterpieces of the oral intangible heritage of humanity» [3, p. 65].

Treatment of the material and non-material culture of Belarusians as a

strategic resource and its use in creating a positive image of the country and the development of its tourist industry can be traced not only in the scientific works of domestic specialists and scholars of the post-Soviet area, but also in the curriculum development in institutions of higher education. For example, today in the Belarusian State University of Culture and Arts such academic disciplines as «Regional Cultures of Belarus» (within the framework of the Master's program «Art Management»), «Library Religious Studies» (for students of the Faculty of Information Document Communications), etc. have been developed and are being implemented.

However, it should be noted that today no program aimed at the development of the tourist industry, pays sufficient attention to the potential of local lore activities of public libraries and the use of this unique resource in the formation of tourist routes in the regions of the Republic of Belarus.

To implement the regional cultural policy in the sphere of tourism, the Government of the Republic of Belarus initiated an annual action: «The Cultural Capital of Belarus», launched in 2010. Its goal is «to make the best achievements of the national culture more accessible to residents of all parts of Belarus, to promote the activities of regional cultural institutions and local authorities, to attract domestic and foreign tourists to the regions of the country» [3, p. 69].

The first town to get the title of the cultural capital was Polotsk, and in 2011 this title passed to Gomel. In 2012, the cultural capital of Belarus was Nesvizh, in 2013 – Mogilev, in 2014 – Grodno, 2015 - Brest. 2016 – Molodechno. The honor to be called the cultural capital of the Republic of Belarus in 2017 was awarded to the city of Bobruisk.

The first written references to Bobruisk date back to 1387. The development of the city was helped by the construction of industrial facilities, manufactories, highways and railways, which in turn contributed to capital inflow and population growth.

Bobruisk has a rich historical and cultural potential. More than five hundred cultural events are held in the city annually. Among the most famous is the International Festival of Folk Arts «Wreath of Friendship», in which representatives of 38 countries from five continents have already taken part, a regional festival of choreography «At the Origins of Dance», as well as an international ceramics plein-air «Art-Zhyzhal».

The landmark of Bobruisk is the museum of local lore which acquaints visitors with the archeology of the region and its rich history. The territory of modern Bobruisk at various times was part of the Grand Duchy of Lithuania, Rzeczpospolita and the Russian Empire. The museum gives information about the commercial and industrial development of the region in the pre-Soviet period, the revolutionary events of 1917, the periods of the new economic policy, collectivization and industrialization, the difficult years of the Great Patriotic War (World War II), the restoration and post-war development of the region, the development of the city in the modern period as well as ethnography, culture and nature of the region.

The Bobruisk fortress is of interest for the development of the tourist business in Bobruisk. Its construction started in 1810. The events of the Patriotic War (Napoleonic War) of 1812, which were the subject of regional studies, timed to the 200th anniversary of the Patriotic War of 1812, are connected with the history of the fortress. The Bobruisk fortress was recognized as the strongest defense structure of the Russian Empire during the Napoleonic invasion. In 2002, the monument of history and architecture «Bobruisk fortress» was included in the State list of historical and cultural monuments of national importance of the Republic of Belarus.

For years the town was known as a major publishing center.

The Bobruisk Regional Drama and Comedy Theater, founded in 1970 and named after Vincent Dunin-Marcinkiewicz, the founder of the Belarusian drama is famous for its productions and decorations.

In the city there are two cinemas, a park of culture and recreation with attractions for children and grown ups.

The sculpture of Beaver, installed in 2006 at the intersection of K. Marx and Socialist streets, became a symbol of the town, often reproduced on magnets and other souvenirs. (The name of the town is derived from the word «бобр» and can be translated as «beavertown»).

In 2011, the town executive committee established a special award named after Mikhas Lynkov, which is awarded to representatives of culture, art, education and media for significant achievements in the popularization of the Belarusian language.

In 2017 about 100 different cultural events are planned in Bobruisk, some of which are associated with the 630 anniversary of the founding of the city.

However, regardless of the cultural potential and geographic location of the town or city, in order to more fully implement the project «The Cultural Capital of Belarus», it is necessary to develop the so-called «Road Map», which will promote the development of marketing communications aimed at positioning and promoting the city itself as a cultural brand as well as products and services offered by institutions of the socio-cultural sphere. A road map is a visual representation of a step-by-step scenario for the development of a certain object. Road mapping links the vision, strategy and development plan of the system and builds in time the main steps of this process on the basis of the “past-present-future” principle. In our opinion, the road map should include the following points:

1. creation of a special site devoted to the history and culture of both the city itself and its district if it exists. The site should present such sections as: «History of the city», «Objects of historical and cultural heritage», «Cultural life», «Our Countrymen» or «Outstanding figures of the region», «What's On», «Libraries offer», «Museums» etc. The site must be «alive», that is it must be constantly updated with new sections and reports after each cultural event. It should be noted that the site for tourists should contain an interactive map or a guide to historical places and a tourist information card.

2. Creation of a special information center (possibly based in the central library).
3. Production of souvenir products with the symbols of the city and the republic. It is well known that various «fairs of masters», where you can buy objects of applied art with a regional flavor, are very popular with tourists.
4. Some thought should be given to the best way of delivery of city visitors to attractions. Parking places for sightseeing buses and cars of individual tourists should be planned. There should be clear road signs in the city and at the entrances to it and developed infrastructure.
5. There should be a tour agency and employees should be able to conduct a city tour for all comers, both groups and individual tourists.
6. Undoubtedly, the specialists involved in working with the city guests should speak not only the state languages of our republic, but also foreign languages. Advertising products (booklets, guidebooks, etc.) should also be duplicated in the main foreign languages.
7. Special attention should be paid to the organization of meals for the guests of the city. The options should be thought out for different groups of the population, in different price categories. It is a visit to a cafe or a restaurant that can improve or spoil the impression of a tourist about a city.
8. Recreation areas such as parks and public gardens should be put in order.
9. Tourists are also attracted to historic reconstructions related to the history of the city (knight tournaments etc.).
10. Among the important points, it should be mentioned that at various events in the city center, as well as in recreation areas city visitors should feel safe.

We believe that the creation and detailed development of the roadmap and the implementation of the proposed activities will not only ensure the promotion of a particular city or region of the republic and attract tourists there, but also promote cultural exchange, as well as preserve national and cultural self-identification, which is important nowadays in times of globalization and mixing of cultures.

LITERATURE:

1. Государственная программа «Беларусь гостеприимная» на 2016–2020 годы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.mst.by/ru/programma-razvitiya-turizma-ru>. – Дата доступа: 25.06.2017.
2. Дзяржаўная праграма «Культура Беларусі» на 2016–2020 гг. [Электронный ресурс] / Мин-во культуры Республики Беларусь. – Режим доступа: <http://www.kultura.by/by/zakanadautva-kultury>. – Дата доступа: 18.07.2017.
3. Королев, Н. Н. Реализация туристического потенциала историко-культурного наследия Беларуси / Н. Н. Королев, Е. В. Рябова // Вестн. Кемеров. гос. ун-та культуры и искусств. – 2015. – № 32. – С. 64–70.

ФЕНОМЕН КОНФЛІКТУ. АКТУАЛЬНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯВИЩА КОНФЛІКТУ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

*Кубрак Юлія Віталіївна,
студентка Національної академії внутрішніх справ
(м.Київ)
yulia3@ukr.net*

*Науковий керівник –
кандидат юридичних наук, викладач
кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх справ
О.А.Рівчаченко*

Сьогодні проблема вивчення явища конфлікту є досить актуальною. Вона стосується як окремо кожної особистості, різних соціальних груп, так і суспільства загалом. Слід зазначити, що для українців в умовах сьогодення проблема конфлікту є загальнонаціональною, і це обумовлено, насамперед, загостренням ситуації в східних регіонах країни.

Поняття конфлікту не належить до певної окремої наукової дисципліни. Це явище досліджували в різних галузях наукових знань, але вагоме місце займають дослідження в галузі психології. Проблема конфліктів розроблялася представниками різних психологічних напрямків як у зарубіжній (А.Адлер, А.Басс, К.Лоренц, Н.Міллер, Дж.Морено, З.Фрейд, К.Г.Юнг), радянській та російській (В.С.Агеєв, О.Я.Анцупов, В.К.Васильєв, Н.В.Гришина, Т.В.Драгунова, М.А.Новіков, А.І.Шипілов, Л.С.Виготський, М.М.Обозов), так і в українській (А.М.Гірник, В.М.Кушнірюк, В.Г.Ласькова, Г.В.Ложкін, Л.П.Матяш-Заяц, М.І.Пірен, Н.І.Пов'якель, Є.В.Юрківський) психології.

В цій роботі ми спробуємо визначитись з поняттям конфлікту, його ознаками, проаналізувати можливі варіанти розвитку та методи його розв'язання.

Отже, що таке конфлікт? Дати повне універсальне визначення конфлікту досить складно, оскільки термін «конфлікт» означає достатньо широкий спектр явищ і кожна наукова дисципліна наділяє це поняття певним змістом.

На початку спробуємо визначитися з ознаками, які притаманні конфлікту незалежно від його виду і змісту:

1. Біполярність – особливість, яка означає наявність двох протилежних і водночас взаємопов'язаних інтересів, думок, протиріч. Тобто правильна точка зору може існувати лише тоді, коли існує і помилкова думка.

2. Активність спрямована на подолання протиріччя – ознака, що є обов'язковою, тому що без «боротьби» різних сторін конфлікту не буде

існувати і самого явища конфлікту.

3. Суб'єктність (наявність суб'єкту або суб'єктів, як носіїв конфлікту) – характерна особливість, яка відрізняє конфлікт від протиріччя.

Отже, конфлікт – це біполярне явище (протистояння двох начал), яке проявляє себе в активності сторін, спрямованій на подолання протиріччя, причому сторони представлені активним суб'єктом (суб'єктами) [3; с. 22].

В психології конфлікт досліджується переважно в трьох його формах: внутрішньоособистісний, міжособистісний і міжгруповий конфлікти. З внутрішньоособистісним конфліктом людина зустрічається вже на початку свого життя – в дитинстві, і проявляється він у внутрішньоособистісній боротьбі між бажаннями та допустимими нормами поведінки. Першим дослідником цієї форми конфлікту був З.Фрейд. Далі, дорослішаючи і вступаючи у взаємодію з навколишнім світом, людина все більше стикається з міжособистісними і міжгруповими конфліктами, набуває певну модель поведінки в конфліктних ситуаціях та вчиться знаходити способи їх розв'язання. Постає питання: що ж більшою мірою впливає на виникнення конфліктних ситуацій: внутрішні особливості особистості чи зовнішні чинники? Думки вчених у цьому питанні розділились. На нашу думку, конфлікт має як інтрапсихічне походження, так і зовнішні детермінанти.

В суспільстві звикли наділяти явище конфлікту негативним смислом. Проте, ознайомившись з науковою літературою та аналізуючи певні життєві ситуації, можна прийти до висновку, що негативним смислом наповнений деструктивний конфлікт, а конструктивний конфлікт несе у собі позитивний компонент – розвиток. Тобто сам розвиток припускає наявність конфліктних ситуацій на певних його етапах (в науковій психологічній літературі їх іноді називають кризами). Дуже важливим є уміння управляти конструктивним конфліктом для недопущення перетворення його в деструктивний. Окрім конструктивної та деструктивної моделі поведінки в конфліктній ситуації, деякі дослідники виділяють і третю модель – конформну, характерною особливістю якої є пасивність. Але це не є доречним, оскільки однією із ознак конфлікту, як зазначено вище, є активність дій. Тому залишимо це питання відкритим для майбутніх досліджень феномена конфлікту.

Кожен конфлікт має свою динаміку, він виникає і розвивається протягом певного часу. Динаміка конфлікту – це поняття досить умовне.

Виділяють такі основні стадії розвитку конфлікту:

- виникнення конфліктної ситуації (чи передконфліктної);
- усвідомлення ситуації як конфліктної;
- конфліктна взаємодія (власне конфлікт);
- розв'язання конфлікту.

Існує три основних способи урегулювання конфліктів: домінування (перемога однієї сторони над іншою), компроміс (означає поступки кожної сторони, які є небажаними для учасників конфлікту), інтеграція (сторони знаходять рішення, яке є взаємовигідним для кожної із сторін).

Однією з форм розв'язання конфліктів є метод переговорів. Останнім часом набуває популярності медіація – переговори за участю третьої сторони (посередника). Сьогодні ця форма переговорів успішно застосовується у розв'язанні міжнародних конфліктів.

Суспільство не може існувати і розвиватися без конфліктів. Це стосується і нашого, українського суспільства. Вони були, є і будуть, поки існує думка, яка відрізняється від думки іншого. Взаємодія особистостей завжди передбачає виникнення конфліктів як прояв суперечностей, розбіжностей між соціальними групами, класами, ролями, державами тощо. Ми стикаємося з конфліктами у повсякденному житті, у сім'ї, на роботі. Конфліктні ситуації виникають у суспільстві і політиці. Декілька років весь світ спостерігає за конфліктом на сході України. Звідси випливає необхідність вивчення не лише конфлікту як психологічного феномена, але й пошуку ефективних способів попередження і розв'язання різноманітних конфліктних ситуацій, що потребує окремого поглибленого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Анцупов А.Я., Шипилов А.И. Конфликтология: Учебник для вузов. – М.: ЮНИТИ, 2000. – 551 с.
2. Гірник А.М. Основи конфліктології: навч. посібник для студ. вищих навч. закладів. – Київ : Києво-Могилянська акад., 2010 . – 222 с.
3. Гришина Н.В. Психология конфликта. 3-е изд. – СПб.: Питер, 2016. – 576 с.
4. Мирманова М.С. Конфликтология: Учебник для студ. сред. пед. учеб. заведений. – 2-е изд., испр. – М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 320 с.
5. Обозов Н.Н. Психология конфликта. – СПб.: ЛНПП «Облик», 2001. – 48 с.
6. Пірен М. І. Конфліктологія: Підручник. – К.: МАУП, 2003. — 360 с.

ІТ –ОСВІТА: ВЕКТОР РОЗВИТКУ ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ

Леbedь Галина Миколаївна
здобувач КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»
gallale@ukr.net

Науковий керівник –
д. педагог. наук, проф. І.Я. Жорова

У вітчизняному законодавстві початку ХХІ століття декларується, що прагнення побудувати інформаційне суспільство є одним з національних пріоритетів України [1]. Безумовно, головною рушійною силою суспільства знань є людський капітал, зокрема висококваліфіковані фахівці, здатні

розвивати та ефективно використовувати нові інформаційні технології.

В «Основних засадах розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» якість інтелектуального та освітнього потенціалу нації з позиції ефективного застосування інформаційних технологій характеризується неоднозначно. З одного боку, зазначається, що Україна готує і має значну кількість висококваліфікованих фахівців ІКТ, математики і кібернетики, з іншого – констатується недостатній рівень комп'ютерної та інформаційної грамотності населення, повільне впровадження нових методів навчання із застосуванням сучасних ІКТ [1].

Науковою проблемою є відставання якості вищої освіти у сфері інформаційних технологій від сучасних потреб ІТ-ринку і потенціалу вітчизняної вищої школи.

Висловлюючи думку співтовариства ІТ-директорів України, В.Пекар констатує, що у час інформаційної революції, трансформації соціальної структури, скорочення життєвого циклу знань ІТ -освіта стикається з такими проблемами: невідповідність вимогам ринку праці, замкненість у собі, відірваність від реального сектору економіки, відсутність методологічних засад, застарілість матеріально-технічної бази, форм і технологій навчання[4].

І.Мендзєбровський, віце-президент асоціації «Інформаційні технології України», оцінює стан справ більш категорично: вітчизняні виші стають «річчю у собі» навчання ради навчання може перетворити їх у нікому не потрібний апарат. Вчений пропонує оцінювати якість роботи ВНЗ за критерієм –чи може випускник знайти роботу?[3]

Е.Рубін, директор компанії «Telesens», вважає, що «больовими точками» української освіти в ІТ –галузі є розрив між теоретичною підготовкою і практичними навичками випускників ІТ –спеціальностей, відставання змісту вузівських програм від сучасного розвитку технологій в ІТ –галузі[3].

Формування конструктивних шляхів освітньої складової майбутніх програмістів неможливе без здійснення історико-культурної рефлексії генезису і визначення основних тенденцій освітнього потенціалу вищезазначених фахівців у вітчизняній та зарубіжній педагогіці. Суттєві трансформації в підготовці майбутніх програмістів відбувалися в Україні в другій половині ХХ – початку ХХІ століття.

Підхід, сформований за часів СРСР «навчання навчання» має перевагу – як показує практика, випускники українських ВНЗ на багато швидше за своїх закордонних ровесників адаптуються до будь-яких типів роботи. Водночас цей підхід припускає поверхневе навчання і передбачає наявність від студентів високої само мотивації, необхідної для самостійного перекладення теоретичних основ вузівських програм у практичну площину. Однак такими здібностями володіє не кожний.

Відстежуючи еволюцію освіти з програмування, Є.П.Єршов констатує, що потреби у фахівцях із системного програмування і необхідність посилення

підготовки за технологією системного програмування, як для загального математичного забезпечення, так і для прикладних пакетів, особливо для автоматизованих систем управління (АСУ), зумовили у 1969 році організацію нової спеціальності «Прикладна математика» із спеціалізаціями «Математичне забезпечення» і «Застосування ЕОМ» (головним чином для галузевих інститутів). На думку С.П. Єршова, спеціальність «Прикладна математика» багато в чому аналогічна «Інформатиці» в європейських і «Комп'ютерним наукам» в американських університетах. У 1875 році підготовку за цими спеціальностями пропонували на 54 (прикладна математика) і 43 (АСУ) факультетах з обсягом близько 5000 осіб на рік[2].

«Перелік – 1975» проіснував 12 років. Новий перелік вузівських спеціальностей з'явився у 1987 році і був поповнений новою спеціальністю 22.04 – Програмне забезпечення обчислювальної техніки та автоматизованих систем, у межах якої здійснювалася підготовка фахівців – програмістів (додано до «Переліку – 1987» у 1988 році). Це був останній перелік вузівських спеціальностей СРСР. Після розпаду Радянського Союзу країни СНД запровадили свої власні переліки. В Україні власний класифікатор вузівських спеціальностей з'явився у 1994 році. Десятиріччя, що передувало їх появі, було сповнене важливими подіями у розвитку апаратного і програмного забезпечення ЕОМ[3].

Отже, точною відліку впровадження стандартів вищої освіти першого покоління в Україні є «Перелік напрямів підготовки фахівців з вищою освітою за професійним спрямуванням, спеціальностей різних кваліфікаційних рівнів та робочих професій» - «Перелік – 1994».

Ретроспективний аналіз фахової підготовки майбутніх програмістів другої половини ХХ – початку ХХІ століття свідчує, що на навчальні програми для майбутніх програмістів впливають два абсолютно різних підходи до навчання, що зародилися на зорі кібернетики. Пов'язано це з тим, що сама наука формувалася під впливом двох материнських – прикладної математики та інженерії.

Серед ключових напрямів Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки є модернізація структури, змісту й організації освіти на засадах компетентнісного підходу. У державних галузевих стандартах вищої освіти це поняття визначається як необхідний обсяг і рівень знань, досвіді з певного виду діяльності; наголошується, що фахова компетентність характеризує якість особистості випускника вищого навчального закладу, підякою розуміють «цілісну сукупність характеристик особистості, що визначає зміст соціально значущих і професійно важливих властивостей особи, яка закінчує вищий навчальний заклад». Нормативну основу підготовки майбутніх програмістів в політехнічних ВНЗ складають навчальний план; варіативні частини освітньо-професійної програми (ОПП – перелік нормативних навчальних дисциплін із зазначенням загального обсягу часу (в кредитах та академічних годинах), відведеного для їх вивчення та форм підсумкового контролю з кожної навчальної дисципліни),

освітньо-кваліфікаційної характеристики (ОКХ – основні вимоги до професійних якостей, знань і умінь фахівця, які необхідні для успішного виконання професійних функцій). Послідовність вивчення навчальних дисциплін, форми і періодичність виконання індивідуальних завдань та проведення контролю визначаються структурно-логічною схемою підготовки. Освітні установи самостійно розробляють та затверджують ОПП, який містить навчальний план, робочі програми навчальних курсів, інші матеріали, що забезпечують якість підготовки магістрів, розробляють програми практик і науково-дослідницької роботи, підсумкової державної атестації, календарний навчальний графік та ін.

Для того, аби програми навчання, а, значить, і знання минулого були адекватні запитам роботодавців, навчальні плани з таких дисциплін потребують майже щорічного перегляду. Такі темпи диктує прогрес інформаційних технологій.

Отже, опосередкованою надсистемою для системи вищої ІТ –освіти виступає держава, безпосередньою – сфера інформаційних технологій. Тому необхідно звернути увагу на рамки кваліфікацій у галузі інформаційних технологій, адже саме їм відводиться роль інтерфейсу між сферами ІТ – освітита ІТ -ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки» [Електронний ресурс]. // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 12. – с.12. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>
2. Ершов А.П. Становление программирования в СССР (переход ко второму поколению языков и машин)[Электронный ресурс] / А.П.Ершов, М.Р. Шура-Бура. Препринт № 13 ВЦ СО АН СССР. – Новосибирск, 1976. - Режим доступа : erшов.iis.nsk.su/aktive
3. Морозова, Т. Вища ІТ-освіта в Україні з позицій системного підходу [Текст] / Т. Морозова // Вища школа : науково-практичне видання. - 2013. - № 10. - С. 7-16.
4. Пекар В. Вимоги бізнесу до ІТ-освіти: Доповідь на науково-практичній конференції «Проблеми та перспективи підготовки фахівців у сфері інформаційно-комунікаційних технологій»[Електронний ресурс]Львів,2007// - Режим доступу:www.stc.gov.ua/doccatalog/document?id=59835

ВНУТРІШНЬООСОБИСТІСНИЙ КОНФЛІКТ МІЖ РЕАЛЬНИМ ТА ВІРТУАЛЬНИМ Я

Милевська Вероніка Ігорівна

студентка НПУ імені М.П. Драгоманова

факультету педагогіки і психології

ronnie.milveri@gmail.com

Науковий керівник –

к. психол. наук, доцент Кучеренко Є. В.

У зв'язку з напруженістю ритму життя та завантаженістю інформацією людська психіка опиняється «на передовій» у боротьбі за власне збереження та цілісність. Життєві негаразди у різних сферах можуть виникати з багатьох причин, але незалежно від конкретних чинників, якщо це веде до виникнення сильних суб'єктивно значущих негативних переживань, вони можуть спричиняти внутрішньоособистісні конфлікти (далі ВК).

Взагалі нормативний ВК, а не невротичний його варіант, вважається невід'ємною та навіть необхідною частиною особистісного зростання [1, с.47]. Це цілком логічно: долаючи наявні труднощі, людина набуває нового досвіду, стає більш стійкою до подібного роду проблем, так би мовити, виробляє імунітет для боротьби з ними. Однак інколи психіка, за аналогією з ослабленим людським організмом, не здатна протистояти низці згубно діючих чинників, і стає більш вразливою. Тоді навіть, на перший погляд, незначні труднощі можуть призвести до серйозної дестабілізації.

Раніше ми вели мову про один з найбільш легкодоступних шляхів втечі від своїх реальних проблем: вибудовування нової ідентичності – субособистості або напівавтономної частини особистості, яка, організувавшись в минулому навколо незадоволеної потреби і ставши досить складним утворенням несвідомого, прагне до незалежного існування, – в межах інтернет середовища [3], [4], що також можна розглядати як шлях втечі від реальних ВК. Однак, ймовірно, такий шлях призведе лише до їх примноження.

Звісно, активними користувачами мережі є не тільки особи, які переживають кризу в реальності. Це зручно та дуже полегшує життя сучасної людини. **Але, навіть не маючи гострих ВК, зловживаючи інтернет-можливостями людина підвищує ризик виникнення вогнища такого конфлікту.**

Для осмислення феномену ВК між реальним та віртуальним Я доцільно звернутися до поглядів науковців на явище ВК у психології загалом. Докладний огляд цього питання був здійснений І.Власенко, І.Булах та Ю.Гріненко.

Категорія ВК об'єднує психологічні конфлікти, що полягають у зіткненні різних особистісних утворень (мотивів, цілей, інтересів тощо),

що представлені у свідомості індивіда відповідними переживаннями.

Більш активно ця проблема розроблялася в зарубіжній психології. При цьому уявлення авторів значною мірою зумовлені поглядами на розуміння сутності та структури особистості залежно від теоретичної концепції розвитку особистості, якої дотримується дослідник.

З.Фройд розумів «психічний конфлікт» як «своєрідне зіткнення бажань, коли частина особистості відстоює певні бажання, а інша противиться цьому і відхиляє їх», а «позбавлене задоволення лібідо вимушене шукати інші об'єкти та шляхи». На думку А.Адлера, у психіці будь-якої людини відбувається конфлікт між бажанням (волею до могутності) і можливістю (неповноцінністю). Дуже детально проблемою ВК займалась К.Хорні, яка акцентувала увагу на тому, що вони «складають невід'ємну частину всього людського життя», але якщо особистість ригідна та керується у спробах подолати ВК лише однією з трьох тенденцій особистості (рух до людей, від людей та проти людей), це вже невротичний варіант розгортання конфлікту. К.Левін визначав ВК як «ситуацію, в якій на індивіда одночасно діють протилежно спрямовані сили приблизно рівної величини», причому дослідник розглядав їх як результат суб'єктивного сприйняття зовнішніх об'єктів. Когнітивіст Л. Фестінгер з'ясував специфіку когнітивного дисонансу, під яким розумів стан дискомфорту, пов'язаний з наявністю в свідомості одночасно кількох суперечливих «когніцій» (знань, понять, думок) стосовно певного об'єкту. У індивіда може існувати страх перед виникненням дисонансу, що зумовлює прагнення уникати вирішення конфлікту і нездатність приймати рішення. За К.Роджерсом, джерела ВК лежать у прагненні особистості до позитивної оцінки з боку оточення чи в процесі самооцінювання. В якості механізму виникнення конфлікту виступає поступова заміна власних цінностей чужими. У термінології В.Франкла ВК зумовлюється втратою смислу існування людини, що призводить до нагнітання напруження між «сутнісним» та «необхідним». Автор концепції психосинтезу Р.Ассаджіолі вважав, що сутність ВК полягає в наявності потужно діючих суперечностей різних видів всередині особистості, які послаблюють загальну цілісність Я. Коли конфліктуючі частини об'єднуються в більшій цінності, людина відчуває прилив сил і знаходить у житті більше сенсу.

У вітчизняній та російській психології також займалися дослідженням ВК. Одним з перших до цієї проблеми звернувся О.Лурія. Він виділив такі типи конфліктів: 1) конфлікт процесу реакції з можливостями її задоволення; 2) конфлікти різноспрямованих поведінкових тенденцій; 3) конфлікт установок, порушення внутрішніх установок, чогось звичного та нових умов, які раптово виникають. В. Мясіщев розглядав ВК як зіткнення суперечливих відносин особистості, яка не здатна продуктивно вирішити труднощі, а А.Захаров головною причиною його виникнення називає неможливість реалізації життєво важливих потреб самоствердження, визнання та єдності Я, що афективно переживаються. В. Мерлін визначає

ВК як стан більш або менш тривалої дезінтеграції особистості, який виражається в загостренні суперечностей, які існували раніше, або у виникненні нових суперечностей між різними сторонами, властивостями, відносинами та діями особистості, а необхідною умовою конфлікту називав суб'єктивну невіршуваність ситуації. О.Леонтьєв причиною виникнення ВК називав перебудову ієрархії мотивів і становлення зв'язної системи особистісних смислів. Різноманітні соціальні відносини, в які вступає індивід у процесі діяльності, трактується ним як об'єктивно суперечливі. В.Столін виділяв у свідомості смисли Я, які стають суперечливими внаслідок дії, пов'язаної з вибором руху до одного з декількох мотивів, який віддаляє від інших. Через суперечливість смислів Я закладається й суперечності самосвідомості. Ф.Василюк розуміє ВК як ціннісне переживання та зауважує, що онтологічним полем конфлікту є внутрішній світ особистості, але лише за умови наявності й актуалізації його складності. Загалом ВК сигналізують про об'єктивні суперечності життєвих відносин і дають шанс вирішити їх до того, як відбудеться реальне зіткнення. Центральним поняттям в аналізі проблеми ВК О. Донченко та Т. Титаренко вбачають внутрішні протиріччя, що створюють роздвоєння єдиного в свідомості людини, проблемну напруженість поведінки. Лише наявність в людини розвинутої структури особистості, системи почуттів та цінностей, механізму рефлексії передбачає альтернативні способи реагування, а отже, створює передумови для виникнення ВК [1], [2].

Таким чином, дуже часто конфліктуючі елементи, які виокремлюються дослідниками, є ядром або складовою субособистості. Неодноразово наголошувалося на необхідності саме переживання особистої значущості цих внутрішніх процесів. А отже, ми не можемо однозначно назвати конкретні причини виникнення ВК між реальним та віртуальним Я, адже суб'єктивне переживання одних і тих самих ситуацій, подій, проблем для різних людей володіє різною конфліктогенною силою. При цьому ніхто з нас не застрахований від ВК і має під рукою заманливо легкий шлях «відходу» від проблем.

Інтернет як привабливе середовище для самовираження без обмежень підвищує ризик появи дисбалансу в структурі особистості [4, с. 90]. На думку Р.Ассаджіолі, у ході життя індивід природно інтегрує власні конфліктуючі частини [1, с. 50], але, знову ж таки, якщо особистість сповнена ВК, в неї немає ресурсу для відновлення рівноваги. З іншого боку, якщо, керуючись прагненням до інтеграції елементів особистості, людина гостро відчуває їх несумісність, що цілком може стати причиною розгортання ВК.

А отже, ми можемо припустити, що ВК між реальним та віртуальним Я може бути: 1) відходом від ВК у реальності, що породжує новий конфлікт між реальним та віртуальним; 2) конфліктом внаслідок нового виду взаємодії елементів особистості. Також поле функціонування конфліктуючих сторін якісно відрізняється від звичайного ВК. Конкретні компоненти – це те, що стикається, формуються під впливом дещо різних

сфер існування особистості. Як вже зазначалося [4, с. 89], реальні та віртуальні субособистості можуть бути дуже схожими, а можуть навпаки яскраво різнитися. Це породжує сильнішу напругу всередині людини, адже чим більш різнополюсними є сили, діючи в межах особистості, тим більше шансів, що вони здійматимуть «внутрішню бурю».

Однак якщо людина змогла оптимізувати свій зовнішній та внутрішній світ, створити гармонійні умови для співіснування субособистостей для їх співпраці на користь людини, то немає й ґрунту для розгортання конфлікту.

Список використаних джерел:

1. Власенко І. А. Проблема внутрішньоособистісного конфлікту в контексті психологічних досліджень особистості / І. А. Власенко // Проблеми сучасної психології. - 2013. - Вип. 21. - С. 46-56. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pspl_2013_21_6
2. Булах І. С. Психологічний аналіз вивчення внутрішньоособистісних конфліктів у зарубіжних та вітчизняних джерелах / І. С. Булах, Ю. А. Гріненко // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. - 2010. - Вип. 2. - С. 108-118. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mnf_2010_2_12
3. Милевська В. І. Формування субособистості інтернет-користувача / В. І. Милевська // Гуманітарний корпус: [збірник наукових статей з актуальних проблем філософії, культурології, психології, педагогіки та історії] – Випуск 9. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. – С. 142-145
4. Милевська В. І. Особливості та потенціал субособистості інтернет-користувача / В. І. Милевська // Гуманітарний корпус: [збірник наукових статей з актуальних проблем філософії, культурології, психології, педагогіки та історії] – Випуск 10. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. – С. 87-91

TAJEMNICA BOŻEGO MIŁOSIĘRDZIA W ŻYCIU I POSŁANNICTWIE ŚW. FAUSTYNY KOWALSKIEJ

mgr Danuta Ogrodowicz

*Wydział Teologiczny Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego
w Warszawie*

*Institut Maryjno-Kolbiański „Kolbianum” w Niepokalanowie
ogrodowiczdanuta@wp.pl*

1. Wprowadzenie

Prawdę o Bożym miłosierdziu, objawioną na kartach Pisma Świętego, przypomniał współczesnemu światu sam Jezus poprzez s. Faustynę, Apostołą i Sekretarkę Bożego miłosierdzia¹. Zbawiciel skierował do niej słowa, które

1 Niniejszy artykuł stanowi zmienioną i uaktualnioną część nieopublikowanej pracy magisterskiej pt. *Idea Bożego miłosierdzia w nauczaniu Ojca Świętego Jana Pawła II inspirowana Biblią i posłannictwem świętej Faustyny*, która zostało obroniona na Wydziale Teologicznym

zapisala w swoim *Dzienniczku*: „Nie znajdzie ludzkość spokoju, dopokąd się nie zwróci do miłosierdzia mego” (Dz 300)². Te niezwykle słowa, stanowiące kwintesencję nabożeństwa do Bożego miłosierdzia, które papież Jan Paweł II nazwał najlepszym antybiotykiem na choroby współczesnego świata, przekazał Zbawiciel prostej, niewykształconej, ale mężnej i bezgranicznie ufającej Bogu s. Faustynie Kowalskiej. Pan Jezus zlecił jej bardzo ważne zadanie, mówiąc: „Wysyłam cię do całej ludzkości z moim miłosierdziem. Nie chcę karać zbolelej ludzkości, ale pragnę ją uleczyć, przytulając do swego miłosiernego Serca” (Dz 1588), oraz: „Jesteś sekretarką mego miłosierdzia; wybrałem cię na ten urząd w tym i przyszłym życiu” (Dz 1605). Jezus Chrystus pragnął od prostej zakonnicy duchowego poświęcenia dla zbawienia ludzi: „Abyś dawała duszom poznać moje wielkie miłosierdzie, jakie mam dla nich, i zachęcała je do ufności w przepaść mego miłosierdzia” (Dz 1567)³.

Przywrócenie światu oblicza miłosiernego Boga jest jakby odkryciem na nowo Pisma Świętego, w świetle którego możemy głębiej przeżywać Ewangelię, aby nieść ją niczym promień światła ludziom naszych czasów. Jest to wielka nadzieja dla współczesnego świata, którą Pan Bóg dał, zlecając Apostołce Miłosierdzia przygotowanie ludzkości na ostateczne przyjście Pana Jezusa – tzw. paruzję. Faustyna była przede wszystkim sekretarką zapisanych na kartach duchowego dzienniczka zdarzeń i słów, które traktowała jako objawienia i słowa Boga samego⁴.

W tym kontekście w niniejszym artykule zostanie podjęty temat tajemnicy Bożego miłosierdzia w życiu osobistym s. Faustyny oraz jej posłannictwie jako mistyczki i wizjonerki. Biorąc pod uwagę atmosferę domu rodzinnego oraz historię powołania, należy dostrzec misję s. Faustyny, uwzględniając jej nauczanie o miłosierdziu, poznanie jego tajemnicy, znaczenie treści zawartych w *Dzienniczku*, a także oddziaływanie świętej na głoszenie prawdy o Bogu miłosiernym.

1. Życie rodzinne i początki powołania św. Faustyny

Najbardziej znane fakty z życia św. Faustyny dotyczą jego ostatniej fazy: zupełnie wyniszczona gruźlicą i cierpieniami, jakie zносиła w ofierze za grzeszników, mistycznie zjednoczona z Bogiem, zmarła w opinii świętości w krakowskim domu Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia 5 października 1938 roku, przeżywszy 33 lata. Została kanonizowana 30 kwietnia 2000 roku przez św. Jana Pawła II. Doczesne szczątki świętej, po przeprowadzonych kanonicznych oględzinach, od tamtego momentu spoczywają w zakonnej kaplicy w Krakowie-Łagiewnikach, wystawione do publicznej czci w specjalnym relikwiarzu. Polska święta przeszła jednak długą drogę oczyszczenia aż do pełnego zjednoczenia ze

Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w 2006 roku.

2 F. Kowalska, *Dzienniczek*, Kraków 2015.

3 Por. Z. Pałubicki, *Modłę się słowami Blogosławionej Siostry Faustyny*, Ząbki 1998, s. 8.

4 Por. R. Forycki, *Sekretarka Bożego Miłosierdzia*, „Apostoł Miłosierdzia Bożego” (1997), nr 1, s. 6.

Świątym Bogiem.

1.1. Dom rodzinny

Faustyna Helena Kowalska przyszła na świat przed samym świętem Matki Bożej Jasnogórskiej 25 sierpnia 1905 roku we wsi Głogowiec, parafia Świnice Warckie w diecezji wrocławskiej. Była trzecim dzieckiem z dziesięciorga rodzeństwa. Rodzice Marianna i Stanisław Kowalscy przekazali jej żywą wiarę w Boga, przejawiającą się w akceptacji swojego losu, wierności Bożym przykazaniom, uczciwej pracy oraz wypełnianiu prostych form pobożnościowych. Od dzieciństwa odznaczała się umiłowaniem modlitwy, pracowitością, posłuszeństwem oraz wielką wrażliwością na ludzką biedę. Helenka już w siódmym roku życia po raz pierwszy odczuła pragnienie doskonalszego, oddanego Bogu życia. Była dziewczynką inteligentną, obdarzoną niezwykłą pamięcią, bardzo pilną w nauce. Mimo zdolności tylko trzy lata mogła uczęszczać do szkoły podstawowej w sąsiednim miasteczku Świnice. Powodem był obowiązek pomocy w pracach domowych oraz zbliżająca się I wojna światowa. Jednak w wolnych chwilach czytała żywoty świętych oraz inne książki religijne. Jako szesnastoletnia dziewczyna opuściła rodzinny dom, by na służbie w Aleksandrowie i w Łodzi zapracować na własne utrzymanie i pomoc rodzicom w zapewnieniu godziwego bytu pozostałym członkom rodziny⁵.

1.2. Powołanie

Od wczesnego dzieciństwa czuła powołanie do życia poświęconego Bogu, a jako osiemnastoletnia dziewczyna była już pewna swego powołania do życia zakonnego. Nie mogła go jednak wtedy zrealizować z powodu sprzeciwu rodziców, którzy choć służyli z pobożności, odmówili córce zgody na pójście do zakonu, obawiając się o dalszy los rodziny, a także tłumacząc się brakiem możliwości zebrania pieniędzy na posag wymagany przy wstąpieniu do zakonu. Myśli i pragnienia wstąpienia do zakonu nie opuszczały jej. W osiemnastym roku życia ponownie poprosiła rodziców o zgodę, ale rodzice nadal sprzeciwiali się temu zamiarowi. Po ich odmowie, Helena wróciła do pracy, ale jednocześnie oddała się, jak sama wyznaje, pełni zabaw: „Próżności życia, nie zwracając żadnej uwagi na głos łaski, chociaż w niczym zadowolenia nie znajdowała dusza moja. Nieustanne wołanie łaski było dla mnie udręką wielką, jednak starałam się ją zagłuszyć rozrywkami. Unikałam wewnętrznie Boga, a całą duszą skłaniałam się do stworzeń. Jednak łaska Boża zwyciężyła w duszy” (Dz 8). Helena myśl o wstąpieniu do zakonu podjęła ponownie dopiero pod wpływem nakazu samego Chrystusa, który ukazał się jej na zabawie tanecznej w łódzkim parku w lipcu 1924 roku: „W chwili kiedy zaczęłam tańczyć, nagle ujrzałam obok Jezusa umęczonego, obnażonego z szat, okrytego całego ranami, który mi powiedział te słowa: «Dokąd więc cierpieć będę, dokąd mnie zwodzić będziesz?» W tej chwili umilkła wdzięczna muzyka, znikło z przed oczu moich towarzystwo, w którym się znajdowałam, pozostał Jezus i ja” (Dz 9). Helena

5 Por. Z. Knop, *Kazania. Uroczystości. Święta. Wspomnienia*, Bydgoszcz 2000, s. 118.

Kowalska doznała na ten widok jakby psychicznego wstrząsu. Pozorując ból głowy, opuściła swoją rodzoną siostrę i rozbawione towarzystwo, z którymi była na imprezie. Młoda Helena z drżącym sercem udała się prosto do łódzkiego kościoła katedralnego. Tam, nie zwracając na nic uwagi, padła krzyżem na posadzkę przed Najświętszym Sakramentem, i przeprasząc Jezusa i prosząc Go o światło, usłyszała wewnętrzny głos, mówiący do niej: „Jedź natychmiast do Warszawy, tam wstąpisz do klasztoru” (Dz 10).

Chcąc wypełnić polecenie Jezusa, które łódzkiej katedrze do niej dotarło, pojechała do Warszawy. Pukała do wielu furt klasztornych, ale jej odmawiano. W końcu, po wielu staraniach 1 sierpnia 1925 r. Helena, w dwudziestym roku życia, przekroczyła próg klauzury w klasztorze Zgromadzenia Sióstr Matki Bożej Miłosierdzia w Warszawie przy ulicy Żytniej⁶. W swoim *Dzienniczku* zapisała: „Zdawało mi się, że wstąpiłam w życie rajskie. Jedną się wyrwała z serca mojego modlitwa dziękczynna” (Dz 26). To było miejsce realizacji jej życiowego powołania⁷. Przeżyła w nim tylko 13 lat, stając się bodaj najbardziej znaną córką tego zgromadzenia.

2. Misja wobec świata św. Faustyny Kowalskiej

Na podstawie tego, co wyżej zostało powiedziane widać, że Jezus stopniowo przygotowywał Helenę do wejścia na drogę powołania, wiążąc z jej osobą niezwykłą misję. Św. Faustyna w swoim *Dzienniczku* zapisała: „Dziś usłyszałam słowa: «W Starym Zakonie wysyłałem proroków do ludu swego z gromami. Dziś wysyłam ciebie dla całej ludzkości z miłosierdziem moim. Nie chcę karać zubożałej ludzkości, ale pragnę ją uleczyć przytulając ją do Swego miłosiernego Serca»” (Dz 1588).

Orędzie o Bożym miłosierdziu Chrystus przekazał Faustynie w latach 1931-1938 podczas około 80 objawień⁸, które miały miejsce w różnych miejscach w Polsce. Jezus polecił jej notować otrzymane natchnienia i duchowe przeżycia w *Dzienniczku*. Często jej o tym przypominał, mówiąc m.in.: „«Córko moja, żądam abyś wszystkie wolne chwile poświęciła na pisanie o mojej dobroci i miłosierdziu, jest to twój urząd i twoje zadanie w całym twym życiu, abyś dawała duszom poznać moje wielkie miłosierdzie, jakie mam dla nich i zachęcała je do ufności w przepaść mojego miłosierdzia»” (Dz 1567). Prowadzenie *Dzienniczka* zalecali też jej obaj spowiednicy: ks. Michał Sopoćko i o. Józef Andrasz oraz przełożone zgromadzenia.

Misja przekazana przez Jezusa w wizjach przekraczała naturalne możliwości prostej zakonnicy, która nie miała wykształcenia teologicznego. Starła się więc

6 Wspomniany klasztor należał do Zgromadzenia Matki Bożej Miłosierdzia, założonego w 1818 roku w Lokal we Francji. Przybyło ono do Polski w 1860 roku. Głównym celem Zgromadzenia było wychowywanie dziewcząt porzuconych i moralnie upadłych, z tej też racji w Polsce nazywa się je Siostrami Magdalenkami.

7 Por. Z. Knop, *Kazania...*, dz. cyt., s. 118.

8 Por. A. Bławat, *Kult Miłosierdzia Bożego*, „Apostoł Miłosierdzia Bożego” (1995), nr 3, s. 3.

w kontakcie z kierownikiem duchowym i przełożonymi zakonnymi zrozumieć i zrealizować posłannictwo, jakim było przypomnienie i głoszenie światu orędzia miłosierdzia⁹, obejmującego teologiczną prawdę objawioną w Piśmie Świętym o Bożym miłosierdziu. Faustyna miała także swoją modlitwą wypraszać Boże miłosierdzie dla całego świata, a szczególnie dla grzeszników, m.in. przez praktykę nowych form kultu, z którymi Pan Jezus związał wielkie obietnice pod warunkiem zachowania postawy ufności i miłosierdzia, oraz zainspirować Apostolski Ruch Bożego Miłosierdzia¹⁰. Pan Jezus powiedział do s. Faustyny: „«Pragnę, aby serce twoje [było] siedliskiem miłosierdzia mojego. Pragnę aby to miłosierdzie rozlało się na świat cały przez serce twoje»” (Dz 1777).

Cała aktywność apostołska s. Faustyny pozostała w ukryciu aż do momentu opublikowania *Dzienniczka*. Praktyczną realizację dzieła miłosierdzia pozostawiła ks. Sopoćce, który swoje kapłańskie życie poświęcił temu zadaniu. Największym wkładem Faustyny w upowszechnianie orędzia miłosierdzia była modlitwa i chętnie przyjmowane różnorakie cierpienia. Największym zaś aktem jej misji było złożenie siebie na całopalną ofiarę za grzeszników, którzy przestali ufać Bożemu miłosierdziu¹¹, i za konających, aby im wyjednać zbawienie. Bezgranicznie oddana w życiu i na wieczność Trójjedynemu Bogu, z radością spełniała wolę Zbawiciela¹². Dzięki poznaniu wiary i serca, Faustyna doświadczała tajemnicy Boga w Trzech Osobach, który nawiązał z nią żywy i prawdziwy dialog, wprowadzając w przestrzeń komunikacji i miłości trynitarniej¹³.

2.1. Boże miłosierdzie w ujęciu św. Faustyny

Pierwszym zadaniem św. Faustyny było zgłębianie i odsłanianie tajemnicy Bożego miłosierdzia najpierw we własnym życiu, później przed całym światem. Święta w swoim *Dzienniczku* wyznawała: „O Piękności niestworzona, kto Ciebie raz pozna, ten nic innego kochać nie może” (Dz 343), potwierdzając życiem prawdę, że pokochać można tylko to, co się pozna; że w miarę poznawania wzrasta miłość (por. Dz 974), a wraz z zachwytem i fascynacją, gotowość oddania siebie bez reszty. W jej duszy było stałe pragnienie poznania Boga, stąd nieustannie powtarzała: „Udziel mi promienia Twego światła, abym poznała Ciebie Panie” (Dz 727), a także: „Udziel mi łaski poznania Ciebie bo im Cię lepiej poznaję, tym Cię goręcej pragnę, a miłość moja potęguje się ku Tobie” (Dz 605).

2.1.1. Poznanie przymiotu Bożego miłosierdzia

Poznawanie miłosierdzia w życiu s. Faustyny odbywało się niejako

9 Por. L. Grygiel, *Mistyczka Bożego Miłosierdzia*, „W Drodze” (1993), nr 7, s. 5.

10 Por. J. Tischner, *Drogi i bezdroża miłosierdzia*, Kraków 2001, s. 112-113.

11 Por. L. Grygiel, *Mistyczka...*, art. cyt., s. 6.

12 Por. B. Rychłowski, *Jestem miłością i samym miłosierdziem*, Warszawa 1996, s. 62.

13 Por. M. Antoniewicz, *Tajemnica Trójcy Świętej według „Dzienniczka” św. Faustyny Kowalskiej*, „Studia Gnesnensia” 28(2014), s. 223-224.

dwutorowo: na drodze zwyczajnego rozumowania, wynikającego z modlitewnej refleksji nad życiem i prawdami Biblii oraz własnego poznania Boga. Pierwszy sposób poznania był dziełem naturalnej władzy rozumu oświecanego wiarą, udzieloną przez Ducha Świętego na chrzcie świętym. Dzięki niemu s. Faustyna dostrzegła wielkość Bożego miłosierdzia objawiającego się w pięknie stworzenia, w dziele zbawienia człowieka i powołania go do chwały wiecznej. Jego przejawy z łatwością odkrywała we własnej historii życia. Dostrzegła, że Bóg nieustannie ją prowadził. We wszystkich wydarzeniach swojego życia s. Faustyna widziała Jezusa, w powołaniu do wiary i do bycia dzieckiem Bożym, a także w dostępie do sakramentów. W stopniowym dojrzewaniu do świętości nieustannie doświadczała Jego miłości. Owocem tego poznania są piękne teksty pozostawione w *Dzienniczku*, świadka wielkiego wysiłku podjętego przez mistyczkę z Krakowa, aby jej osobiste przeżycie zmierzające do przekazania orędzia Jezusa Miłosiernego było znane światu.

Za najpiękniejsze teksty odznaczające się teologiczną głębią, uważa się te dotyczące Bożego miłosierdzia objawionego w stworzeniu aniołów (por. Dz 1741), w stworzeniu ludzi (por. Dz 1743), w zesłaniu Syna Bożego na ziemię (por. Dz 1745), w odkupieniu człowieka (por. Dz 1747), w darze Kościoła, który jest szafarzem sakramentów świętych (por. Dz 1747), w pięknie świata doczesnego (por. Dz 1749) oraz przeznaczeniu człowieka do chwały wiecznej (por. Dz 1743).

Podstawę do mówienia i pisania o Bożym miłosierdziu św. s. Faustyna czerpała z rozważania na modlitwie tajemnic Bożych, głównie tajemnicy Męki i Śmierci Chrystusa oraz z osobistych przeżyć, jakie miała w czasie codziennego rozmyślenia mszy świętej, adoracji Najświętszego Sakramentu, jak również podczas

spowiedzi, która była dla niej zawsze spotkaniem Miłosiernym¹⁴. Drugi sposób poznawania tajemnicy Boża dostępny s. Faustynie, charakteryzujący się specjalną percepcją rzeczywistości nadprzyrodzonej i ziemskiej, dokonującą się w miłości, wynoszącą intelekt ponad pojęcia rozumowe i napędlającą duszę żywym doświadczeniem Boga, jest poznaniem mistycznym¹⁵.

Siostra Faustyna mimo trwającej jej choroby, ciężkiej pracy i licznych obowiązków pełnionych w klasztorze, długie nocne godziny spędzała na modlitwie towarzysząc cierpiącemu Jezusowi w Ogrójcu i na Golgocie. Chętnie przyjmowała cierpienia, w których całkowicie jednoczyła się z Chrystusem (por. Dz 697). Każdą mszę świętą przeżywała jako Ofiarę, włączając się w nią poprzez

14 Por. M. Kocik, *Tajemnica Miłosierdzia Bożego w Dzienniczku Świętej Siostry Faustyny*, w: *Nieś Światu Ogień Miłosierdzia. Konferencje formacyjne z II Międzynarodowego Kongresu Apostołów Bożego Miłosierdzia*, oprc. M.E. Siepak, red. J. Machniak, Kraków 2005, s. 50-52; J. Machniak, *Misja kapłana w świetle orędzia Miłosierdzia Bożego przekazanego Świętej Siostrze Faustynie Kowalskiej*, w: *Rozniecić Iskrę Bożego Miłosierdzia*, red. J. Machniak, L. Mateja, Kraków 2006, s. 48-51.

15 Por. M. Kocik, *Tajemnica...*, art. cyt., s. 52-54.

składanie swoich osobistych ofiar na ołtarzu. Św. Faustyna swoje cierpienia łączyła z krzyżem Chrystusa, ponieważ to tam objawiła się najsilniej miłość Boga do człowieka. Poprzez sakramenty, zwłaszcza Eucharystię i spowiedź jednoczyła się Panem w dziele zbawienia¹⁶. Pan Jezus, widząc jej ogromne zaangażowanie w tajemnicę Męki, obdarował ją licznymi wizjami, a także udzielił największych łask mistycznych, do których należały: stygmaty duchowe, wizje, dar słyszenia głosu wewnętrznego, ekstazy, dar bilokacji oraz zdolność widzenia zdarzeń w przyszłości¹⁷. Faustyna doświadczyła zjednoczenia przemieniającego i dostąpiła łaski mistycznych zaślubin z Chrystusem. Mistyczka miała stać na wieki przed tronem Bożym jako żywy Świadek Miłosierdzia (por. Dz 417), poznawać niezgłębioną dobroć Boga względem stworzeń, po to, aby przybliżyć ją światu (por. Dz 438). Jej bogate życie wewnętrzne, prowadzące do najściślej unii z Bogiem, stanowiło istotną część jej biografii, znanej za życia częściowo jedynie spowiednikom i kilku przełożonym. Faustyna pokazała, że przeżycie i doświadczenie na sobie Bożego miłosierdzia to nic innego jak proces uświęcenia, który dokonuje się między Bogiem a człowiekiem¹⁸.

2.1.2. Dzienniczek świadkiem poznania Bożego miłosierdzia

Teksty zrodzone z niezwyklego poznania tajemnicy Boga zasługują na szczególną uwagę. Pisane przez prostą zakonną z wielkim mozołem i błędami ortograficznymi, zadziwiają zarówno bogactwem słów i określeń, jak i niewyszukanym i precyzyjnym językiem, odznaczającym się swoistym liryzmem i autentycznym pięknem. Jej zapiski są porównywane do relacji przeżyć największych mistyków Kościoła katolickiego¹⁹. Z *Dzienniczka*, tego jedyne w swoim rodzaju dzieła emanuje wręcz jasność, pokora i wielka miłość do Boga.

Św. Faustyna, chcąc przy pomocy słów wyrazić wielkość miłości Boga, który objawia się człowiekowi jako Miłosierdzie, napotkała na znamienne trudność wiążącą się z ubóstwem ludzkiego języka. Stąd w jej wypowiedziach wśród określeń Bożego miłosierdzia można znaleźć wyrażenia przynależne mistryce apofatycznej z pewnym podobieństwem do *via negationis* św. Tomasza z Akwinu. Należą do nich określenia wypowiedziane w formie negatywnej: niezgłębione, niepojęte, niewyczerpane, nieskończone, niedoścignione, niewysłowione²⁰. Odwoływała się też obrazów, aby powiedzieć, że miłosierdzie jest nieskończone i nieograniczone. Porównywała miłosierdzie do morza lub oceanu, który nie ma kresu: „morze niezgłębionego miłosierdzia” (Dz 654),

16 Por. W. Nowacki, Z. Zyśk, *Zbawcza wartość cierpienia w doświadczeniu świętej Faustyny Kowalskiej*, „Studia Teologiczne. Białystok. Drohiczyn. Łomża” 18(2000), s. 72-75.

17 Por. J. Machniak, *Misja...*, art. cyt., s. 54-56.

18 Por. S. Urbański, *Miłosierdzie droga do świętości według św. Faustyny*, „Veritati et Caritati” 5(2015), s. 109-111.

19 Por. L. Grygiel, *Mistyczka...*, art. cyt., s. 5.

20 Por. K. Romaniuk, *Biblijny traktat o miłosierdziu*, Ząbki 2004, s. 210.

„bezdeny ocean miłosierdzia” (Dz 654). Nazywała je także „przepaścią” (Dz 85), w której nie widać dna albo bezgraniczną „otchłanią” (Dz 1054). Mówiła również o wnętrznościach miłosierdzia (por. Dz 1553), które są w Bogu. Dalej, przyrównywała miłosierdzie do „źródła” (Dz 206), z którego nieustannie wypływa Boża łaska. Wody tego źródła nigdy się nie wyczerpują, stąd nazywała je „żywym źródłem wszelkich łask” (Dz 1321), „źródłem miłosierdzia” (Dz 1075), „żywą krynicyą miłości” (Dz 1321)²¹.

Inne wyrażenia, tj. „tron miłosierdzia” (Dz 1485), „trybunał miłosierdzia” (Dz 1541), czy „łono miłosierdzia” (Dz 1332) mają podobne znaczenie, co „źródło miłosierdzia”. Wskazują one, że miłosierdzie jest darem Boga udzielanym w sakramencie pokuty i Eucharystii, wylaniającym się z „rany Miłosierdzia” (Dz 1631), która jest obrazem przebitego boku Chrystusa. Źródło Miłosierdzia wychodzi z samej istoty Boga, wytryskując obficie jak woda ze źródła, która nigdy się nie kończy i ogarnia każdego człowieka czułą miłością²². Obraz źródła, z którego korzysta Pan Jezus, opisując za pośrednictwem s. Faustyny swoje miłosierdzie przypomina obraz Janowej Ewangelii: „Jeśli ktoś jest spragniony a wierzy we Mnie – niech przyjdzie do Mnie i pije. Jak rzekło Pismo: «Strumienie wody żywej popłyną z jego wnętrza»” (J 7, 37-38)²³. Wymienione wyżej pojęcia podkreślają, że wielkość Bożego miłosierdzia obejmuje wszystkich ludzi, a szczególnie grzeszników, otwierając ich na perspektywę nadziei. Ostatecznie jednak trudno wyrazić istotę Bożego miłosierdzia ludzkimi słowami, co Jezus potwierdzał, mówiąc: „«Córko Moja, czyż sądzisz, żeś dosyć napisała o Moim miłosierdziu? Jest to dopiero jedna kropelka wobec oceanu – to coś napisała. Jestem miłością i miłosierdziem samym»” (Dz 1273). Faustyna poznała świat, w którym wszystkie wydarzenia, począwszy od najmniejszych do największych, dzieją się pod czułą opieką dobrego Boga²⁴; w którym wszystko, co istnieje wyszło z wnętrzości Jego Miłosierdzia (por. Dz 699).

2.2. Znaczenie przymiotu Bożego miłosierdzia

Św. Faustyna pomimo, że nie miała żadnego przygotowania teologicznego, tę cechę miłosierdzia wyróżniającą je z pośród innych doskonałości Bożych rozumiała wyjątkowo poprawnie. Ks. prof. I. Różycki rozróżnił w pojęciu miłosierdzia znaczenie filozoficzno-teologiczne, w którym jest ono przymiotem natury Bożej i jako takie nie podlega stopniowości²⁵. Drugie znaczenie,

21 Na temat leksemu „miłosierdzie” w *Dzienniczku św. Faustyny* zob.: I. Rutkowska, *Pojęcie miłosierdzia w «Dzienniczku» św. Faustyny Kowalskiej (część I)*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 24(2015), nr 4, s. 71-89.

22 Por. J. Machniak, *Misja...*, art. cyt., s. 49-50.

23 Por. G. Kosicki, *Ufność i Miłosierdzie Serce Dobrej Nowiny*, Warszawa 1994, s. 34.

24 Mówił o tym Pan Jezus do Siostry Faustyny: „Wiedź [...] o tym, córko Moja, że wszystkie stworzenia czy wiedzą czy bezwiednie czy chcą czy nie chcą zawsze pełnią wolę Moją” (Dz 586).

25 Ks. prof. I. Różycki w swym referacie na temat Bożego miłosierdzia, wygłoszonego w 1981 w Krakowie na sympozjum naukowym z okazji 50. rocznicy objawienia s. Faustynie obrazu

czynnościowe, oznacza, przejaw działania Bożego w świecie, i w tym ujęciu miłosierdzie jest większe niż inne przymioty Boże, gdyż skutki działania miłosierdzia w świecie są największe. Na taką interpretację wskazują te miejsca w *Dzienniczku*, w których s. Faustyna pisze: „Pierwszym przymiotem jaki mi Pan dał poznać – to Jego Świętość... Drugie poznanie udzielił mi Pan – to jest Jego Sprawiedliwość... Trzecim przymiotem jest Miłość i Miłosierdzie. I rozumiem, że największym jest Miłość i Miłosierdzie. Ono łączy stworzenie ze Stwórcą. Największą Miłość i przepaść Miłosierdzia poznaję we Wcieleniu Słowa, w Jego Odkupieniu i tu poznałam, że przymiot ten jest największy w Bogu” (Dz 180). W innym miejscu zaznacza: „Bóg jest miłością, a miłosierdzie jest Jego czynem, w miłości się poczyna, w miłosierdziu się przejawia” (Dz 651). O tym, że miłosierdzie to największy atrybut Boskości świadczą również słowa Pana Jezusa: „«Powiedz że miłosierdzie jest największym przymiotem Boga. Wszystkie dzieła rąk moich są ukoronowane miłosierdziem»” (Dz 301).

Należy jeszcze dodać, że Boże miłosierdzie w *Dzienniczku* dosyć często przyrównywane jest do obrazu matki i jej łona. Motyw ten ma głębokie uzasadnienie biblijne. Całe słownictwo występujące w Starym Testamencie, określające miłosierdzie, wywodzi się m. in. od słowa *raham*, co oznacza wewnętrzne poruszenie spowodowane czułą miłością, prowadzącą do współodczuwania z kimś, litowania się nad nim i w konsekwencji do okazania mu miłosierdzia. Również często występujący rzeczownik *rahamim* oznaczający dosłownie: wnetrżności, przenośnie używany do wyrażenia miłosierdzia, łaski bądź łaskawości ma ten sam źródłosłów co słowo: *raham*.

Jezus nierzadko odwołuje się do tych obrazów, kiedy chce przybliżyć nieskończoną litość względem grzeszników: „«Przepełnione są wnetrżności Moje miłosierdziem»” (Dz 1784); „«wszystko co istnieje wyszło z wnetrżności Mojego miłosierdzia, głębiej niż niemowlę w łonie matki»” (Dz 1076). Nawiązując do tego motywu, Jezus za pośrednictwem s. Faustyny daje obietnicę wszystkim apostołom Bożego miłosierdzia: „«Dusze, które szerzą cześć miłosierdzia Mojego, osłaniam je przez życie całe, jak czuła matka swe niemowlę»” (Dz 1075). W takim kontekście miłości macierzyńskiej, słowa o

Miłosiernego Zbawiciela, zwraca uwagę, że Bóg będąc z natury swojej bytem prostym, nie ma w sobie części składowych, czyli wszystko, co zawiera się w Jego substancji jest jedno – jest Nim samym, czyli Bogiem. Stąd też Jego przymioty jak mądrość, wszechmoc, opatrność, miłość, miłosierdzie utożsamiają się z Nim samym. Z tej racji przymioty te mają prawo do religijnej czci i uwielbienia z naszej strony. Teologia katolicka nie widzi więc żadnych przeszkód i trudności, by wyrażać cześć Bożemu miłosierdziu. Jednakże Boże miłosierdzie w wypowiedziach Chrystusa, przekazanych s. Faustynie, zdaniem ks. Różyckiego nie należy pojmować jako atrybut równy naturze Bożej, lecz w znaczeniu biblijnym, tzn. jako przejaw i skutek nieskończonej miłości Boga, ujawnionej w dziele zbawienia człowieka. Ten biblijny związek między miłością a miłosierdziem wyraża s. Faustyna, mówiąc, że „Miłość jest kwiatem a miłosierdzie owocem” (Dz 949). Można więc bez obawy błędu uważać Boże miłosierdzie za największy przymiot Boga, bo największa miłość i bezmiar Bożego miłosierdzia objawiły się w dziele wcielenia i odkupienia oraz w jego skutkach.

czułym miłosierdziu Boga zakotwiczone zostają w najbardziej podstawowym skojarzeniu, opierającym się na archetypicznym doświadczeniu ludzkości – doświadczeniu miłości matczynej²⁶.

Obok motywu miłosierdzia o zabarwieniu matczynym, w *Dzienniczku* występuje również motyw o zabarwieniu ojcowskim. Św. Faustyna dostrzegła Boże miłosierdzie w usynowieniu rodzaju ludzkiego. Wysławiała Jego miłosierdzie dziękując Bogu, że przez łaskę przybrał ludzi za swoje dzieci (zob. Dz 1745, 1819). Sama doświadczała Boga jako Ojca, który był obecny we wszystkim, co ją otaczało i co ją spotykało. W jej odczuciu dobry Ojciec dla wszystkich miał miłosne łono, nie pogardzał nikim, był wiekuiącą Miłością i Głębią Miłosierdzia (por. Dz 1307). W obcowaniu z Nim duch zalany był miłością Bożą, czuł się ogarnięty przez majestat Boży, a w duszy z tego poznania ojcowskiej miłości wyzwalala się wielka radość (por. Dz 491). Święta, doświadczać Bożego dziecięctwa, rozumiała jakie względy Bóg okazuje człowiekowi, dopuszczając go do swoich tajemnic²⁷.

2.3. Boże miłosierdzie ratunkiem dla człowieka

Nauka o tym najwspanialszym przymiocie Boga, który przez miłosierdzie swoje „powołał stworzenie do bytu” (Dz 85), ma swoje zastosowanie praktyczne. Pan Jezus powiedział: „«Nim przyjdę jako Sędzia sprawiedliwy, przychodzę w pierw jako Król miłosierdzia»” (Dz 83). Bóg pragnie udzielać wszystkim swego miłosierdzia i wszyscy, nawet najwięksi grzesznicy mogą je otrzymać, jeśli tylko o nie poproszą ze skrucą i ufnością. Bóg objawia się ludziom jako Miłosierny, czekając do końca życia człowieka aż ten rzuci się w ocean miłosierdzia. Historia doczesnego życia, to czas miłosierdzia, a gdy przechodzi ono w wieczność – zaczyna się czas sprawiedliwości: „Na ukaranie mam całą wieczność – powiedział Jezus do swej uczennicy – a teraz przedłużam im czas miłosierdzia” (Dz 1160).

Choć miłosierdzia potrzebują wszyscy, to jednak szczególne prawo i pierwszeństwo w korzystaniu z Bożego miłosierdzia mają biedni grzesznicy. O tym prawie Pan Jezus mówił wiele razy do św. Faustyny: „Niech pokładają nadzieję w Miłosierdziu Moim najwięksi grzesznicy. [...] Nie mogę karać, choćby był największym grzesznikiem, jeśli on się odwołuje do Mejlitości. Ale usprawiedliwiam go w niezgłębionym Miłosierdziu Swoim” (Dz 1146). Miłosierdzie w rozumieniu św. Faustyny, to miłość wylana na stworzenie; to cecha każdego Bożego dzieła, znajdująca swój szczyt w Bożym przebaczeniu: „W każdej duszy dokonywam dzieła miłosierdzia, a im większy grzesznik, tym ma większe prawo do miłosierdzia Mojego” (Dz 723). Boże miłosierdzie dąży zatem do udzielania się człowiekowi, który się na nie otworzy.

Wydaje się, że Boże miłosierdzie jawi się jako fundamentalna, a właściwie jedyna płaszczyzna spotkania człowieka z Bogiem w czasie, gdy człowiek żyje na ziemi. W obliczu licznego zła należy odrzucać przekonanie, że zwrócenie się

26 Por. M. Kocik, *Tajemnica...*, art. cyt., s. 59-60.

27 Por. tamże, s. 60-61.

Bożego miłosierdzia jakoby uwłacza ludzkiej godności. Tymczasem miłosierdzie jest jedynym ratunkiem dla człowieka²⁸. Jest ono przeciwwagą dla szerzącego się zła; ratuje człowieka z najgorszych opresji, ludzkość od zagłady i nadaje sens całemu istnieniu²⁹.

3. Nowe dzieła zrodzone z orędzia św. Faustyny

Oryginalność objawień przekazanych przez Jezusa św. Faustynie nie tyle wyraża się w treściach doktrynalnych, bo te są w znacznej mierze przypomnieniem znanej w Tradycji Kościoła prawdy o Bogu przebaczącym (co stało się osią sporu w czasach reformacji – kwestia nauki o usprawiedliwieniu z grzechu), ale w nowym przekazie i nowych formach kultu, które z woli Jezusa weszły do pobożności Kościoła. Ponieważ całą duchowość charyzmatu św. Faustyny charakteryzuje miłosierdzie Boga i człowieka, dlatego ten rys stanowił o fundamencie dzieł powstałych jako owoc jej życiowej misji³⁰.

3.1. Cel i zadanie Apostolskiego Ruchu Bożego Miłosierdzia

Po pierwsze, z charyzmatu św. Faustyny zrodził się w Kościele ruch odnowy religijnej, który został nazwany mianem Apostolskiego Ruchu Bożego Miłosierdzia. Pierwszym inspiratorem tego ruchu jest Pan Jezus, który w objawieniach udzieliłych św. Faustynie wyraził życzenie, aby takie dzieło powstało w Kościele. Boski Mistrz określił jego cele i duchowość, przekazał środki służące realizacji postawionych zadań, a także dał poznanie struktury tego dzieła i zapewnił, że przyniesie ono błogosławione owoce³¹.

Pierwsze polecenie, jakie Pan Jezus przekazał św. Faustynie dotyczącego tego dzieła, miało miejsce w dniu Zesłania Ducha Świętego, 9 czerwca 1935 roku. Siostra Faustyna w *Dzienniczku* zanotowała: „Będiesz wypraszać z towarzyszkami swymi miłosierdzie dla siebie i świata” (Dz 435). Zasadniczym celem dzieła ma być przygotowanie świata na powtórne przyjście Pana Jezusa, czyli paruzję. Temu zadaniu służy także całe posłannictwo św. Faustyny. Mówiła o tym również Matka Boża, która w życiu polskiej mistyczki odgrywała ważną rolę: „Ja dałam Zbawiciela światu, a ty masz mówić światu o Jego wielkim miłosierdziu i przygotować świat na powtórne przyjście Jego, który przyjdzie nie jako miłosierny Zbawiciel, ale jako Sędzia sprawiedliwy” (Dz 635). Cel ten ma być zrealizowany poprzez głoszenie i wypraszenie Bożego miłosierdzia dla świata.

W objawieniu z dnia 30 czerwca 1935 roku Pan Jezus określił duchowość

28 Por. J. Zabielski, *Kult Bożego miłosierdzia jako wyzwanie współczesności*, „Studia Teologiczne. Białystok. Drohiczyn. Łomża” 33(2015), s. 191-193.

29 Por. A. Napiórkowski, P. Warchoń, *Czy św. Faustyna i św. Jan Paweł II zostaną doktorami Kościoła?*, Niepokalanów 2014, s. 37.

30 Por. E.M. Siepak, *Charyzmat świętej siostry Faustyny*, „Studia Bobolanum” 2(2008), s. 12-13.

31 Por. też, *Apostolski Ruch Bożego Miłosierdzia*, w: *Nieść Światu Ogień Miłosierdzia. Konferencje formacyjne z II Międzynarodowego Kongresu Apostołów Bożego Miłosierdzia*, oprc. E.M. Siepak, red. J. Machniak, Kraków 2005, s. 243-254.

ruchu, mówiąc: „Duch mój będzie regułą życia waszego. Życie wasze ma być na mnie wzorowane, od zółbka aż do skonania na krzyżu” (Dz 438). Apostołowie Bożego Miłosierdzia, tworzący dzieło, to osoby o różnych powołaniach: kapłani, osoby konsekrowane i wierni świeccy, naśladowujący Jezusa w całkowitym zawierzeniu woli Ojca i praktykujący miłosierdzie wobec bliźnich³². Pan Jezus podał także nowe formy kultu Bożego miłosierdzia jako środki do realizacji celu i zadań nowego ruchu.

3.2. Nabożeństwo do Bożego miłosierdzia przekazane przez św. Faustynę

Po drugie, obok nauki o istocie Bożego miłosierdzia i Jego działaniu w doczesności, św. Faustyna przekazała nowe formy kultu Bożego miłosierdzia, które Pan Jezus jej przekazał. Ks. Różycki, dokonując naukowej analizy *Dzienniczka*, wyodrębnił pięć postaci nabożeństwa do Bożego miłosierdzia. Są nimi: 1) Kult obrazu Jezusa Miłosiernego z podpisem *Jezu ufam Tobie* (por. Dz 47)³³, 2) święto Bożego Miłosierdzia w Niedzielę Przewodnią (por. Dz 49) poprzedzone Nowenną do Bożego miłosierdzia (por. Dz 1209), 3) koronka do Bożego miłosierdzia (por. Dz 474-476), 4) Godzina miłosierdzia, czyli medytacji Męki Pańskiej o godzinie trzeciej po południu (por. Dz 1572), oraz 5) szerzenie czci Bożego miłosierdzia (por. Dz 1075).

Podstawą do wyodrębnienia poszczególnych form nabożeństwa są związane z nimi obietnice, jakie Jezus skierował do wszystkich ludzi, którzy będą praktykować to nabożeństwo pod warunkiem ufności w dobroć Boga i miłosierdzie względem bliźnich, stanowiące fundament tego nabożeństwa. Istotą nabożeństwa do Bożego miłosierdzia jest całkowita ufność Bogu. Już zresztą sama postawa ufności, bez praktyki i innych form kultu, zapewnia ufającemu łaski Bożego miłosierdzia.

Drugim fundamentem jest pełnienie uczynków miłosierdzia względem bliźnich. Pan Jezus podał św. Faustynie trzy sposoby czynienia miłosierdzia: pierwszy to czyn, drugi – słowo, a trzeci – modlitwa. W tych trzech elementach zawiera się pełnia miłosierdzia. W ten sposób dusza wysławia i oddaje cześć Bogu.

3.3. Owocność misji św. Faustyny we współczesności

Dzięki świadectwu jej życia i misji narodziło się w Kościele wiele inicjatyw duchowego i materialnego wsparcia dla potrzebujących. Powstały liczne fundacje, stowarzyszenia, grupy modlitewne i charytatywne, wspólnoty Apostołów Bożego Miłosierdzia w wielu krajach na świecie. Św. Faustyna stała się także zaczynem różnych sympozjów i kongresów organizowanych na wszystkich kontynentach, poświęconych Bożemu miłosierdziu i szkole duchowości, którą wnosi do historii Kościoła. Dzięki niej „stajemy się zdolni – jak przypominał papież Jan Paweł w dniu kanonizacji – patrzeć na braci nowymi oczyma, w

32 Por. tamże, s. 254.

33 Por. M. Nulla Chmura, *Miłosierne oblicze Boga w znaku obrazu «Jezu, ufam Tobie!»*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 24(2015), nr 4, s. 29-31.

postawie bezinteresowności i solidarności, hojności i przebaczenia³⁴.

Należy dodać, że śmierci s. Faustyny jej misję podjął ks. Sopoćko, a na poziomie hierarchii kościelnej Karol Wojtyła/Jan Paweł II. Jeden i ten sam człowiek, najpierw jako arcybiskup krakowski w 1959 r. doprowadził do cznienia zakazu kultu Bożego miłosierdzia wydanego przez Święte Oficjum, a następnie w roku 1965 rozpoczął proces informacyjny Sługi Bożej s. Faustyny³⁵. Następnie już jako papież Jan Paweł II 18 kwietnia 1993 roku beatyfikował s. Faustynę, a 30 kwietnia 2000 roku osobiście ogłosił ją świętą Kościoła³⁶, ustanawiając jednocześnie Święto Miłosierdzia Bożego, wypełniając w ten sposób prośbę samego Chrystusa. Kanonizacja s. Faustyny miała szczególną wymowę, ponieważ była pierwszą i jedyną w Roku Wielkiego Jubileuszu. S. Faustyna jako pierwsza święta w nowym millenium stanęła na progu nowego tysiąclecia jako świadek miłosiernej miłości Zbawiciela. W wygłoszonej homilii podczas kanonizacji papież-Polak nazwał Faustynę orędowniczką, wzorem i mistrzynią życia Ewangelią oraz wiarygodnym świadkiem Miłości Miłosiernej³⁷.

4. Podsumowanie

Św. Faustyna, mimo, iż w swoim życiu nie uczyniła nic nadzwyczajnego, dziś znana jest na całym świecie jako Apostołka Bożego Miłosierdzia. Jej posłannictwo jest głęboko zakorzenione w Piśmie Świętym i dokumentach Kościoła; koresponduje z encykliką *Dives in misericordia* papieża Jana Pawła II. Św. Faustyna swoim życiem dała przykład, jak otworzyć się na Pana Jezusa, objawiającego miłosierdzie Ojca i jak w Jego obliczu kontemplować tajemnice Boga. Jej przesłanie prowadzi do Boga, który jest Bogiem bliskim, drżącym z pragnienia przebaczenia człowiekowi grzechów i świadczenia miłości i miłosierdzia³⁸.

Święta mistyczka ukazała, że miłosierdzie to przede wszystkim postawa całego życia. W jej nauczaniu miłosierdzie objawia się we wszystkich dziełach Boga tak dalece, że nazywa je koroną wszystkich Jego dzieł. Co więcej, żaden grzech nie jest w stanie wyczerpać Bożego miłosierdzia, gdyż ono z chwilą udzielania się – powiększa się (por. Dz 12). Tym sposobem s. Faustyna podała rację uzasadniającą niewyczerpalność Bożego miłosierdzia. Jej nauczanie choć nie tworzy zwartego systemu doktrynalnego, wnosi do teologii miłosierdzia oryginalne elementy doktrynalne, podejmowane przez teologów. Św. Faustyna stała się prawdziwą ikoną Jezusa Miłosiernego, ponieważ jako pierwsza przyjęła

34 Por. M. Salwacze Musiał, *Odkrywamy na nowo dar Roku Jubileuszowego*, „Orędzie Miłosierdzia” 74(2010), nr 2, s. 4- 5.

35 Por. A. Witko, *Jan Paweł II – papież Bożego miłosierdzia*, „Bielsko-Żywieckie Studia Teologiczne” 9(2008), s. 280-281.

36 Por. H. Muszyński, *Wyobrażenia miłosierdzia na co dzień*, Gniezno 2003, s. 20.

37 Por. A. Napiórkowski, P. Warchoł, *Czy św. Faustyna i św. Jan Paweł II zostaną doktorami Kościoła?*, dz. cyt., s. 38.

38 Por. P. Warchoł, *Miłosierny Bóg i miłosierny człowiek*, Niepokalanów 2011, s. 44.

skierowane przez nią orędzie o Bożym miłosierdziu i świadczyła je innym.

Bez wątpienia św. Faustyna zaliczana jest do grona największych mistyków Kościoła katolickiego, zdumiewając zrozumieniem prawd wiary, ucząc ufności w Boże miłosierdzie oraz czynnej miłości bliźniego³⁹. Całe jej życie było dążeniem do coraz pełniejszego zjednoczenia z Bogiem, a także ofiarną współpracą z Jezusem w dziele ratowania dusz. „Jezu mój – wyznała w *Dzienniczku* – Ty wiesz, że od najwcześniejszych lat pragnęłam zostać wielką świętą, to jest, że pragnęłam Cię kochać tak wielką miłością, jaką Cię jeszcze dotychczas żadna dusza nie kochała” (Dz 1372). Konsekwentnie dążyła do świętości, bo wiedziała też, że przez osobistą świętość będzie bardziej pożyteczna Kościołowi, który bardzo kochała.

Bibliografia:

1. Antoniewicz M., *Tajemnica Trójcy Świętej według „Dzienniczka” św. Faustyny Kowalskiej*, „Studia Gnesnensia” 28(2014), s. 221-230.
2. Bławat A., *Kult Miłosierdzia Bożego*, „Apostoł Miłosierdzia Bożego” (1995), nr 3, s. 3.
3. Chmura M. Nulla, *Miłosierne oblicze Boga w znaku obrazu «Jezu, ufam Tobie!»*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 24(2015), nr 4, s. 27-33.
4. Forycki R., *Sekretarka Bożego Miłosierdzia*, „Apostoł Miłosierdzia Bożego” (1997), nr 1, s. 6.
5. Grygiel L., *Mistyczka Bożego Miłosierdzia*, „W Drodze” (1993), nr 7, s. 5.
6. *Jan Paweł II Papież Bożego Miłosierdzia*, red. J. Lazarów, Kraków 2002.
7. Knop Z., *Kazania. Uroczystości. Święta. Wspomnienia*, Bydgoszcz 2000.
8. Kocik M., *Tajemnica Miłosierdzia Bożego w Dzienniczku Świętej Siostry Faustyny*, w: *Nieś Światu Ogień Miłosierdzia. Konferencje formacyjne z II Międzynarodowego Kongresu Apostołów Bożego Miłosierdzia*, oprc. M.E. Siepak, red. J. Machniak, Kraków 2005, s. 50-52.
9. Kosicki G., *Ufność i Miłosierdzie Serce Dobrej Nowiny*, Warszawa 1994.
10. Kowalska F., *Dzienniczek*, Kraków 2015.
11. Machniak J., *Misja kapłana w świetle orędzia Miłosierdzia Bożego przekazanego Świętej Siostrze Faustynie Kowalskiej*, w: *Rozniecić Iskrę Bożego Miłosierdzia*, red. J. Machniak, L. Mateja, Kraków 2006, s. 48-51.
12. Musiał M. Salwatricze, *Odkrywamy na nowo dar Roku Jubileuszowego*, „Orędzie Miłosierdzia” 74(2010), nr 2, s. 4- 5.
13. Muszyński H., *Wyobrażenia miłosierdzia na co dzień*, Gniezno 2003.
14. Napiórkowski A., Warchoń P., *Czy św. Faustyna i św. Jan Paweł II zostaną doktorami Kościoła?*, Niepokalanów 2014.
15. Nowacki W., Zyśk Z., *Zbawcza wartość cierpienia w doświadczeniu świętej Faustyny Kowalskiej*, „Studia Teologiczne. Białystok. Drohiczyn. Łomża” 18(2000), s. 72-75.
16. Pałubicki Z., *Modłę się słowami Błogosławionej Siostry Faustyny*, Żąbki 1998.
17. Romaniuk K., *Biblijny traktat o miłosierdziu*, Żąbki 2004.
18. Rutkowska I., *Pojęcie miłosierdzia w «Dzienniczku» św. Faustyny Kowalskiej (część I)*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 24(2015), nr 4, s. 71-89.
19. Rychłowski B., *Jestem miłością i samym miłosierdziem*, Warszawa 1996.
20. Siepak E.M., *Apostolski Ruch Bożego Miłosierdzia*, w: *Nieś Światu Ogień Miłosierdzia. Konferencje formacyjne z II Międzynarodowego Kongresu Apostołów Bożego Miłosierdzia*, oprc. E.M. Siepak, red. J. Machniak, Kraków 2005, s. 243-254.
21. Siepak E.M., *Charyzmat świętej siostry Faustyny*, „Studia Bobolanum” 2(2008), s. 12-13.
22. Tischner J., *Drogi i bezdroża miłosierdzia*, Kraków 2001.

39 Por. *Jan Paweł II Papież Bożego Miłosierdzia*, red. J. Lazarów, Kraków 2002, s. 63-65; Por. A. Witko, *Boża Tajemnica Miłosierdzia*, Kraków 2003, s. 15.

23. Urbański S., *Milosierdzie drogą do świętości według św. Faustyny*, „Veritati et Caritati” 5(2015), s. 101-117.
24. Warchoń P., *Milosierny Bóg i miłosierny człowiek*, Niepokalanów 2011.
25. Witko A., *Boża Tajemnica Miłosierdzia*, Kraków 2003.
26. Witko A., *Jan Paweł II – papież Bożego miłosierdzia*, „Bielsko-Żywieckie Studia Teologiczne” 9(2008), s. 279-288.
27. Zabielski J., *Kult Bożego miłosierdzia jako wyzwanie współczesności*, „Studia Teologiczne. Białystok. Drohiczyn. Łomża” 33(2015), s. 185-196.

WYBRANE STRATEGIE PERSWAZYJNE W JĘZYKU POLITYKI

Kamil Olender

doktorant Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław

kamil.olender@yahoo.com

Promotor –

prof. dr hab. Michael Fleischer

„Politycy kłamią” to konstatacja, którą usłyszeć można często w kontekście bieżących wydarzeń politycznych i okołopolitycznych. Granica między perswazją a manipulacją tudzież kłamstwem w wielu przypadkach okazuje się cienka lub niemal niezauważalna. Politycy wykorzystują wiele strategii językowych oraz pozajęzykowych, aby przekonać wyborców do wygłaszanych przez siebie argumentów i – w dalszej perspektywie- skłonić ich do oddania na nich swojego głosu w czasie wyborów. Niniejszy artykuł ma na celu wskazanie najczęściej stosowanych elementów perswazyjnych w języku polityki na przykładzie polskiej sceny politycznej. Przykłady poparte zostaną odpowiednimi egzemplifikacjami. Część ta poprzedzona zostanie niezbędnym wstępem teoretycznym.

Definicje

W literaturze naukowej bardzo często w kontekście komunikacji polityków można spotkać się z takimi określeniami jak: język polityki, język komunikacji politycznej, dyskurs polityczny. Pojęcia te uzależnione są od reprezentowanej przez danego badacza perspektywy. Język polityki nie jest z pewnością jednorodny (inne jego realizacje znajdziemy w trakcie wystąpień medialnych polityków, wieców wyborczych, expose, a jeszcze inne w mediach) i łatwy w zdefiniowaniu. Złożony jest z treści z różnych gatunków wypowiedzi, a także z różnych obszarów tematycznych (ekonomia, religia, przyroda itp.). Badacze języka nie są zgodni co do jego umiejscowienia w klasyfikacji odmian polszczyzny [zob. 1, 2, 3].

Trudność w zaklasyfikowaniu języka polityki do jednej z odmian środowiskowych lub stylowych języka wynika z jego różnorodności. Odnaleźć w nim można zarówno elementy stylu publicystycznego, dziennikarskiego,

jak i np. retorycznego [4: 29-35]. Jednak potrzeba wyodrębnienia i nazwania jakoś opisywanego zjawiska jest ponadnarodowa i analogiczne pojęcia odnaleźć można w dyskursie naukowym w wielu językach, m.in.: political language (język angielski), politische Sprache (język niemiecki), język polityki (transkrypcja z języka rosyjskiego), le discours politique (język francuski) [5: 29-30].

Najczęściej cytowaną definicją jest ta zaproponowana przez Bogdana Walczaka, zgodnie z którą język polityki to język, którym posługują się osoby mówiące lub piszące o polityce. Do tej grupy uczony zalicza polityków i ich doradców (w tym rzeczników prasowych, specjalistów od wizerunku, spin doctorów itd.) oraz obserwatorów i recenzentów tematów politycznych (dziennikarze, publicyści itd.). Cechą charakterystyczną języka polityki jest dominacja funkcji perswazyjnej oraz obecność funkcji: informacyjnej, ekspresywnej i autotelicznej [6: 15-20]. Zdaniem Stanisława Dubisza w kontekście omawianego pojęcia można mówić o języku polityki w odniesieniu do słownictwa i zwrotów związanych bezpośrednio z działalnością polityczną oraz do środków językowych używanych przez polityków i innych aktorów sceny politycznej [7: 153].

Charakterystyczne cechy języka polityki

Konieczność wydzielenia z języka polityki z innych odmian języka wynika także z jego powtarzalnych cech dystynktywnych i charakterystycznych. Większość z nich dość często wymieniana jest w literaturze z zakresu lingwistyki i została szeroko opisana w poświęconych im pozycjach naukowych. Spośród najczęściej wymienianych cech języka polityki można znaleźć:

- mediatyzację,
- karnawalizację,
- charakterystyczną leksykę,
- brutalizację,
- polaryzację,
- metaforyczność,
- etykietowanie.

Poniżej pokrótce opisana zostanie każda z powyższych.

Mediatyzacja także jest zjawiskiem niejednorodnym, często opisywanym jako konglomerat zjawisk ze sobą powiązanych. Nie da się pisać o mediatyzacji nie opisując już poniekąd kolejnych cech charakterystycznych dla języka polityki, gdyż bieżące funkcjonowanie polityki w dużej mierze polega na jej silnych powiązaniach z mediami masowymi. Bogusława Dobek-Ostrowska wskazuje, że zjawisko to jest pewnego rodzaju transformacją przestrzeni publicznej, zachodzącą pod wpływem masowego przekazu [8: 70]. Natomiast niemiecki socjolog Winfred Schulz definiuje mediatyzację jako oddziaływanie mediów na sytuację polityczną, tworzenie i współtworzenie wydarzeń i fikcyjnej rzeczywistości, czego celem jest doprowadzenie do dalszych, realnych działań. Badacz zauważa, że coraz większy wpływ na kształt mediów ma Internet, przez co mediatyzacja podlega procesowi ciągłych zmian. Schulz w swoich rozważaniach na temat przyszłości mediatyzacji wskazuje trzy możliwe

scenariusze: optymistyczny, umiarkowany i sceptyczny. Pierwsza hipoteza zakłada zmniejszającą się rolę tzw. starych mediów ze względu na ich stopniowe wypieranie przez sieć. Silnym argumentem jest tu funkcja dająca użytkownikom możliwość wyboru i selekcjonowania oglądanych treści i dostosowanie ich do swoich preferencji. Pominięcie starych mediów doprowadzi może do indywidualizacji treści, także w kontekście komunikacji politycznej na linii polityk – wyborca, co doprowadzi do odejścia od masowego przekazu na rzecz pochylenia się nad indywidualnymi potrzebami. Hipoteza sceptyczna zakłada nierówności społeczne w dostępie do tzw. nowych mediów. Problemy te wynikać mają z faktu, iż media opierają się na zaawansowanych technologiach, które mogą znajdować się poza zasięgiem finansowym biedniejszych regionów i krajów. Dodatkowo sieć posiada także specyficzne dla siebie cechy, które kształtują mechanizmy mediatyzacyjne, np. wypracowany został pewien rodzaj wewnętrznego języka, w którym ogromną rolę odgrywają komponenty wizualne (emoji, emotikony, gif-y itd.) zastępujące przekaz tekstualny. To z kolei może wskazywać na fakt, że mediatyzacja podlega ewolucji dostosowaniu się do potrzeb nowych mediów. Ostatnia z hipotez, umiarkowana, zakłada większą współpracę i zespolenie starych i nowych mediów. Nowe technologie wymuszają zmiany na tradycyjnych mediach, a te z kolei wciąż będą dostarczać contentu do mediów elektronicznych, uzależniając je od siebie. Schulz konstatuje te przemyslenia stwierdzeniem, iż podział na stare i nowe media nie miałby wtedy sensu, gdyż jedyne, co uległo zmianie, to wykorzystywane technologie, a pozostałe elementy pozostały takie same [9: 87-99].

Kolejną cechą języka polityki jest jego karnawalizacja. Karnawał jest okresem, w którym zwyczajowo i kulturowo pojawia się przyzwolenie na zachowania wykraczające poza obowiązujące normy. W języku polityki swoje odzwierciedlenie znajduje to w coraz częstszym pojawianiu się zabawy i gry słowne oraz wieloznaczności, najczęściej z pogranicza seksu oraz hazardu. Celem takich zachowań jest zwrócenie na siebie uwagi, dostrzeżenie danej osoby lub partii przez mass media. Zdaniem Kazimierza Ożóga źródła karnawalizacji należy doszukiwać się w konsumpcjonizmie, który posługuje się marketingiem tudzież reklamą polityczną oraz dbaniem o odpowiedni wizerunek [10: 108].

Bardzo często w wypowiedziach polityków odnaleźć można różnego rodzaju metaforykę, bazującą na odniesieniach ludycznych. Celem tej strategii jest pokazanie, że polityk posługuje się takim samym językiem jak wyborcy, jest jednym z nich. Z drugiej strony nadmierna pauperyzacja języka powstrzymywana jest przez wtrącenia specjalistycznej leksyki, co pozwala zrównoważyć język i implikuje, że polityk, mimo iż został wyłoniony spośród „zwykłych ludzi”, jest ekspertem w danej dziedzinie. Połączenie tych cech ma za zadanie wzmocnić zaufanie i podnieść jego wartość, szczególnie w specjalistycznym obszarze. Charakterystyczne w tym kontekście jest używanie przez polityków skrótów myślowych, odwołania do stereotypów, stosowanie sarkazmu i ironii, wieloznaczność oraz nadużywanie strony biernej i konstrukcji bezosobowych. Jak zauważa Kazimierz Ożóg, język polityki jest konglomeratem różnych stylów

językowych, jednak szczególnie eksponowane wydają się być style: potoczny, urzędowy, reklamowy, profesjonalny i leksyka z zakresu aksjologii [11: 84].

Janina Fras, badając język polityki, wskazała, które sfery przejawiają się najczęściej, jeśli chodzi o stosowaną metaforykę. Najczęściej używane są metafory z takich obszarów jak:

- militaria (np. kampania, ofensywa, front),
- teatr (np. scena, scenariusz),
- dwór (np. dwór, baron),
- sport (np. gracz, drużyna),
- gry i zabawy (np. rywal, remis),
- proces budowania (np. fundament),
- podróż / droga (np. lądowanie, start),
- relacje damsko-męskie (np. flirt, romans),
- medycyna (np. operacja, choroba),
- świat zwierząt (np. pożerać, chować głowę w piasek),
- religia (np. grzech, aniołki),
- muzyka/ taniec (np. wirtuoz, wystąpienie),
- żałoba / pogrzeb (np. wdowa, tragiczna śmierć) [12: 85].

Powyższe cechy przyczyniają się do pauperyzacji języka publicznego, odchodzenia od sformułowań poprawnych, oficjalnych w stronę bezrefleksyjnych fraz zasadzonych na elemencie ludycznym. Daje to efekt przybliżenia polityka do elektoratu, wyeksponowania jego swojskości.

Kolejną z cech jest implementacja podziału na dwie przeciwstawne grupy, czyli wprowadzenie kategorii my-oni. Taka polaryzacja służyć ma wdrożeniu wizji polityki jako wojny, w której wrogie obozy ścierają się w walce o „dobro kraju”. Pierwszy możliwy podział zaczyna się już w momencie wyodrębnienia koalicji lub partii rządzącej i opozycji. Pojawiają się też podziały opierające się o koncepcje ideologiczne, np. prawica – lewica, konserwatyści – liberałowie, patrioci- kosmopolici czy spór lokalizm kontra globalizm. W tym przypadku głównym zadaniem będzie dyskredytacja oponenta, związane z nim lub reprezentowanym przez niego poglądem negatywnych konotacji. Z polaryzacją ściśle związane jest etykietowanie, czyli właśnie związane konkurencji z jakąś negatywnie konotowaną społecznie grupą. Zwykle grupa ta uważana jest za niebezpieczną lub zapisała się w historii w negatywnym świetle, np. Arab, Żyd, komuch, faszysta itd. Stosowanie tak mocnych haseł i odwołanie się do historycznych krzywd lub zbrodni wojennych wiąże się nierozzerwalnie także brutalizacją języka publicznego. Obecnie granica tego, co dopuszczalne wciąż się przesuwają, a epitety, które niegdyś byłyby nie do pomyślenia w kontekście określania oponentów politycznych, aktualnie pojawiają się coraz częściej i używane są coraz śmielej.

Wybrane strategie perswazji w języku polityki

W literaturze naukowej referującej temat technik perswazji można znaleźć wiele strategii. Aleksy Awdiejew zabiegi na poziomie języka nazywa metaoperatorami perswazyjnymi, wśród których wylicza:

1. operatory blokujące weryfikację– ich celem jest blokowanie sposobności do weryfikacji przez odbiorcę prawdziwości stwierdzenia (np. wyrażenia: wszyscy wiedzą, że, jak wiesz, prawdę mówiąc itp.),

2. operatory wywołujące „efekt obserwatora”- odwołują się do wyobraźni odbiorcy i próbują zaangażować go w opisywaną sytuację (np. wyobraź sobie, jak widzisz, nagle, itp.),

3. operatory zmieniające hierarchię układu informacyjnego – podkreślają najważniejsze sformułowania oferty komunikacyjnej poprzez zastosowanie leksemów właśnie i zwłaszcza oraz zastosowanie inwersji i odpowiednich akcentów,

4. operatory wzmocnienia funkcji pragmatycznych- mają za zadanie intensyfikację takich aktów komunikacyjnych jak: m.in. prośby, wyrażenia pewności, żądania, obietnice, jako egzemplifikację Awdiejew wymienia tu: słowo honoru, jak Boga Kocham [13: 72-79].

Jerzy Bralczyk, zajmujący się tematem manipulacji językowej zarówno w reklamie, jak i polityce, opisuje na szereg mechanizmów, mających kluczowy wpływ na proces kreowania rzeczywistości. Językoznawca wskazuje na: zabieg wprowadzenia ocen i wartości, zastosowanie cudzysłowu, hiperbolizacja, zastosowanie złożań metonimicznych i zdań egzystencjalnych [14: 97]. Poniżej zostanie szerzej opisany każdy z nich.

Zabieg wprowadzenia ocen i wartości może zostać spełniony poprzez takie środki jak:

1. apredykatywność, czyli uniemożliwienie negacji prostym zaprzeczeniem głoszonych racji poprzez zastosowanie wyrażań powszechnie przyjętych lub takich, w których zaprzeczenie wiązałoby się z demaskacją niewiedzy adresata,

2. presupozycje, czyli konstrukcje zakładające odwołania do wspólnej wiedzy interlokutorów, wskazujące na pewne wydarzenia z przeszłości, często continuum takich działań,

3. metaforyzacja wypowiedzi, czyli zastosowanie porównań, których zadaniem jest przedstawienie pewnych informacji w sposób bardziej przyjazny odbiorcy, bliższy mu, czy wręcz plastyczny; zabieg ten utrudnia polemikę poprzez emocjonalizację przekazu,

4. negacja, czyli zastosowanie zaprzeczenia pojedynczego lub podwójnego w celu wzmocnienia przekazu i wykluczenia zajęcia odmiennego stanowiska,

5. emfaza, czyli wzmocnienie przekazu, szczególnie poprzez emocjonalizację, manifestowane zarówno w komunikacji werbalnej (wykrzyknienia, wyrażenia silnie nacechowane emocjonalnie), jak i niewerbalnej (gesty, mimika),

6. zastosowanie kwantyfikatorów, służących do minoryzacji lub majoryzacji opisywanych zjawisk, co ma na celu utrudnienie podjęcia polemiki, gdyż manipulowany w tej sytuacji musiałby przeciwstawić się woli większości, wszystkich itd.,

7. absolutyzacja, czyli uznanie pewnych wyrażań słów jako aksjomatów, wartości niezmiennych przyjętych powszechnych społecznie,

8. wykorzystanie określeń niepodważalnych, czyli wyrażeń silnie zideologizowanych, posiadających ściśle określone konotacje, wykluczających przypisanie im negatywnych lub pozytywnych- w zależności od słowa i jego konotacji w danej grupie społecznej- cech,

Kolejny z wymienionych przez Bralczyka zabiegów - stosowanie cudzysłowów może być natomiast związany z posługiwaniem się opiniami ekspertów, autorytetów czy też osób rozpoznawalnych, z którymi dana publiczność wiąże pozytywne asocjacje. Takie narzędzie ma służyć aprecjacji polityka lub formacji politycznej w percepcji społecznej.

Hiperbolizacja ma za zadanie wzmocnienie prezentowanego przekazu poprzez odpowiednio dobrane określenia prezentowanego poglądu, szczególnie przy wykorzystaniu wyrażeń gradacyjnych, co ma na celu maksymalizację zalet i zwiększenie siły oddziaływania przekazu..

Użycie złożeń metonimicznych jako pewnego rodzaju metafory służy do przedstawienia za pomocą kilku słów szerszego kontekstu prezentowanego tematu. Im pojemniejsze konotacyjnie sformułowanie, tym więcej mniej czasu/ miejsca trzeba zagospodarować na opisanie danego świata przeżyć.

Zdania egzystencjalne, które mają za zadanie naświetlenie danego tematu poprzez wskazanie, że pewne osoby / grupy, które zajmują się opisywanym zajęciem [15: 97].

Podsumowanie

Język polityki w literaturze często postrzegany jest jako zjawisko warte stworzenie nowej kategorii, nowej odmiany języka. Niestety poprzez ten typ komunikatu następuje znaczne zubożenie języka publicznego poprzez jego mediatyzację, brutalizację, potocyzację. Politycy, chcąc osiągnąć założone korzyści wizerunkowe i wyborcze, uciekają się do różnych strategii perswazyjnych, mających na celu skłonić potencjalnego wyborcę jeśli nie do oddania na niego głosu w następnych wyborach, to chociaż do dostrzeżenia jego obecności na scenie politycznej. Jednak to wciąż od wyborców zależy, czy ulegną takim zabiegom, czy też podejmą decyzję, która nie będzie poparta jedynie wywołanymi przez polityków emocjami.

Bibliografia

1. Buttler D., 1982, Miejsce języka potocznego wśród odmian współczesnej polszczyzny [w:] Urbańczyk S. (red.), Język literacki i jego warianty. Księga referatów VIII Sesji Międzynarodowej Komisji Słowiańskich Języków Literackich w listopadzie 1980r., Wrocław.
2. Bralczyk J., 2003, O języku polskiej propagandy politycznej lat siedemdziesiątych, RSW, Warszawa.
3. Wilkoń A., 1987, Typologia odmian współczesnej polszczyzny, Wyd. UŚ, Katowice.
4. Siewierska- Chmaj A., 2006, Język polskiej polityki. Politologiczno-semantyczna analiza expose premierów Polski w latach 1919-2004, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania, Rzeszów.
5. Dobek- Ostrowska B., Frasz J., Ociepka B., 1997, Teoria i praktyka propagandy, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
6. Walczak B., 1994, Co to jest język polityki [w:] Anusiewicz J., Siciński B. (red.), Język a kultura, t. 11: Język polityki a współczesna kultura polityczna, Towarzystwo Przyjaciół Polonistyki Wrocławskiej, Wrocław.

7. Dubisz S., 1992, Język i polityka. Szkice z historii stylu retorycznego, Wydawnictwa Uniwersytetu Wrocławskiego, Warszawa.
8. Dobek-Ostrowska, B., 2000, Mediatyzacja polityki — rola mediów elektronicznych. [w:] W. Dudek (red.): Radio i telewizja. Informacja, kultura, polityka. Katowice 2000, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
9. Schulz W., 2006, Komunikacja polityczna. Koncepcje teoretyczne i wyniki badań empirycznych na temat mediów masowych w polityce, Kraków.
10. Ozóg K., 2007, O języku współczesnej polityki, „Polityka i Społeczeństwo”, nr 4, s. 108; www.politologia.univ.rzeszow.pl, 1 lipca 2013.
11. Ozóg K., 2006, Pauperyzacja języka współczesnej polityki, „LingVaria” nr 1, Kraków.
12. Fras J., 2001, Język polityki, [w:] Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Język polski (red.) Gajda S., Opole.
13. Awdiejew, A., 2004, *Systemowe środki perswazji*. W: Krzyżanowski, P., Nowak, P. (red.). *Manipulacja w języku*. Lublin.
14. Bralczyk J., 2002, *O języku polskiej propagandy politycznej lat siedemdziesiątych*. Warszawa.
15. Bralczyk J., 2002, *O języku polskiej propagandy politycznej lat siedemdziesiątych*. Warszawa.

ASPEKT TOŻSAMOŚCI I SAMOŚWIADOMOŚCI WYCHOWAWCY

*mgr Marcinkowski Piotr,
dr Świągost Magdalena*
Uniwersytet Jagielloński

Streszczenie: *Artykuł prezentuje rozwój tożsamości wychowawcy, w odniesieniu do literatury psychoanalitycznej. Wskazują na najważniejsze związki dotyczące wychowawcy oraz kategorii takich jak: autoanaliza, samoświadomość, samooszustwo.*

Słowa kluczowe: *wychowawca, tożsamość, samoświadomość, oszustwo*

Jednym z celów wychowania człowieka, jest przygotowanie go do samowychowania, a więc wprowadzenie człowieka do dorosłego życia, w którym pomimo braku swoistej struktury, jaką jest szkoła, człowiek może i chce realizować oraz dalej poznawać siebie. Związane jest to z podejmowaniem decyzji, ale także wglądem w siebie – poszerzaniem swojej samoświadomości. Aspekt ten jest szczególnie istotny u osób, które podejmują pracę pedagogiczną i wychowawczą. Ponieważ ich tożsamość osobowa oraz zawodowa wpływa bezpośrednio na sytuacje wychowawcze, w których są razem ze swoimi wychowankami.

W literaturze przedmiotu można znaleźć wiele definicji tożsamości, z wielu różnych perspektyw naukowych. Tożsamość jest zagadnieniem badanym przez wiele dziedzin naukowych takich jak: pedagogika, psychologia, psychoterapia,

socjologia, filozofia itd. Nie ma jednego metafizyka opisujące to zagadnienie, pojawia się wiele różnych definicji w wielu różnych paradygmatach. W tym krótkim artykule nie będziemy przytaczali po kolei definicji, ale przedstawimy jedną definicję tożsamości, która jest pomostem do rozważań nad tożsamością i ideologią w ujęciu paradygmatu nieświadomości. M.Krajewski pisze, że „w społeczeństwach nowoczesnych tożsamość nie jest dana i przypisana jednostce, ale musi ją ona stworzyć i podtrzymywać jej ciągłość w czasie” [1, s. 48]. Odniesie to można do rozwoju człowieka w teoriach psychoanalitycznych.

W ujęciu psychoanalitycznym, a więc paradygmacie w którym arbitralnie przyjmuje się istnienie nieświadomości- poczucie tożsamości związane jest z wewnątrz psychicznym aspektem. Erikson podkreśla, że paralelnie w przechodzeniu przez różnego rodzaju kryzysy tożsamości w życiu człowieka, złączona jest zezmianami i kryzysami, które dzieją się w świecie zewnętrznym i wewnętrznym, są to kryzysy współzależne. W swoich definicjach Erikson rozróżnia dwa istotne zagadnienia związane z tożsamością, która dzieli na osobową oraz ego, rezygnując z ujęcia tożsamości jaźni, która według niego nie oddaje w pełnym aspekcie wszystkich funkcji, tak jak czyni to tożsamość ego, które zawiera w sobie aspekt jaźni. Tożsamość osobowa (personal identity) to obserwacja, postrzeganie identyfikacji ciągłości swojej egzystencji w czasie i przestrzeni oraz postrzeganiu, że inni uznają naszą identyfikację i ciągłość [2, s.98]. Wyróżnić należy tutaj subiektywne poczucie jednostki, obiektywną rzeczywistość zewnętrzną, która pozwala na różnicowanie i identyfikowanie siebie, czasu oraz miejsca. Model analityczny przyjmuje formę strukturalną tj. id-ego-super ego, najważniejszym elementem tego modelu jest ego. Stąd wyróżnienie przez Eriksona tzw. tożsamości ego- jakości egzystencji, „jest ona zatem w swym subiektywnym aspekcie, świadomością faktu, że istnieje pewna identyfikacja i ciągłość syntezujących metod ego, pewien styl własnej indywidualności, i że styl ten pokrywa się z identyfikacją i ciągłością znaczenia, jakie ktoś ma wobec innych, liczących się w bliskiej społeczności osób” [2, s.57]. Tożsamość “to coś więcej niż suma dziecięcych identyfikacji. To narastająca w toku doświadczeń zdolność ego do integrowania wszystkich identyfikacji obejmujących zmienny bieg libido, umiejętności rozwinięte na podstawie wrodzonego wyposażenia oraz możliwości wynikłe z ról społecznych” [3]. Aspekt ego syntetyzuje władzę ego, jest swoistym psychospołecznym centrum osoby. Ujęcie tożsamości u Eriksona ma charakter epigenetyczny, wertykalny- określone fazy następują po sobie, a więc dostrzec można pewien dynamizm w ludzkiej egzystencji. Problem kształtowania ludzkiej autonomii rozpatruje się w dwóch fazach: dojrzewania psychicznego człowieka i rozwoju osobowości osoby dorosłej. Dojrzewanie psychiczne to przechodzenie od stanu zależności do stanu autonomii. Proces kształtowania autonomii a co za tym idzie podmiotowości, można znaleźć w modelu życia określonym przez Eriksona jako cykl vitalności.

Psychoanaliza zakłada konfliktowość w życiu każdego człowieka, rozwój osoby to stykanie się z konfliktami, Jung wyróżnił następujące archetypowe

przyczyny konfliktów:

„ konfrontacja mężczyzn i kobiet,

- konfrontacja starości z młodością, tradycji z nowoczesnością, konserwatyizmu z liberalnością

- konfrontacja społeczeństwa z jednostką

Konfrontacja żywych i umarłych

- konfrontacja ludzi z bogiem [4, s. 43-44].

Rozwój osoby związany jest z procesem indywidualizacji, a więc: stawania się jednostki sobą, niepodzielną całością, różną od innych ludzi czy zbiorowej psychiki, choć pozostającą z nimi w związku” [4, s. 44], na drugiej stronie pojawia ideologizacja, która polega na podporządkowaniu osoby wybranej ideologii. Należy podkreślić, że rozwój osoby w psychoanalizie dzieje się w całym cyklu życia, wiąże się z różnymi doświadczeniami na poziomie świadomym, lecz przede wszystkim na poziomie nieświadomym, budzi to wiele konfliktów, z których wynikają napięcia i rozbudzają się pragnienia. Jednakże, nie ma możliwości pełnego urzeczywistnienia całkowitości ludzkiej natury [4]. Karl Mannheim podkreśla, że człowiek rodzi się w określonym miejscu i czasie, a to wpływa, że zanurza się w pewną dominującą ideologię społeczną, która kształtuje kulturę, życie społeczne, ekonomiczne itp. W takim ujęciu ideologia nie ma charakteru negatywnego, gdyż staje się czymś powszednim. Jednakże można również mówić o negatywnym znaczeniu ideologii, która buduje fałszywą świadomość oraz rozbudza sztuczne pragnienia w człowieku, ideologia taka przez proces mimetyczny (naśladowczy) jest wdrażana przez jednostki, bardzo często na poziomie nieświadomym, a więc jest wyparta. Jej konsekwencje widoczne są w codziennym życiu poprzez konsumpcjonizm, ale niebezpieczne stają się gdy przyjmują skrajne formy, gdy pojawia się czczenie samego siebie, grupy, idei – czego przykładem może być rozwój nazizmu w Niemczech.

W tym miejscu pedagog staje przed pytaniem, jaki jest jego cel wychowania, jakiego człowieka ma wychować, otrzymać w końcowej fazie wychowania? Jak rozgraniczyć własne pragnienia w procesie wychowania, w które każdy pedagog jest zanurzony?

Kategoria samooszustwa może być związana w pewien sposób z Freudowskim rozumieniem wyparcia. Jednostka zarówno na poziomie nieświadomym, ale też świadomym zniekształca postrzeganie siebie i świata na własne potrzeby. Jednocześnie wchodząc w rolę kłamcy, ale też okłamywanego, który po pewnym czasie wierzy w swoje kłamstwa. Rozgrywa się tutaj pewien dramat jednostki, która jest sprawcą i ofiarą jednocześnie. Iluzje budowane na swój temat powstają z pragnień, które mają być spełnione w ludzkich nadziejach, a samo ich spełnianie budzi nienasycenie, obawy, obsesje. Pojawia się tutaj zakłócenie energii/ siły libido na rzecz energii/siły tanatos [5]. Brak autoanalizy, a więc rozumienia tego co nieuświadomiane, rozumienia swoich zachowań rzeczywistości w której żyje jednostka- powoduje trudności w wychodzeniu z samooszustwa i rozwoju siły woli. Autoanaliza, a więc konfrontowanie się z tym co dobre i złe w sobie, z pewnymi ograniczeniami z którymi styka się każda

osoba, dostrzeganie dobrych i złych elementów w kulturze, życiu i ludziach, a więc pewna integracja- z jednej strony wzbudza smutek, w zderzeniu z rzeczywistością, a z drugiej pozwala przeżywać radość, swoistą autentyczność swojej osoby [6]. Wtedy pojawia się, nie tylko empatia na drugiego człowieka, ale współodczuwanie i współczucie. Zmienia się rola wychowawcy, który już nie tylko wychowuje, ale uczy się od wychowanków. Nakreślona autoanaliza nie jest żadną receptą na idealnego wychowawcę, ale tylko jedną z możliwości, a poniekąd też obowiązkiem przed jakim staje pedagog - a więc realizowania drogi swojego samowychowania, którą może wypełniać przez namysł i refleksje, na przykład poprzez autoanalizę tj. medytacje, psychoterapię, superwizję itp. Czy można zatem uznać, że „proces indywiduacji łączy się w pewnym sensie z osiągnięciem przez człowieka ‘siły woli’. Jednakże wówczas nie jest to autoiluzja, którą określamy mianem silnej woli, służąca tłumieniu popędów i pragnień, lecz zdolność do transformowania naszych skłonności afektywno-popędowych, w czym wielką rolę odgrywają symbole kultury. Jeżeli tak się nie dzieje, mamy do czynienia z racjonalizacjami, represjonowaniem skłonności natury emocjonalnej i seksualnej, z manipulowaniem otoczeniem i życiem, tak jakby były one przedmiotami. Dlatego wyprawa w głąb nieświadomego, dokonywana za pomocą medytacji, psychoterapii, obcowania ze sztuką i rytuałem religijnym, może być potraktowana jako wyprawa w głąb nieświadomego po jak najpełniejszy stan świadomości, który potocznie jest utożsamiany z siłą wolnej woli” [4, s. 56-57].

Znaczenie samowychowania wychowawcy, jest kluczowe z późniejszego punktu wychowania przez tego wychowawcę, wobec zarówno współczesnych zagrożeń ale przede wszystkim samego wychowawcy, i tego czy nie służy on jakiejś religii, ideologii czy sile wyższej gdyż „potęga wcześniej wpojonych dogmatów (i nie tylko tych) religijnych jest tak wielka, że potrafi przyćmić sumienie, a w końcu wszelkie współczucie i wszelkie ludzkie uczucie” [7]. Dlatego istotne znaczenie należy przypisać samoświadomości i autoanalizie wychowawcy, aby nie ulegać pokusie skrajnej religijności czy ideologii, które dehumanizują człowieka we wszystkich jego aspektach.

BIBLIOGRAFIA:

1. Krajewski, M. (2005). *Kultury kultury popularnej*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
2. Erikson, E. H. (2004). *Tożsamość a cykl życia*. Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka.
3. Erikson, E. H. (1997). *Dzieciństwo i społeczeństwo*. Poznań: Dom Wydawniczy Rebis.
4. Olchanowski, T., (2013). *Pedagogika, a paradygmat nieświadomości*. Warszawa: Eneteia.
5. Pajor, K. (2009). *Psychoanaliza Freuda po stu latach*. Warszawa: Eneteia.
6. Schier, K. (2005). *Bez tchu i bez słowa*. Gdańsk: GWP.
7. Schopenhauer, A. (1974) *Aforyzmy o mądrości życia*. Warszawa: Czytelnik.

WOKÓŁ PROFILAKTYKI DEFENSYWNEJ I KREATYWNEJ – CZĘŚĆ II- IMPLIKACJE PRAKTYCZNE

*dr Świgost Magdalena
mgr Marcinkowski Piotr
Uniwersytet Jagielloński*

Streszczenie: Artykuł prezentuje przegląd literatury w zakresie założeń psychopedagogicznych dotyczących profilaktyki, wskazując na jej trudności praktyczne. W dalszej części zaprezentowana jest egzemplifikacja założeń teoretycznych na działania profilaktyczne w polskich szkołach.

Słowa kluczowe: *pedagogika, profilaktyka, szkoła, wychowanie*

1. Konieczność współpracy tradycji z współczesnością

Profilaktyka defensywna to odwoływanie się do rozmaitych czynności destruktywnych wobec przewidywanych zagrożeń, w celu ich likwidacji lub osłabieniu. Natomiast profilaktyka kreatywna, to wykorzystywanie czynności o charakterze konstrukcyjnym na wspomaganie i aktywizowanie tych, którzy w efekcie takich działań z powodzeniem radzą sobie z różnymi zagrożeniami, których nie udało się w całości wyeliminować na drodze profilaktyki defensywnej. Oba rodzaje profilaktyki są często postrzegane jako konkurencyjne. Jednakże w praktyce społecznej aktualnej i przeszłej wspomniane rodzaje współwystępują ze sobą, uzupełniają się wzajemnie, służąc dla pożytku społeczności czy grup, których dotyczą. Ostateczna decyzja, który typ zastosować, zależy m.in. od indywidualnych preferencji realizatorów, charakteru relacji międzyludzkich, stopnia zróżnicowania wartości i postaw wszystkich osób realizujących ów proces profilaktyczny siłami własnymi oraz jego adresatów [1, s.22]. Warto więc zestawić różnice w tych podejściach.

Tabela 1. Zestawienie modelu tradycyjnego i współczesnego

MODEL TRADYCYJNY	MODEL WSPÓŁCZESNY
CEL	
Zwalczanie patologii	Promocja zdrowia
PODSTAWOWE ZAŁOŻENIA	
Uświadomienie skutków używania środków uzależniających	Sięganie do przyczyn używania środków uzależniających
SPODZIEWANE EFEKTY	
Wiedza o skutkach używania środków psychoaktywnych i negatywna postawa wobec ich używania	Umiejętność odmawiania, poczucie wartości, umiejętności społeczne, wiedza o uzależnieniach, osobiste zaangażowanie, uporządkowanie systemu wartości
FORMA ODDZIAŁYWAŃ	
Jednostronny przekaz i bierny odbiór	Dialog i aktywne uczestnictwo

CZAS I ZAKRES ODZIAŁYWAŃ	
Sporadyczne akcje	Systematyczne działanie
REALIZATORZY	
Prelegenci i specjaliści	Nauczyciele i liderzy młodzieży
KONTROLA EFEKTÓW	
Nie wymagana	Wymagana

Źródło: Por. M.Springer, Profilaktyka społeczna: rodzina, szkoła, środowisko lokalne, Akademia Świętokrzyska, Kielce 2004, s. 68

Porównanie podstawowych założeń modelu tradycyjnego z założeniami modelu współczesnego pokazuje następujące zmiany [2, s.68]:

- preferowanie współcześnie kreatywnej wersji profilaktyki poprzez wybór celu strategicznego działań profilaktycznych, jakim jest promocja zdrowia i nacisk na kształtowanie u odbiorców programów profilaktycznych systemu wartości, właściwych postaw i umiejętności ułatwiających im dbałość o zdrowie;

- odchodzenie od koncepcji profilaktyki ograniczającej się do sporadycznych akcji przekazywania wiedzy o zgubnych skutkach picia alkoholu, palenia papierosów lub używania narkotyków i przesunięcie w kierunku podejścia interakcyjnego, uwzględniającego szerokie spektrum uwarunkowań używania substancji psychoaktywnych, zaplanowanego i realizowanego systematycznie dla określonych kategorii odbiorców;

- poszukiwanie nowych środków oddziaływań profilaktycznych w formie dialogu i zachęcanie do aktywnego uczestnictwa odbiorców programów profilaktycznych, wzbudzanie ich osobistego zaangażowania;

- poszerzenie kręgu realizatorów działań, które mają charakter profilaktyczny, o osoby wpływające na wychowanie i kształcenie dzieci i młodzieży (m.in. nauczycieli, rówieśników);

- uczynienie z oceny przebiegu i rezultatów podjętych działań stałego i niezbędnego elementu każdego programu profilaktycznego

Badacze zajmujący się profilaktyką sugerują, iż istnieje konieczność zmiany paradygmatu w profilaktyce i potrzeba sięgnięcia do całościowej wizji człowieka z jego sferą psychiczną, biologiczną, moralną, i społeczną. Oznacza to przewyższenie fragmentarycznego podejścia do człowieka, charakterystycznego dla przedstawionych i stosowanych modeli profilaktycznych. Również, postawienie w centrum człowieka w całym jego kontekście życiowym i środowisku, tj. w systemie oddziaływań wewnętrznych i zewnętrznych, mających wpływ na jego funkcjonowanie. Czynione są próby konstrukcji takiego podejścia oraz takiego modelu, który obejmowałby człowieka indywidualnie a zarazem całościowo i systemowo, to znaczy w kontekście jego środowiska [3]. Ciągle jeszcze zbyt mało jest w Polsce profilaktyki pozytywnej, czyli uczenia dzieci i młodzieży wartościowych kompetencji oraz dojrzałej filozofii życia opartej na czynieniu tego, co wartościowsze, a nie tego, co łatwiejsze czy co czyni tak zwana większość społeczeństwa [4].

Warunkiem skutecznej profilaktyki jest skoordynowane działanie we wszystkich obszarach funkcjonowania. Oznacza to, że interwencje profilaktyczne powinny być skierowane na najważniejsze czynniki ryzyka, tkwiące zarówno w samej jednostce, jak i w jej otoczeniu społecznym. Odpowiednio do stopnia ryzyka i profilaktyka prowadzona jest na trzech poziomach.

S. Jedlewski wyróżnia trzy poziomy oddziaływania profilaktycznego [5, s.379-380]:

1. Profilaktyka pierwszego stopnia, czyli profilaktyka pierwszorzędowa, która obejmuje środki umożliwiające zwalczanie zasadniczych przyczyn patologii, promocję zdrowia psychicznego i fizycznego.

2. Profilaktyka drugiego stopnia (drugorzędowa) – polega na postępowaniu, które zmierza do ujawnienia i eliminowania możliwie najszybciej, wszelkiego rodzaju niedostosoowań i zaburzeń osobowości, zanim nastąpi stan charakterystyczny dla danego zjawiska patologii.

3. Profilaktyka trzeciego stopnia (trzeciorzędowa) - oznacza interwencję, której celem jest zapobieganie komplikacjom i następstwom społecznym z powodu wystąpienia stanu dewiacji.

Na poziomie profilaktyki pierwszorzędowej i pierwszej fazy profilaktyki drugorzędowej realizowana jest koncepcja profilaktyki kreatywnej. Tu jednostka nabywa nowe umiejętności, m.in [6, s.18]:

- Umiejętności interpersonalne – tj. empatia, aktywne słuchanie czy asertywność

- umiejętność do badania samoświadomości – samoocena, identyfikacja swoich mocnych i słabych stron, pozytywne myślenie

- umiejętność do budowania systemu własnych wartości – wynikające m.in. ze zrozumienia norm społecznych

- umiejętność podejmowania decyzji – krytyczne i twórcze myślenie, rozwiązywanie problemów, poszukiwanie alternatywnych rozwiązań

- umiejętność radzenia sobie ze stresem – samokontrola, radzenie sobie z presją, lękiem, gospodarowanie czasem czy umiejętność aktywnego poszukiwania pracy.

Dąży się także, aby osoba zachowała swoje pozytywne cechy i nie nabywała negatywnych.

Na etapie profilaktyki drugorzędowej, należy dokonać korekcji zachowań. Jednostka poddawana jest usystematyzowanym działaniom resocjalizacyjnym – jak podaje L. Albański [6]. Natomiast w drugiej fazie profilaktyki drugorzędowej i w trzeciorzędowej funkcjonuje wg. J. Szymańskiej i J. Zameckiej [6] – profilaktyka destruktywna. Ten klasyczny podział bywa krytykowany, ponieważ zacierają się granicę pomiędzy profilaktyką a resocjalizacją czy terapią. Proponuje się także odmienny podział, który uwzględnia jedynie dwa pierwsze poziomy. Taki podział uwzględnia profilaktykę pierwszorzędową jako profilaktykę uniwersalną (wraz z promocją zdrowia psychicznego), profilaktyka

drugiego stopnia – ukierunkowana jest na grupy zwiększonego ryzyka. Trzeci poziom zostaje zlikwidowany i zastąpiony przez resocjalizację, rehabilitację i leczenie [7, s.32].

Na każdym z tych trzech poziomów działania profilaktyczne prowadzone są przez odpowiednich realizatorów. Również na wszystkich tych poziomach stosuje się kilka strategii:

Realizowanie oddziaływań profilaktycznych, odbywać się może przy wykorzystaniu różnego rodzaju strategii, są to [8, s.124]:

1. *Strategie informacyjne* – polegające na podejmowaniu działań związanych z informowaniem grup ryzyka o skutkach przejawianych przez nie zachowań. Zakłada się tu, że ludzie, którzy posiadają wiedzę na temat zachowań i ich skutków będą w sposób bardziej świadomy unikać, a nawet rezygnować z nich, zastępując je zachowaniami alternatywnymi [9].

2. *Strategie edukacyjne* – polegają na kształtowaniu kompetencji społecznych oraz inteligencji emocjonalnej (np. zdolność do automotywacji, wytrwałość w dążeniu do celu, umiejętność panowania nad popędami i emocjami, zdolność empatii). Zakłada się, że jednostka, która jest świadoma własnych deficytów i jednocześnie wyposażona w umiejętność nawiązywania kontaktów z innymi ludźmi, będzie mniej skłonna do podejmowania zachowań negatywnych. Możliwe jest to dzięki znajomości własnych słabości oraz podjęciu treningu w tym zakresie. Strategie te uważane są za najbardziej skuteczne.

3. *Strategie alternatyw* – opierają się na zaspakajaniu potrzeb wiążących się z sukcesem i samorealizacją. Dzięki nim jednostka ma możliwość zaangażowania się w działania pozytywne eliminujące czynnik nudy, który bywa odpowiedzialny za podejmowanie zachowań negatywnych. Strategia ta koncentruje się zatem na stwarzaniu alternatyw dla zachowań antyspołecznych, poprzez organizowanie zajęć atrakcyjnych dla młodych ludzi.

4. *Strategie interwencyjne* – strategie te sprowadzają się do udzielania pomocy w identyfikowaniu oraz rozwiązywaniu problemów jednostek oraz jednoczesnego wspierania ich w trudnej sytuacji. Ich cechą charakterystyczną jest indywidualizacja interwencji podejmowanej w stosunku do każdej jednostki

5. *Strategie zmniejszenia szkód* – strategie te stosowane są wobec osób, które zostały już wcześniej poddane oddziaływaniom profilaktycznym, które nie przyniosły jednak oczekiwanych rezultatów. Działania profilaktyczne koncentrują się na próbie zmieszenia ryzyka związanego z zachowaniami dewiacyjnymi.

2. Praktyka profilaktyczna na przykładzie działalności szkół

Profilaktyka uważana jest jako działalność wspierającą niedostatki wychowania rodzinnego [10]. Szkoła jest miejscem, w którym manifestowane są różne formy zachowań patologicznych. Zdarza się, że jest to przestrzeń, w której dzieci mają pierwszy kontakt z narkotykami, alkoholem, nikotyną, agresją i przemocą. Szkoła tym samym przestała być miejscem wychowania, a stała się miejscem demoralizacji. Dlatego nie wystarczy już spontaniczna twórczość w

dziedzinie wychowania i tak niezmiernie ważne jest odpowiednie planowanie, prowadzenie i weryfikowanie integralnego wychowania i profilaktyki [2].

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na wymienione przez Z. Gaśa [3, s.286-287], pięć programów i działań profilaktycznych, przyjmujących postać specyficznych modeli. Często są stosowane w szkołach. Są to:

1. Model informacyjny, który opiera się na założeniu że dostarczanie wiedzy na temat zagrożeń może doprowadzić do zmiany postaw. (Jest on zazwyczaj realizowany przez nauczycieli)

2. Model Efektywnej edukacji, który polega na pobudzeniu osobowego rozwoju w celu osłabienia prawdopodobieństwa zaangażowania się jej w zachowania ryzykowne. Jego celem jest rozwijanie jednostkowej samoświadomości i samooceny.

3. Model kompensacji społecznej skupia się na rozwoju umiejętności społecznych u jednostki, aby dzięki nim potrafiła przeciwstawić się negatywnym presjom społecznym.

4. Model alternatyw polega na stwarzaniu alternatywnych możliwości działania, które sprzyjają rozwojowi psychospołecznemu jednostki, a w efekcie chronią ją przed zachowaniami ryzykownymi

Choć w ostatnim czasie można zaobserwować istotne zmiany w sposobach patrzenia na profilaktykę, a profilaktyka kreatywna znajduje zastosowanie także w pracy dydaktyczno-wychowawczej szkoły, to w dalszym ciągu dominującym podejściem zdaje się być procedura defensywna. Do podstawowych modeli negatywnej profilaktyki Marek Dziewiecki zalicza [11, s.138]:

1. Model moralizujący - który skupiał się na kształtowaniu systemów nakazów i zakazów. Przeceniał znaczenie dobrej woli oraz znajomości norm moralnych kształtowaniu postaw wobec zachowań ryzykownych.

2. Model intelektualizujący zakłada, że podstawowym źródłem zagrożeń jest brak wystarczającej wiedzy. Prezentowane informacje miały odstraszyć i zniechęcać np. do używania środków odurzających. Słabością tego modelu jest założenie, że postawa człowieka zależy przede wszystkim od wiedzy na temat zagrożeń jakie niosą zachowania ryzykowne. Drugą słabością jest fakt, iż przekazywana wiedza była często niezamierzonym instruktorem dotyczącym np. substancji psychoaktywnych, sposobu ich produkcji, możliwości kupna oraz technik zażywania. Bezskrytyczne stosowanie tego modelu w praktyce pedagogicznej paradoksalnie przyczyniała się do przyspieszenia inicjacji [3, s.287].

3. Model biologizujący uwzględniał przede wszystkim fizjologiczne reakcje organizmu i przeceniał ich wpływ na postawę człowieka wobec substancji uzależniających.

4. Model psychologizujący promował kompetencje w zakresie asertywności i radzenia sobie z doraźnie przeżywanymi emocjami, przeceniał rolę kompetencji psychicznych w zajmowaniu dojrzałej postawy względem różnych zagrożeń (np. alkoholu czy narkotyków).

Ostatni z wymienionych modeli jest przełomowy i pozwala na inne spojrzenie na profilaktykę. Zwraca uwagę na konieczność kształtowania takich

cech wychowanka, aby potrafił się oprzeć naciskom z zewnątrz. Jednak sięga po substancje psychotropowe lub zachowuje się w sposób nie aprobowany społecznie, ponieważ nie potrafi się oprzeć wewnętrznym słabościom. Potrzebny jest zatem model profilaktyczny ukierunkowany na człowieka (ujmowanego w sposób holistyczny) i całej jego sytuacji życiowej [11].

Realizuje się więc programy profilaktyczne, które promują u dzieci i młodzieży istotne kompetencje z zakresu wiedzy o substancjach uzależniających oraz z zakresu postaw wobec nich. Nie ograniczają się tym samym tylko do straszenia i karania, lecz precyzyjnie i bez moralizowania przekazują informacje na temat działania alkoholu i innych substancji, oraz na temat biologicznych i psychospołecznych szkód, jakich dokonują. Programy te uczą radzenia sobie z bolesnymi emocjami oraz negatywnymi naciskami ze strony środowiska. Są atrakcyjne w formie i ciekawe w treści, precyzyjnie skonstruowane i powszechnie stosowane. Celem nowoczesnych programów profilaktycznych jest wyposażenie dzieci młodzieży nie tylko w rzetelną wiedzę, ale i ważne umiejętności. Przy ich realizacji sięga się do metod pracy z małą grupą. Zazwyczaj programy te zaplanowane są jako cykl spotkań warsztatowych, podczas których krótkie wykłady przeplatają się z elementami treningu i sytuacjami umożliwiającymi zdobycie nowych doświadczeń [3].

Podsumowanie

Choć jak zostało już wspomniane, profilaktyka defensywna jest nadal dominująca w polskich szkołach, to jednak coraz częściej sięga się po metody kreatywnej profilaktyki. Widzi się wartość we wzmacnianiu potencjałów, kreowanie nowych możliwości wychowanków. Także ujmuje się wszystkie środowiska wychowawcze w jakich przebywa dziecko, podkreśla się holistyczność osoby ludzkiej. Profilaktyka to nic innego jak jedna z procedur ingerowania w rzeczywistość społeczną, z drugiej strony świadome kształtowanie rzeczywistości społecznej w pożądanym kierunku. Współczesna profilaktyka koncentruje się na okresie dorastania. Preferuje pozytywne sposoby i środki działania. Wykorzystuje czynności o charakterze konstrukcyjnym, które są zorientowane na wspomaganie i aktywność człowieka. Wyposaża w umiejętność radzenia sobie z zagrożeniami, których nie dało się wyeliminować na drodze profilaktyki defensywnej. Działania takie bez wątpienia mają szansę powodzenia.

BIBLIOGRAFIA

1. Szymańska J., Zamecka J., *Przegląd koncepcji i poglądów na temat profilaktyki*, w: *Profilaktyka w środowisku lokalnym*, G. Świątkiewicz (red) Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii, dostęp na <http://www.narkomania.gov.pl/profilaktyka.pdf>, odczyt 18.05.2017
2. Springer M., *Profilaktyka społeczna: rodzina, szkoła, środowisko lokalne*, Akademia Świętokrzyska, Kielce 2004
3. Michel M., *Profilaktyka w środowisku lokalnym*, B. Urban (red.), *Profilaktyka społeczna i resocjalizacja młodzieży*, Górnślaska Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Kardynała Augusta Hlonda, Mysłowice 2004
4. Dziewiecki M., *Komunikacja wychowawcza*, Salwator, Kraków 2005

5. Jedlewski S., *Młodzież niedostosowana społecznie*, w: W. Pomykało (red.), *Encyklopedia Pedagogiczna*, Warszawa 1993
6. Albański L., *Profilaktyka niedostosowania społecznego. Wybrane aspekty teoretyczne*, w: Albański L. (red.), *Profilaktyka niedostosowania społecznego. Teoria i praktyka*, Kolegium Karkonoskie, Jelenia Góra 2006
7. Sochocki M. J., *Profilaktyka patologii, uzależnień, problemowa*, Remedium 3/2008
8. Gaś Z., *Profilaktyka uzależnień*, Wydawnictwo WSiP, Warszawa 1993
9. Zimbardo P., *Psychologia i życie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1994
10. Gaś Z., *Profilaktyka w szkole*, WSiP, Warszawa 2006
11. Dziewiecki M., *Nowoczesna profilaktyka uzależnień*, Jedność, Kielce 2000

КОЗАЦЬКИЙ SACRUM В СИСТЕМІ ЦІННОСТЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ XVII – XVIII СТОЛІТЬ

***Піщанська Вікторія Миколаївна,**
кандидат культурології, доцент,
доцент кафедри філософії освіти
КВНЗ «Дніпропетровський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти»
victorya.ps@gmail.com*

Українське козацтво в історії України залишило слід як потужна військова, велика політична та значна суспільна сила, але українці важливо підкреслити, що надзвичайно цінним є його внесок у релігійну ідентифікацію української нації та у барокове оформлення духовної культури XVII – XVIII століть, світоглядні, релігійні та естетичні засади якої неможливо відокремити від української етнічної історії.

Козацький Sacrum, культурологічне розуміння якого розкриває не лише духовну єдність особистості XVII – XVIII століть з навколишнім світом, а й визначає особливий мікрокосм барокової людини, з усім розмаїттям його культурних зв'язків та особливостей способу існування, саме й утворював смисложиттєву основу духовної культури українського козацтва, розкриваючи її ціннісні орієнтири та найвищі цінності.

У філософському енциклопедичному словнику серед трьох різновидів цінностей, котрі репрезентують смисложиттєву насиченість людського існування, виділено: «ціннісні витворення, переживання, ставлення» та зазначено, що, особливо у кризових ситуаціях, саме останні є домінуючими [6, с.568]. Цікавим є той факт, що автори зазначеного словника, українське слово «ставлення» подають як синонім поняття «світовідношення», трактуючи його як «особистісну смислоспроможність суб'єкта» та надають йому «людських ознак, завдячуючи взаємопов'язаності його діяльно-творчої та смислоціннісної визначеностей» [див. там само]. Зважаючи на

те, що козацькі часи з упевненістю можна назвати «кризовими», маємо можливість зробити висновок про ключову роль вищого роду «цінностей» як «святостей» в духовній культурі українського козацтва, в його Sacrum'і. На підтвердження чого наведемо слова В. Личковаха, який стверджує, що сакральні змісти українських святостей можуть становити «не лише найвищі Божественні, біблійні «святині», а й сенсожиттєві, світоглядні цінності людського буття» [3, с. 149].

Вибір сакральності як ціннісного орієнтира духовної культури українського козацтва зумовлений декількома факторами, зокрема його соціально-психологічними особливостями, історичними умовами існування, особливостями етнічної культури та пріоритетністю православної віри. Отже, козацький Sacrum розгортається на різних рівнях, а саме: соціально-психологічному, культурно-історичному, моральному, релігійному та художньо-естетичному. Притім глибинні засади української етнічної культури, що сформувалися на основі взаємозв'язків та взаємопроникнення стрижневих чинників формування українства, сприяли усталеному синкретизму релігії та мистецтва в духовній культурі українського козацтва.

Загальна проблема взаємозв'язку релігії з українською духовною культурою, як вважає відомий релігієзнавець А. Колодний, це питання про етноконфесійну специфіку культури, про набуття релігією соціальних функцій, не притаманних їй як такій, про роль, яку вона відіграє, будучи безпосередньо вплетеною у повсякденне життя людей, в т. ч. у мистецтві. Філософ визнає, що етноконфесійна специфіка культури виражається в переплетінні віроповчальних і культових особливостей якогось віросповідного напрямку з особливостями традиційних виявів матеріальної та духовної культури певного народу – зокрема живописом, архітектурою, народним мистецтвом, усною народною творчістю, звичаями, обрядами, способами господарювання і побутування [див.2, с.67].

Віросповідальна свідомість українського козацтва у поєднанні своїх сакральних векторів сприяла утворенню релігійних засад образотворчості художньо-естетичного та їх виявлення засобами православного мистецтва з відчутним впливом барокових тенденцій. Відтак, охопивши основні галузі мистецтва та їх функціонування у церковному і домашньому середовищі, основою релігійно-естетичної діяльності стала «Церква» і «віра» [див. 4, с. 726]. Засобами храмового літургійного дійства відбувається їхній своєрідний сакральний діалогізм, в якому одночасно синтезовані окремі різновиди та жанри мистецтва. Такий художньо-релігійний синтез деякі сучасні дослідники (В. Даренський, А. Царенок), вважають «діалогічно зверненим до особистості Христа» та визначають християнське мистецтво як «анагогічне (від грецького терміна «анагогія» – сходження). Тут естетичне «спрямоване на розвиток і поглиблення релігійних переживань людини...» [1, с.66], збагачуючись новим змістом «міметично-катарсичної» сутності мистецтва і викликаючи у сакральних його проявах подальше спонукання

до трансформації визначальних інтенцій людської свідомості [див. там само, с.67].

Утворені автентичні художні форми, знаки, образи та символи, наповнені сакральним змістом і приналежні виключно козацькому Sacrum'у, ставши потужним генератором енергії сакрального, відтворили унікальний культурний код запорозького мистецтва. Виявляючи символічно та образно етноментальні принципи, запорозьке мистецтво розкриває закладену в ньому «духовну метафізику» й тим самим створює «сакральні сигнатури», які «мають не тільки загальнорелігійний характер, а й набувають культурологічного змісту» [3, с.148].

Відповідно до символічного світу Біблії «мистецький sacrum має ієрархічний характер, і найвищі його шаблі посідають релігійні святині, що організують ціннісно-смысловий простір художнього образу в знаково-символічних комплексах сакральних сигнатур» [там само, с.147]. Разом з тим, слід враховувати, що українське православ'я, запровадивши обов'язкові літургійні правила, «націоналізувалося», що «означало вшанування власних святих, піднесення культу регіональних реліквій та ікон, використання місцевого християнського фольклору, що наповнювало живим змістом релігійну свідомість українця» [5, с.172]. Саме «живий зміст релігійної свідомості» наділяє сакральне мистецтво особливим характером та відтворює винятково-унікальний козацький Sacrum, тим самим надаючи козацькій образотворчості специфічно-характерологічних ознак.

Православна віра позначалася на бароковому світовідношенні як способі буття українського козацтва, розкриваючи смыслову єдність і взаємоопосередкованість всіляких форм освоєння світу людиною XVII – XVIII століть. Сфера Sacrum'у була сфокусована у її особистісному культурному універсумі, котрий під впливом релігійного відчуття обіймає ціле розмаїття духовних способів самовизначення барокової людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Даренський В. Мистецтво як феномен людинотворення / В. Даренський // Філософська думка. – 2009. – № 6. – С. 61-78.
2. Історія української культури : у 5 т. Т. 3 : Українська культура другої половини XVII – XVIII століть / НАН України ; гол. ред. Б. Є. Пагоня. – Київ : Наукова думка, 2003. – 1246 с.
3. Личковах В. Українські святості. Сакральні сигнатури мистецтва / В. Личковах // Філософські діалоги 2010. – Київ, 2010. – Вип. 4, Ч. 1: Філософсько-антропологічні читання : творча спадщина В. І. Шинкарука та сьогодення. – С. 146-150.
4. Україна – козацька держава : наукове вид. / упоряд. В. В. Недак ; наук. ред. В. О. Щербак, О. К. Федорук. – Київ : Вид. «Емма», 2004. – 1216 с.
5. Українська культура в європейському просторі: книга для студентів і викладачів вищих навчальних закладів / Ю. П. Богуцький, В. П. Андрущенко, Ж. О. Безвершук, Л. М. Новохатько ; за ред. Ю. П. Богуцького. – Київ : Знання, 2007. – 679 с.
6. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди ; ред. кол.: В. І. Шинкарук (голова) [та ін.]. – Київ : Абрис, 2002. – 742 с.

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ СПІВЗАЛЕЖНИХ СТОСУНКІВ

Подушка Анна Геннадіївна
студентка НПУ імені М.П. Драгоманова
факультету педагогіки і психології
annap395@gmail.com
Науковий керівник –
к. психол. наук, доцент Кучеренко Є. В.

Кожна доросла людина прагне створити щасливі та довготривалі стосунки з протилежною статтю. Однак в наш час все важче створити такий еталон, оскільки однією з причин виникнення труднощів у взаєминах може стати ідеалізація образу співзалежних стосунків. Мас-медіа та популярна культура загалом надає безліч прикладів таких взаємин, причому вони зазвичай дуже красиво і привабливо подані. Те, що людина недостатньо критично ставиться до художньо гіперболізованих образів стосунків може стати чинником, що сприяє сприйняттю співзалежності як образу ідеального еднання чоловіка та жінки. Прагнення до такого ідеалу дуже стомлює, а його досягнення ставить людину в нездоровий зв'язок, який також не приносять радощів.

Темою співзалежності стосунків займалися Л. Пузирева, О. Ніконова, В. Москаленко, Л. Зорина та багато інших вчених.

Як стверджує Л. Пузирева, співзалежними називають відносини двох людей, які характеризуються надмірною емоційною (а іноді фізичною і соціальною) залежністю, займають вкрай велике місце в житті, витісняючи і знецінюючи все інше, і при цьому не приносять задоволення.

Відповідно співзалежний – це людина емоційно залежна від настрою і поведінки іншої людини, повністю зосереджена на особистості цього іншого, а не на самому собі, і така, що намагається контролювати дії іншого в надії, що він або вона буде вести себе саме так, як хотів би співзалежний. Виходячи з цього виділяють наступні характеристики співзалежних особистостей: ригідність, жертвність, низька опірність стресу, недовірливість, скептицизм, агресія, фрустрованість, відчуженість, тотальна відповідальність, низька самоповага, суперечливість, розмиті межі особистості, низька самооцінка, нехтування собою, бідність почуттів, неадекватне ставлення до розваг[2].

Спочатку феномен співзалежних відносин більшою мірою приписувався жінкам, бо в історичному контексті роль жінки завжди несла певний відбиток залежності. Так, наприклад, існує початковий розподіл чоловічих і жіночих обов'язків, чоловічих і жіночих сфер життєдіяльності. Жінки в усі часи традиційно були орієнтовані на створення тривалих відносин, народження і виховання дітей, тоді як чоловікам суспільство відводило «підкорення» соціуму, побудову кар'єри, заняття спортом тощо.

Жінки більш пристосовані до емоційних відносин, не дивно, що саме в особистих відносинах (з чоловіком, з дитиною) жінка була схильна «впадати» в співзалежні відносини. Чоловіки ж, переслідуючи швидше зовнішні цілі, можуть практикувати надмірну одержимість роботою, спортивними досягненнями, хобі.

Існує також інша точка зору, що співзалежність в рівній мірі властива як чоловікам, так і жінкам, оскільки соціальні ролі та обов'язки останнім часом все більш зрівнялися, але все ж таки співзалежність у протилежних статей проявляється по-різному [4].

Якщо звернутися до гендерної психології, жінки та чоловіки мають свої певні особливості в поведінці, мисленні та мові. Наприклад, як стверджує А. Антощенко [1], жінкам та чоловікам властиве використання двох протилежно різних стилів мовлення. Чоловіче мовлення прямолінійне, жорстке, у певній мірі грубе, у жінок же воно у деяких випадках наївне, м'яке та спокійне. Загальновідомо, що у будь-яких відносинах важливо розмовляти один з одним, щоб уникати непорозумінь та конфліктів, але у співзалежних відносинах відсутнє відкрите спілкування, а наявні тільки маніпуляції. Відповідно, чоловік буде грубіше, а жінка м'якше в розмові та висловлюваннях. Маніпуляції чоловіків будуть прямолінійні, а жінок більш м'які та спокійні.

Що стосується рис, то жінкам приписуються сентиментальність, покірність і забобонність. Згідно з цим жінка у нездорових взаєминах часто являється у ролі жертви, яка не здатна адекватно оцінити ситуації та дії. Натомість лише чоловічими всюди вважали схильність до ризику, владність, силу, незалежність, а отже вони схильні займати роль тирана, який буде намагатися контролювати свою жертву.

Варто зазначити, що чоловік є більш агресивним ніж жінка, а тому, можливо, контролювати свої емоції та дії у критичних ситуаціях йому дуже складно, що може перейти у насильство [3, с. 164 - 165].

Таким чином, взаємозалежні відносини заважають повноцінному життю людини, позбавляючи її можливості відчувати задоволення і радість в любові, в інтимних стосунках, самореалізовуватися і самовиражатися. Також схильність до співзалежних відносин є фактором ризику в розвитку більш важких форм залежності (зокрема, алкоголізму, наркоманії, токсикоманії). Для того, щоб відмовитися від нав'язаної програми поведінки і обрати інший життєвий шлях, співзалежній особистості необхідна тривала психотерапевтична робота.

Отже, співзалежність – це порушення особистості, яке стирає індивідуальність людини та робить її емоційно залежною від іншої. Чоловіки у співзалежних відносинах в основному проявляють агресивність, грубість, а жінки тендітність та покірність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Антощенко А. Гендерні особливості комунікативної поведінки / Анастасія Антощенко // Політико-інформаційного менеджменту, Студентські публікації. – 2015.

2. Ніконова О. Ю. Діагностика співзалежності у роботі психолога-практика / О. Ю. Ніконова // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія. - 2011. - Вип. 38. - С. 73-83.
3. Оксамитна С.М. Гендерні ролі та стереотипи // Основи теорії гендеру: Навчальний посібник. – К.: “К.І.С.”, 2004. – 536 с.
4. Пузырёва, Л. А. Социально-психологические предпосылки созависимых отношений [Текст] / Л. А. Пузырёва // Ярославский педагогический вестник. – 2012 – № 3 – Том II (Психолого-педагогические науки).

ВПЛИВ ЛОКУСУ КОНТРОЛЮ НА САМООЦІНКУ ТА САМОЕФЕКТИВНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ

Попович Катерина Юрївна
студентка НПУ імені М.П. Драгоманова
popovych.katerina@gmail.com

*Науковий керівник –
канд. психол. наук, доцент С. В. Кучеренко*

Пошук причинно-наслідкового зв'язку притаманний людині ще з давніх часів, коли від цього залежало її виживання. Закон детермінації відіграє важливу роль у поведінці людини і в сьогоденні. Зокрема, він відображається у такому психічному явищі як локус контролю. Дане поняття ввів Дж. Б. Роттер у 1954 р. на базі теорії соціального научіння, запропонувавши класифікацію та розробивши методика визначення локус-контролю.

Слово «локус» з латинської мови перекладається як «місце», «локальність». Поєднуючи його зі словом «контроль», можна сказати, що це місце зосередження енергії, яка впливає та визначає наші дії. Локус контролю являє собою узагальнені уявлення людини щодо того, якою мірою результати її дій визначаються її власною поведінкою, а в якій – контролюються незалежними від неї зовнішніми силами. Це важлива інтегральна характеристика особистості, що виявляється в оцінці своєї здатності відповідати за результати, перш за все, власної діяльності. Тобто, локус контролю – це генералізоване уявлення людини про те, де зосереджений контроль над подіями – в ній самій або в зовнішньому світі [1, с. 605-607], [2].

На думку Роттера, поведінка людини може бути внутрішньо детермінованою (інтернальний локус контролю) або зовнішньо детермінованою (екстернальний локус контролю). Інтернальні особистостів більшій мірі пов'язують між собою власну поведінкову активність і підкріплення, тобто приймають повну відповідальність за події у житті на

себе. Екстернали, навпаки, визнають, що сила обставин, зовнішніх умов і фактів сильніші за власну волю. Такі індивідууми розглядають навколишнє середовище як невід'ємну частину свого успіху або невдачі [3]. Але, зважаючи на полюсність виокремлених типів, не існує людей з абсолютною інтернальною чи екстернальною поведінкою. У кожному наявні обидва типи, але в різній пропорції. Поєднуючись, вони визначають спрямованість загального «поля» локусу контролю.

Окрім Дж. Роттера проблему впливу відповідальності на особистість та її життєдіяльність відображали у своїх теоріях і концепціях поведінки й інші вчені. Їх дослідження дотикаються, розширюють і доповнюють уявлення про локус контролю. Б. Вейнер акцентував увагу на досягненнях і класифікував атрибуції за трьома казуальними напрямками: стабільність і нестабільність, зовнішня і внутрішня сфера контролю, контрольованість. На його думку, у разі успішності індивід схильний приписувати успіх внутрішнім чинникам, а в разі невдачі – зовнішнім (своєкорисне упередження). Г. Келлі вважав, що приписування причинності є вмотивованим процесом, спрямованим на осмислення людиною різномірної інформації і організацію свого досвіду. Він виділив три параметра, аналізуючи які людина вносить судження про причинність: стабільність, узгодженість і винятковість. Ч. Веблен розглядав локус контролю як прояв неефективності суспільної системи, а Р. Мартон – як захисний механізм психіки. Д. Рісмен розглядав теорію поведінки «спрямованої зсередини» і «спрямованої іншими», що є подібною до концепції Роттера. С. Розенцвейг досліджував локус контролю у фрустраційній теорії, розглядаючи інтрапунітивну та естрапунітивну реакції особистості на досягнення своїх цілей. Ю. Кул виділяв у процесі діяльності дві орієнтації – на стан (екстернальний локус) та результат (інтернальний локус). С. Р. Пантілеєв вважав, що загальний локус контролю складається з окремих, зосереджених на певних сферах життя особистості. К. А. Абульханова-Славська вважала, що активність особистості має дві складові: рівень ініціативи і рівень відповідальності. Х. Левенсон виділила три види локусу контролю: інтернальність; екстернальність, пов'язану з почуттям безсилля при протидії іншим людям; екстернальність, пов'язану з почуттям неструктурованості навколишнього світу і фаталізму [4, с. 317-319]. Дж. Роттер також додатково розділяв екстернальну поведінку на два типи: захисно-екстернальну (низький рівень довіри) та пасивно-екстернальну (високий рівень довіри), пояснюючи це залежністю локусу контролю від рівня міжперсональної довіри [2].

Існують протилежні думки щодо стійкості чи мінливості локусу контролю. Одні автори вважають, що це явище є стійкою властивістю індивіда, що формується в процесі його соціалізації [5, с. 84]. Але не можна відхилити той факт, що локус може змінюватись залежно від обставин, які не можуть бути сталими та незмінними впродовж всього життя індивіда [2]. Приписувані власній поведінці та діям інших атрибути змінюються в залежності від зовнішніх та внутрішніх обставин, що, в свою

чергу, виключає абсолютну стабільність локусу контролю. Інтернальність та екстернальність в різних сферах може мати відчутні відмінності, а характер очікувань піддається зміні в ході життя (або в процесі терапії) при зміні середовища підкріплення [3]. Так, зміна локусу може бути спричиненою актуальною потребою людини у захисті (використати зовнішній локус як захисний механізм) чи у соціальній схвальності в той чи інший момент (використати внутрішній локус як соціально схваловану цінність). Це, в свою чергу, підкреслює той факт, що локус контролю не визначає реальність контролю, а є лише суб'єктивним його сприйняттям.

У психотерапії та психоконсультуванні часто виникають труднощі, пов'язані з суб'єктивним сприйняттям відповідальності за події. Інколи клієнт схильний пояснювати свої проблеми зовнішніми обставинами, свідомо чи несвідомо захищаючи себе від їх наслідків. В такому випадку інтерпретація інформації може спотворюватися в силу мотиваційної упередженості і схильності на користь свого «Я». Каузальна атрибуція здійснюється таким чином, щоб її результати не суперечили уявленням людини про себе і сприяли збереженню самооцінки та самоефективності. В протилежному випадку клієнт може звинувачувати себе навіть у тих випадках, коли на подію не впливала його особистість. Іноді клієнт з інтернальним локусом контролю невірно визначає, які саме якості його особливості призвели до тих чи інших подій, або ж поширює свої недоліки на всю особистість в цілому. В останньому випадку у людини знижується самооцінка та самоефективність, що негативно відображається на її особистій, професійній діяльності та психічному стані загалом.

Самооцінка бере безпосередню участь у регуляції людиною своєї поведінки і діяльності, відображаючи якісну своєрідність її внутрішнього світу [6]. У самооцінці бачать проекцію усвідомлюваних якостей на внутрішній еталон, зіставлення своїх характеристик з ціннісними шкалами, особистісне судження про власну цінність, позитивну або негативну установку на себе.

Самооцінка функціонує в двох основних формах – загальній та парціальній. Загальну самооцінку розглядають як одновимірну змінну, що відображає прийняття чи неприйняття особистістю себе. Парціальна самооцінка відображає оцінку суб'єктом своїх конкретних проявів і якостей: вчинків, дій, відносин, можливостей, фізичних даних. Вони можуть носити як ситуативний, так і узагальнений характер. Особливе місце серед них займає оперативна самооцінка, що відображає безпосередній облік особистістю обставин, що змінюються. Саме на парціальну самооцінку активно впливає локус контролю, детермінуючи таким чином атрибути власних дій, що, в свою чергу, здатне підвищувати або знижувати парціальну самооцінку, впливаючи через неї на загальну.

Впевненість у своїх силах налаштовує людину на успіх, внаслідок чого шанси досягти бажаного дійсно зростають. А досягнення успішних результатів, в свою чергу, підвищує самооцінку та самоефективність.

І навпаки, низька самоефективність породжує у людини почуття неспроможності, безпорадності і розгубленості в життєвій ситуації. У людей з низькою самоефективністю домінує переконання, що обставини впливовіші за них самих.

Концепція самоефективності А. Бандури дуже близька за змістом до теорії Дж. Роттера. А. Бандура підкреслював, що самоефективність, в першу чергу, залежить від успіхів. Він стверджує, що люди, які володіють високою особистою ефективністю вірять, що в змозі подолати будь-які перешкоди і можуть підпорядкувати собі несприятливі обставини і події життя. Це пояснює процес ситуативної маніпуляції локусом контролю: люди з екстернальним локусом контролю, які вірять, що успіх у даній ситуації залежить насамперед від їхніх здібностей і навичок, підвищують свої очікування після досягнення успіху і сильно знижують їх після невдачі, ніж ті, котрі переконані в протилежному: що успіх у даній ситуації залежить просто від удачі чи випадку [2].

Таким чином, можна зробити висновок, що самоефективність, самооцінка та локус контролю залежать і зумовлюють один на одного одночасно. Тож рівень суб'єктивного контролю є однією з важливих характеристик самосвідомості, зумовлюючи особливості активності людини та її впливу на обставини життя. А формування внутрішнього локусу контролю можна вважати одним із критеріїв особистісного росту, адже почуття власної самоповаги є результатом внутрішньої відповідальності за свої вчинки, стійкої адекватної самооцінки та високої самоефективності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Варій М. Й. Загальна психологія.: підр./М. Й. Варій-[3-тє вид.]. - К.: Центр учбової літератури, 2009. -1007 с.
2. Бодалев А. А., Пантилеев Ц. Р., Столін Ст. Ст. Локус контролю та конформність [Електронний ресурс]. – Режим доступу: psychologis.com.ua/-1-611.htm
3. Ромек В.Г. Поведенческая психотерапия. -М.: Академия, 2002. –[Електронний ресурс]. – Режим доступу: romek.name/books/teoriya-kauzalnoy-atribucii-dzhuliana-rottera
4. Н.І. Левус, О.В. Терендій. Особливості локусу контролю у старшокласників з різним рівнем навчальної успішності// Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України, 2013. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe
5. Справочник по психологии и психиатрии детского и подросткового возраста. 2-е изд., переработанное и дополненное. / Под ред. С. Циркина. СПб.: Питер, 2004. – 896 с.
6. Захарова А.В. Структурно-динамическая модель самооценки // Вопросы психологии. - 1989. – №1. – С.5-14. . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.voppsy.ru/issues/1989/891/891005.htm>

ПОШУК ШЛЯХУ ЗВІЛЬНЕННЯ ТА ГАРМОНІЙНОГО ІСНУВАННЯ В ІНДІЙСЬКІЙ ФІЛОСОФІЇ

Савицька Інна Мікловшівна,

кандидат філософських наук,

доцент кафедри філософії НУБіП України,

isavitskaya@gmail.com

Проблема впливу духовних цінностей на формування та розвиток людини є досить актуальною, особливо у зв'язку зі зростанням в останній час зацікавленості до східних релігійно-філософських вчень. Система духовних цінностей, духовної свободи як основних понять в соціальному філософському пізнанні, впливає на формування різнобічних якостей особистості людини. Нині розвиток світової культури має тенденцію до взаємодії між стародавньою традиційною східною цивілізацією і сучасною європейською промисловою цивілізацією. Західні вчені, вже давно, вивчаючи культурну спадщину стародавньої східної цивілізації, намагаються вирішувати проблеми, що виникають у західному світі. Вони звертаються до систем цінностей, що існують у конфуціанстві і даосизмі, буддизмі та індуїзмі. Так, специфіку східного типу мислення та його відмінності від західного сприйняття світу аналізує К.-Г.Юнг. Звільнення на Сході, на думку філософа, мислиться, перш за все, як самозвільнення шляхом занурення в глибини несвідомого – тієї дійсної природи, де зливається індивідуальний і світовий дух [1, с.99]. М.Еліаде, аналізуючи зв'язок між свободою і безсмертям, що є вищою метою релігійно-філософської концепції йоги, писав: «У стані самадхі йогин перевершує всі опозиції і, в процесі свого унікального досвіду, «об'єднує» порожнечу і над достаток, життя і смерть, буття і небуття. Ніщо не збігається зі Всім» [2, с167]. Жак Марітен зазначав, що особистість вільна у своєму внутрішньому світі і завдяки йому вона розвивається в собі [3,с.22].

Ідея свободи свідомості, звільнення її від усіх і усього є стрижневою в індуїзмі, буддизмі, дзен-буддизм, суфізмі та в багатьох інших релігійних і філософських течіях. Саме звільнення свідомості є необхідним етапом у пізнанні людиною самої себе і світу, головною умовою її повної реалізації. Основою релігійно-філософського світогляду, духовної практики в Індії, є формування в собі такого стану свідомості, який залишався б адекватним незалежно від зовнішніх умов, змін, та утримання такої стійкої та чистої свідомості за будь-яких обставин. За філософсько-етичними уявленнями індуїзму, людина має орієнтуватися на внутрішній ідеал, який відповідає божественним законам в самій людині, в глибинах її свідомості. Отже, джерело істинної свободи – усередині нас. Таку позицію поділяють і багато західних філософів. Зокрема, Ортега-і-Гассет вважав, що життя кожного – це боротьба за те, щоб стати самим собою. Перешкоди в цьому процесі пробуджують нашу активність і розвивають наші здібності [4,

с.97]. Справжня перемога – це, насамперед, перемога над собою, своїми власними слабостями, залежностями, звільнення від них.

Досягнення свободи завжди представлялось як позбавлення від одних елементів буття, що визнаються другорядними, помилковими або негідними, задля інших елементів, що є істинними або вищими. Частина шкіл староіндійської філософії визнавала реальність зовнішнього світу і дійсність причинно-наслідкових зв'язків у нім. Інші - виходили з того, що зовнішній світ – це лише ілюзія нашої свідомості щодо того, що зміни навколо нас – це те, що тільки здається, це – щось на зразок легкого хвилювання на поверхні океану, глибина якого вічно лишається незмінною. Незалежно від того, приймається чи не приймається зовнішня реальність як єдино дійсна, істина полягає в тому, що існування людини в цьому світі, її діяльність і результати цієї діяльності такі мізерні, що перед лицем того, що передує їм, і подальшого нескінченного небуття сміливо можуть бути прирівняні до нуля, до ніщо. В східній традиції частіше мова йде не про свободу, а про звільнення в найширшому сенсі цього слова. Так, в індійській філософії склалися уявлення, що немає певного особливого, кінцевого стану, який можна було б позначити поняттям «свобода». Можливо говорити про поступове і послідовне «звільнення», що ніколи не припиняється, звільнення як процес переходу від більш залежного стану від певних зовнішніх чинників і власних внутрішніх станів індивідів до меншої залежності (у кінцевому підсумку – повної незалежності), а також про шляхи досягнення такого стану. В індійській філософії існує спеціальний термін, що позначає звільнення, - мокша. Його походження має коріння в давніх релігійно-філософських джерелах – ведах і упанішадах. Про мокшу мова йде і в таких важливих текстах, як Дхампада, Бхагавадгіта, Мокшадхарма, Анугіта. Вказане поняття має виключно глибокий і багатобічний зміст, але основний його сенс у тому, що звільнитися слід від нескінченного колеса перероджень, бо яке б тіло не отримувала людина при черговому народженні, в кожному існуванні життя все одно наповнене незліченими стражданнями.

Згідно з загальними уявленнями індійської філософії, те, що іменується психікою, душею або індивідуальним атманом, не руйнується із загибеллю фізичного тіла живої істоти, а перероджується, знаходячи собі притулок в іншому тілі. Перехід з одного тіла до іншого здійснюється за законом карми. Людина при цьому не є пасивним об'єктом зовнішніх дій, маріонеткою в руках невідомих йому сил, а є творцем своєї долі, вона здатна творити саму себе, і не тільки в черговій скороминущій формі буття, але й у вічності. Кінцева мета й ідеал людського життя, як вважає індійська філософія і релігійна традиція, – позбавлення від фатального визначення, вихід з нескінченного обертання колеса сансари, останнє остаточне звільнення. Розрив з буттям і з'єднання з Абсолютом тим самим означає поєднання з небуттям. Абсолют і небуття стають мовби тотожними. Як наголошується в Мокшадхармі, «звільнення – це нірвана, це позамежне блаженство; ті ж хто

тут звільняються, від благих і злих справ відчужуючись, у тисячновогняного бога тут вступають» [5, с.40].

Способом досягнення звільнення індійський світогляд також вважає йогу. Слово «йога» найчастіше перекладається із санскриту як «приборкання» або «єднання». Окремі її елементи з'являються вже в ранніх упанішадах, але своєї достатньо закінченої форми вона досягла в «Йога-сутрі» Патанджалі та в Бхагавадгіті. Термін «звільнення», що широко використовується в індійській філософській традиції, підкреслює аспект процесуальності. Йога, як детально розроблений шлях звільнення, в деяких випадках перекладається як «ярмо». Звільнення – це не тільки скидання якихось пут із себе, але й покладання на себе нового тягаря, якихось нових обов'язків і зобов'язань. Насамперед, це звільнення свідомості, яка є непрозорою для людини і самої себе, не знає себе, перебуває в неутті, у п'ятмі. Повне звільнення полягає в подоланні тяжіння буття і досягнення стану нірвани. Це буде повною, абсолютною свободою. абсолютне звільнення в класичній індійській йозі означає абсолютне існування енергії свідомості, що перебуває в самій собі. Це є буття Світового Духа в стані вищої реальності поза впливом мінливого світу матеріальних форм. У даному випадку Дух розуміється як Вселенська Надсвідомість – єдиний справжній суб'єкт життєвого досвіду у світах матеріальних форм. Особиста свідомість у філософії йоги має суб'єктивно-об'єктивну природу – з діалектичною подвійністю, феноменальною властивістю подвійного духовного дзеркала, яке дозволяє Вселенській Надсвідомості встановлювати зв'язок з природною реальністю і, разом з тим, не розчинятися в ній. Коли розумна істота усвідомлює цю таємницю свідомості та ціною неймовірних духовних зусиль відокремлює надособистий аспект свідомості від особистого, – тоді пута матеріальної залежності починає слабшати, і людський дух спрямовується до абсолютного інобуття. Це і є велике звільнення - позбавлення від замкнутості особистої свідомості, від ланцюгів карми і ілюзій мінливого матеріального існування. Звільнення свідомості в класичній йозі – це шлях духу до іншої реальності, яка існує поза часом і простором обмеженого природного світу. Це повернення до витоків Абсолютного духовного Буття.

Отже, саме через винайдення або відновлення певного балансу ірраціонального та раціонального начал у психіці особистості, індійська філософія відкриває людині шлях до звільнення та втраченого почуття внутрішньої та зовнішньої гармонії. Водночас, східна філософська традиція вирішувала двоєдине завдання: позбавити людину від страху і небуття, і буття – страху вічності. Чи може бути щось третє? В індійській філософії зроблена спроба показати це третє – через людське існування, через людське буття. Тут присутнє те, що, пізніше в західній філософії було названо екзистенцією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Юнг К. О психології восточних релігій и філософій. Изд-во: М.:Медиум - 1994

. – 258 с.

2. Элиаде М. Йога: бессмертие и свобода / Пер. с англ. – СПб., 2004.
3. Марітен Ж. Завоювання свободи // Соціальні, економічні та релігійні виміри свободи: Зб. текстів.–Львів, 2002.– С. 14-28.
4. Ортега-і-Гассет Ортега-і-Гасет Х. Вибрані твори / Х. Ортега-і-Гасет ; [пер. з іспан. В. Сахно]. – К. : Основи, 1994. – 424 с.
5. Бхагавад-Гита // Махабхарата. Рамаяна. Библиотека всемирной литературы. / Пер. с санскр. – М., 1974.

PSYCHOLOGICZNE ASPEKTY NIEPŁODNOŚCI

Skorupka Klaudia

*studentka Wydziału Farmaceutycznego z Oddziałem Medycyny Laboratoryjnej
Śląski Uniwersytet Medyczny w Katowicach
klaudiaskorupka@gmail.com*

Streszczenie

Niepłodność jest niewątpliwie jednym z najcięższych problemów, z jakim muszą się zmierzyć młode małżeństwa. Przyczyn problemów z płodnością jest wiele, tak jak i metod leczenia. Jednak nie wszystkie pary po usłyszeniu diagnozy podejmują decyzję o terapii, część decyduje się na adopcję, inni rezygnują z potomstwa, odkładając starania na później, bądź całkowicie rezygnując z rodzicielstwa. Niestety sam fakt wystąpienia niepłodności w związku, nawet pomimo pozytywnych wyników leczenia, powoduje trwałe zmiany we wzajemnych relacjach, a czasem także w kontaktach ze społeczeństwem. Dlatego też w pracy przedstawiono problem niepłodności z uwzględnieniem nie tylko problemów medycznych, ale również tych natury emocjonalnej, z którymi zmierzyć się muszą niepełne osoby.

Wstęp

Niewiele osób zdaje sobie sprawę z tego, jak ogromnym problemem dla par jest bezpłodność jednego lub obojga partnerów. Problemy z płodnością dotyczą coraz większej liczby małżeństw, co wynika ze współczesnego trybu życia. Mimo, iż jest to wszechobecny problem, w dalszym ciągu rozmowa na ten temat sprawia duże trudności. Niejednokrotnie problemy ze spółdzeniem potomka negatywnie odbijają się na relacjach małżeńskich, skutkują także problemami w kontaktach ze społeczeństwem. Z powodu wielu wątpliwości oraz barier psychicznych, kontakt z lekarzem zostaje opóźniony, a postawienie diagnozy również do łatwych nie należy. Lekarz musi zebrać bardzo szczegółowy wywiad, co wymaga szczerości ze strony obu partnerów, a następnie zlecić szereg badań. Niestety, nawet mając przed sobą pełną dokumentację medyczną, niejednokrotnie lekarz nie jest w stanie wskazać jednoznacznie przyczyny niepłodności.

Przedłużający się czas diagnostyki, poznanie powodów, czy też brak

pewnego wskazania, budzi kolejne frustracje i negatywne uczucia u partnerów. W dalszej kolejności para staje przed decyzją o podjęciu leczenia oraz musi wybrać metodę, jeżeli zdecyduje się na terapię. Jednakże sposoby leczenia niepłodności budzą wiele kontrowersji, co nie ułatwia decyzji o podjęciu leczenia. Dlatego tak istotne jest, żeby społeczeństwo zapoznało się z problemem niepłodności i zrozumiało, iż niepłodne pary zmagają się również z problemami natury psychologicznej. Taka wiedza pozwoli społeczeństwu na zaakceptowanie takich par, a nawet wsparcie kobiet i mężczyzn, mających problemy prokreacyjne.

Definicja niepłodności i jej przyczyny

Pojęcie niepłodności oznacza niemożność zajścia w ciążę, pomimo regularnego współżycia płciowego, tj. współżycia 3 - 4 razy w tygodniu, utrzymującego się powyżej 12 miesięcy, bez stosowania środków antykoncepcyjnych, czy też innych metod zapobiegających. [1, s.163] Niepłodność dotyka obecnie około 10 - 15 % par w wieku reprodukcyjnym. Przyczyn niepłodności w związku dopatruje się w czynniku żeńskim u 35% par i w takim samym procencie par obwinia się stronę męską. W 10 % przypadków trudności leżą po obu stronach, natomiast w aż u 20 % par przyczyna nie została ustalona. [2, s.738]

Jak wspomniano powyżej niepłodność dotyczyć może w równym stopniu mężczyzn oraz kobiet, lista czynników powodujących zaburzenia płodności jest długa i niestety wyniki badań medycznych zwiększają liczbę zaburzeń, które korelować mogą z poprawnym działaniem układu rozrodczego. Pierwszymi badaniami, wykonywanymi podczas diagnostyki niepłodności, są oznaczenia poziomu hormonów. Od dawna bowiem wiadomo, że to hormony regulują działanie układu rozrodczego i wpływają na ilość oraz jakość wytwarzanych gamet. U kobiet hormony normują nie tylko cykl miesięczkowy, ale także implantację i rozwój zarodka. Na liście czynników powodujących zaburzenia płodności, związanych z gospodarką hormonalną, wymienić można hiperprolaktynemię oraz inne zaburzenia ze strony przysadki, zespół policystycznych jajników u kobiet, choroby tarczycy oraz nadnerczy. [3, s. 964-965]

Następnie sprawdza się prawidłowość budowy układu rozrodczego. Zaburzeniami u kobiet, związanymi ze strukturą narządów rozrodczych są między innymi nieprawidłowa budowa jajnika, endometrioza, choroby prowadzące do zwężenia szyjki macicy oraz światła pochwy, mięśniaki macicy. U mężczyzn są to głównie zaburzenia w obrębie jąder, takie jak wnetrostwo, żyłaki powrózka nasiennego, uszkodzenia jąder po przebytych chorobach wirusowych, ale także ejakulacja wsteczna czy spodziectwo. [4, s. 4]

Istotne są tutaj również zaburzenia genetyczne, które również wiążą się ściśle z funkcjonowaniem organizmu ludzkiego. Niestety na genetykę nawet najlepszy lekarz nic nie poradzi, wpłynąć natomiast możemy na nasz tryb życia. Używki, takie jak alkohol czy narkotyki, nieprawidłowa i uboga dieta, życie w ciągłym stresie, narażenie na negatywnie działające czynniki środowiska oraz siedzący tryb życia na pewno nie pomogą w trakcie leczenia niepłodności. A nawet można wysunąć wniosek, iż mogą być jej przyczyną. Coraz częściej

natknąć się można na materiały dotyczące wpływu masy ciała na płodność, Zdarza się, że otyłość jest nie tyle skutkiem zaburzeń hormonalnych, ale także ich przyczyną. Skutkami nadmiernej masy ciała u kobiet mogą być zaburzenia cyklu menstruacyjnego, zwiększone ryzyko poronienia, a także większe zagrożenie powikłaniami podczas zabiegów chirurgicznych oraz mniejsza skuteczność w leczeniu niepłodności. [6, s. 138] U męskiej części społeczeństwa masa ciała jest nie mniej istotnym aspektem, zbędne kilogramy mogą bowiem przyczynić się do zmniejszenia jakości nasienia, zaburzeń termicznych oraz przyczyniać się może do zaburzeń erekcji. [7, s. 15]

Poza bezpośrednim związkiem diety z wagą ciała, sposób odżywiania ma też znaczenie ze względu na zawartość konkretnych składników w pożywieniu. Wysoko przetworzone produkty powinny się zastąpić artykułami, które przeszły mniejszą obróbkę. Ważnym aspektem jest także proporcja pomiędzy białkami, węglowodanami oraz tłuszczami, w których przypadku , powinno się zadbać nie tylko o odpowiednią ilość, ale i jakość tłuszczu zawartych w diecie. Białka na przykład mają wpływ na poziom hormonów płciowych w organizmie, a konkretnie na wzajemny stosunek hormonów żeńskich do męskich. U kobiet zbyt niski poziom białka wpłynąć może na podwyższenie poziomu męskich hormonów. Podczas analizy literatury, uwagę przykuwa również rola witamin oraz makro- i mikroelementów w funkcjonowaniu układu rozrodczego. [7, s. 16; 8, s. 139-142]

Nie ulega więc wątpliwości, że pary planujące ciążę powinny przede wszystkim zadbać o swoją dietę i sprawność fizyczną, gdyż jest to czynnik wpływający na płodność, na który ma się największy wpływ.

Przegląd metod leczenia niepłodności

Pierwszą rzeczą w procesie diagnozowania przyczyny niemożności poczęcia dziecka jest wywiad lekarski, a następnie szereg badań. Podjęcie dalszych działań zależy od tego, czy znaleziona została przyczyna niepłodności. W przypadku ustalenie etiologii podejmowane są kroki mające na celu usunięcie, bądź zmniejszenie przeszkody. Na początku u mężczyzny wskazane jest wyeliminowanie szkodliwych czynników zewnętrznych, takich jak substancje chemiczne, czynniki fizyczne, wysoką temperaturę. Zaleca się także dla obu partnerów ograniczenie używek, redukcję zbędnych kilogramów, bogatą i zbilansowaną dietę oraz odpowiednią aktywność fizyczną. U kobiet natomiast często stosowana jest farmakoterapia, ze szczególnym uwzględnieniem stabilizacji gospodarki hormonalnej i regulacji cykli miesięczkowych. Zależnie od przyczyny, stosowane są również zabiegi chirurgiczne, jak na przykład udrożnienie jajowodów oraz prowadzona jest odpowiednia terapia w przypadku występowania chorób towarzyszących, które mają związek z płodnością.[9, s. 436-437]

Niestety, leczenie przyczynowe niejednokrotnie wykazuje zbyt małą skuteczność i nie zapewnia parze możliwości poczęcia potomka, dlatego też para taka jest kierowana na dalsze leczenie do odpowiedniego ośrodka. Wybór dalszej drogi leczenia jest zależny od przyczyny, decyzji i przekonań pary oraz

ich możliwości finansowych. Jedną z możliwości są techniki wspomaganego rozrodu (ART), które oparte są na sztucznej ingerencji w proces zapłodnienia, wspomagając jeden lub kilka etapów tego skomplikowanego procesu. Do ART zaliczyć możemy takie metody jak unasiwienie, poliowulację, do jajowodowe przeniesienie gamet lub zygoty, klasyczne in vitro lub jego odmianę z mikro inseminacją. W zależności od przyczyny niepłodności wykorzystuje się albo komórki rozrodcze, pochodzące od partnerów starających się o dziecko, albo od obcego dawcy.

Najpopularniejszymi metodami stosowanymi w leczeniu niepłodności są inseminacja oraz in vitro. Mniej kontrowersyjną metodą jest inseminacja, która ma na celu skrócenie drogi plemników, zmniejszający tym samym ryzyko nieudanego zapłodnienia. W tym celu nasienie jest wprowadzane bezpośrednio do dróg rodnych kobiety w trakcie owulacji, którą można wywołać farmakologicznie. Metodą budzącą więcej wątpliwości etycznych i moralnych jest in vitro, procedura ta polega na połączeniu poza organizmem komórki jajowej oraz nasienia, które zostały wcześniej pobrane. Po połączeniu pozaustrojowym gamet, poddaje się je inkubacji oraz ocenie. Wykorzystywane są tylko te komórki, które uległy prawidłowemu zapłodnieniu oraz podziałom. 2-3, ocenione jako prawidłowe, embriony zostają wprowadzone do macicy drogą przez pochwową. Pozostałe zarodki zamraża się, stanowią one pulę rezerwową na wypadek niepowodzenia zabiegu. [4, s.5; 10, s. 323-325]

Niestety in vitro budzi wiele kontrowersji ze względu na niewykorzystanie nadmiaru zapłodnionych komórek, co dla niektórych jest jednoznaczne z odebraniem życia. Metodą bardziej zbliżoną do naturalnego rytmu zapłodnienia jest naprotechnologia, która zakłada naturalne planowanie rodziny, a więc oparta jest na obserwacji organizmu obojga partnerów i dążeniu do prawidłowego funkcjonowania układu rozrodczego. Oprócz aspektu medycznego, kliniki naprotechnologii starają się także zapewnić wsparcie ze strony psychologicznej. Małżonkowie oprócz odbywania rozmów o funkcjonowaniu organizmu, mogą także porozmawiać na temat swoich uczuć, wątpliwości oraz lęków, licząc na pomoc specjalistów. W warunkach domowych, partnerzy nie zawsze zdobywają się na szczerą rozmowę i tłumią w sobie emocje. Tak więc naprotechnologia zapewnia pomoc w zrozumieniu organizmu oraz uczuć, nie tylko swoich, ale również partnera czy partnerki. Stawia tym samym oboje na równym poziomie. Niezwykle istotne jest również to, że nierzadko w wyniku samych obserwacji oraz zestrojenia współżycia z cyklem miesięczkowym kobiety, para uzyskuje pozytywny wynik leczenia. [10, s 325-328]

Psychologiczny aspekt niepłodności

Na liście przyczyn niepłodności wymieniono również czynniki psychogenne, zarówno u mężczyzn jak i u kobiet problemy psychologiczne stanowią nie tylko przyczynę, ale także skutek walki z niepłodnością. Nieudane próby poczęcia dziecka powodują stres, podobnie jak proces diagnozowania przyczyn niepłodności, wybór terapii oraz proces długotrwałego, niejednokrotnie mało skutecznego leczenia. Stres, ciągła niewiedza, oczekiwanie

na jakiegokolwiek skutki oraz poczucie bezsilności, jakie się pojawiają w trakcie walki z niepłodnością mają ogromny wpływ na małżeństwo. Szczególnie, jeśli partnerzy nie rozmawiają ze sobą na temat problemów z prokreacją, wówczas mogą się u nich pojawić kłopoty z porozumiewaniem się także w innych kwestiach. Życie w stresie może prowadzić także do pogłębienia wcześniejszych konfliktów, a także powstania nowych, których rozwiązanie, bez rozmowy, jest utrudnione. Powoduje to oddalenie się od siebie małżonków, co skutkuje obniżeniem satysfakcji ze związku. Może również wpłynąć to na jakość życia seksualnego małżonków, co podobnie jak wcześniej wymienione aspekty, powoduje zwiększenie się poziomu stresu, napędzając błędne koło.

Według badań naukowych wiele zależy od zaangażowania mężczyzn w staranie o potomstwo. Udowodniono bowiem, że mężczyźni przywiązują mniejszą wagę do posiadania dziecka. Kobiety bardziej pragną potomstwa ze względu na ogromne znaczenie roli matki w życiu kobiety, macierzyństwo uznają więc za swój oczywisty obowiązek. Tak więc, im bardziej partner wspiera kobietę w staraniach o dziecko, jest chętniejszy do rozmów na temat niepłodności i leczenia, tym para lepiej się dogaduje. Na polepszenie relacji wpływa niewątpliwie uzewnętrznianie uczuć, szczere rozmowy, wspólna konfrontacja z problemem oraz prośenie innych o radę. Trzymanie problemu dla siebie i brak rozmowy z partnerką pogłębiało tylko problem obniżenia samooceny mężczyzny, przyczynia się do frustracji obojga małżonków, odseparowania się od siebie nawzajem oraz od społeczeństwa. Problem z poczuciem własnej wartości wynika z przekonania, że z powodu zaburzeń prokreacyjnych, staje się niestuprocentowym partnerem, czy też partnerką. Dzieje się tak, gdyż w społeczeństwie przyjmuje się za pewnik płodność u każdej osoby.

Małżeństwa, które zdecydowały się podjąć leczenie i starają się ze sobą o tym rozmawiać, często zbliżają się do siebie w początkowym etapie leczenia. Łączy ich wspólny cel i pragnienie. Częstymi uczuciami są nadzieja, podekscytowanie, wiara i pozytywne przecucie. Niestety, kiedy leczenie się przedłuża, nie przynosząc żadnych skutków, nadzieję wypierają stres, lęk i frustracja w skutek czego często małżeństwa oddalają się od siebie. Zależy to od kontaktu, jaki mają ze sobą partnerzy, ich psychiki oraz zaangażowania, jednakże sprawę komplikują dodatkowo problemy związane z finansami. Według badań prawie połowa małżeństw w trakcie leczenia ma problemy finansowe, co wynika z ogromnych kosztów leczenia. Tak więc, przedłużające się leczenie przyczyniać się może do pogorszenia satysfakcji z życia małżeńskiego, będąc przyczyną nawet depresji. Nie jest to jednak regułą, długie leczenie nie musi oznaczać pogorszenia relacji małżeńskich w każdym przypadku.

Barierą, ciężką do pokonania, może się również okazać otoczenie. Małżonkowie borykający się z problemem niepłodności często nie są wspierani przez społeczeństwo. Niestety, bezdzietność, wynikająca z biologicznych przyczyn, postrzegana jest, jako niepowodzenie i jest stanem niepożądanym w społeczeństwie. Kojarzona jest z ciosem, powodem do wstydu oraz poczucia winy. W wyniku takiego zawodu, bezpłodni małżonkowie często izolują się,

unikają spotkań ze znajomymi mającymi szczęśliwe rodziny, unikają dzieci, zwłaszcza miejsc, gdzie jest ich dużo. Często też wstydy się mówić o swoich problemach, ukrywają je więc lub wyjawiają tylko częściowo swoje kłopoty zdrowotne. Zwłaszcza mężczyźni są podatni na presję społeczeństwa, ukrywają więc prawdziwe przyczyny bezdzietności. [12, 13, 14]

Podsumowanie

Problem niepłodności dotyka coraz więcej par na całym świecie, dziwi więc fakt, że dalej bezpłodne osoby spotykają się z brakiem akceptacji ze strony społeczeństwa. Często nie są obdarzani takim zaufaniem jak małżeństwa, które posiadają potomstwo. Ponadto w dalszym ciągu jest to temat, który pary podejmują niechętnie nawet w rozmowie między mężem a żoną. Problemy prokreacyjne wywołują zażenowanie i wstyd, a żmudny proces diagnostyki i ewentualnego leczenia powodować może zniechęcenie i oddalenie się od siebie małżonków. Istotne jest tutaj niewątpliwie zaangażowanie z obu stron, otwarta i wspólna konfrontacja z problemem i bezwarunkowe wsparcie. Nie może dojść do obwinienia jednego z partnerów i jakichkolwiek pretensji, przyczyniłoby się to tylko i wyłącznie do pogłębienia negatywnych uczuć i niechęci, a to do rychłego rozpadu związku.

Ważną kwestią jest podjęcie decyzji o leczeniu, co wymaga odwagi, a także wybór terapii. Sposoby leczenia niepłodności są przedmiotem dyskusji naukowców, Kościoła, lekarzy, a także przyszłych matek oraz ojców. Wybranie metody, którą społeczeństwo uważa za nieetyczną, może skutkować jeszcze większym odseparowaniem od środowiska. Jednak skutki jakim jednostka będzie musiała stawić czoła zależą w dużej mierze od psychiki osoby zmagającej się z problemem, partnera oraz najbliższego otoczenia.

Bibliografia

1. Łepecka-Klusek C., Pilewska-Kozak A. B., Jakiel G., Niepłodność w świetle definicji choroby podanej przez WHO, *Med. Ogólna*, 2012, Tom 18(2), 163-166
2. Położnictwo i ginekologia, Warszawa, Wydawnictwo Lekarskie PZWL, 2007, s. 737-741
3. Skrzypulec V., Nowosielski K., Droszól A., Kowalaczyk R., Zaburzenia seksualne w wybranych endokrynopatiach, *Endokrynol Pol* 2005, 6(56): 964-969
4. Piechowska J., Roczon E., Bazylewicz A., Zastosowanie techniki ultrasonograficznej w diagnostyce i leczeniu niepłodności, *European Journal of Medical Technologies*, 2015, 1(6), 1-6
5. Synak E., Jendraszcak M., Skibińska I., Kątniak K., Czarnecka – Kłos R., Sadowska A., Styl życia współczesnego mężczyzny a problem niepłodności, *Now Lek* 2008, 77, 5, 357-361
6. Wickiewicz D., Zimmer M., Otyłość a problem niepłodności u kobiet, *Perinatol Neonatol Ginekol*, 2008, 1(2), 138 – 140
7. Jeznach-Steinhagen A., Czerwonogrodzka-Senczyzna A., Dieta w leczeniu zaburzeń płodności u mężczyzny z obniżoną jakością nasienia, *Endokrynol Otyłość*, 2013, 9 (1), 14 – 19
8. Przysławski J., Gorna I., Florek E., Szymanowski K., Rola wybranych składników pożywienia w profilaktyce niepłodności u kobiet, *Bromat Chem Toksykol*, 2010, 18(2), 138 – 144
9. Bączkowski T., Kurzawa R., Leczenie niepłodności w warunkach ambulatoryjnych, *Fam Med. Primary Care Rev*, 2013, 15(3), 435-437
10. Dowbór-Dzwonka A., Cegła B., Filanowicz M., Szymkiewicz E., Techniki wspomaganego rozrodu a naprotechnologia, *Zdr Publ*, 2012, 122(3), 322 – 328
11. A. Ostrowska, Model Creightona – żyj w zgodzie ze swoim rytmem [w:] E. Wiater (red.), *NaPro. Naprotechnology®. Ekologia płodności*, eSPe, Kraków 2009, 68-69

12. Dembińska A., Rola nadziei w pomocy psychologicznej kobietom leczącym nieplodność, Sztuka Leczenia, 2013, 1-2, 9-20

13. Walentyńczak M., Kobiety „niestuprocentowe”? Sposoby definiowania kobiecości przez kobiety doświadczające pierwotnych trudności prokreacyjnych, Dyskursy Młodych Andragogów 15, 2014, 245-261

14. Czyżykowska A., Rawińska M., Józwiak M., Komunikacja, relacje partnerskie oraz funkcjonowanie seksualne par leczących się z powodu nieplodności, Studia Psychologica, 2013, 13(2), 7-14

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГРИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ЇХ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

Тарасевич Олександра Віталіївна
студентка 4 курсу Педагогічного інституту
Київського університету імені Бориса Грінченка
Tarasevich-a@ukr.net

*Науковий керівник –
канд. психол. наук, доцент В.І. Юрченко*

Анотація. В статті розглядається процес формування і розвитку гри як провідної діяльності дошкільників; наведено особливості ігор для дітей дошкільного віку, їх структура, зміст, правила, етапи розвитку та ролі, які беруть на себе діти.

Ключові слова: провідна діяльність, сюжетно-рольова гра, дошкільники, гра, роль.

Аннотация. В статье рассматривается процесс формирования и развития игры как ведущей деятельности дошкольников; приведены особенности игр для детей дошкольного возраста, их структура, содержание, правила, этапы развития и роли, которые берут на себя дети.

Ключевые слова: ведущая деятельность, сюжетно-ролевая игра, дошкольники, игра, роль.

Abstract. The paper considers the process of formation and development of game as a leading preschoolers' activity. Characteristics of games for preschoolers, their structure, content, rules, stages of development and roles, that are taken by children, are described.

Keywords: leading activity, plot-role playing game, children of preschool age, play, role.

Вступ. На сучасному етапі життя суспільства проблема розвитку провідної діяльності дітей дошкільного віку має велике значення. Її актуальність зумовлена тим, що діти – майбутнє нації, країни і світу загалом. Їх подальший розвиток залежить від ґрунтовної праці батьків, рідних, вихователів, оточуючих і умов середовища.

Тому необхідно зробити все можливе, щоб кожна дитина в подальшому могла легко пристосовуватись до умов життя, творчо розвиватись, навчатись

і реалізовувати свої знання на практиці, оволодіти загальними способами дій і вміти оцінювати та контролювати їх, щоб психічні процеси і соціальна ситуація розвитку кожної дитини відповідали її віковим періодам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчує, що вказаною проблемою займалось багато українських і зарубіжних психологів та педагогів. Серед них: Л. Лохвицька, Л. Носко, С. Базика, С. Заблоцька, О. Терещенко та інші.

Метою статті є розкриття психологічних особливостей провідної діяльності дошкільників, відображення її значущості для розвитку дитини в цьому віці та вплив на соціальну ситуацію розвитку. Відповідно до поставленої мети було висунуто **низку завдань**: розглянути сутність гри як провідної діяльності; розкрити її пріоритетність порівняно з іншими видами діяльності цього віку; порівняти етапи розвитку гри відповідно до поділу дошкільників на молодших, середніх та старших; відобразити вплив гри на взаємини дітей; розкрити значення ролей, які бере на себе дитина в процесі гри; сформулювати особливості поведінки вихователя, який взаємодіє з дітьми в процесі гри.

Виклад основного матеріалу.

Дошкільний вік є сенситивним періодом для всебічного і гармонійного розвитку дитини, розвитку психічних процесів, підпорядкування мотивів, збільшення активності, формування особистісних якостей та особистості загалом. Саме тому провідною діяльністю дітей дошкільного віку є сюжетно-рольова гра.

Гра – форма дитячої діяльності як спосіб засвоєння та відтворення суспільного досвіду, унаслідок чого формується довільна поведінка, відбувається процес соціалізації особистості. [4]

Предметом сюжетно-рольової гри є доросла людина як носій суспільних функцій, що вступає в певні стосунки з іншими людьми і використовує певні правила.

Сюжетно-рольова гра є проміжною ланкою між предметною діяльністю та психологічною готовністю дитини до навчання в початковій школі. В процесі ігрової діяльності відтворюються основні смисли людської діяльності.

Гра сприяє всебічному розвитку дошкільника. За допомогою гри дитина має змогу реалізувати свої задуми, фантазії, розвивати уяву, креативність, проявляти ініціативу, сприяти формуванню різноманітних якостей людини, виявити здібності до певного виду діяльності, опанувати певний досвід входження в соціалізацію тощо. Діти не тільки знають як використовувати предмети за призначенням, а й створюється спеціальна ігрова ситуація, де використовуються предмети на основі сюжетно-відображувальних дій, замінюються одні предмети іншими, гра дає змогу вступити у взаємодію з такими сторонами життя, в які в реальності дитина вступити не може, сприяє здатності орієнтуватися у зовнішньому світі. Отже, саме тому гра є провідною діяльністю дітей дошкільного віку.

Розвиток гри відбувається на таких рівнях [3]:

- 1) гра наодинці (без взаємодії);
- 2) гра- спостереження;
- 3) паралельна гра (дитина грає поряд, використовує такі ж іграшки);
- 4) асоціативна гра (діляться іграшками і дещо взаємодіють);
- 5) спільна гра.
- 6) поява взаємин між хлопчиками і дівчатками – статева ідентифікація.

Отже, розвиток гри змінюється від індивідуальних форм до спільних. З переходом до спільної гри розширюється її тематика – від батьків, родини, дорослих, їхньої роботи, стосунки з іншими людьми до емоційно значущих подій. Спільна гра урізноманітнює ролі, які беруть на себе діти.

Роль у сюжетній гри полягає в тому, щоб виконувати обов'язки, які визначаються роллю, і здійснювати права щодо інших учасників гри. У ролях втілюються зміст (основний момент діяльності дорослих) та і сюжет гри. Дійсність, відображена в дитячих іграх, стає сюжетом рольової гри. [1] Відповідно до кількості сюжетів підпорядковується і, власне, тривалість ігор. Тобто гра з невеликою кількістю сюжетів і простими діями її учасників є короткочасною. Проте, гра, яка забарвлена чималою кількістю сюжетів і ускладненими діями, є довготривалою. Наприклад, кількість сюжетів на початку дошкільного віку обмежена, а у старших дошкільників, на відміну від молодших, сюжети надзвичайно різноманітні, здійснюється попереднє планування гри, розподіл ролей, обов'язків, іграшок, визначення правил тощо. Деякі сюжети можуть бути спільними між різним віком дошкільників, але розігруються по-різному.

У порівнянні з іншими видами діяльності в дошкільному віці гра є надзвичайно різноманітною, але водночас з цим не відноситься до продуктивних видів діяльності. Наприклад, кінцевою метою зображувальної діяльності, ліплення, певного виду праці є кінцевий продукт, матеріальний результат, а кінцевою метою гри є моральний вплив на дитину, розвиток її здібностей, психічних процесів, формування умінь взаємодії з оточуючими тощо.

Велике значення для розвитку дитини в процесі ігрової діяльності належить взаємодії з дорослими. Стиль взаємин у системі «дорослий – дитина» буде ефективним лише за умови злагодженої спільної діяльності, взаємодії, співробітництва. Це означає, що з боку дорослого відсутній тиск як спосіб впливу та жорсткого керівництва діяльності учнів. Для формування позитивної доброзичливої атмосфери необхідна наявність довірливого ставлення між учасниками ігрового процесу.

Формування особистості дошкільника нерозривно пов'язане із ролями, які бере на себе дитина в процесі ігрової діяльності. Саме в грі з'являються перші форми взаємостосунків з соціальним оточенням, у дитини формується система ставлень, прагнення взаємодіяти з іншими, перебрати на себе якомога більше ролей. Поступово умови реалізації ігрової взаємодії ускладнюються як кількісно, так і якісно.

Виділяють такі етапи розвитку гри [3]:

1) Предметна гра – характерна для дітей молодшого дошкільного віку, має процесуальний характер, є першою сходинкою при переході від провідної предметної діяльності у ранньому віці – до ігрової у дошкільників. Тому предметна гра характеризується переважно виконанням умовних дій з предметами. Наприклад, годувати ляльку.

2) Рольова гра – розповсюджена серед дітей середнього дошкільного віку, головною метою якої є виконання ролі та оволодіння стосунками між людьми, що опосередковують ставлення до предметів.

3) Гра за правилами – є ускладненою формою взаємодії учасників гри, характерна в більшій мірі для дітей старшого дошкільного віку, супроводжується підвищенням вимогливості дітей до правдивості і переконливості, реалістичності виконання ролей і сюжетів, використання ігрового матеріалу.

Кожний новий етап гри ускладнюється, супроводжуються виникненням нової поведінки учнів, що в свою чергу є міцною базою для розвитку довільності психічних процесів.

У процесі ігрової діяльності відбувається реалізація дитячого потенціалу, розвиток дитини як особистості. Цьому сприяє опанування дошкільником різних видів взаємин у грі: [5]

- ігрових – стосунки за сюжетом і роллю;
- реальних – стосунки дітей як партнерів, товаришів, які виконують спільну справу.

Реальна взаємодія учасників відбувається як в процесі здійснення ігрової діяльності, так і за її межами, а ігрові стосунки передбачені виконанням вимог гри, в свою чергу можуть бути ускладнені реальними, коли ініціатор бере на себе другорядну роль, але продовжує керувати процесом гри. Одночасна наявність реальних та ігрових відносин активізує інтерес до певних соціальних ролей, з якими дитина зустрінеться в майбутньому.

Висновок. Отже, можна зробити висновок, що гра є невід’ємною частиною життя дитини дошкільного віку. За допомогою гри здійснюється вплив на всебічний та гармонійний розвиток дошкільників, підготовка до входження в соціальне оточення, відбувається опанування різноманітних взаємин між людьми, задоволення потреби у спілкуванні, формування ставлень до інших людей, привчання до виконання обов’язків та дотримання правил, які передбачені роллю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Видра О. Г. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. / О.Г. Видра. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 112 с.
2. Загальна психологія: навч. посіб. / О. П.Сергєєнкова, О. А. Столярчук, О. П. Коханова, О. В. Пасєка. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 296 с.
3. Павелків Р. В. Загальна психологія : підр. для студ. вищ. навч. закл. / Р. В. Павелків. – К.: Кондор, 2011. – 468 с.
4. Поліщук В. М. Вікова і педагогічна психологія: навч. посіб. / В. М. Поліщук. –

ЗАСАДИ АДВОКАТСЬКОЇ ЕТИКИ В СУЧАСНІЙ НІМЕЧЧИНІ

Ткаченко Катерина Олександрівна
асп., КНУ ім. Т. Шевченка
ms.katerina@ukr.net
Науковий керівник –
канд. філос. наук, доц. В.В.Єфіменко

Концептуалізації принципів, норм та підходів в межах адвокатської практики для кожної країни є специфічною і несе в собі культурну та політичну специфіку місцевої ментальності. Тим не менш, можна сміливо стверджувати, що серйозність ставлення суспільства до цієї проблематики є «лакмусовим папірцем», який відображає якість розробки етичних стандартів адвокатської професії, а отже експлікує рівень зрілості професії. «Етичне ядро» в межах правничих наук за свою історію набувало різноманітних форм - від найбільш широких орієнтирів і максимум до досить детально прописаних регламентів. Починаючи з перших канонів адвокатської етики, як у Америці (1908 рік), так і в Європі, правила поведінки адвоката регламентувалися на трьох рівнях:

(1) на суспільному рівні Кодекси мали досить розлогі формулювання, які лишень у декількох реченнях окреслювали норми і принципи, яких має притримуватись адвокат, аби не втратити професійну честь; такі формулювання підштовхували до досить різноманітних інтерпретацій та широкого поля для професійних маневрів та маніпуляцій;

(2) на «цеховому» рівні, тобто в межах певної адвокатської спільноти, затверджувалась єдино «правильна» інтерпретація цього Кодексу для членів цієї спільноти, що мало, на думку керівництва, підсилити корпоративний дух та конкуренцію з іншими спілками адвокатів, чиї етичні принципи могли мати абсолютно інші формулювання;

(3) і тим не менш, подібні розбіжності у розумінні спільних для всіх етичних принципів не могли задовольнити суспільство, яке в кожному конкретному випадку оцінювало діяльність адвоката і результат його звершень з огляду на втілення заскорузлої теорії у досить мінливі умови практики; відбувалося це різноманітним чином – від вердикту суду присяжних до висвітлення самого розгляду справи у засобах масової інформації.

Саме таку ситуацію ми можемо спостерігати з середини ХХ століття

у Німеччині: мова йде про Нормативний акт, який закріплює правовий статус адвокатури в Німеччині, - «Федеральне положення про адвокатуру» 1959 року, що є чинним і зараз (на даний момент його повна назва – «Федеральне положення про адвокатуру в редакції із виправленнями, опубліковане у Частині III Федерального вісника законів, реєстраційний номер 303-8 зі змінами, внесеними статтею 7 Закону від 10 жовтня 2013 року (Федеральний вісник законів, ч. 1, стор. 3786)») [див.: 2]. У цьому положенні етичним принципам присвячено лиш наступні рядки §43: «Адвокат повинен виконувати свою роботу добросовісно. Його вчинки мають бути достойними поваги та довіри, яких вимагає статус адвоката як у межах, так і за межами його професійної діяльності» [2; С.19]. Однак ці досить розлогі формулювання набули уточнення у редакціях пізніших років, а саме: у § 43а, який регламентує власне обов'язки адвоката, куди входять і такі моменти, як відстоювання незалежного статусу адвоката, збереження адвокатської таємниці, дотримання ділової поведінки та відповідної професійної лексики в межах робочої діяльності, уникнення моментів представлення суперечливих інтересів, обов'язок підвищення власної кваліфікації впродовж усієї професійної діяльності. Якщо звернутися до викликів вже початку XXI століття, то голова Федеральної палати адвокатів Німеччини Вероніка Хоррер відзначає максимальну бюрократизацію і юридизацію всіх сфер людського життя, що, з одного боку, підштовхує правничу професію до все більшої спеціалізації, а з іншого – не дозволяє ігнорувати процеси європеїзації та інтернаціоналізації, що веде до впорядкування та зведення до єдиної системи кодексів та норм, якими керуються адвокати на території всього Європейського Союзу. [1; С. 4]. Закон про здійснення діяльності європейськими адвокатами в Німеччині (Die Einzelheiten ergeben sich aus dem Gesetz über die Tätigkeit europäischer Rechtsanwälte in Deutschland (EuRAG) 09.03.2000 р.) досить скрупульозно регламентує умови здійснення фахової діяльності адвокатами ЄС на території Німеччини [див.: 4]. Директиви, на які спирається EuRAG за згодою країн-членів Євросоюзу, імплементуються у внутрішнє державне право, і таким чином правове регулювання цих країн є сутнісно близьким за формулюваннями до німецького закону EuRAG.

Окрім викликів інтернаціонального характеру, німецьке законодавство намагається уникнути етичних суперечностей у вирішенні недоброчесності адвокатів у межах одного «цеху». З цією метою були створені спеціалізовані суди, які входять у юрисдикцію лише місцевих державних органів юстиції, і за рахунок своєї незалежності від адвокатської спільноти виносять рішення щодо дисциплінарної відповідальності представників цієї професії. «Суди честі» (а саме таку назву отримали ці інстанції серед широкого загалу) також включають у свою ієрархію спеціальні судові палати при вищому суді кожного регіону та сенат зі справ адвокатури, який підпорядковується і Вищому Федеральному суду. Важливим моментом, який експлікує ставлення соціуму до таких дисциплінарних інстанцій є те, що назначені міністерством

юстиції члени «Суду честі» чотири роки працюють на громадських засадах і всі справи розглядаються лише колегіально повним складом Суду. Вироки щодо справ адвокатів носять досить серйозний характер, адже окрім догани та штрафу на чималу суму відносно середньостатистичного заробітку юриста колегія може накладати заборону на адвокатську діяльність для звинуваченого від одного до п'яти років (що залежить від специфікації діяльності адвоката) або взагалі виключити його з адвокатури. Апеляцію щодо подібного жорсткого вироку розглядає як спеціальна судова палата, членами якої є як судді, так і висококваліфіковані адвокати з багаторічною практикою і бездоганною репутацією. Тим не менш, і ця палата не є цілком самостійною, адже кожен її вирок перевіряється на добросовісність і відсутність упередженості сенатом зі справ адвокатури.

Ще одним аспектом підвалин етики правничої діяльності є адвокатська таємниця, щодо якої Німеччина досить послідовно відстоює жорстку позицію абсолютного збереження таємниці в межах «адвокат-клієнт». Навіть за умов звинувачення у приналежності до терористичної організації (п. 2 ст.148 Strafprozessordnung – StPO [див.: 5]) обмеження можливості переписки клієнта з адвокатом не можна вважати виключенням з цього принципу, оскільки «пошта для адвоката» без згоди клієнта не може бути віддана на інспекцію судді (тим не менш, якщо такої згоди клієнт не дає, то пошта не передається адвокату і підлягає утилізації, хоча й без розкриття наявної там інформації). Таким чином, особиста переписка між адвокатом і клієнтом ні за яких умов не може бути розкритою правоохоронними органами. Суддя ж, який є відповідальним за інспекцію переписки подібного підсудного, має цілий список вимог до цієї діяльності: він не може вести слідство навіть за дорученням і не може розголошувати слідству будь-яку інформацію, яка стала йому відомою з цих листів. Як бачимо, навіть клієнт, якому інкриміновано звинувачення у важкому злочині, на думку німецьких правників, має право на довірені стосунки зі своїм адвокатом, у які держава може втручатися лише в ролі «спостерігача» з максимально обмеженими функціями та засобами впливу. Подібний стан справ, який не є характерним для інших країн ЄС, був предметом розгляду в Європейському суді з прав людини [див.: 3], де було винесено рішення, що навіть за умов загрози тероризму й права держави на гарантію захисту для своїх громадян від нього, втручання в особисту переписку клієнта з адвокатом може мати лише дуже обмежений характер, а усне спілкування взагалі не може бути регламентованим жодним чином і має відбуватись вільно, без втручання у довірливі стосунки цих суб'єктів права. Незаконне ж втручання в адвокатську таємницю, або ж втручання без достатніх підстав, має передбачати відповідальність, що наразі і є відображеним у кримінальному законодавстві Німеччини.

Можемо лише підсумувати, що подібні дослідження досвіду імплементації етичних засад в адвокатську діяльність Німеччини можуть сприяти підготовці нової правової бази для українського законодавства у

відповідному європейському ключі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Доклад исполнительного директора ФПА Германии Вероники Хоррер на Круглом столе на тему «Специализация адвокатов» с участием представителей Федеральной палаты адвокатов Германии и Федеральной палаты адвокатов Российской Федерации. 03.12.2015 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://fparf.ru/documents/doc/Spezialisierung%20der%20RA_Russisch%20\(%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B2%D0%BE%D0%B4\).pdf](http://fparf.ru/documents/doc/Spezialisierung%20der%20RA_Russisch%20(%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B2%D0%BE%D0%B4).pdf)
2. Федеральне Положення про адвокатуру. Дата складання: 01.08.1959 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/pologennya/bundesrechtsanwaltsordnung-ukr.pdf>.
3. Erdem v. Germany, № 38321/97, § 46, ECHR 2001-VII. The European Court of Human Rights. – Strasburg, 5 July 2001. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.legal-tools.org/doc/4a2597/pdf/>
4. Gesetz über die Tätigkeit europäischer Rechtsanwälte in Deutschland (EuRAG) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/eurag/gesamt.pdf>.
5. Strafprozeßordnung in der Fassung der Bekanntmachung vom 7. April 1987 (BGBl. I S. 1074, 1319), die zuletzt durch Artikel 2 des Gesetzes vom 17. Juli 2017 (BGBl. I S. 2442) geändert worden ist. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.gesetze-im-internet.de/stpo/stpo.pdf>

РАДЯНСЬКА ПРОПАГАНДА У ПРОМОВАХ ВИЩОГО КЕРІВНИЦТВА СРСР ПІД ЧАС РАДЯНСЬКО-ФІНСЬКОЇ ВІЙНИ 1939-1940 РР.

Тодосійчук Юрій Іванович
студент ЧНУ імені Юрія Федьковича
uriy1998@gmail.com
Науковий керівник –
к.політ.наук доц. Стецюк А.В.

Кожна війна має свої причини та результати. Для того щоб з упевненістю відповісти на питання: “Чому два народи колись воювали між собою?”, історика потрібно провести об’єктивне дослідження, яке розкриє дійсні причини та наслідки війни, а також наміри та інтереси обох сторін. Натомість коли політик описує війну або приймає рішення, ціллю його слів є не пошук істини а доведення своєї правоти, або ж правоти його уряду. При цьому йому важливо, щоб міжнародна спільнота і його народ сприймали його слова як істинні, тобто він пропагує власну діяльність,

Дана робота розкриває радянське обґрунтування причин та наслідків радянсько-фінської війни 1939-1940 рр. У ній використано промову по радіо Народного Комісара закордонних справ і Голови Ради Народних Комісарів

(РНК) В.М.Молотова від 29 листопада 1939 року, ноти радянського уряду від 26 листопада 1939 року та промову Й.В.Сталіна перед ЦК ВКП(б) від 17 квітня 1940 року.

Перш за все розглянемо промову В.М. Молотова, виголошену 29 листопада 1939 року по радіо зі зверненням до всього радянського народу. В ній повідомлялося про те, що за день до цього (28.11.1939) СРСР відмовився від виконання договору про ненапад з Фінляндією, та відкликання всіх політичних та господарських представників з Фінляндії [3]. Фактично це був повний розрив всіх дипломатичних зв'язків, Фінляндський уряд сприйняв цей крок саме так. [1, с. 256; 4.]

В.М.Молотов надав обґрунтування таких дій СРСР. Перш за все він довів до відома радянського народу про переговори які велися між СРСР та Фінляндією впродовж вересня-листопада 1939 року про обмін територіями які були важливими для оборони Ленінграду від можливого вторгнення. Далі В.М.Молотов заявив про те, що фінляндська сторона вперто не хотіла йти на компроміс через що переговори закінчились безрезультатно. Після цього Голова РНК повідомив про провокації з боку Фінляндії, в одній з яких фінські війська вдалися до артобстрілу та ніби то завдали важких втрат Червоній Армії. Хоча в ноті до Фінляндського уряду від 26 листопада 1939 року СРСР заявляв тільки про двох убитих солдатів та одного офіцера. В цій ноті також було подано «прохання» про відвід фінських військ на 25 кілометрів від лінії кордону [2]. Відмову від виконання цієї вимоги Молотов трактує так, що Фінський уряд ніби то “не бажає дотримуватися вимог договору про ненапад, та бажає лякати місто Ленінград постійною військовою загрозою”. Саме це, згідно слів В.М.Молотова, є достатньо вагомими причинами, щоб СРСР вийшов з договору про ненапад. Відповідальність за складну ситуацію В.М.Молотов повністю покладає на Фінляндію. При цьому він наголошував, що такі дії СРСР не загрожують незалежності Фінляндії, просто переслідують ціль забезпечення безпеки Ленінграду. В кінці своєї промови Молотов розділяє поняття “фінський уряд” та “фінський народ”, говорячи, що незважаючи на дії уряду, радянський та фінський народи зможуть мирно співпрацювати [3].

Цинізм промови полягав у тому, що незважаючи на принципи міжнародного права та чинні угоди, після тривалого шантажу СРСР вийшов з договору про ненапад та розірвав дипломатичні зв'язки, а наступного дня Червона Армія без оголошення війни перейшла кордон Фінляндії [8, с. 548]. Ми можемо зробити висновок, що основна мета цієї промови переслідувала ціль показати громадянам СРСР те, що радянський уряд переслідує тільки мирні інтереси та прагне захистити себе від можливої агресії. При цьому в усіх проблемах В.М.Молотов звинуватив “міжнародний імперіалізм” який блокував всі спроби СРСР добитися безпеки та миру. Основне завдання цієї промови – легітимізація дій, які були вчинені СРСР в наступні три місяці, для того щоб радянський народ мав офіційну версію та розуміння, чому Червона Армія воює в Фінляндії.

Промова Й.В.Сталіна була виголошена вже після закінчення війни. Це було заключне слово на нараді ЦК ВКП (б), завданням якої був збір досвіду ведення бойових операцій проти Фінляндії [5]. Ця промова була виголошена серед “своїх”, і в майбутньому не використовувалась радянською історіографією. Поміж чисто військової та тактичної інформації Й.В. Сталін оприлюднив декілька цікавих тез, які стали нарижним каменем радянської пропаганди.

Перш за все, Й.В.Сталін звинуватив фінську сторону в непоступливості й оголосив що вирішити питання безпеки Ленінграду без війни було неможливо, оскільки мирні перемовини так нічого й не дали. Після того як Й.В. Сталін в черговий раз підкреслив важливість Ленінграду не тільки у військовому але і в політичному плані, він заявив, що з метою забезпечення безпеки Ленінграда, СРСР «оголосив» війну Фінляндії [5]. Зараз те, що Радянські війська вторглися у Фінляндію без оголошення війни, є доведеним фактом і уже уряду Фінляндії довелося оголосити війну СРСР 30 листопада 1939 року [8, с. 548].

Й.В.Сталін стверджував, що розпочати війну взимку було правильним рішенням, оскільки в цей час в Європі тривала війна, і ніхто з великих країн не міг завадити СРСР. Підписання Московського мирного договору який повністю задовольнив довоєнні вимоги радянської сторони, за словами Й.В.Сталіна, – «поступки» Фінляндії, забезпечує безпеку Ленінграду та ставить під загрозу основні життєві центри Фінляндії, оскільки фінська армія не здатна до агресивних дій. Ще одне пропагандистське кліше – слова Й.В. Сталіна про те, що перемога Червоної Армія це перемога не тільки над фінами, але й над всіма передовими технологіями, які були надані фінській армії з боку “буржуазних” країн Заходу [5].

Промова Й.В.Сталіна є надзвичайно цікавим прикладом радянської політичної думки та пропаганди. Тому що спочатку стверджується агресивність ворога, його непоступливість та агресивні прагнення, а вже в кінці промови доводиться слабкий військовий потенціал Фінської армії та те, що вимоги Радянського Союзу ставили Фінляндію в небезпечну позицію. При цих заявах Й.В.Сталін вважав свою позицію правильною і навіть знаходить позитивні моменти в цій війні незважаючи на військові втрати які зазнав СРСР [5].

В майбутньому ця промова ніколи не використовувалася в радянській літературі та була опублікована аж в 2005 році. Тема радянсько-фінської війни була досить закритою і в радянських підручниках з історії згадувалася епізодично чи замовчувалася. Наприклад в підручнику А.В.Шестакова “История СССР. Краткий курс” (1955) вся історія війни вміщається в один абзац, з описом того як “фінляндські фашисти” хотіли захопити Ленінград і розпочали війну з СРСР, однак Червона Армія їх швидко розбила [7], так, ніби це і не було війною. Інший автор – В.К. Фураєв в шкільному підручнику “Новейшая история” звинувачував у всьому “сили імперіалістів”, перш за все Великобританію в тому, що вони хотіли воювати з СРСР, однак вчасно

підписаний мир зірвав всі їхні погані наміри [6].

Отож, ми можемо побачити як працювала радянська пропаганда. Перш за все, створювався образ ворога, який так чи інакше пов'язаний з “буржуазним світом” та є загрозою для СРСР. Далі йде спроба мирних перемовин, які зриваються через “непоступливість партнера”, от уже після цього починаються провокації, які планомірно переростають у війну. Звичайно, вся відповідальність за початок військових дій лежить на жертві агресії, і потім просто прославляється славна перемога Червоної армії. При цьому, якщо якийсь історичний епізод був “незручним” для офіційної верхівки, здійснювалася підміна понять, зокрема «війна» на «конфлікт», або «зіткнення», чи просто замовчували його.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Маннергейм К.Г. Мемуари / Пер с финского П. Куйиала (часть 1), Б. Злобин (часть II). — М.: Вагриус, 1999.
2. Нота правительства СССР, вручена посланнику Финляндии по поводу провакационного обстрела советских войск финляндскими воинскими частями, 26 ноября 1939 г. — [Электронный ресурс] — Режим доступа: <http://www.aroundspb.ru/finnish/docs/dir0note.php>
3. Речь по радио Председателя Совета Народных Коммиссаров СССР тов. В.М.Молотова, 29 ноября 1939г. — [Электронный ресурс] — Режим доступа: <http://oldgazette.ru/lib/propagit/23/02.html>
4. Речь по радио премьер-министра Финляндии Ристо Рюти, 8 декабря 1939 года — [Электронный ресурс] — Режим доступа: <http://heninen.net/sopimus/ryti1939.htm>
5. Сойма В.М. Запрещенный Сталин — [Электронный ресурс] — Режим доступа: <http://www.e-reading.club/book.php?book=1043378>
6. Фураев В.К. Новейшая история. Учебник для 10 класса —Москва: Просвещение, 1979 — Режим доступа: <http://fremus.narod.ru/java/h01/istnn1079.html>
7. Шестаков А.В. История СССР. Краткий Курс. — Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства Просвещения РСФСР, 1955 — Режим доступа: <https://www.e-reading.club/book.php?book=1001394>
8. Широкопад А.Б. Северные войны России. — М.: ООО «Издательство АСТ»; Мн.: Харвест, 2001. — 848 с.

К ВОПРОСУ ОБ ОКАЗАНИИ СПОНСОРСКОЙ ПОМОЩИ ОРГАНИЗАЦИЯМ КУЛЬТУРЫ

Яковец Вероника Константиновна

*студентка БГУКИ, Минск
veronika.yakovecz.96@mail.ru*

*Научный руководитель –
кандидат экономических наук С.И. Булойчик*

Одним из самых привлекательных объектов для спонсорства считается культура. Бизнес заинтересован в поддержке искусства ввиду возможности формирования положительной репутации фирмы, создания конкурентных преимуществ на международном рынке, рекламы продукции, демонстрации высокой корпоративной культуры и другое[1].

В Республике Беларусь объем привлеченной спонсорской помощи организациями культуры в 2015 году составил 60,0 млрд. рублей, что больше чем в 2014 году в 1,1 раза. На государственном уровне для увеличения притока частных средств в бюджетные организации и повышения общественного статуса спонсорской деятельности предпринят ряд мер:

во-первых, систематизировано законодательство. В 2005 году принят указ № 300 «О предоставлении и использовании безвозмездной (спонсорской) помощи»;

во-вторых, организовано ежегодное проведение общереспубликанской акции «Меценат культуры Беларуси»;

в-третьих, предложено льготное налогообложение валовой прибыли спонсоров[2, с 21].

В качестве одной из проблем исследователи отмечают отсутствие системных знаний у менеджеров об этапах и особенностях привлечения частного капитала в организации культуры.

В качестве базы для изучения был выбран тематический стенда Тима Бёртона на Unicon Convention 2017.

В ходе анализа было выявлено, что, во-первых, *событие должно соответствовать стратегическим целям спонсора.*

На основании этого критерия были выбраны следующие потенциальные спонсоры: «Coca-Cola Бевриджиз Белоруссия» (оказывает поддержку белорусскому спорту и осуществляет социальную помощь малообеспеченным, пожилым гражданам, ветеранам и инвалидам), SilverScreen (сеть кинотеатров, направленных на улучшение досуга молодежи), сеть ресторанов МакДональдс (занимается активной благотворительностью. Организация имеет более 500 благотворительных акций, и является активным спонсором детских социальных медицинских учреждений), белВЭБ (открытое акционерное общество «Белвнешэкономбанк» активно спонсирует молодежные проекты), а также

информационный портал tut.by. Таким образом, все эти организации активно поддерживают национальные проекты, которые направлены на молодежь и на развитие культуры [3, 26-27].

Во-вторых: *необходимо сходство целевой аудитории спонсора и спонсируемого.* Целевая аудитория выбранных организаций совпадает с аудиторией стенда (по полу, возрасту и региону проведения).

Unicon Convention 2017 один из масштабных фестивалей научной фантастики на территории Республики Беларусь, проходящий с 2013 года. Но не только население Беларуси участвуют в нем, также фестиваль посещают жители других стран: Россия, Польша, США и другие. Таким образом, можно сказать о том, что фестиваль охватывает обширную территорию. И такой стенд может быть интересен выбранным организациям.

В-третьих: *готовность спонсируемой стороны к сотрудничеству.*

Выбранные организации часто являются партнерами различных мероприятий. Например, различных национальных и городских мероприятий. Это обусловлено наличием большого количества спонсорских мероприятий: «Coca-Cola Бевриджиз Белоруссия» поддерживает спортивное молодежное движение Street Workout, а также футбольный турнир «Кубок Coca-Cola. МакДональдс на протяжении 15 лет проводит благотворительную акцию «МакХэппи День». БелВЭБ является спонсором одного из масштабных проектов «Джазовые вечера у Ратуши с Банком БелВЭБ»[4, 21].

В ходе обращений к спонсорам были выделены следующие этапы:

Определение предмета спонсорской помощи: денежные средства или товар. В ходе исследования было выявлено, что в Республике Беларусь организации с большей готовностью представляют товар либо услугу, нежели финансовую поддержку.

Составление письма. При написании письма необходимо получить информацию о лице, принимающем решения в вопросах спонсорства. Письмо начинается с официального обращения. Далее описание самого мероприятия и его значимость. Должны быть указаны конкретные цифры и четкий состав затрат, необходимый для достижения заявленной цели. Письмо следует разместить на одном- двух печатных листах А4, включая обращение (Уважаемый...) и заключительную фразу (С надеждой на сотрудничество).

Последовательная коммуникация. После того, как спонсор ознакомился с письмом, следует договориться о встрече. Оптимальное время выступления 5-7 минут. Специалисты отмечают, что информация лучше воспринимается, при наглядной демонстрации материала, поэтому лучше всего предоставить презентацию. Предварительно готовятся ответы на возможные вопросы спонсоров. Также следует периодически встречаться со спонсорами во время работы.

Заключительный этап. По мере завершения мероприятия, спонсору отправляется благодарственное письмо и спонсорский пакет, включающий:

всю полиграфічну продукцію з логотипом спонсора, печатні матеріали, газетні статті, фотографії події.

Привлечення спонсорських засобів в сферу культури Республіки Білорусь є важливим фактором розвитку галузі. Подолання виявлених проблем дозволить посилити часткову ініціативу і збільшити приток ресурсів в досліджувану сферу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Указ Президента Республіки Білорусь «О представленні і використанні безвозмездної «спонсорської» допомоги.
2. Гуляева А.Р., Лапте́нак И. Б. Білоруська культура –2015: стан, тенденції і перспективи розвитку. // Мінськ : Інбелкульт, 2016. – С. 317.
3. Колмакова Н. Що для спонсора як огонек для мотылька? // Советник.- 2003. - № 12. – С. 26-27.
4. Лавренова Н.Н. Мероприяття за рахунок спонсорів. // Главбух, Окремий додаток «Учет в сфері освіти». – 2004. – № 1. – С. 21-25.
5. Туркин С. Чому вони такі добрі. // Советник. – 2003. - № 8. – С. 44 – 47.

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ФОКУСІ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Яковичина Тетяна Вячеславівна

*к.пед.н., доцент кафедри педагогіки початкової освіти,
Рівненський державний гуманітарний університет
yakovushunat@gmail.com*

Проблема розвитку творчих здібностей особистості стала предметом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних авторів: М. Вертгеймера, Дж. Гілфорда, А. Маслоу, Е. Торренс, Д. Богоявленської, К. Варламова, Н. Гнатко, В. Дружиніна, Я. Пономарьова, С. Сисоевої та ін. Розвиток творчості в учнів початкової ланки є пріоритетним не лише тому, що завданням сучасної освіти є формування творчої особистості, а й тому, що людина, яка вміє творчо мислити, в нестандартних ситуаціях завжди знайде вихід, такій людині буде легше адаптуватися в житті. Лише творча особистість спроможна створювати, управляти, пропонувати нові теорії, нові технології, нові напрями розвитку. Актуалізація окресленого феномена може підвищити якість будь-яких освітніх реформ, виступаючи при цьому протидією регресивним лініям розвитку суспільства. Ми поділяємо думку, що постійно змінюватися в мінливому суспільстві – це і є прояв неповторності й унікальності через розвиток власних творчих здібностей.

Дошкільний і молодший шкільний вік мають особливе значення як для розвитку творчого мислення, так і для психолого-педагогічного

супроводу учнів загалом. Власне, вершина розвитку творчості припадає на молодший шкільний вік, коли змінюється характер типу діяльності у порівнянні з дошкільним віком. Низка досліджень (В. Дружинін, О. Дяченко, О. Солдатова та ін.) доводять, що дошкільний і молодший шкільний вік є сенситивним, але саме в молодшому шкільному віці можна вести мову про повноцінне творче мислення, яке вирізняється ситуативністю і спонтанністю проявів.

Д. Богоявленська на підставі експериментальних даних зробила висновок про те, що становлення творчих здібностей не відбувається лінійно, а проходить у своєму розвитку дві вершини: найбільш яскравий сплеск їхніх проявів відзначається до 4 класу (вік 9-10 років), а другий доводиться на юнацький вік. На першу вершину розвитку припадає перший прояв креативного рівня, а нижня вікова межа евристичного рівня доводиться на старший дошкільний вік. Евристичний рівень Д. Богоявленська характеризує як прояв активності людини, яка має спосіб вирішення, але продовжує аналізувати, що призводить до відкриття нових способів вирішення. Креативний рівень – самостійно знайдена емпірична закономірність не використовується як прийом рішення, а виступає в якості підґрунтя нової проблеми. Нерівномірність проявів у межах однієї вікової групи, в умовах однієї системи навчання пояснюється психологом існуючою в традиційній школі установкою на результат, що негативно позначається на прагненні дітей до дослідницького пошуку [1].

Творче мислення у молодшому шкільному віці постійно збагачується за рахунок розширення сфери вмінь та навичок, а також компетенцій, дитина вчиться по-новому оперувати звичними предметами, відкриває та розширює їхні нові функції. Більше того, творче мислення упродовж навчальної діяльності збагачується через активізацію інтелектуальних і розумових сил. Так, навчання вимагає від учня постійної активності, оскільки пізнання – активний процес. Розумову активність дітей стимулюють ззовні, що сприяє швидкому розвитку розумових здібностей: розвивається спостережливість, активізується увага, увага, пам'ять, формуються тривалі вольові якості особистості [4]. Усе це становить основу творчого мислення, яке характеризується активністю, стійкою системою зв'язків між всіма психічними процесами, опирається на увагу, ґрунтується на пізнавальній мотивації.

Основна мета сучасної початкової освіти – виховання особистості дитини, її гармонійний розвиток, збагачення досвіду життєдіяльності на основі загальнолюдських та національних цінностей, формування ключових і предметних компетентностей молодших школярів як бази для успішного навчання в основній школі. Окреслена мета потребує вирішення низки актуальних завдань, зокрема: переорієнтувати навчання на засвоєння знань, умінь та ставлень, які потрібні сучасній людині для життя, заохочувати дітей до навчання, робити їх успішними; забезпечити розвиток особистості дитини. Джерелами повноцінного розвитку дитини

виступають два види діяльності. По-перше, будь-яка дитина розвивається через засвоєння минулого досвіду людства за рахунок долучення до сучасної культури. В основі цього процесу лежить навчальна діяльність, яка спрямована на оволодіння дитиною знаннями і вміннями, необхідними їй для соціалізації в суспільстві.

По-друге, дитина в процесі розвитку самостійно реалізує свої можливості завдяки творчій діяльності. На відміну від навчальної творча діяльність не націлена на засвоєння вже відомих знань. Вона сприяє прояву у дитини самодіяльності, самореалізації, втілення її власних ідей, які спрямовані на створення нового. Здійснюючи зазначені види діяльності, учні самі обирають різні завдання і з різною метою.

Наприклад, у навчальній діяльності вирішуються навчально-тренувальні завдання для того, щоб оволодіти якимось умінням, засвоїти те чи інше правило. У творчій діяльності вирішуються пошуково-творчі завдання з метою розвинути здібності дитини. Тому, якщо в процесі навчальної діяльності формується загальне вміння вчитися, то в межах творчої діяльності формується загальна здатність шукати і знаходити нові рішення, незвичайні способи досягнення необхідного результату, нові підходи до розгляду запропонованої ситуації [5]. Якщо говорити про справжній стан сучасної початкової школи в нашій країні, то слід зазначити, що основне місце в її діяльності все ще продовжує займати пізнавальна діяльність школярів, а не творча.

Слушно зауважує низка дослідників (О. Кравцова, О. Дяченко, Р. Немов), що в молодшому шкільному віці творча уява має тенденцію до поступового згасання. Це зумовлено установкою навчання на засвоєння системи зразків, використання одноманітних і стереотипних дій [3]. Разом з тим, аналіз основних психологічних новоутворень і характеру провідної діяльності дітей молодшого шкільного віку дозволяє припустити наявність значних можливостей для розвитку творчої уяви в процесі навчальної діяльності.

Так, О. Дяченко звертає увагу на необхідність і своєчасність розвитку творчої уяви в молодшому шкільному віці, зауважує, що в процесі шкільного навчання тренуються такі психічні процеси, як пам'ять, сприйняття, мислення, а розвитку творчої уяви приділяється недостатньо уваги [3].

Особливістю уяви молодших школярів, яка проявляється в навчальній діяльності, спочатку є опора на сприйняття (первинний образ), а не на уявлення (вторинний образ) [2]. Наприклад, учитель пропонує на уроці дітям завдання, що вимагає від них уявити собі ситуацію. Це може бути така задача: «Річкою пливла баржа і перевозила в трюмах ...кг кавунів. Раптом баржу хитнуло від потоку гарячого повітря, і ...кг кавунів тріснуло. Скільки кг кавунів залишилося?». Звичайно, такі завдання запускають процес уяви, але потребують спеціальної наочності (реальних предметів, графічних образів, макетів, схем), інакше у дітей виникнуть труднощі в довільних діях уяви. Так, для того, щоб зрозуміти, що сталося в трюмах з

кавунами, корисно дати малюнок баржі в розрізі.

Таким чином зауважимо, що творча (винахідницька) діяльність учнів початкової ланки повинна бути спрямована не стільки на розв'язання навчальних завдань, скільки на рішення і винахід того, що реальніше й ближче до них: придумування прикладів, задач, загадок; вислів оригінальної гіпотези, творення казки, метафори, прислів'я, завдання «так/ні», «правда/брехня»; винахід рухових або дидактичних ігор, придумування нових властивостей об'єкта і їхнє практичне застосування, обговорення варіантів виконання завдання; генерування способів вирішення як технічної, так і соціальної проблеми; виготовлення іграшок, виробів, наочності тощо. І важливою умовою для вирішення означеної проблеми є виховання педагогом власної креативності. Щоб розвивати творчі здібності учнів, вчитель сам повинен бути творчою особистістю, прагнути до подолання в собі сили інерції, шаблонів, формальності у викладанні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Богоявленская Д. О предмете исследования творческих способностей / Д. Богоявленская // Психол. журнал. – 1995. – Т.16. – № 5. – С. 49-58.
2. Выготский Л. Избранные психологические исследования / Л. Выготский. – М., 1956.
3. Дяченко О. Развитие воображения дошкольника. Методическое пособие для воспитателей и родителей / Ольга Дяченко. – М.: Мозаика-Синтез, 2009. – 128 с.
4. Черепковська Н. Виявлення та стимуляція розвитку творчого потенціалу дітей / Н. Черепковська // Обдарована дитина. – 2006. – N 1. – С. 18-21.
5. Чорна Л. Психологія забезпечення розвитку творчих здібностей учнів / Л. Чорна // Психологічна газета. – 2001. – N2. – С.42-46.

RELACJE MIĘDZY KOŚCIOŁEM KATOLICKIM A POLSKĄ RZECZPOSPOLITĄ LUDOWĄ W LATACH 1958-1959

Lachowska Anna

*Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy
aniajanowko@wp.pl*

Wstęp

Polska Rzeczpospolita Ludowa (PRL) nazwa używana formalnie – na określenie terytorium Polski w granicach z lat 1952-1989 - od moment wejścia w życie w 1952 roku Konstytucji Polskiej Rzeczpospolitej Ludowej, która zastąpiła Konstytucję Rzeczpospolitej Polskiej z dnia 19 lutego 1947 roku nazywaną inaczej Małą Konstytucją (wraz z jej późniejszymi zmianami) [6; 16; 14, s. 19]. PRL ze swej natury była państwem laickim, któremu przyświecała ideologia komunistyczno-socjalistyczna [8, s. 127-157; 19; 20] oparta o duch marksizmu [21]. Podwalinami idei komunizmu był materializm [22], odrzucający istnienie sfery duchowej, co w rezultacie powodowało napięcia między instytucjami, które widziały w świecie głębsze - duchowe - znaczenie. W związku z tym oczywiste

stały się napięcia na linii Kościół-państwo. Należy również nadmienić, że partia dążyła do podporządkowania przejawów życia społecznego własnym ideom. Władze w PRL sprawował z ramienia Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (ZSRR), komunistyczny Komitet Centralny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (KC PZPR), którego kierownictwo w październiku 1956 roku objął Władysław Gomułka. Październikiem 1956 roku w wyniku tzw. odwilży październikowej - (związana z zmianami, jakie zaszły w ZSRR) - liczone na stabilizację we wzajemnych relacjach [4, s. 98, 107-108; 7, s. 23-24].

Omawiane zagadnienia dotyczą Kościoła katolickiego, który na terenie PRL skupiał najwięcej wyznawców. Przedstawicielstwem Kościoła na ziemiach Polskich był Episkopat Polski na czele z Prymasem, którą to funkcję w omawianym okresie pełnił Kardynał Stefan Wyszyński. Praca ta ma za zadanie przybliżyć problemy, z jakimi musiał się zmierzyć Kościół w okresie trwania ogólnopolskiego programu duszpasterskiego zwracając tu uwagę na przedstawienie zaistniałej sytuacji w poszczególnych latach programu. Sytuacja Kościoła w trakcie omawianego okresu jest zagadnieniem szerokim.

Wyniki badań

W czerwcu 1958 roku podczas obrad Biura Politycznego KC PZPR uznano, że działalność Kościoła w ramach programu duszpasterskiego wskazuje na agresywny stosunek do władzy, dlatego też zdecydowano się podjąć kroki, które miały na celu zneutralizować działania Kościoła w tej sferze. Przedstawicielstwo władz podjęto inicjatywy zmierzające do utrudnień oraz ścisłej kontroli aktywności działań Kościoła. Ograniczenia miały dotyczyć między innymi budownictwa, tworzenia nowych parafii, obostrzenia przepisów dotyczących publikacji [10, s. 32-34].

Administracyjne niedogodności w powstawaniu nowych parafii tłumaczono troską o obywateli, na których spadłyby dodatkowe obciążenia. Czyniono trudności przy obsadzeniu parafii oraz starano się usunąć proboszczów z parafii już istniejących poprzez nadinterpretację przepisów. Gdy udało się zebrać pozwolenia na budowę, znajdowały się kolejne przeszkody uniemożliwiające dalsze prace m. in. wprowadzone zarządzenie z 1957 roku zobowiązywało inwestorów do przedstawienia planów budowlanych z rocznym wyprzedzeniem roku kalendarzowego. Kolejną niedogodnością był długi czas oczekiwania na decyzję odnośnie do zatwierdzenia planu budowlanego. Odpowiedzi w przeważającej części były negatywne, jeśli zdarzało się pozytywne rozstrzygnięcie to i tak w dalszej części obwarowywano je licznymi przeszkodami [2, s. 116-117, 121-122].

Sytuacja w relacjach Kościół-państwo uległa ponownemu zaostreniu w lipcu 1958 roku. PZPR wyśtosowała nowe stanowisko odnośnie do religii i Kościoła. W lipcu powołano Komisję do Spraw Kleru z Zenonem Kliczko na czele. Zadaniem komisji miało być kontrolowanie na wszystkich płaszczyznach relacji z Kościołem [10, s. 34].

Również w lipcu władze państwowe wydały list do administracji państwowej niższych szczebli. W korespondencji nie dało się nie zauważyć

nieprzychylnego, a wręcz wrogiego nastawienia partii do Kościoła. Pismo zawierało stwierdzenie, że Kościół podejmuje działania wymierzone przeciwko aparatowi państwowemu oraz podważa zasady, na jakich mają się opierać wzajemne stosunki. Nadmieniono też, że wizyta prymasa w Rzymie była jakby momentem przełomowym, od czasu której Kościół coraz bardziej występował przeciw ustrojowi państwa [10, s. 35].

Od tego czasu posunięcia władzy miały iść w kierunku dalszych utrudnień wobec działalności Kościoła, w tym budownictwa sakralnego, kontroli finansów kościelnych, ścisłego nadzoru duszpasterskiej aktywności poprzez przeszkody chociażby w ruchu wiernych na pielgrzymkach. Wszystkie poczynione ustalenia starano się realizować w latach następnych [10, s. 35].

Budowa nowych świątyń napotykała liczne niedogodności, ograniczano lub cofano wydawanie zezwoleń na tego typu inwestycje. Gdy zgoda nie mogła zostać cofnięta, podejmowano inne środki mające przeszkodzić w pracach. Działania te można nazwać polityką zniechęcania. Miało ono polegać na niszczeniu wewnętrznego zapału duchownych, poprzez utrudnienia w zdobyciu materiałów budowlanych oraz niezbędnego sprzętu budowlanego [18, s. 66-67].

Ostatniego dnia lipca obradowała Komisja Wspólna, na której reprezentanci rządu przedstawili decyzje w sprawie nauczania religii, które miały wejść w życie od nowego roku szkolnego 1958/1959. Postanowienia, które zapadły na tym polu wprowadzały zaostrzenia przejawiające się w zmniejszeniu liczby godzin religii do 1 tygodniowo poza godzinami lekcyjnymi oraz ograniczenie nauczania przez osoby duchowne. Zapowiedziano brak tolerancji co do krzyży, zawieszonych w klasach szkolnych [17, s. 325].

W lipcu 1958 roku dokonano inwigilacji Instytutu Prymasowskiego na Jasnej Górze. Rewizja zaczęła się w godzinach popołudniowych 21 lipca i trwała do późnych godzin nocnych. Jej przebieg wzbudził powszechne niezadowolenie osób przebywających w tamtym czasie w klasztorze jasnogórskim. Na widok zajmowania przez milicję kiosku „pomocy duszpasterskich” odbyły się protesty. Efektem zajęć były pobicia oraz wyroki w zawieszeniu [2, s. 118-119].

Milicja zatrzymała dokumenty znajdujące się w Instytucie Prymasowskim, uznając je za antypaństwowe. Również w lipcu odbyło się zebranie w Urzędzie do Spraw Wyznań, podczas którego Jerzy Sztachelski, pełniący stanowisko kierownika urzędu, podkreślał w referacie ugodowość władz partyjnych w stosunku do spraw Kościoła. Jednocześnie zapewnił o dobrej woli władz szukających kompromisu we wzajemnych relacjach i ustaleniach, wskazując, że to władze kościelne działają w sposób niezgodny z prawem i ustaleniami [1, s. 139, 141; 3, s. 74; 9, s. 43; 18, s. 62].

Kościół został uznany w pojęciu władzy za agresywnie nastawiony do partii poprzez poparcie, uzyskiwane od rodziców w sprawie nauki religii w szkołach, a także za swą działalność oświatową, którą chciał prowadzić w szkołach. Niewygodne okazały się również działania prowadzące do przybliżenia wiary katolickiej wśród młodzieży. Jednak największe zaniepokojenie budziła w partii duszpasterska aktywność księży w ramach programu Wielkiej Nowenny [1, s.

143; 3, s. 76].

Referat Sztachelskiego ukazywał drogę, jaką kierownictwo partii miało przyjąć w stosunku do Kościoła. Działania partii miały przejawiać się w zaostrożeniu stosunku do Kościoła poprzez odebranie mu wszystkiego, co wypracował na jesieni 1956 roku. Dotyczyło to między innymi utrudnień ruchu pielgrzymkowego, budownictwa sakralnego oraz ograniczeń w działalności oświatowej duchowieństwa. Ponadto w dalszej części planowano uniemożliwić duchownym wszelką aktywność duszpasterską między innymi poprzez dobrze znaną i zakrojoną na szeroką skalę propagandę, do której wykorzystywano również prasę. Artykuły prasowe donosiły pojednawczy stosunek państwa do Kościoła, ukazując jednocześnie prowokacyjny charakter władz duchownych, które według propagandy nie szukały pokoju i były odpowiedzialne za napiętą sytuację [1, s. 143-144; 3, s. 76-77].

Propagandowe poczynania władz państwowych, których przedmiotem stał się Kościół nie pozostały bez odzewu hierarchii kościelnej w Polsce. We wrześniu 1958 roku biskupi zebrani na odbywającej się Konferencji Plenarnej Episkopatu wystosowali list skierowany do Rady Ministrów, odpierając zarzuty kierowane pod adresem Kościoła, jako nieprawdziwe. Wskazywano, że niezgodne z prawem są posunięcia państwa wobec wolności hamowanej przez cenzurę oraz sytuacja osób duchownych nauczających religii w szkołach. Biskupi wskazywali w liście, że zostały naruszone nie tylko porozumienia z 1956 roku, ale i obowiązująca konstytucja [3, s. 78-79; 11, s. 649-650].

Działania, jakie podejmowała PZPR, miały na celu osłabienie pozycji Kościoła wśród jego wyznawców, a ponadto chciano wykluczyć całkowicie jego działalność z życia społecznego. Dlatego też 24 września 1958 roku podczas narady partyjnego aktywu oświatowego KC PZPR, wygłoszone zostało przemówienie I sekretarza KC PZPR na temat świeckiego charakteru szkoły oraz podporządkowania jej władzy państwowej. Gomółka poruszył również sprawy dotyczące relacji państwa z władzą kościelną, podkreślając że Kościół w Polsce nie tylko nie uznaje kierunku, jakim podąża partia, ale sprzeciwia się również tym działaniom. W swym przemówieniu I sekretarz podkreślił, że państwo nie złamało obietnic z 1956 roku a Kościół oskarżano o sprzeciwianie się władzy państwowej. Partia prowadziła kroki mające na celu utrudnić działalność wychowawczą Kościoła, co przejawiało się w trudnościach w nauczaniu religii w placówkach edukacyjnych. Ponadto dużą niechęć do Kościoła władza ujawniała poprzez takie zachowania jak: zakaz wspólnej modlitwy uczniów oraz akcję zdejmowania krzyży. Osoby biorące udział w pielgrzymkach lub ukazujące niechęć do zdejmowania krzyży zostały pozbawiane pracy. Partia nie liczyła się z wewnętrznymi przekonaniem obywateli realizując dalej swój plan [3, s. 79-81].

Pomimo wcześniejszego, pozornego złagodzenia kursu na rzecz nauczania religii, władze nadal dążyły do laicyzacji szkolnictwa. W sierpniu 1958 roku weszło w życie zarządzenie, które nie pozostawiało złudzeń co do stanowiska władz odnośnie do nauczania tego przedmiotu. Wydany okólnik w sprawie

przestrzegania świeckości szkoły zabraniał między innymi umieszczania symboli religijnych w klasach szkolnych, odmawiania modlitwy oraz prowadzenia zajęć wyłącznie poza godzinami lekcyjnymi. W tym samym dniu opublikowano inne zarządzenie obwieszczające, że osoba duchowna, a szczególnie zakonna nie może nauczać religii w szkole. Dalsze działania zmierzające do laicyzacji szkoły przyniosły kolejne lata i tak np. w kwietniu 1959 roku wydano zarządzenie dające możliwość powstawania szkół i klas bez nauczania tego przedmiotu [12, s. 289-290].

Osobliwą relację z tamtego czasu obrazują informacje z pamięci księdza Jana Sikorskiego pełniącego w tym czasie stanowisko katechety. Ksiądz Jan Sikorski, który uczył religii w skierniewickich szkołach od 1957 roku zwraca uwagę, że wraz z nastaniem 1958 roku weszły w życie restrykcje odnośnie do nauczania religii. Przedmiot ten miał odbywać się na ostatnich lekcjach. Jak zwraca uwagę ksiądz Sikorski, niemożnością było nauczenie wszystkich klas w szkołach mu podlegających tylko na ostatnich lekcjach. Wspomina, że udało mu się to dzięki różnym zamianom z nauczycielami oraz ich życzliwości. Zwraca uwagę na zdejmowanie krzyży, które odbywało się pod pretekstem odnawiania klas szkolnych. W niektórych szkołach pojawiały się ponownie, ale w innych, gdzie wprowadzono ściślejszą kontrolę, takie sytuacje nie miały miejsca. W 1960 roku został on zwolniony ze szkoły, a lekcje religii prowadzone były po szkole w kościele, magazynach i innych miejscach, gdzie mogła zgromadzić się młodzież [13, s. 9].

Napięta sytuacja odnośnie do świeckości szkoły miała miejsce między innymi w województwie białostockim. Dochodziło tam do protestów przeciw polityce władz oraz niechęci, jaką żywiła ona w stosunku do symboli religijnych. W zahamowaniu nastrojów nieprzychylnych działaniom prowadzonym w tym zakresie przez partię rządzącą, wysyłano przedstawicieli oświaty oraz oddziały ZOMO (Zmotoryzowane Obwody Milicji Obywatelskiej). W miejscowości Dolistowio opór kobiet został stłumiony, a zawieszane przez nie uprzednio krzyże, zdjęto ponownie. W Klewiance protest był znacznie dłuższy, a jego finał doprowadził do zatrzymania najbardziej aktywnych członków oraz zasądzenia kar pieniężnych. Zupełnie inny charakter miał przebieg wydarzeń w Złotorii, gdzie wobec protestującego tłumu z powodu polityki oświatowej władz, zastosowano gaz oraz pałki [15, s. 3]. Bilans akcji dekrucyficyzacyjnej na terenie tego województwa można uznać za sukces władz, gdyż na 1491 placówek oświatowych tylko w około 1/9 (11%) z nich dochodziło do działań mających na celu ponowne zawieszanie krzyży [15, s. 3].

Największą satysfakcję w szeregach partii upatrywano w osobach duchownych, które ambiwalentnie postrzegały zaistniałą sytuację między państwem a Kościołem. Zyskali oni w szeregach partyjnych miano „księży pozytywnych”. Księża ci spotykali się i dyskutowali, lecz brak działań z ich strony upatrywano w budzeniu strachu przez kierownictwo Kościoła [3, s. 82].

4 listopada 1958 roku odbyło się posiedzenie Komisji do Spraw Kleru. Głównym tematem omawianym przez zebranych była sprawa ateizacji obywateli

polskich. Uważano, że do realizacji tego celu przysłuży się wydawnictwo publikacji o charakterze nie tylko propagandowym, ale również naukowym i światopoglądowym. Postulowano obniżenie cen literatury by docierała do jak największej liczby czytelników, czemu miała służyć również ich różnorodność. Jednocześnie przy tym trzeba pamiętać, że ograniczano nakłady prasy katolickiej. Ograniczenia na rok 1959 ustalono na zebraniu Komisji do Spraw Kleru w grudniu 1958 roku [3, s. 83-85].

17 listopada 1958 roku biskup Zygmunt Choromański skierował list do pełnomocnika rządu do spraw stosunków z Kościołem Jerzego Sztachelskiego. Treść pisma dotyczyła ślubów kościelnych oraz utrudnień z tym związanych. Władze państwowe dopuszczały możliwość zawarcia ślubu kościelnego, ale najpierw należało zawrzeć związek cywilny, by nabral on skutków prawnych [11, s. 657].

W styczniu 1959 roku biskup Zygmunt Choromański wystosował pismo do ministra oświaty Władysława Bieńkowskiego. Korespondencja dotyczyła nauczania religii oraz zwalniania nauczycieli tegoż przedmiotu. Biskup zgłaszał zastrzeżenia odnośnie do nowych ustaleń dotyczących powoływania nauczycieli religii. Wcześniejsze ustalenia zakładały zatrudnianie, ale również i zwalnianie nauczycieli na wniosek Kościoła, natomiast zaistniała zmiana dotyczyła już tylko udziału Kościoła w zatrudnianiu [11, s. 670].

Kolejne pismo datowane na 4 lutego tegoż roku dotyczyło sprawy ocen z religii. Biskup Choromański zgłaszał swe zaniepokojenie brakiem umieszczania stopni z religii na arkuszach ocen w niektórych placówkach oświatowych [11, s. 671-672].

W dniach od 10 do 19 marca 1959 roku odbył się III zjazd PZPR. Na posiedzeniu zostały odczytane referaty I sekretarza KC PZPR oraz premiera Cyrankiewicza. I sekretarz zwracał uwagę na kwestie społeczne, a zwłaszcza na jedność, jaka powinna panować w społeczeństwie polskim. Zagrożenie spójności według Gomółki budził podział narodu na ludzi wyznających wiarę oraz ateistów. W referacie głosił, że każdy obywatel powinien mieć wolność sumienia i wyznania i tak też powinno odnosić się do tego państwo. Jednak według niego wolność powinna być oparta o światopogląd marksistowski [3, s. 86].

Kościół w uznaniu Gomółki stanowił wyłącznie instytucję religijną, którą należy podporządkować ustrojowi, jaki panuje w Polsce. Nie powinna być ona wykorzystywana w polityce i walce z partyjnym światopoglądem. W podobnym oskarżycielskim tonie odbyło się wystąpienie premiera Cyrankiewicza [3, s. 87].

14 kwietnia 1959 roku wydano okólnik nr 11, który dotyczył sprawy szkół i klas nieobjętych nauczaniem religii. Wedle tego zarządzenia w szkołach, w których większość uczniów nie podejmowała nauki religii, rezygnowano całkowicie z prowadzenia tego typu zajęć. Dawano jednak możliwość tym, którzy chcieli kontynuować naukę przepisania się do szkół, w których nadal religia była prowadzona [5, s. 249].

15 kwietnia 1959 roku odbyła się w Warszawie Konferencja Plenarna

Episkopatu Polski. Zebrani na konferencji duchowni dyskutowali o sytuacji Kościoła w Polsce. Efektem posiedzenia stało się sporządzenie memoriału opisującego sytuację Kościoła w Polsce. Dokument został skierowany do władz PRL. Duchowni zawarli w nim swoje zaniepokojenie ciągłymi nagonkami na Kościół. Zanegowane zostały poglądy jakoby prowadziły działalność antypaństwową oraz odciągały obywateli od realizacji zarządzeń władzy PRL. Zwrócono uwagę na prasę, która w swych artykułach ukazywała sprawy Kościoła w sposób ubliżający. Dokument podkreślał również, że złamane zostały wspólnie wypracowane uzgodnienia. Stosunek władz państwowych uwidaczniał się w narzucaniu szeregu ograniczeń stawianych Kościołowi oraz prób jego wycofania z życia społecznego. Szczególną uwagę w memoriale zwracał Episkopat na usuwanie zajęć religii ze szkół oraz zakaz nauczania tego przedmiotu przez osoby stanu duchownego. Władze państwowe chcąc utrudnić działalność władz kościelnych wprowadzały ograniczenia w budownictwie sakralnym oraz uzurpowały sobie prawo do własności Kościoła [3, s. 87-89; 11, s. 691-701]. Zwrócono również uwagę, że obchody związane z Wielką Nowenną nie stoją w opozycji i nie stanowią przeciwwagi w stosunku do obchodów tysiąclecia organizowanego przez państwo [10, s. 37]. 27 maja I sekretarz KC PZPR odpowiedział na list oskarżając Kościół, że obchody milenijne mają pobudki polityczne, a głównym celem duchowieństwa jest klerykalizacja całego kraju oraz naruszenie podstaw ustroju państwa [10, s. 37].

Memoriał nie czekał długo na odpowiedź władz, został on odesłany z powrotem przez Władysława Wicha pełniącego w tym czasie funkcje ministra spraw wewnętrznych. Odpowiedź była krótka i z pewnością nie satysfakcjonowała strony duchownej. Minister zawarł w niej stwierdzenie, że rozpatrzenie przedmiotu, którego dotyczy otrzymane od Episkopatu pismo leży w gestii Urzędu do Spraw Wyznań. Urzędowi temu przypadło opracowanie notatki dotyczącej stosunków na linii państwo-Kościół. Informacje zebrane przez Urząd obejmowały omówienie relacji z Kościołem w okresie od 28 czerwca 1958 roku do maja 1959 roku. Wśród sukcesów władz partyjnych wymieniano ograniczanie, jakie wprowadzano w powstawaniu nowych parafii, wyższe podatki narzucane na Kościół (1 stycznia 1959 roku), pierwszeństwo ślubu cywilnego nad ślubem kościelnym oraz obowiązkowy pobór do służby wojskowej alumnów. Działanie to miało za zadanie odstraszać kandydatów na księży [3, s. 89-90].

Partia wzięła za cel bezwzględne podporządkowanie Kościoła władzy państwowej na wszystkich płaszczyznach. Prowadzona w tych oraz następnych latach polityka dążyła do zeświecczenia społeczeństwa w duchu marksistowskim.

Zakończenie

Przedstawiciele władzy ludowej podejmowali działania mające na celu utrudnianie działalności Kościoła na polu duszpasterskim i edukacyjnym. Zamiar ten próbowano osiągnąć poprzez odciąganie osób wierzących od Kościoła. Państwo z jednej strony starało się zrealizować to poprzez organizację konkurencyjnych i alternatywnych form spędzania wolnego czasu, z drugiej zaś strony chciało skłonić ludność do propagowanego przez siebie światopoglądu,

poprzez wprowadzenie restrykcji względem osób wiernych swym przekonaniom wyznaniowym. Priorytetem dla partii było pozyskanie przychylności młodzieży, którą chciano podporządkować i wychowywać w duchu marksistowskiej ideologii. Podjęto dążenia do usunięcia wszelkich przejawów życia religijnego z budynków szkolnych w myśl zasady laickości szkoły.

Zaistniałej sytuacji nie ułatwiała kwestia rozłamu wśród duchownych, którzy niejednakowo postrzegali działania zwierzchniej władzy kościelnej, jaką w Polsce sprawował Episkopat Polski. Wśród nich pojawiła się grupa tzw. księży pozytywnych, którzy współpracowali z władzą PRL, przejawiając spolegliwy wobec niej stosunek.

Zdyskredytowaniu oraz nadszarpnięciu reputacji Kościoła oraz kardynała Stefana Wyszyńskiego w oczach wszystkich obywateli, miała służyć zakrojona na szeroką skalę kampania propagandowa wykorzystująca wszelkie dostępne media.

BIBLIOGRAFIA

1. Dudek A., Gryz R., *Komuniści i Kościół w Polsce (1945-1989)*, Kraków 2003.
2. Dudek A., Marszałkowski T., *Walka z kościołem 1958-1966*, „Więź”, kwiecień 1991, nr 4, s. 115-143.
3. Fijałkowska B., *Partia wobec Religii i kościoła w PRL*, t. II, cz. I, lata 1956-1963, Olsztyn 2000.
4. Kołomejczyk N., *Polska Zjednoczona Partia Robotnicza 1948-1986*, Warszawa 1988.
5. Konopka H., *Religia w szkołach Polski Ludowej*, Białystok 1997.
6. Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uchwalona przez Sejm Ustawodawczy w dniu 22 lipca 1952 r., Dz.U. 1952 nr 33 poz. 232, <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19520330232> (10.07.2015 r.)
7. Kopiczko A., *Kościół Warmiński a polityka wyznaniowa po II wojnie światowej*, Olsztyn 1996.
8. Mazur M., *Komunizm czy socjalizm? Kontrowersje definicyjne i terminologiczne*, [w:] *PRL, czyli Polska w drugiej połowie XX wieku*, red. E. Maj, J. Gryz, E. Kriwiel, M. Wichmanowski, Lublin 2013.
9. Micewski A., *Kościół-Państwo 1945-1989*, Warszawa 1994.
10. Noszczak B., *Przygotowanie do Milenium Chrztu Polski i Tysiąclecia Państwa Polskiego (1956-1965)*, [w:] *Milenium czy Tysiąclecie*, red. B. Noszczak, Warszawa 2005, s. 10-39.
11. Raina P., *Kościół w PRL. Kościół katolicki a państwo w świetle dokumentów 1945-1989*, t. I, lata 1945-1959, Poznań 1994.
12. Rostkowski M., *Kościół wobec procesu laicyzacji szkolnictwa w Polsce Ludowej*, „Śląskie Studia Historyczno – Teologiczne”, 1997, s. 277-292.
13. Sikorski J., *Czas zdejmowania Krzyży*, „Rzeczpospolita. Instytut Pamięci Narodowej. Najnowsza Historia Polaków. Oblicza PRL”, 11.XII.2007, nr 5, s. 9.
14. Skrzydło W., *Z problematyki zmian w ustroju Polski Ludowej*, [w:] *PRL, czyli Polska w drugiej połowie XX wieku*, red. E. Maj, J. Gryz, E. Kriwiel, M. Wichmanowski, Lublin 2013.
15. Sychowicz K., *Krucjata ZOMO*, „Rzeczpospolita. Dodatek specjalny w 50 lat po walce komunistów Gomułki z krzyżem i religią w szkołach. Wojna z Kościołem 1956-1966”, 3-4 września 2011, s. 2-3.
16. Ustawa Konstytucyjna z dnia 19 lutego 1947 r. o ustroju i zakresie działania najwyższych organów Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. 1947 nr 18 poz. 71, <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19470180071> (10.07.2015 r.)
17. Warchałowski K., *Usunięcie nauczania religii ze szkół publicznych latach 1958-1961*, w: *Prawo i polityka wyznaniowa w Polsce Ludowej: Materiały II Ogólnopolskiego Sympozjum Prawa Wyznaniowego*, red. A. Mezglewski, P. Stanisz, M. Ordon, Lublin 2005, s. 325-332.

18. Żaryn J., *Kościół w PRL: najnowsze dzieje Polski*, Warszawa 2004.
19. Hasło: komunizm - <http://encyklopedia.pwn.pl/szukaj/komunizm.html> (10.07.2015 r.);
20. Hasło: socjalizm - <http://encyklopedia.pwn.pl/szukaj/socjalizm.html> (10.07.2015 r.),
21. Hasło: marksizm - <http://encyklopedia.pwn.pl/szukaj/marksizm.html> (10.07.2015 r.)
22. Hasło: materializm - - <http://encyklopedia.pwn.pl/szukaj/materializm.html> (10.07.2015

r.).

ЗМІСТ

РЕАЛИЗАЦИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ИНТЕНЦИЙ СТУДЕНТОВ БЕЛОРУССКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА КУЛЬТУРЫ И ИСКУССТВ С ПОМОЩЬЮ ПРОЕКТА УНИВЕРСИТЕТСКОЕ СТУДЕНЧЕСКОЕ ТЕЛЕВИДЕНИЕ «БГУКИ TV» Василевский Сергей Дмитриевич	5
ФОРМУВАННЯ ОБРАЗУ «РАДІО» В ІТАЛІЙСЬКОМУ ТА УКРАЇНСЬКОМУ ЛІТЕРАТУРНОМУ ФУТУРИЗМІ: ПОРІВНЯННЯ З ПОЗИЦІЙ КУЛЬТУРОЛОГІЇ Вернигоренко Ольга Сергіївна	9
FOTOGRAFIA PRODUKTOWA W TEORII I PRAKTYCE Witkowska Katarzyna	13
TEORETYCZNO-PRAKTYCZNE ASPEKTY WYPALENIA ZAWODOWEGO ZAWODÓW MEDYCZNYCH. Lic. Grzegorz Witkowski	18
FILOZOFIA WYCHOWANIA W UJĘCIU SERGIUSZA HESSENA REFLEKSJE WYBRANE Golek Bartłomiej	22
OBRAZ BIUROKRACJI W ROSJI CARSKIEJ NA PODSTAWIE REWIZORA MIKOŁAJA GOGOLA - WYDARZENIA HISTORYCZNE W PERSPEKTYWIE LITERATUROZNAWCZEJ Grochowina Małgorzata	29
SYBERYJSKA SEKTA WISSARIONA - METODOLOGICZNE PROBLEMY BADAŃ Grochowina Małgorzata	35
ЩОДО ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ ДО ЗАПОБІГАННЯ КОНФЛІКТАМ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ Жданюк Анна Василівна	41
ВПРОВАДЖЕННЯ ПРИНЦИПІВ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ: ЗАСОБИ ФІЛОЛОГІЇ ЗАДЛЯ РОЗВИТКУ КОМПЕТЕНТНОСТІ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ Дворянчикова Світлана Євгенівна	45
ZACHOWANIA ANTYZDROWOTNE MŁODZIEŻY W ASPEKCIE UŻYWEK Martyna Dębska-Maik	48
DOŚWIADCZENIE RESPONDENTÓW JAKO ŹRÓDŁO WIEDZY O ŚWIĘTACH DOROCZNYCH W POLSKICH MIASTACH – PRZYKŁAD GDAŃSKA mgr Kaźmierczak Agnieszka	55
ЗАГАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ Кінаш Ганна Федорівна	62
ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ВИНИКНЕННЯ АВАНГАРДУ ТА ЙОГО ОСНОВНІ ЕЛЕМЕНТИ Колтишева Ганна Сергіївна	65

ZAGADNIENIA EKOLOGICZNE W PERSPEKTYWIE WYBRANYCH DYSCYPLIN NAUKI ORAZ ENCYKLIKI <i>LAUDATO SI'</i> PAPIEŻA FRANCISZKA Kotkowski Jerzy	88
REPUBLIC ACTION «CULTURAL CAPITAL OF BELARUS» AS A MEANS OF REALIZATION OF TOURISTIC POTENTIAL OF SMALL TOWNS Koshal Mikhail.....	85
ФЕНОМЕН КОНФЛІКТУ. АКТУАЛЬНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯВИЩА КОНФЛІКТУ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ Кубрак Юлія Віталіївна	89
IT –ОСВІТА: ВЕКТОР РОЗВИТКУ ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ Лебедь Галина Миколаївна	91
ВНУТРІШНЬООСОБИСТІСНИЙ КОНФЛІКТ МІЖ РЕАЛЬНИМ ТА ВІРТУАЛЬНИМ Я Милевська Вероніка Ігорівна.....	95
TAJEMNICA BOŻEGO MIŁOSIĘRZDZIA W ŻYCIU I POSŁANNICTWIE ŚW. FAUSTYNY KOWALSKIEJ mgr Danuta Ogrodowicz.....	98
WYBRANE STRATEGIE PERSWAZYJNE W JĘZYKU POLITYKI Kamil Olender	112
ASPEKT TOŻSAMOŚCI I SAMOŚWIADOMOŚCI WYCHOWAWCY mgr Marcinkowski Piotr, dr Świgost Magdalena	118
WOKÓŁ PROFILAKTYKI DEFENSYWNEJ I KREATYWNEJ – CZĘŚĆ II-IMPLIKACJE PRAKTYCZNE dr Świgost Magdalena, mgr Marcinkowski Piotr	122
КОЗАЦЬКИЙ SACRUM В СИСТЕМІ ЦІННОСТЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ XVII – XVIII СТОЛІТЬ Піщанська Вікторія Миколаївна	128
ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ СПІВЗАЛЕЖНИХ СТОСУНКІВ Подушка Анна Геннадіївна	131
ВПЛИВ ЛОКУСУ КОНТРОЛЮ НА САМООЦІНКУ ТА САМОЕФЕКТИВНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ Попович Катерина Юріївна	133
ПОШУК ШЛЯХУ ЗВІЛЬНЕННЯ ТА ГАРМОНІЙНОГО ІСНУВАННЯ В ІНДІЙСЬКІЙ ФІЛОСОФІЇ Савицька Інна Миклошівна.....	137
PSYCHOLOGICZNE ASPEKTY NIEPŁODNOŚCI Skorupka Klaudia.....	140

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГРИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ЇХ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ Тарасевич Олександра Віталіївна.....	146
ЗАСАДИ АДВОКАТСЬКОЇ ЕТИКИ В СУЧАСНІЙ НІМЕЧЧИНІ Ткаченко Катерина Олександрівна	150
РАДЯНСЬКА ПРОПАГАНДА У ПРОМОВАХ ВИЩОГО КЕРІВНИЦТВА СРСР ПІД ЧАС РАДЯНСЬКО-ФІНСЬКОЇ ВІЙНИ 1939-1940 РР. Тодосійчук Юрій Іванович.....	153
К ВОПРОСУ ОБ ОКАЗАНИИ СПОНСОРСКОЙ ПОМОЩИ ОРГАНИЗАЦИЯМ КУЛЬТУРЫ Яковец Вероника Константиновна	157
РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ФОКУСІ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ Яковишина Тетяна Вячеславівна.....	159
RELACJE MIĘDZY KOŚCIOŁEM KATOLICKIM A POLSKĄ RZECZPOSPOLITĄ LUDOWĄ W LATACH 1958-1959 Lachowska Anna.....	162

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**ГУМАНІТАРНИЙ
КОРПУС**

**Збірник наукових статей з актуальних проблем
філософії, культурології, психології, педагогіки та історії**

Випуск 11

Матеріали
VI Міжнародної науково-практичної конференції
«Наукові пошуки: актуальні проблеми теорії і практики»
(3 серпня 2017 р.).

Друкується за оригінальними авторськими текстами.
Редакційна колегія не несе відповідальності
за авторську редакцію поданих матеріалів.

Верстка та оригінал-макет
Обкладинка
Фото на обкладинці

Віталій Мохонько
Віталій Мохонько
Вінічук Уляна